pentecosta

comunió d'església i llengua

núm. 134 · castelló de la plana, abril-juny de 2026

Visites pastorals a Santa Maria (1585-1686)

pentecosta
comunió d'església i llengua

núm. abril-juny 2026
associació josep climent
Visites pastorals a Santa Maria (1585-1686)

Edita:
Associació Josep Climent

Coordinació del número:
Avel·lí Flors Bonet

Textos i imatges:
Ferran Olucha Montins
Junta Directiva de l'Associació Josep Climent

Redacció, Administració i Publicitat:
Av. de la Mar 1 4, p.2
12003 Castelló de la Plana
Tel. 964.050915

Adreça postal:
Apartat de correus 349
Castelló de la Plana

Disseny i muntatge:
J. Oriol Flors Mas

Reproducció:
Impressions Sebastià
C/ Marqués de Valverde, 2
1 2003 Castelló de la Plana

Dipòsit legal: CS 1 99-1 991

La reproducció total o parcial d'aquestapublicació és permesa sempre que se'n façamenció expressa de la procedència.

La redacció de PENTECOSTA no s'identifica necessàriament amb les opinions que s'hi exposen.

IL·LUSTRACIONS

Portada
Façana de Santa Maria
Contraportada interior
Acudits de Quique
Contraportada
Portada de Santa Maria
Castelló antic des de l'aire

ÍNDEX

Santa Maria al s.XVII.....pàg. 3
Noves visites pastorals.....pàg. 6
Castelló al s. XVII.....pàg 8
Criteris de transcripció.....pàg 20
VISITES PASTORALS.....pàg 21
G. Punter, 1585.....pàg 22
P. Manrique, 1601.....pàg 23
P. Manrique, 1604.....pàg 28
A. Márquez de Prado, 1613.....pàg 30
A. Márquez de Prado, 1616.....pàg 36
L. de Tena, 1619.....pàg 42
Seu vacant, 1622.....pàg 47
J. Antolínez de Burgos, 1630.....pàg 52
J. Antolínez de Burgos, 1634.....pàg 64
Seu vacant, 1637.....pàg 78
Seu vacant, 1645.....pàg 89
Seu vacant, 1664.....pàg 104
J. Fageda, 1665.....pàg 111
J. Fageda, 1680.....pàg 120
S. T. Auther, 1686.....pàg 127
NOTES.....pàg 135
Rectors de Santa Maria.....pàg 147
Bisbes de Tortosa.....pàg 152
Bibliografia.....pàg 154

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE CASTELLÓ AL SEGLE XVII

La introducció a aquest nou número de *PENTECOSTA* que Ferran Olucha ens ha regalat ens descriu sintèticament el pas de la vila medieval del Castelló al nou Castelló que es perfila com una incipient ciutat, amb un centre més ben definit i uns ravals per on s'escampa la nostra població, ja amb cinc milers d'habitants. A l'embranzida que experimenta la vila, arran de la seua constitució com a capital de Governació de la Plana, dellà Uixó, ja al segle XIV (1335), s'hi ha anat sumant el constant creixement material i sumptuós, amb noves edificacions tan significatives com el campanar Fadrí (1440-1457-1593-1604), el nou palau o casa de la vila (1630-1689-1716), resituat a la plaça vora església, i la Llotja del Cànem (des de 1601), a la plaça de l'Erba que, junts, aniran configurant l'actual plaça Major.

Ens crida sorprenentment l'atenció veure com la grandesa del nou Castelló es tradueix, singularment, en l'expansió de nous edificis religiosos, alguns d'ells arran de la implantació, a la nostra vila, de nous ordres religiosos, amb els consegüents convents, temples i campanars, que es van afegint a la nova ciutat naixent. Així, a banda l'orde dels Agustins que ja teníem des de finals del segle XIII (tot i que molt reformat al segle XVII, 1634-1653), hi naixen els nous ordes femenins de les monges Clarisses (1611) i la de les Caputxines (1689-1697-1716), juntament amb els nous ordes religiosos masculins: els Franciscans al raval de Santa Bàrbara, ara al voltant del carrer de la Trinitat (1619-1654), els Domicans al raval del Roser (1600-1613-1634-1648-1651-1668-1690-1704) i els Caputxins, vora el camí Molins, al raval de les Forques (1608-1623), descartant-ne, però, de moment, els Carmelites (1672) que s'hi establiran més tard.

A banda els ordes religiosos, tenim abundant obra arquitectònica i artística, començant per la mateixa església de Santa Maria (reformada a partir de 1631) que experimentarà un significatiu increment amb la construcció de la Capella de la Comunió, adjunta al temple neogòtic (1663-1670), i, sobretot, la lamentable 'reforma' xurrigueresca que es desplgà a l'interior de tot el temple (1670-1685-1701) que en deformà la traça original medieval. Al mateix temps tenim la millora de la capella de Sant Nicolau, al carrer d'Amunt (1608-1611-1686), la formació de la nova església de Sant Joan, al carrer de la Fira (1645-1676), la capella de la Puríssima Sang, vora l'hospital de Trullols (1590-1607-1613); l'ermita de Sant Roc del Pla, al raval de les Forques (1651-1681); l'església de Sant Miquel, al carrer d'Enmig (1679-1725); i, finalment, la capella del Calvari (1698) que acabarà sent també capella del nou cementeri, al segle XIX.

Proliferen, finalment, les ermites, tant a la ciutat, com la de Sant Roc del Pla, la de Sant Sebastià, com per tot el terme, començant per l'emblemàtica ermita de Fadrell, que ja venia de molt antic, darrerament reformada i ampliada (1696); la de Sant Isidre vora el camí de la Mar (1644-1652); la de Sant Josep del Censal (1689), i, no cal dir, les més importants i emblemàtiques de la Marededéu de Lledó que és ara novament reformada (1648) i la de la Magdalena, al tossal del castell Vell, també modificada aquest segle XVII (1665-1663), a les quals encara hi hem d'afegir la de Sant Roc de les Fontanelles (1652), i, darrerament, ja dins el segle XVIII, la de Sant Francesc de la Font.

És clar que no podem jutjar temps passats amb criteris actuals, si no volem pecar d'anacronisme, en fer una ullada crítica al model d'església que veem reflectit en estes visites pastorals dels bisbes de Tortosa a l'església de Castelló de la Plana, sobretot durant el segle XVII, que és l'objecte d'esta *PENTECOSTA* 134, d'abril-juny de 2026. Però, sent objectius, alguna cosa podem dir, d'aquest segle XVII eclesiàstic al nostre Castelló. Perquè en estes visites pastorals dels bisbes o els visitadors corresponents tenim interessants anotacions que, si per a nosaltres constitueixen una important font d'informació, ens produeixen una sensació de forta decepció

perquè, en esta església, no veem reflectides dimensions tan fonamentals de la vida de l'Església com serien les socials i assistencials; difícilment s'hi esmenta la funció caritativa (reduïda a l'almoina que es distribueix als pobres i a l'assistència als malalts necessitats a l'hspital de Trullols). Pel seu compte la funció catequètica queda merament insinuada en l'ensenyament del catecisme als fidels els diumenges, i en els sermons que, dues vegades, dirà el bisbe de Tortosa, que s'han de fer en la llengua del poble (contra l'ús que, a partir de la dècada dels anys 1630, s'acabava d'introduir a Castelló, a petició de les autoritats locals, de predicar en castellà, perquè la nostra era una vila '*muy luzida*'.

El centre, gairebé únic, de totes les preocupacions que mostren els bisbes, en estes visites pastorals, és el culte: les esglésies, els convents, les ermites, les celebracions, sobretot la missa, que és objecte de constants i minucioses descripcions. Al seu voltant sembla que gira la vida de l'església, tota ella convertida en una repetitiva missa (més aviat misses) interminable, sobre la qual es vigilen tots els detalls: els estipendis, el nombre de celebracions, els altars on cal celebrar, els patrons de cada capella ... Cada església, i cada capella o capelleta de Santa Maria és objecte de revisió: els altars, els vasos, les estovalles, els missals, els ornaments, els possibles retaules ... En cada visita es fa un recompte exhaustiu de les intencions de les misses que s'han celebrat i les que encara falten per celebrar (ací es qualifiquen de 'celebradores'), a la mateixa església de Santa Maria o fora, si Santa Maria no podia complir amb tanta missa (de tanta que n'hi havia!). No hi ha cap capítol més extens, en les actes de les visites pastorals, sense una inacabable llista de misses, celebrades o per celebrar encara, amb tots els detalls, sobretot el seu preu, amb ocasió d'unes exequies, des de les generals fins a les més modestes com les dels pobres.

Al costat de la missa, que és el centre de tota la pastoral i objecte prìncipal de revisió, en el pla cultual tenim referències sovintejades a la celebració d'hores canòniques. Hi són esmentades repetidament les matines, amb els corresponents nocturns (que, naturalment no devien ser recitats a l'hora prescrita monàsticament: primer, de 9 a 12 de la nit; segon, de 12 a 3 de la nit; i tercer, de 3 a 6 de la matinada), sobretot al voltant de festes, durant els temps forts, particularment pel Nadal. Juntament amb esta pregària de la nit, les visites pastorals esmenten la celebració de les completes, la pregària (originalment privada) de la nit. És curiós que no se citen mai les laudes, la pregària del matí per excel·lència, en substitució de la qual, potser, i alguna vegada, s'esmenta l'oració de 'prima'; mentre que sí que són citades sovint les altres hores menors: la tèrcia (de les 9 a les 12 h), la sexta (de les 12 a les 15 h) i la nona (de les 15 a les 18 h). Tot l'ofici termina amb la recitació, o el cant, de les vespres, l'oració vespertina per excel·lència.

Tangencialment amb el culte dins el temple, s'esmenten les processons, a les quals assisteixen els capellans (des d'una vintena fins a una trenta al llarg del segle XVIII) que sembla que no adopten un comportament edificant, i per això són amonestats diverses vegades. En les actes de les visites, s'hi esmenten de vegades algunes processons penitencials per alguna necessitat, com per demanar la pluja (on devien cantar la coneguda antífona demanant '*pluviam de caelis*'), a l'ermita de la Maredeu de Lledó, i, naturalment, la que no devia faltar mai, la del dissabte anterior al tercer diumenge de quaresma, a l'ermita de la Magdalena, al castell Vell. Només ocasionalment s'esmenten les actuacions de la capella de música, o de cant, que els bisbes volen lliures d'interferències o visites inoportunes en la celebració dels oficis. No cal dir que la seua funció era per magnificar més encara la celebració de les missses més importants. Ni cal oblidar que, precisament per a la missa, ja dúien segles component 'misses' (amb els textos de l'anomenat 'ordinari) els músics del moment, tant de casa com forasters.

Els bisbes semblen poc partidaris de representacions d'obres teatrals al mateix temple de Santa Maria, sobretot la del Misteri de l'Assumpció, que ja duia un segle representant-s'hi; els bisbes, si no el prohibeixen, sí que l'estigmatitzen obligant-lo a celebrar-se a la vesprada, deixant lliure el matí per la celebració de les inacabables misses, precisament el dia de la patrona de l'església, la Maredeu d'Agost.

Volem afegir, també, un breu comentari, sobre la llengua que hi trobareu. No hi ha sorpreses especials respecte del model de llengua escrita en els territoris de l'amplíssim bisbat de Tortosa, a cavall entre el principat de Catalunya i el regne de València. En ortografia es va imposant l'ús de la lletra castellana Ñ, sobretot en paraules expressives de poder com '*señor', 'señora', 'señoría, 'compañía (*i *acompañar'),' 'Campaña', dueño,* o de familiaritat com *'miñons', 'niño 'vergoñants'*... com també apareix, alguna volta, el dígraf castellà CH: *'aches'*, '*chic," archiver'*, '*archiu*' "*Capuchinos*' *chica*' *taches'*. I un detall significatiu: de tant en tant trobem escrit '*altre*' com pronunciem vulgarment els valencians encara ara: '*atre'*.

En morfosintaxi, hi detectem una certa tendència a la conformitat amb el model castellà, per exemple en la presència de la preposició '*a*' davant complement directe de persona: '*amar a Déu*' ... i en la tendència a emprar els verbs copulatius '*ser*' i '*estar*' talment fossen castellans. És curiós l'ús freqüent de la preposició '*a*' en la forma etimològica (encara viva hui entre valencians) '*ad*': *ad aquell, 'ad aquella*' *'ad ells' 'ad açò'*... També els demostratius van tendint a assimilar-se al castellà, sense el suport derivat d'ACCU: *'este', 'estos'*... Hi notem també els enllaços sintàctics davant subjuntiu en oracions completives com *'per a què' 'de què'* ... ... Finalment, en la redaccio, advertim sovint la supressió de la conjunció completiva '*que*'.

És en el nivell lèxic, on més es ressenten els textos pel veïnatge de la llengua castellana, amb paraules (substantius, verbs, qualificatius, adverbis, preposicions) com: *adorno, alcançar, alentar, alrededor, anadir, ánimo, aposento, acerca, ausensia, ausentar-se, ausents, averiguar, cáculo, candeleros, Christo, cíngulo, clero, contiguo, cruces, cuidado, culto (divino), decoro, después, divino, dueño, ecónomo, emplear, enterro, gasto, hasienda, iglesia, infantillos, luego (desde), mandato, manto, mayordoms, menos, modo, niño (Jesús), nuncio, obispo, pago, perpetuo, píos, plasos, puesto, recaudo, reparo, ressagos, restos, salvo, silentio, todavía, turno* ... En tot cas, però, no apreciaríem una major deixadesa en l'escriptura de la llengua pròpia, en aquests textos eclesiàstics, si els relacionàvem amb els seus corresponents contemporanis en l'administració civil, oficial o privada.

En el pròxim apartat (pàg. 21-132), hi trobareu, per separat, en primer lloc, el text de les actes d'estes visites pastorals, i, en segon lloc, (pàg. 133-144) les corresponent notes complementàries que han estat afegides pels nostres estudiosos, per si voleu ampliar algun detall. Hem cregut més llegidor el text de les visites tot sencer, deixant per al final el complement d'anotacions a peu de plana.

I això és tot. Que us la passeu bé llegint les actes d'estes sucoses visites pastorals. Que no se vos atraganten les innombrables llistes de misses, el protagonisme exclusiu de la jerarquia dins una església que desapareix darrere bisbes, rectors (vicaris majors o perpetus), preveres passejant el seu protagonisme davant un poble anònim que es limita a creure i a obeir, i a pagar oficis i festes (i misses, naturalment!). Quina decepció esta imatge d'església eixida del concili de Trento (1545-1563), que no vol reconèixer les millores que pretenia introduir la Reforma protestant. Ells s'ho van fer així. Darrere d'aquest cadàver, i volem veure encara la figura expectant de Jesús de Natzaret, que sembla preguntar: fent tot això, on penseu anar a parar?

NOVES VISITES PASTORALS A SANTA MARIA DE CASTELLÓ DURANT EL SEGLE XVII

Antoni Albiol Cavaller
Ferran Olucha Montins

En 2011, i sota el sopluig de l'ajuntament de Castelló de la Plana, un de nosaltres publicava el llibre *Visitas Pastorales de Santa Maria de Castelló*[1], en el qual, i a partir de la documentació conservada als arxius capitular i diocesà de Tortosa, es transcrivien un total de 49 visites pastorals, que abastaven des de 1315 fins a 1959.

El repertori de visites que s'hi recollien, però, no estava en absolut complet, puix tampoc en la documentació conservada a Tortosa hi figuraven totes les visites.

Sortosament, la localització, a l'arxiu municipal de Castelló de la Plana, d'un llibre intitulat *Llibre de les visites fetes per los senyors bisbes de la ciutat y diossessis de Tortosa* ens permet completar el repertori corresponent, sobretot al segle XVII, i endinsar-nos en un millor coneixement de la parròquia castellonenca en eixos anys.

El llibre, que porta la signatura 01909, es conforma en un volum amb cobertes de pergami i amb 636 pàgines de 323 x 230 mm, numerades al marge superior dret en números àrabs en tinta negra. Des de la pàgina 1 a la pàgina 568 hi figuren les visites i decrets, i, a partir de la 569 i fins a la 636, hi ha un *Índex dels decrets y altres coses notables contengudes en este libre de vistes fet en lo any 1699*.

El suport és paper i la tinta, negra-sépia, és metàl·lica, cosa que fa que el seu òxid haja danyar greument el text en un bon nombre de folis amb perforacions que n'impedeixen la lectura; en altres quadernets es va córrer la tinta amb la consegüent difuminació del text.

Les visites pastorals que aparexien referenciades en el llibre que ens ocupan són les següents: 1578, maig 23, visita de Joan Izquierdo[2]; 1585, maig 12, visita de Gaspar Punter, vicari general de la diòcesi; 1601, novembre 19, visita de Pedro Manrique[3]; 1604, novembre 2, visita de Pedro Manrique[4]; 1613, juny 23, visita d'Alfonso Márquez de Prado; 1616, setembre 11, visita de Alfonso Márquez de Prado; 1619, abril 11, visita de Lluís de Tena; 1622, desembre 23, visita de Francesc Puig, canonge de la seu de Tortosa, vicari general i visitador; 1625, novembre 22, visita del cardenal Agustín Espinola[5]; 1630, maig 9, visita de Justino Antolínez de Burgos; 1634, febrer 19, visita de Justino Antolinez de Burgos; 1637, desembre 22, visita del canonge Mateu Tomas, vicari general; 1645, desembre 18 visita dels senyors doctors Roc Serrano i fra Maties Fraga, rector de l'església parroqual de Vinaròs, visitadors nomenats pel bisbe fra Joan Baptista Campaña; 1654, juny 10, visita de Joan Baptista Ferrer, vicari general[6]; 1664, febrer 19, visita del canonge Francesc de Roses; 1665, octubre 23, visita de fra Josep de Fageda; 1673, novembre 27, visita de fra Josep de Fageda[7]; 1680, maig 13. visita de fra Josep de Fageda; 1685, juny 20, visita de Francesc Marti, vicari general[8]; 1686, novembre 26, visita de fra Severo Thomàs Auter; 1690, octubre 31, visita de fra Severo Thomàs Auter[9]; 1693, novembre 23, visita de fra Severo Thomàs Auter[10].

Seguidament passem a transcriure aquelles visites que al seu dia no foren publicades per Joan Antoni Albiol, tot seguint els criteris usuals en aquest tipus de documentació i que indiquem en el capítol corresponent (pàg 19).

Abans però, tractarem de donar unes pinzalles de com era el Castelló del moment, per comprendre millor el rerafons d'eixes visites, puix com hom sap, les visites pastorals s'han convertit en les últimes dècades en una font importantíssima per a conèixer el passat de l'Església i són molt abundants els estudis realitzats a partir d'elles, recollits en sengles estats de la qüestió en 2003 i 2007[11].

LA VILA DE CASTELLÓ AL SEGLE XVII[12]

El segle XVII és per a Castelló la centúria del trànsit de la vila medieval a la ciutat moderna. A l'augment de la població (a principis de segle comptava amb uns 5.200 habitants, quantitat que no varia sensiblement al llarg de la primera meitat de segle; però que, durant la segona meitat, experimenta un increment considerable fins arribar als 7.000 habitants aproximadament), acompanyarà un cert àuge econòmic que, si bé es veurà afectat per les pestes i les guerres, no minvarà ni deturarà el seu continuat engrandiment.

Vila bàsicament agrícola, Castelló, sense un estament nobiliari important, en què només trobem les baronies de Benicàssim i La Pobla Tornesa i alguns cavallers, però no molt nombrosos, el 59 % de la població es dedicava al sector primari, el 23% de la població activa al sector secundari, un 12% al secctor terciari i un 6% eren criats.

Evolució demogràfica,-veïns, no habitants-, de Castelló de la Plana

Any	**Veïns**
1588	991
1609	1152
1624	1444
1641	1427
1663	1438
1692	1446
1713	1072

Els conreus que dominaven el camp eren el blat, el cànem, els cultius d'horta, la vinya i les oliveres. Hi havia, evidentment, un increment de la superfície del sòl agrícola així com també del reg, amb un auge extrardinari del cultiu de la garrofera (com a aliment per als animals), produïnt-se tota una transformació de la llaurança amb la substitució de vaques i bous per cavalls i rucs.

No era una vila en prostració. Escolano, per exemple, a principis del sis-cents, es complau a descriure la *preñez de su tierra, el rico estado que hoy tienen a Castellón*. I prova d'aixo és l'intent del Consell, concretat el 28 de maig de 1600, de sol·licitar al rei Felip III, amb motiu de trobar-se vacant la mitra de Tortosa, per mort del bisbe Gaspar Punter, la creació d'un nou bisbat amb seu en la vila.

Hi havia, doncs, els recursos suficients perquè tant els seus ciutadans com el consell municipal renovassen l'aspecte urbà de la vila donant lloc a una febre constructiva que condicionà de forma marcada l'arquitectura castellonenca a l'època barroca, donat que quasi sempre es construí amb presses i amb materials de regular qualitat, cosa que no impedí ni la seua elegància ni la seua qualitat artística; però, això sí, sense grans porcions d'originalitat.

Tancada la vila entre les seues muralles, els ravals d'expansió aniran desenvolupant-se lentament, impulsats per les noves fundacions conventuals assentades en aquests ravals.

I, si bé amb retard respecte d'altres ciutats, el mateix consell s'embarcarà en un ambiciós projecte de construccions, puix es tractava de fer desaparéixer de totes totes el Castelló medieval i bastir en el seu lloc una ciutat moderna.

Així, la consolidació dels ravals, sorgits en la centúria anterior, obligarà al traçat de nous carrers, i a obrir i reformar els portals: en 1605 es reconstruirà el portal del Roser; en 1699 s'obri el

de la llleta; en 1686 es tapia el de la Fira, i se n'obri un altre de major en el centre del carrer del seu nom, facilitant així l'eixida oest.

Les vies adossades a la vella muralla, en els ravals de *fora dels portals dels Gascons* i *de l'Om*, van sent edificades i habitades amb corrals i cases. El *carrer Ample*, la via que conduia fins al convent de franciscans de Santa Bàrbara i donarà origen a l'actual carrer de la Trinitat, comença a poblar-se a un costat i a l'altre de la calçada.

Entorn del convent de dominicans, en *el raval del Roser*, es dibuixen ja altres carrers, al costat de la séquia Major, trencada ja la muralla per la plaça del Roser, al final del carrer de Vilamargo.

Des del *portal de l'Om*, vorejant l'hort de misser Gaspar Mascarós, es comença a traçar un altre carrer, que seguirà el camí que condueix a Fadrell i que amb el temps portarà el nom d'escultor Viciano. Una filera de cases s'adossarà al *vallàs* o fossat de la muralla primitiva i davant s'edificarà una altra filera de cases, sobre el predi dels Mascarós, que amb el temps passarà a les mans dels Temprado, circumstància que originà el nom d'un dels carrers perpendiculars de la zona.

Fora del portal de l'Hospital, prop del *molí del Toll*, es funda en 1608 el convent de Caputxins, i la zona comença a poblar-se.

I en el raval del *pla de les Forques*, configurats ja els carrers de Moreres, l'actual de Sant Fèlix que des del portal d'en Rubio buscava el camí cap a Borriol, amb motiu de les pestes de 1650 s'alçarà l'ermita de Sant Roc del Pla, en el mateix lloc on va estar el llatzeret i el cementiri d'empestats.

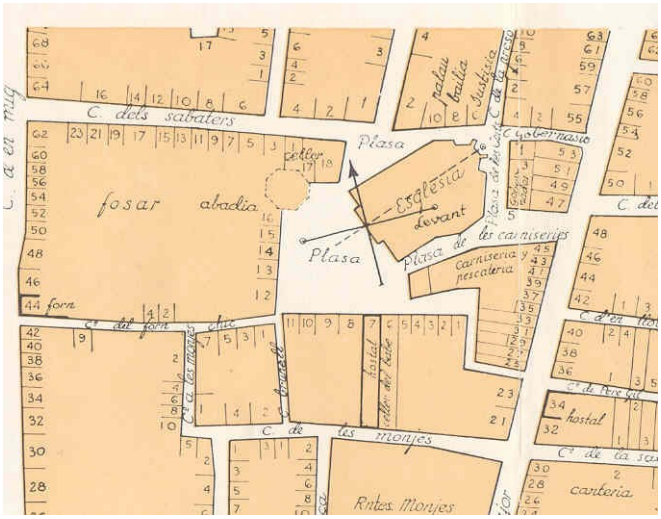

Construccions municipals
El nou ajuntament
Transformacions en la plaça Major

Llavadors, abeuradors, pous, forns, etc., seran objecte d'atenció per part del consell. El campanar será finalitzat en 1604. I s'empendran projectes urbans de major empenta, com la construcció d'una nova llotja a partir de 1605, en la plaça de l'Herba.

Altres realitzacions promogudes pel municipi s'orientaran cap a l'ampliació i reforma de l'hospital en 1653, amb afegits posteriors en 1688; obres de agençament de l'estudi de Gramàtica en 1688; remat de la torre campanar en 1656, després de estar destrossada per un

rellamp; un nou forn per al raval, etc., i fins i tot s'arribarà a projectar un intent de creació d'un raval ordenat en el pla de la Fira en 1687 que, solucionats diversos inconvenients, al final arribarà a realitzar-se.

Però, totes estes reformes abans esmentades eren sols un aspecte dels grans plans del consell. La pròpia casa consistorial serà canviada d'ubicació i reemplaçada per un edifici modern, d'inspiració clàssica, que comportarà amb la seua construcció una reforma total del centre urbà.

En efecte, els intents per la construcció d'un nou ajuntament es remunten ja a 1630, si bé no és fins 1686, trobant-se ja el vell edifici de la plaça de l'Herba cada vegada en pitjors condicions, quan definitivament el consell decideix edificar una nova casa de la vila en la plaça Major.

Tot seguit, i una vegada confeccionada la traça del nou edifici per Gil Torralba, es procedeix a adquirir les cases necessàries i derrocar-les, així com la permuta amb la cartoixa de Valldecrist de la casa Abadia. Finalment, les obres son lliurades el 8 de març de 1689, per un preu de 10.050 lliures, posant-se la primera pedra el 30 de setembre d'eix any.

Principiats els treballs, aquests continuen amb dificultat i lentitud no arribant a concloure fins al segle següent, quan el 2 de febrer de 1716 es realitza el trasllat al nou edifici, donades les amenaces d'ensorrament del vell palau, si bé l'obra del nou ajuntament no estava encara conclòs.

Amb la finalització de les obres del nou ajuntament acabava la reforma del centre urbà, que aleshores assoleix un aspecte més d'acord amb el temps i amb el creixement de la vila.

Així, juntamènt amb les reformes que comportà la construcció de la capella de la comunió (1663) que es va dur a efecte a costes de la plaça de les carnisseries, es consumava la reforma del centre urbà, i les quatre placetes medievals al voltant de l'església van donar pas a una única plaça, (segons l'ús de l'època), que concentrava la vida urbana i reunia els principals edificis públics. D'esta manera les obres esmentades eixamplaren la plaça i hi assentaren el campanar, l'ajuntament, les carnisseries i la porta principal de l'església.

Altres realitzacions municipals,
obres d'infraestructura,
l'assut del riu Millars

Ultra això, tota una sèrie de projectes orientats pel consell i encaminats a afavorir la infraestructura de la vila, se succeiran al llarg del S. XVII.

Així en 1698, i donat l'augment de la producció de blat, es treballarà en la construcció d'un molí fariner, propietat de la vila, en la sèquia d'Almalafa.

També la necessitat de reg i l'aprofitament d'aigua comportarà tota una sèrie de realitzacions dirigides a potenciar la fertilitat de les terres de conreu. Així en 1621, donada l'escassetat de reg en la zona septentrional de la vila, es realitzarà la construcció d'un canal i pont sobre el riu Sec, en la partida de Coscollosa, que no arribarà a rematar-se sinó prou anys després. També la construcció d'un altre assut menut en 1688, sobre el riu Sec, per passar l'aigua de la sèquia Major a la partida de Canet i deturar que les avingudes del riu tallassen el subministrament d'aigua, servirà per acrèixer les fanecades de terra de conreu.

Juntament amb estes innovacions, mereix remarcar-se el projecte iniciat en 1688 per aprofitar l'aigua que brolla en la rambla de la Viuda, les Fontanelles, que era utilitzada pel molí d'en Saloni, i que degudament canalitzat cap a la vila permitiria el reg de la zona oest. Projecte que malauradament no arribarà a concretar-se.

Però, tal vegada, una de les construccions en les quals major atenció s'hi posà, i que preocupà constantment el consell durant tot el segle, fou el bastiment, juntament amb la vila d'Almassora, d'un assut en el riu Millars, per aconseguir la canalització de les aigües pròpies per al reg.

Fefaentment no sabem amb certesa l'origen de l'organització concreta de l'aprofitament de l'aigua a la Plana. Hi ha autors que es decanten per concedir-li un origen romà i d'altres, àrab, essent l'únic cert que l'horta de la Plana és regada des d'antic amb les aigües del Millars.

El dret a utilitzar l'aigua del riu fou reconegut per Zeit Abu Zeit i després de la conquesta per Jaume I. Tot seguit es procediria a la realització d'una sèrie d'assuts i sèquies majors que donarien com a resultat el desenvolupament d'una xarxa important de sèquies secundàries i un augment important de les terres de conreu.

En el cas concret de Castelló sabem de l'existència d'un assut comú amb Almassora,-més avall de la confluència del riu Millars amb la rambla de la Viuda que, a causa de les avingudes del riu, es necessita reconstruir en pedra i argamassa en 1519.

Al llarg del segle XVI és objecte de diverses reparacions i reformes. La forta climatologia regnant i les continuades avingudes i crescudes del riu i la rambla afectaren profundament els seus fonaments i ja en 1591 es fan intents per canviar-ne la ubicació, que es perllongen encara durant el segle XVII.

En efecte, en 1618 i després de diversos informes sol·licitats a nombrosos experts sobre el lloc idoni per a la construcció del nou assut, les dues viles contracten amb Guillem Roca, Francesc Arboleda i Jeroni Negret l'edificació del nou assut (aigües amunt de l'anterior, prop del pont de Santa Quitèria), d'un canó per portar l'aigua, travessant el subsòl de la Rambla i una sèquia minada sota el castell d'Almassora.

Iniciades les obres, i després de diverses visures realitzades en 1625, en no semblar l'obra prou segura, decidiren paralitzar-la

De bell nou en 1658 i després d'una riuada que se'n va endur l'antic assut de banastos, s'acordà iniciar la construcció d'un assut de pedra, no essent fins el 1669 quan per fi s'autoritza reemprendre la construcció de l'assut.

Convents de santa Clara i santa Bàrbara
nou temple del convent de sant Agustí
convent de dominicans de Sant Tomàs d'Aquino

Daltra banda, els diversos convents, que s'havien fundat en el segle anterior, mamprendran reformes i ornaran les seues esglésies amb obres d'art.

El de santa Clara finalitzarà les obres del claustre a principis del segle (1611), iniciant tot seguit les tasques d'ornamentació,

Per la seua part, el convent de Franciscans de santa Bàrbara, que havia començat la construcció en el cinc-cents, en 1619 encara continuava realitzant obres, bastint-se el campanar a partir de 1654. Amb tot, no será fins el segle següent quan es completarà totalment el conjunt amb un claustre classicista de pesades proporcions.

Com la majoria dels edificis religiosos de Castelló, cap testimoni sobre la seua morfologia es conserva. La desamortització, la seua utilització com a quarter militar i la posterior demolició impedeixen que pugam saber-ne amb exactitud la configuració.

Els Agustins, per la seua part, mamprendran tota una sèrie d'obres que els permetran que, en finalitzar la centúria, el conjunt de convent i església aparega totalment configurat.

Així, juntament amb menudes reformes en la capella de la Maredeu de Gràcia i després d'afonar-se el cor en 1634, es procedirà a l'edificació d'una nova església que finalitzarà en 1653.

L'altre convent, el de Dominicans de Sant Tomàs d'Aquino, fundat en 1579, al sud-est del centre urbà, prop del camí de la Mar, al llarg del segle XVII adquirirà la seua configuració.

Iniciades les obres en 1600, encara en 1613 amb quinze religiosos no havia construït l'església, i encara en 1634 continuava construint-se. Les obres del temple, segons traces del francès Joan Tell, molt possiblement, degueren finalitzar-se ans de 1648, donat que eixe mateix any Joan Ibañez mamprén la construcció del claustre adjunt, que finalitza en 1659, i al voltant del qual se n'estructuraven les dependències.

Finalitzades les obres de l'església, deuria iniciar-se ràpidament l'ornamentació i decoració amb altars, retaules, pintures, etc. Així ja en 1651 l'escultor valencià Antoni López treballarà el retaule per a la capella de Sant Vicent Ferrer i poc més tard, en 1654, l'església serà revestida amb esgrafiat ornamental, i, entre 1661 i 1668, s'alçarà la torre campanar. Cap a 1690, s'inicien les obres de la capella del Rosari, decorada en 1704 amb pintures murals al fresc d'Eugeni Guilló.

Dues noves fundacions conventuals

Junt als quatre convents anteriorment ressenyats, al llarg del set-cents altres ordres religiosos vindrien a assentar-se a la vila: els Caputxins, en 1608, vora el camí Molins, en la banda nord, i les monges Caputxines en 1689, en el nucli urbà, vora la sèquia Major, si bé altres intents de fundació, com el de carmelites en 1672, seran rebutjats.

El convent de Caputxins, sota l'advocació de Sant Josep i Sant Ponç, fundat l'1 de juny de 1608, comença tot seguit obres en 1609, malgrat que la construcció de l'església no sembla emprendre's fins 1615, finalitzant pels voltants de 1623.

Desaparegut amb la desamortilzació de 1837, cap resta ni testimoni tenim del conjunt conventual.

Respecte a les monges Caputxines, serà a finals de segle, el 4 de març de 1690, quan se'ls concedirà llicència per a fundar un convent sota l'advocació de la Sang de Nostre Senyor

Jesucrist. Anys després, en 1697, el rei Carles II es dignarà admetre sota el seu patronat el convent ja en formació.

La construcció començarà en 1691, una vegada adquirit el terreny necessari, col.locant-se la primera pedra el 7 de setembre d'eix any. Dos anys més tard acudeixen ja quatre monges vingudes des d'Alzira a formar la primera comunitat, si bé encara en 1694 continuaven realitzant-se obres complementàries. Però, tal vegada, poca prestància i comoditat deuria tenir l'església, puix pocs anys després, en 1716, es procedeix a bastir-ne una de nova amb l'altar major dirigit cap a l'orient.

De totes aquestes obres mampreses a darreries del segle XVII, res ens ha pervingut, puix el convent i l'església foren enderrocades en la passada gerra civil.

Reformes en l'església de sant Nicolau i en la capella de la Sang

Però, on tal vegada es puga observar i palesar eixa empenta renovadora, de febre constructiva ja assenyalada, fruit de l'auge econòmic i de l'augment demogràfic, siga en les diverses ermites i esglésies que tant en la vila com en el seu terme seran renovades i bastides de nova planta.

Així la menuda església de sant Nicolau (bastida sobre el solar del que fou antiga mesquita), a principis del sis-cents i degut al seu estat de ruina, mamprendrà obres de reedificació en 1608, finalitzant-les en 1611, essent tot seguit consagrada, contractant-se la fabricació d'un retaule major amb l'escultor Joan Baptista Vázquez.

A causa, tal vegada de la rapidesa de la construcció i de la precarietat del material, totes aquestes obres no degueren ser prou consistents, donat que pocs anys després, en 1645, es trobava de bell nou amenaçada de ruïna, realitzant noves obres que finalitzen poc abans de 1656, consagrant-se a l'any següent. En 1675 es canvia la coberta i en 1686 es concerta amb Pere Vilallave Candau, erigir una nova església, la que hui coneixem, si bé el tram del presbiteri, cobert actualment amb cúpula, serà transformat cap a 1736.

La confraria de la Puríssima Sang de Jesús, per altra banda, assentada vora l'hospital de Trullols, iniciarà la centúria amb la fabricació d'un nou retaule major en 1607, que ja estava finalitzat en 1613.

Així mateix, el desig dels confrares per dotar la menuda capella d'obres de prestigi per realçar l'escultura del Crist jacent; una escultura que segons la tradició fou tallada per àngels, i de la qual estem mancats de cap suport documental clar, essent l'únic cert, fins al moment, que la seua aparició pot situar-se cap a 1590.

Amb l'escultura del Crist jacent en la vila, la devoció per la miraculosa imatge augmentarà, cosa que farà que en 1670 s'acorde realitzar una capella a propòsit per a la imatge, si bé l'esmentada capella no arribarà a construir-se sinó a principis del segle XVIII.

En canvi, sí que es realitzarà, en la menuda església de l'hospital, un arrebossament total cap a 1680, amb estucs de guix, que embolcallaran l'antic cobriment gòtic.

Els nous temples de Lledó i Fadrell

L'església de la Maredeu de Lledó, que presentava ja a darreries del segle XVI gran deteriorament, iniciarà la centúria amb una sèrie de reformes encaminades a suprimir l'antiga fàbrica gòtica, que restaran paralitzades-per les pestes de 1647-1650, durant les quals Lledó va estar convertit en llatzeret.

Apaivagades les conseqüències de la pesta, els administradors mamprenen de bell nou amb força la tasca anterior, i el 22 de maig de 1655 contracten amb l'arquitecte Joan Ibáñez la renovació i ampliació del santuari. D'aquestes obres sols ens han arribat referències per les traces i el contracte, puix d'elles res no s'ha conservat.

Els treballs comencen en març de 1659 i finalitzen en 1663, procedint-se tot seguit a concertar, també amb el mateix arquitecte, la realització d'altres treballs per reformar la capçalera de l'església.

Juntament amb aquest ampli capítol arquitectònic, abunden en Lledó els llegats i donacions al llarg del segle, enriquint-se el patrimoni del santuari amb creus, portapaus, frontals, també una nova imatge reliquiari, representant la Immaculada i seguint una tipologia molt peculiar que arrelarà fermament al regne de València al segle XVI, vindrà, a þrincipis de la centúria a substituir el vell ostentori que aixoplugava la menuda imatge de la Maredédéu trobada. I així mateix gran nombre de llenços ornaran les parets del temple; de la dotzena que se citen en els inventaris d'aquells anys, sols ha arribat fins a nosaltres un Crist crucificat, realitzat en 1648 per Urbà Fos.

A darreries de segle, un nou retaule major, contractat en 1674 amb Pere Ebri, amb columnes salomòniques i estípits com elements essencials, completarà i'ornamentació del renovat temple del Lledó durant esta centúria.

Un altre dels conjunts que també serà objecte de reformes i atenció durant el segle XVII és el de l'alqueria de Fadrell, sant Jaume, que cap a 1696 inicia una sèrie d'obres encaminades a bastir una nova església i a modificar l'estructura del conjunt.

Finalitzada la construcció de la nova església, en els primers anys del segle XVIII es realitzarà un nou retaule i es completaran les dependències complementàries de l'església i la casa de l'ermità.

Les ermites del terme

Junt a les reformes ja mencionades de Lledó i Fadrell, l'activitat constructiva que animava la vila abastarà tot el terme municipal, i al llarg del segle XVII fins un total de cinc noves ermites es bastiran de nova plãnta.

El capítol s'inicia en 1628, quan el llaurador Antoni Castell cedeix a tots els llauradors i veïns de la vila, en la persona dels majorals de la confraria de sant Miquel, tres fanecades de terra

perquè s'alce una ermita sota l'advocació de Sant Pere i Sant Isidre**,** les obres de la qual encara no havien finalitzat en 1644, però no tardarien a fer-se.

Conserva, esta ermita, el retaule de l'altar major, treballat en 1652 per l'escultor Antoni López, mentre que dos llenços, dels que ornaven els murs del temple, han arribat fins nosaltres, custodiats en l'actualitat en l'església parroquial de Santa Maria. Un d'ells, que molt possiblement ocupava el buit central del retaule major, representa als titulars sant Pere i sant Isidre, de poca qualitat i no emparentable, per la seua execució, molt dolenta, i estil amb cap altre llenç dels pertinents a esta centúria conservats a la ciutat.

L'altre representa, també en forma aparellada a sant Miquel i sant Roc, de millor factura i qualitat que l'anterior, i ha estat relacionat amb l'estil d'Urbà Fos.

A meitat de segle, i una vegada esmorteïda l'onada de pestes que amenaçava la vila, una nova ermita, esta dedicada al sant antipestífer sant Roc, en el raval de les Forques, reemprendrà el capítol iniciat en 1628 per l'ermita de sant Pere i sant Isidre.

La construcció comença en 1651 (primera pedra el 23 de gener) sobre els solars on s'ubicava la casa Blanca o hospital d'infectats (l'actual plaça de Teodoro Izquierdo), finalitzant les obres en 1658.

Immediatament es procedeix a col'locar en la seua capçalera un llenç amb la imatge del titular. Un llenç que encara es conserva, custodiat al museu de Belles Arts de Castelló, la primera referència del qual és de 1658. De gran qualitat i interés, des d'antic ha estat atribuït a Ribalta, si bé darrerament se l'ha adjudicat a la mà d'Urbà Fos,

Anys més tard, en 1681 es col·locarà un nou retaule major realilzat per Llàtzer Catani i el pintor Josep Esparza treballa tres llenços, cap dels quals s'ha conservat, puix a meitat del segle XIX el conjunt de l'ermita i casa per a l'ermità desaparagueren en construir-se sobre el solar una batería (la denominada de Isabel 2ª o de Parthenope), per defensar la ciutat de les tropes carlines.

L'exemple d'aquestes dues noves edificacions esmentades animarà la devoció de la gent i altres ermites, aquestes molt senzilles, es bastiran en la segona meitat del segle.

En la partida de Canet, a partir de 1652 s'alçarà, aprofitant els murs d'una alqueria, una altra dedicada al sant de Montpeller.

El 25 de juny de 1689 serà beneïda la nova ermita de Sant Josep en la partida de Censal. També prop del molí la Font, junt al camí real, es bastirà un altra dedicada a Sant Francesc; i en 1698 serà beneïda la nova ermita del Calvari, en allò que hui és parc de Ribalta. Mentrestant, l'ermita de la Magdalena, vora el castell Vell, serà objecte de diverses reformes.

Una ermita i una església al nucli urbà

Però, no foren sols una sèrie d'ermites escampades pel terme municipal les que testimonien la gran activitat constructiva del Castelló del segle XVII.

També en el recinte urbà i en els solars sense edificar, una ermita i una església vindran a juntar-se al conjunt d'edificacions religioses que conduïen la vida espiritual de la vila.

Una nova ermita, sota l'advocació de Sant Joan, al carrer de la Fira s'alçarà a principis de segle. Ja en 1645 oferia un estat llastimós, puix en la visita que feu eix any el doctor Roc Serrano se'ns manifesta "..que dita iglésia es plou tota y que lo altar és molt indecent per ésser una cortina mal pintada...". Passats més de deu anys i no havent-se pres mesures al respecte, en 1657 l'ermita estava totalment arruinada i encara es mantenía en eixa situació en 1664. Per fi en l676 s'inicien obres de reconstrucció, dirigint-les el mestre Jaume Esteller; però, paralitzades estes, no serà fins deu anys més tard quan es contractarà amb Josep Dols la renovació total del temple, el

qual serà ben aviat beneït. Fefaentment no sabem quina seria la seua configuració, puix es va ensorrar, per ruînosa, l'any 1857

A finals de segle, en 1.679 i prèvia sol.licitud al consell del permís necessari, un nou temple dedicat a l'arcàngel sant Miquel vindrà a tancar el capítol d'edificacions que es bastiren al llarg del sis-cents.

Un temple construït al centre de la vila, al carrer d'Enmig, que en 1681 estava ja en obres, si bé no serà fins 1695 quan mamprendrà ãmb força la construcció, en contractar amb l'obrer de vila Miquel Queralt Conte, "… lo acabar y perficionar la dita yglésia del gloriós Sant Miquel...". Obres que degueren finalitzar pels volts de 1725, data aquesta que apareix gravada sobre la porta d'accés a la sagristia.

Església de santa Maria al segle XVII

I tota eixa incessant activitat constructiva i innovadora, afectarà també la parroquial de santa Maria, la qual apareixia ja totalment construïda en el seu conjunt arquitectònic.

Una església que pel seu sentit d'espai únic configurat pel cos de la nau amb capelles laterals entre contraforts, per l'horitzontalitat de les estructures i per la seua decoració severa basada en la funcionalitat de les formes, responia a les característiques pròpies de l'arquitectura gòtica que durant els segles XIV i XV s'escampà pels dominis de la Corona d'Aragó.

El temple presentava una ampla nau de cinc trams, amb capelles laterals entre els contraforts. Un gran absis pentagonal, amb dues capelles als costats tancava l'església, perllongant-se amb una capella o absidiol al centre, en una solució semblant a la de l'arxiprestal de Sant Mateu. Com a cobertes utilitzava, a cada tram de la nau, voltes de creueria sexpartites, mentre les capelles ho feien amb volta d'aresta reforçada per arcs diagonals. L'absis cobria amb volta estrellada de sis puntes amb gran clau central i sis de secundaries.

L'alçat de la nau es definia amb arcs faixons apuntats que recolzaven sobre pilars adossats als contraforts de secció semioctogonal. Aprofitant la diferència d'altura amb les capelles laterals,

hi havia un fals trifori, als buits que donaven pas d'una a l'altra volta. Tres portes (dues laterals situades al tercer tram de la nau i l'altra a la façana), donaven accés al temple, essent estes tres portes l'únic testimoni, amb algunes claus de volta integrades actualment al mur, que d'esta església conservem després de la seua demolició en 1936.

Consagrada en 1549, la capella major estava presidida per una magnific retaule major que havia estat treballat per Pau de Sant Leocadio en 1490, al qual se li havien afegit, en 1584, a imitació del retaule de la catedral de València, unes portes per tancar-lo i protegir-lo, realitzades pel pintor Vicent Requena.

Nombre de preveres de la parroquial de Santa Maria de Castelló

1604	**21**
1610	**26**
1634	**28**
1637	**30**
1648	**33**
1710	**44**

També i pel que fa a peces d'orfebreria i ornaments sabem que estava mancada la parroquial d'una custòdia, disposant-se, això si, amb una excepcional creu proccessional major, treballada en 1576 pels argenters valencians Francesc Eva i Jeroni Camanyes, la qual sortosament encara es conserva, i en la qual trobem, no obstant la data tan darrera, un cert sentit gòtic en la seua ordenació, en el treball menut i en la finalització flordelisada dels seus braços, malgrat que els seus trets ornamentals estan originats en l'estil renaixent, com ho estan també les representacions iconogràfiques, el nus i la canya.

En aquests anys del sis-cents, dels quals estem parlant, i que comportà un gran augment dels benifets en les capelles del temple parroquial, les reformes i modificacions serán abuntants i importants, i afectaran tant les cobertes com la façana principal, la qual restarà definitivament finalitzada en 1678. Així es col.locaran claraboies per evitar que les òlives afecten el retaule, es farà tot un nou empedrat i fins i tot la capella dels Desemparats, ubicada en el fossar, serà traslladada en 1647 al lloc on estava situada la nevateria vella.

I importantissimes seran les tasques encaminades a l'ornamentació del sagrari i de l'altar Major.

Aixi serà en 1631, (després de la recomanació tridentina de crear espais reservats al culte eucarístic), quan el Consell disposarà l'establiment d'un sagrari. S'aprofitarà, per a bastir-lo, l'espai comprés entre els dos contraforts centrals de l'absis i tot seguit s'iniciaren les obres, disposant-lo darrere de l'altar major, el qual fou decorat amb diversos llenços treballats pel pintor Urbano Fos (1635-1638) i contractant-se en 1638, amb els escultors Bartomeu Muñoz i Francesc Ebri, la realització de dos retaules, "… un a la part de defora de l'altar major y lo altre a la part de dins del Sacrari ", amb columnes dòriques, estípits i relleus al·lusius a l'eucaristia.

Però, la major innovació i transformació en l'aspecte arquitectònic es produira tan sols trenta anys després, (una vegada ja fets l'arxiu i la sagristia nova), amb l'edificació d'una capella de Comunió, (una capella exclusivament per al santíssim sagrament), on aquest s'exposara amb la deguda ostentació, distinta i separada de la capella major, on poder impartir el sagrament

sense interrompre la continuïtat de la celebració en el presbiteri (tal vegada per resultar insuficient la capella sagrari, o pel desig de millores i ampliacions).

L'esmentada capella, -que comportarà amb la seua construcció una total remodelació del vell nucli urbà de la vila en canviar la ubicació de l'almodí, la llotgeta del mostassaf, el pes del rei i les carnisseries -, comença a bastir-se en 1663, seguint les traces realitzades per Joan Ibáñez, i a la mort d'aquest continuà les obres Pere Vilallave, finalitzant-les en 1670.

Així el 13 d´agost de 1670 se celebrava, amb grans festes a càrrec de l'ajuntament, nobles, notaris, llauradors i industrials, amb trofeus, bous, balls i representació d'un auto sacramental, la inauguració de la capella, per a la qual els llauradors, els oficis i el mercader Joan Andreu donaren una llàntia cadascú.

Amb tot, però, la capella no estava en absolut finalitzada, puix mancava encara tota l'ornamentació pictòrica interior i, naturalment, gran part del seu retaule. Un retaule contractat el 15 d´abril de 1670 amb Bartomeu Muñoz, escultor d'Alcalà de Xivert, i el seu gendre Pere Ebri, per 430 lliures, seguint dibuixos i idea de l´escultor de València Joan Baptista Tormo, i que havia de construir-se segons el mòdul de Churriguera, moda aleshores imperant,- *a uso de Madrid conforme està en dita trasa* – conforme es farà uns anys després en el Lledó, i havia de portar sotabanc, banc i dos cossos. Enmig del banc, que tindria uns 65 cm d'altura, d'ordre corinti i guarnit d'ovals i fulles d'espinac, aniria, entre columnes salomòniques i uns estípits a cada costat, el sagrari en forma de templet, amb cúpula i el pelicà encimbellant-lo. Als costats de la taula de l'altar es posarien uns sòcols en ressalt, d'uns 90 cm d'alçada, decorats amb fulles d'espinac, els quals rebrien en angle tota la part volada del banc.

Quatre pilastres d'ordre compost, amb quatre columnes salomòniques exemptes, ornades amb espires de pardals d'ales obertes amb estípits en la part externa, requadrarien el florejat i corbat emmarcament del quadre central, on havia d'anar un llenç amb la Puríssima Concepció de Maria. Unes amples polseres, situades més enllà dels estípits, volarien tota l'amplària de les bases de les pilastres.

Sobre la cornisa, amb entaulament ornat amb ovals, grans de roser, pardals, etc... aniria el segon cos, amb una pilastra d'ordre compost a cada costat, amb columnes salomòniques exemptes i a les zones marginals estípits amb fruiters. Al centre, un altre requadre encoixinat per a una altra pintura, en aquest cas de sant Felip Neri a sobre la qual es disposaria un àngel vestit amb les insignies de la Mare de Déu. Un entaulament, també d'ordre compost, amb fris de fulles serpentejants i serafins, coronaria el segon cos del retaule, a sobre el qual es disposarien dues volutes amb infants asseguts que portarien a les mans escuts, espigues i bagots, rodejant al centre el colom de l'Esperit Sant o au Fènix, que remataria l'altar.

I poc després, una vegada col·locades les tres pintures que havia de portar el retaule; una en el sagrari amb el Bon Pastor, una altra en el primer cos amb la Puríssima i una tercera en el segon cos amb sant Felip Neri, totes tres treballades en 1672 pel pintor Vicent Gozalbo, començava Francesc Mercer, el mateix artífex que decorava les voltes i parets de la capella, el daurat i colorejat de l'esmentat retaule.

La capella, que no quedà totalment enllestida fins 1673, consistía, (com quasi totes les d'aquest tipus), en un recinte addicional al temple però autònom des del punt de vista arquitectònic, adequant-se a l'esquema d'una església de creu grega, si bé per l'exterior acusava més bé una planta quadrada, essent el braç major aquell en el qual se situava l'altar. Quatre pilastres d'ordre compost, amb pedestal i base àtica, fust decorat i capitell compost, suportaven els arcs de mig punt sobre els quals voltejava la volta de mig canó en tres dels seus braços, mentre el braç major ho feia amb casquet semiesfèric recolzat sobre dues trompes en forma de

petxina als extrems, solució esta molt emprada pel mestre Ibàñez en diverses obres seues. Al creuer hi era la cúpula sobre petxines, sense tambor rematada amb llanterna. Un revestiment de taulells de Manises ornava la part baixa dels murs i els daus de les pilastres.

Tenia dos accessos, un directe per la nau de l'església, que comunicava amb esta a través de la capella dels Desemparats, (anys després se situa allí el Baptisteri), mitjançant una porta de fusta limitada per arc rebaixat amb balaustres de ferro en la seua part baixa, i un altre per l'exterior, allindat, treballat amb pedra carreu, amb relleus requadrats en el muntants i en el dintell, aquest encimbellat per un escut oval, i, a sobre, una finestra que permetia la il·luminació interior.

I finalitzada la capella, es reprendra el projecte que s'havia aturat en 1662 de .. *fer una falsa cuberta en dita iglésia y que es lluís de algeps de alabastre a la moderna per dins, y fora de aquella se lluissen y repasasen les parets y altres obres consernents a la seguritat, lluiment y frontispici.*

Aixi i seguint la moda habitual en tota l'arquitectura hispànica del moment, ara es realitzarà una remodelació, o millor revestiment decoratiu, de quasi tota la nau del temple, la qual serà ordenada a la clàssica, amb un peculiar ordre salomònic.

D'acord amb el disseny realitzat pels mestres obrers de vila Gaspar Diez i Francesc Padilla es portarà endavant, a partir de 1681, una reforma a base de guix que ofegarà pilastres, arcs i capitells, i que comportarà el falsejament dels arcs apuntats, que s'arrodoniran i es faran de mig punt, l'aparició de pilastres i enmig columnes salomòniques, les quals recolzaran un arquitrau amb fris i cornisa, l'obertura de finestres a dalt de les cornises, peanyes amb angelets i sants, profusió de fulles i bagots de raïm, garlandes, etc, que embolcallaran i faran desaparèixer la primitiva traça gòtica. Serà el pintor Blai Claramunt, entre 1685 i 1701, qui realitzarà tota la feina de pintar, daurar, estofar i jaspejar tot el temple

I juntament amb totes aquestes reformes en la fàbrica de l'església, les tasques d'ornamentació i renovació d'altars, peces d'orfebreria, vestiments per al culte etc., no es deturaran sinó que augmentaran, tant per part dels titulars de les capelles, com per la clerecia i el consell.

Respecte a l'altar major, sabem que a darreries del segle, el vell retaule realitzat per Pau de Sant Leocadi no era del gust dels pròcers de la vila, que desitjaven tenir un altar amb columnes salomòniques, estípits, arquitraus, etc., d'acord amb la decoració que, com hem vista abans, realitzava Blai Claramunt i que ofegava pilastres, arcs i capitells. Així en 1685 es contracta amb Llatzer Catani l'execució d'un retaule per a l'altar major, (un retaule sisavat, reutilitzant les pintures que ocupaven el vell altar major, completant-les amb unes estàtues i amb un sagrari), el qual, però, deixà inconclús, rescindint-se-li el contracte a favor de Leonardo Julio Capuz, qui en 15 de maig de 1693 signà les capitulacions per bastir un nou retaule.

Ja en el segle següent, continuant amb eixa pujança econòmica i demogràfica que "patia" la vila, i que es reflecteix en les nombroses activitats que animaren la vida de la ciutat, l'esglesia parroquial de Santa Maria serà objecte de diverses reformes i millores, si bé no ens toca ara i ací tractar el tema, puix els limits que ens havíem marcat en la confecció d'esta introducció, ens demanen no endinsar-nos en el segle XVIII.

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ

1. Seguir escrupolosament el manuscrit.
2. Conservació de les grafies de l'original.
3. Separació de les paraules segons la llengua moderna.
4. Simplificació de les consonants dobles inicials.
5. Regularització de l'ús de u i v, i del de i i j.
6. La ce trencada (ç) ha estat restituïda quan ho exigeix la lectura.
7. Normalització dels signes de puntuació, accents, guionets i apòstrofs segons el català actual. Quan una contracció no es possible en la normativa actual, indiquem les elisions mitjançant el punt volat.
8. Regularització de l'ús de majúscules: es farà el seu ús modern, sense tenir en compte el sistema emprat per l'escrivà.
9. Utilització de ||núm. pàgina per indicar el canvi de pàgina.
10. Els interlineats apareixen entre \.../.
11. Reservem els claudàtors [...] per marcar els trossos il·legibles per taques d'humitat o per estar trencat el llibre. Quan podem restituir la paraula o paraules que segurament hi apareixiria pel sentit del text, les posem dins del claudàtor.
12. Evitem sempre que és possible l'ús del *sic*. Quan es evident que falta una paraula o una lletra per a la correcta interpretació, la restituïm entre parèntesis angulars <...>. Els errors de l'escrivà en l'escriptura d'una paraula, els indiquem en nota al peu.
13. Les anotacions al marge o les correccions, les indiquem en nota a peu de pàgina.
14. Quan l'original deixa un espai en blanc per oblit o per desconeixement d'una dada o d'una quantitat, ho indiquem així: (en blanc).
15. Utilització de la cursiva per als textos escrits en una llengua diferent al català (normalment en llatí).
17. El signe tironià, el transcrivim per *et*, ja que quan s'escriu de manera completa gairebé sempre apareix *et*.

VISITES PASTORALS A SANTA MARIA DE CASTELLÓ AL SEGLE XVII

1585, maig , 12.
Visita de Gaspar Punter, vicari general de la diòcesi

||[33] [13]*Die XII mensis maii anno a nativitate Domini MDLXXX quinto Admodum reverendus* [...] *Gaspar Punter de spiritualibus et temporalibus vicarius generalis et officialis* […] *domini dei episcopi visitavit ecclesiam parrochialem ville de Castello cuius est vicarius perpetuus* [...] *Dominicus Jover* […]

Sanctissim Sagrament.

Visita lo Santíssim sagrament *et reliquia* […] *in regestro.*

Olea Sancta.

Visita los olis sants [...] mana als jurats fassen una capceta de argent per a portar lo *olea infirmorum* als malalts dins tres mesos.

Altaria.

Visita lo altar major *invenit bene* y troba […] y *reliquia sunt in originals registro*.

Visita lo altar […] per obs de celebrar les misses e no al beneficiat sots pena que sien […] lo gasto e al dit beneficiat mana, *sub pena excomunicationis*, […] *late sentencie* e que no exigisca los […] per si mateix e inperson[…] al dit [….] ||[34] [. ..] visita les *reliquia sunt in original registro.*

Visita lo altar de Santa Creu, mana a Joan Bosch que fassa un cobrialtar en lo altar de dita capella y quey fassa una llàntia y un […] tot dins tres mesos.

Visita lo altar del Devallament de la creu, mana a Miquel Giner que es fassen tres tovalloles dins dos mesos.

Visita lo altar de Sant Pere y Pau, *invenit bene*.

Visita lo altar Sant Antoni y Santa Bàrbera, troba que no havien adornat lo altar segons los és stat manat en la visita passada y attès que lo altar està molt indecent y els estat manat moltes vegades […] que aquell […] y nunca ho ha fet, provehí y mana a Loys Agramunt que, sosts pena de […] y del dret que té en ella, que dins dos mesos dote dit altar de cobrialtar, stovalles y davant altar y no u farà, ex[...] *prout ex tunch* [...] lo de la […] de dita capella y dels drets que té en ella y ésser loch per a proveir-la […]

Visita lo altar de Sant Miquel mana als majorals […].

Visita lo altar de Santa Lucia *invenit bene* […].

SANTA MARIA DISTRIBUCIÓ DELS ALTARS

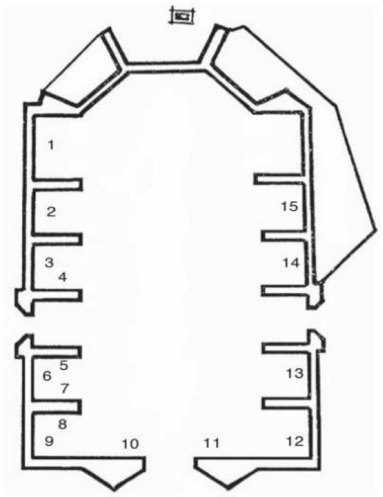

ÚLTIM TERÇ SEGLE XVI

1- Altar dels Sants Reis o Epifania
2-Altar del Crucificat
3-Altar de Sant Martí, abans del Sant Sepulcre
4- Altar de les Ànimes del Purgatori
5- Altar de la Verge del Rosari
6- Altar de l'Àngel Custòdia
7-Altar dels Sants Màrtirs
8-Altar de Sant Bernard
9-Altar de la Verge del Socors
10-Altar de la Santa Creu
11- Altar del Davallament de la Creu
12- Altar dels Sants Pere i Pau
13- Altar de Sant Antoni i Santa Bàrbara
14- Altar de l'Arcàngel Sant Miquel
15-Altar de Santa Llúcia

Ornamenta.

[…] que attès que les dalmàtiques […] que fossen unes de noves..

Argentum.

[…] troba que y havia un calser que tenia lo […] trencada, mana als jurats que fassen una […] y patena nova y adoben […] un calser [...] ||[35] daurat que es mou prop del peu dins dos mesos.

Corpus ecclesie.

Visita lo cos de la sglésia *invenit bene*.

Confessors.

Nomena confessors de preveres y llechs,
Primo lo vicari perpetuo. Mossèn Steve Casals.
Mossèn Francisco Quevedo.Mossèn Berenguer Peris.
Mossèn Hieronym Gasco.Mossèn Steve Micó.
Mossèn March Clua. Mossèn Balthazar Forés.
Mossèn Pere Peyrats. Mossèn Miquel Forés.

Baciners

Troba que Matheu Ros, baciner que és stat de les ànimes de purgatori y Hieronym Folch, bassiner de dit bassí, que no havie donat compte, provehí *mandato* als sobredits que dins quinze dies *immediate* següents donen compte y paguen lo alcans que sel·s farà, e si no u faran, mana al vicari que·ls llanse de la sglésia y en ella no·ls admeta fins tant aje pagat

Racional

Ítem […]

Abbadia.

Visita la abadia y troba que […] les parets migeres entre lo fossar y la casa y de la stablia estan roinoses […] y [...] que lo vicari *perpetuo* de dita iglésia té lo [...] ténue y menys congrua attesos los càrrechs molts que té, y que dit vicari *perpetuo* no ha acostumat reparar dita casa, mana al prior de Valldechrist y al conreo o a daquell que de justícia toque, que obre y repare dita casa de l'abadia y lo […] en tot lo que serà menestar y necessari dins mig any *sub pena* excomunicació.

Punter pdq.

Ítem provehi y mana que a mosèn Ugnet Carles, prevere francés, que attès que·l sia acullit en la sglésia y ha donat per a emoluments de la sglésia dos-centes liures, que lo clero li restituyexca les dites dos-centes liures, y no sia admés en les distribucions ni emoluments de la sglésia.

Punter pdq.

1601, novembre, 19.
Visita de Pedro Manrique

||[41] Castelló.

Preterea autem die lune intitulato decimo nono mensis novembris anno a nativitate Domini [millessimo] *sexcentessimo primo*, [*Illustrissimus*] et *Reverendissimus dominus dominus Petrus Manrrique, Dei et apostolice sedis gratia episcopus dertusensis, visitavit ecclesiam parrochialem oppidi de Castelló de la Plana sue dertusensis diocesis* [*cuius est vicarius*] *perpetuus eiusdem* [.....]

Hieronymus Gascó [*presbyter, presens et deserviens*] *et ultra eum residents, Stephanus Micó, subvicarius* [....], *subvicarius, Joannes Figuerola, Bartholomeus* [*Bellido*], [*Franciscus*] *Quevedo, Balthazar Brunell, Andreas* [*Jover*], [*Marcus Clua*], *Michael Agramunt, Nicholaus* [*Guardiola*], [*Nicholas*] *Folch, Bartholomeus Micó, Joannes Clua* [...] *Laurentius Amposta, Franciscus Sisternes, Laurentius* [...] *Joannes Giner qui obedientiam praestiterunt.*

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit sanctum sacramentum, invenit bene.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales, invenit bene .[...]

Olea Sancta.

Visitavit et invenit bene

Altare majus.

Visitavit altare majus quod est sub invcoatione Sanctissima Virgines Maria, invenit bene.

Altare Epiphaniae.

Vsitavit et invenit bene.

||[42] *Altare Sancti Crucifixi.*

Visitavit e primerament mana al señor de l'altar que face un cobrealtar de guadamacil [...] dins dos mesos a pena de [XX sous].

Altare Sancti Martini aut Sancti Sepulcri.

Visitavit et invenit bene [...] per a les festivitats.

Altare Sancti Angeli Custodis.

Visitavit et invent bene.

Altare beate Mariae de Rosario.

Visitavit et invenit bene.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit et invenit bene.

Altare Sancti Bernardi.

Visitavit et invenit bene.

Altare beatae Mariae del Socors.

Visitavit et invenit bene.

Altare Sancta Elenae.

Visitavit et invenit bene.

Altare del devallament de la Creu.

Visitavit et invenit bene.

Visitavit altare Sancte Magdalena de novo const [ructum.] *bene*.

Altare sancti Petri et Pauli.

Visitavit et invenit bene.

||[43] *Altare animarum Purgatorii.*

Visitavit et invenit bene y provehí que per quant Balthazar y Gaspar Gombaus han exhibuït un acte fet en XXVIII de febrer de 1505 [davant] Pere Feliu, notari, en lo qual appar que Jaume Gombau, son avi, era señor del dit retaule y que tenen la sepultura allí a hon ans estava y que no pogué en son perjudici ésser treslladat al lloch a hon ara està, per ço, ministrant justícia, provehí que sia tornat al dit lloch que és en lo arch o pilar [entrant] per la porta de la plaça de la herba, man dreta, a costa dels dessús dits [Gumbaus], per no haver mostrat scrit […] fins al present dia.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit et invenit bene, mana que faça un cobrialtar de guadamacil y una llàntia dins dos mesos *sub pena* de dos lliures.

Altare Sancte Luciae

Visitavit et invenit mana a lo señor de la capella fasa un guadamacil dins dos mesos.

SANTA MARIA DISTRIBUCIÓ DELS ALTARS

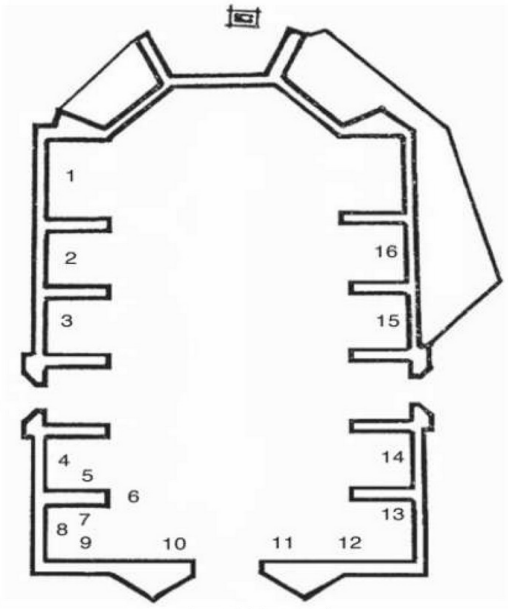

Ca 1600-1625

1- Altar dels Sants Reis o Epifania
2-Altar del Crucificat
3-Altar de Sant Martí, abans del Sant Sepulcre
4- Altar de l'Àngel Custodi
5- Altar de la Verge del Rosari
6- Altar de Sant Roc
7-Altar de Sant Bernad
8-Altar de la Verge del Socors
9-Altar de la Santa Elena o de la Santa Creu
10-Altar del Descendiment de la Creu
11- Altar de Santa Magdalena
12- Altar dels Sants Pere i Pau
13- Altar de les Ànimes del Purgatori
14- Altar de Sant Antoni i Santa Bàrbara
15-Altar de l'Arcàngel Sant Miquel
16- Altar de Santa Llúcia

Sacristiam.

Visitavit et invenit, troba que hi ha necessitat de un tern morat ab sa capa y de una casulla ordinària, y axí mana als jurats que dins huyt mesos ho facen a pena de deu [lliures] attent […] que se·ls ha manat en altra visita.

Ornamenta.

Visitavit et invenit.

Argentum.

Visitavit et invenit bene.

Chorum.

Visitavit attroba […] llibres […]

Corpus ecclesie.

Mana a tots los que tenen sepultura en dita sglésia y als ||[44] jurats lo […] rajolar la sglésia com los està manat.

Sementerium.

Attroba que *adimpleverant, excepto* que mana a mestre Miquel Monserrat que tanque los forats y mana, a pena de excomunió, que no llancen inmundícies en lo fossar.

Baciners.

Attroba que tots los baciners havien donat compte segons la relació del curat, *excepto* que los majorals de la Sanch no criden a la redditió dels comptes al vicari ni prior, conforme la

constitució synodal, per ço mana no passen los comptes de dita confraria, si no és ab intervenció del […] vicari, a pena de cinch lliures totes les vegades que contravindran.

Rationale.

Attroba que hi havia fundats en la present sglésia sis-cents y sis anniversaris, los quals estaven celebrats. Mes attroba fundades en la present sglésia tres mil quatre-centes y vint-y-set misses, és més, cent y trenta dobles poch més o menys […] atroba que totes les dites […] estaven celebrades, e que restaven de misses de taula amortizades sens celebrar dels anys MDC y de MDCI cinch milia misses, de les quals deduhida la quinta part […] sa Señoria ha pres, mana que·s fes reducta *ad ratione triginta quinque pro aniversario in forma*.

Ítem, provehí y manà per quant pateix molt clero de estar privat de la facultat que tenien abans de concedir sepultura en yglésia, davall los banchs, concedí facultat que puguen concedir les sepultures de la mateixa manera que·ls era permés ans de la prohibitió sobre açò, fet en la última visita per la bona memoria […] Gaspar Punter.

[14]Prengué compte a mossèn Hierony Gascó, official de la vila y stació de Almaçora, y trobà que sols aquell […] cinch […] any propassat que sa Señoría prengué posessió en Almaçora de les [...] colomes del dit officialat havia […] se retingue per part de […] de official**.**

||[45] *Confessors*

Ítem aprova en [...]

Mossén Hierony Gascó, vicari *perpetuo*.

Mossèn Steve Micó, vicari temporal.

Mossèn Miquel Pastor, vicari temporal.

Mossèn Francés Quevedo.

Mossèn [Balthazar] Brunell.

Mossèn March Clua.

Mossèn Nicholau Folch.

Mossèn Joan Alies.

Mossèn Miquel Forés.

Mossèn Lorens Amposta.

Attroba haver-hi, en la present, mil y dihuyt cases, y persones de comunió tres mil setanta-sis, y que tots han cumplit en lo precepte de santa mare sglésia y *ultra* les sobredites coses n'hi ha vint-y-dos de xristians nous, les quals estan en la dessús dita suma compreses.

Ítem, […] los beneficiats de la present […] et lo dit vas puga lo mateix [...] concedir lo vas […] abans tenie, a la persona que la demanava, ab què tot […] donarà per la dita sepultura se converteixca en augment de les […] per a hores canòniques y ab tal que ans de la […] no u done [...] del que haurà fet *acerca* de la concessió de dita sepultura vella.

Ítem, provehí y concedí a les misses que hi ha en la hermita del Lledó se reduixquen a charitat de dos reals per al sacerdot [...] a celebració per *turno*, y si hi falten misses en la dita hermita […] de portar de la iglésia major […] a charitat de [...] reals solament.

Ítem, provehi que·s puguen pendre charitat de dos reals per les misses ||[46] […] que celebraren en les sglésies de hermites y confraries dins […] charitat de dos reals per lo treball que […] a celebrar fora de la sglésia.

Ítem, provehí que los sacerdots malalts sien tenguts per presents en los soterrars generals.

Ítem, provehí que lo vicari o algun dels sotsvicaris al temps del *enterro* general estaràn occupats en la administració de […], que sia aquella hora haguts per present en lo *enterro* general y demés [...]

Ítem, provehí que los sacerdots beneficiats que van los divendres a cantar una missa solemne en la sglésia de la Sanch de Jesuchrist, guanyen y tinguen huyt dinés de distribució per paréixer molt tènua la de quatre diners, havent-hi tanta distància de la yglésia major a la dita yglésia de la Sanch.

[15]*Ítem*, provehí que los anniversaris que estan a menor quantitat de quinze sous, sien reduhits a rahó de quinze sous, per haver-hi gran número de sacerdots.

Ítem […] de matines, hores canòniques y […] de trenta sous sis [diners] reduhides a charitat de trenta […].

[16]*Ítem*, provehí que lo plat del bací de les ànimes […] càrrech de un beneficiat elegidor per lo clero ací per ser pròpia […] eclesiàstich, com també per la assistència que fa més en la […] sacerdot que no lo secular.

Ítem, provehí que los capellans que assistiran de nit a la administració del sacrament de la extrema unctió […] y tinguen distribució doble conforme està […] en la constitució sinodal.

[17]*Ítem*, provehí […] lo vicari ni sotsvicaris donen llicència […] done sagra […] en yglésia secular suffragànea d'esta que no tinga particular llicèntia en escrits nos […] de nostre vicari general[18].

||[47] *Ítem,* provehí que lo sacerdot [que per *turno*] li tocarà celebrar [a missa] cantada en la present [iglésia, tinga] de charitat dos reals castellans.

[19]*Ítem*, provehí, que [per aveniment] de la confraria de nostra Señora puga lo clero al costat del nou [vas] que se·ls ha concedit fer, y concedir vas a les persones que voldran soterrar-se en dit vas, ab què paguen tres lliures per aument de les distribucions per a [les hores] canòniques, y los que seran acollits en altres vas o sepultures dins de la yglésia doten aquell [ab un ducat, lo qual ayxí mateyx haja de servir per la distribució de] hores canòniques.

[20]*Ítem*, per quant attroba [que] sens llicèntia se havien llevat los [antepits] dels primers banchs en què s'assenten lo governador y los officials de la present vila, per ço mana als jurats que a pena de excomunicació [major y] de cinquanta ducats, applicadors a obres pies, tornen los [dits antepits] eo respallés als dits banchs, dins deu dies contadors, [de la notificació de les presents] de manera que estiguen puntualment en la forma y *modo* que estaven al temps que foren llevats.

||[49 21 22]*Ítem*, provehí que lo sacerdot que per *turno* li tocarà soterrar la missa cantada en la present iglésia tinga y reba la caritat de dos reals castellans.

[23]*Ítem*, provehí que per aveniment de la confraria de nostra Señora puga lo *clero*, al costat del nou vas que se·ls ha concedit[24], fer y concedir vas a les persones que voldran soterrar-se en dit vas, ab què paguen tres lliures per aument de les distribucions per a les hores canòniques, y los que seran acollits en altres vasos o sepultures dins la iglesia, doten aquella ab un ducat, lo qual ayxí mateyxt haja de servir per la distribució de hores canòniques.

Ítem, per quant atroba que sens licència se havien llevat los antepits dels primers banchs en què se assenten lo gobernador y los officials d'esta present vila, per ço mana als jurats que a pena de excomunicació major y de sinquanta ducats, aplicadors a obres pies, tornen los dits antepits eo respallers als dits banchs, a dins deu dies contadors de la notificació de les presents, de manera que estiguen puntualment en la forma y manera que estaven al temps que foren llevats.

1604, novembre 2.
Visita de Pedro Manrique

||[53] *Preterea autem die martis* intitulado *secundo mensis novembris anno a nativitate domini millessimo sexcentesimo quarto, Illustrissimus et Reverendissimus dominus Don Petrus Manrique, Eei et apostolice sedis gratia episcopus Dertusensi, visitavit Ecclesiam parrochialem oppidi de Castelló de la Plana sive Dertusensis diocesis, in qua inservit ut vicarius perpetus eiusdem ecclesie Hieronymus Gascó, presbyter presens, et ultra eum resident Michael Pastor, vicarius temporales, Josephus Rey, Bartholomeus Micó, Franciscus Sisternes Joannes Figuerola, Bartholomeus Bellido, Franciscus Quevedo, mayor, Baltasar Brunell, Andreas Jover, Marcus Clua, Michael Agramunt, Stefanus Micó, Nicholaus Folch, Dominicus Petrus Beltran, Joannes Giner, Laurentius Amposta, Laurentius Català, Franciscus Quevedo, minor Joannes Ferrando, presbiteri qui omnes obedientiam prestiterunt dicto domino episcopo.*

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit invenit bene.

Altare Epiphanie, omissis aliis quia bene.

Visistavit invenit bene, mana fessen unes estovalles y posen llàntia al Señor de la capella dins sis mesos.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit invenit bene ad impletum y mana als capellans que en los caxons tenen la roba tanquen la capella en clau, perquè no furten les estovalles com algunes voltes an faltat.

Altare Beati Rochis pretermissis aliis quia bene.

Visitavit invenit bene y que facen un davant altar de guadamazil dins sis mesos.

Altare Sancte Elene,o misis aliis etc.

Visitavit invenit que no té ara, mana que la primera vegada que·n consagraran, n'i posen una y facen unes estovalles y peanya dins sis mesos, a pena de tres lliures al señor de la capella.

||[54] *Altare Sancte Magdalene, omissis aliis quia etc.*

Visitavit invenit bene y que quant consagren ares n'i posen una.

Altare animarum purgatorii, omissis quia bene.

Visitavit invenit que falta llàntia, mana als qui tenen cura del dit altar posen una llàntia.

Sacristíam omistis aliis quia ad impletum.

Visitavit atroba que no havien cumplit lo manat en les dos últimes visites y axí, administrant justícia, provehí los jurats de la present vila haver incedit en les 20 lliures de pena ad aquells inpungida y mana als dits jurats que a pena de 25 lliures facen un tern morat ab capa y davant altar y un altre tern vert, y dos casulles comunes.

Ornamenta[25].

Visitavit mana que·s fasa una casulla negra per als aniversaris.

Chroum pretermissis aliis quia bene.

Visitavit troba que no tenien llibres de cant, mana als jurats ne compren dins un any.

Rationale, omissis aliis omnibus quia bene.

Prengué compte al Rational[26] qui era mossèn Esteve Micó y attroba que y havia fundats en la present iglésia sis-cents y divuyt aniversaris, los quals estaven celebrats ab los que se havien de celebrar en los mesos de noembre y dehembre.

Ítem, attroba que y havia en la present iglésia cent y trenta dobles poch més o menys, les quals estaven celebrades, e més attroba que y havia en la present iglésia tres mil quatre-centes y vuitanta y set misses amortizades, les quals, en los tres anys de 1602, 1603 y 1604 que acabaran

lo darrer de dehembre del present any, són deu millia dos-centes y vuytanta-una missa, de les quals se han celebrat en lo any present dos millia set-centes vuytanta y nou y en lo any 1603 se n'havien celebrat huit-centes quoranta y sis y en lo any 1602 mil quatre-centes setenta y quatre, les quals, aiustades, són sinch millia quoranta y nou y sinch millia, de les quals fa mentió la reducta concedida al clero a 10 de nohembre de 1603, fan suma ||[55] de deu mil quoranta-nou, així que resten per celebrar fins a l'últim de dehembre dos-centes trenta-dos, lo demés han celebrat de votives, trentenaris y de ànimes, que totes ab les perpètues seran cada un any set millia misses, que acostumen celebrar vint-y-un capellà que residexen en la present iglésia.

Confessors.

Confirma los que foren nomenats en la altra visita y los que tenen licència a part y de nou nomena en confessor a mossèn Llorens Català, prevere.

[27]*Ítem*, concedí al clero de la present iglésia que de les misses de onzena tinguem caritat de 3 sous, ab que se celebren en lo altar de les ànimes *interponendo suam authoritatem et decretum*.

[28]*Ítem,* que de les misses baxes[29] se dihuen en los soterrars en lo altar privilegiat[30], així de generals com de mig pontificals y de tres preveres, puguen rebre caritat de tres sous per lo treball de portar los ornaments y haver-se de aguardar-los uns als altres en la dita capella y eo, cos interposant ses authoritat y decret.

Ítem, provehí que les misses del Sant Sagrament y altres de rèquiem, que estan dotades de tan tènua caritat que a penes reb cada prevere dos dinés, sien reduhïdes y acomulades fins en charitat de díhuit sous cada missa, interposant sa authoritat y decret.

[31]*Ítem*, concedí que de totes aquelles misses que·s dexen per a celebrar en lo altar privilegiat de sant Miquel[32] de la present iglésia, tinguen tres sous de charitat, ab què se diguen per *turno* per orde del rational y ab què los que voldran fer dir algunes misses votives, no sien compel·lits ni altrament importunats a dar tres sous, sinó que lo rational reba la caritat acostumada y faltant de les misses deixades a caritat de tres sous, se celebraran a la charitat acostumada abans de la present concessió, perquè nostra voluntat és que no cesse en dit altar la celebració y suffragi de les ànimes.

||[56] *Ítem*, en la pretenció que la vila té de posar campaner en la torre[33], proveheix que puga la vila posar-lo a ses costes, y que lo vicari tinga lo dret de campanes com abans, y ab què dit vicari del dit dret done alguna cosa moderada al campaner posat per la vila, y en cas que la vila y vicari no y puguen concordar-se sobre açò, proveheix que les campanes se resten a càrrech del dit vicari, y perquè és posat en rahó, que puix de la fàbrica de la torre ha resultat que lo campaner tinga més treball, que també lo dret sia corresponent al dit treball y perquè estan certificats que de l'acte en què van tres capellans, serà lo dret de campanes 2 s. 6 [diners] per cada acte, y que quant anaven 6 capellans se paga tres sous y quatre dinés per cada acte, y lo mateix quant va tot lo clero y se toca a batall, per so, concedeix al dit vicari que reba, per cada acte de tres capellans, el doble, de la manera que los díhuyt dinés sien augmentats a tres sous, y per lo acte de sis capellans, que abans eren tres sous y quatre, per al davant sien per cada acte sinch sous, y quant anirà tot lo clero y se tocarà a batall, sia lo mateix per cada acte y quant anirà tot lo clero y se ventaran les campanes, reba per cada acte deu sous, los quals drets se reputen moderats, attesa la altitut gran de la torre y attesa també la tenuïtat de la vicaria y los càrrechs extraordinaris de aquella.

Ítem, proveí y mana que la iglésia de Sant Nicolau se rehedifique dins un any per la vila y també per los nous convertits que la tenen per parròchia, cometent als jurats y vicari la taxació del que deuen pagar los nous convertits[34].

[35]*Ítem*, mana al vicari perpetuo que tinga dos vicaris sens obligar-lo a que no sien beneficiats, attès que per al present, sobre lo número dels capellans, segons les rendes de la present iglésia ab tal, emperò, que sien los dits vicaris quals convenen per a parròchia tan gran, y axí mateix se mana al dit vicari que procure que les ||[57] misses matinals se canten per lo vicari a qui tocarà lo dir-la, *etiam* en los dies que conforme la constitució sinodal pot rebre caritat d'elles.

[36]Ítem, concedí que de les misses que se celebren en lo altar privilegiat de sant Miquel de la present iglésia, que tinguen tres sous de caritat, ab què les diguen *per turnum*, per orde del Rational, entès de les misses deixades en testament y no de les votives, de manera que puguen compel·lir a pagar 3 sous.

[37]*Ítem*, vista la pretenció de la present vila contra del vicari sobre la celebració de les dos misses, la una de matí per los diffunts y la altra a missa maior, pretén dita vila que estes quotidianament estan a càrrech de dit vicari, de tal manera que les ha de fer celebrar sens poder rebre per elles caritat alguna, vista la bulla de la desmenbració dels fruyts d'esta parrochial y erectió de vicari, y aguda informatió de la vicaria y entessos també los càrrechs de ella, proveheix y declara que entretant que la vila no mostrarà la obligació del dit vicari de celebrar dos misses, com està en lo memorial de la pretenció, que lo vicari satisfarà al poble ab celebrar tots los diumenges y festes y dos dies de la semana *pro populo* y en los altres dies porà rebre caritat de les misses, ab què aquelles se celebren per la parròchia, que spontàneament haurà donat la caritat y per lo poble, *simul* conforme la constitutió synodal cap. 24. actio. 3, la qual entenen que està a favor del dit vicari *perpetuo*.

De mandato sue Illustrissimus et Reverendissimus dominus.

Christohorus Bertran notario.

1613, juny 23.
Visita de Alfonso Márquez de Prado

||[88] *Ex post vero die dominico intitulato vigesimo tertio mensis junii anno a nativitate Domini millessimo sexcentessimo decimo tertio, Illustrissimus et Reverendissimus dominus Don Alphonsus Marques de Prado, episcopus Dertusensis, visitavit ecclesiam parrochialem villae Castilionis Planitiei sua Dertusensi diocesis, cuius ecclesia est nominatus in viccarium Vincentius Turlo, diaconus ab oppido de Cabanes, eiusdem diócesis oriundus, sed adhuc non adeptus fuit possessionum dicta ecclesia, est economus dicta ecclesia et inservit eiusdem reverendus Franciscus Cisternes, presbiterus, et ultra eum resident Petrus Gutierres, Josephus Rey, Bartholomeus Mico, Bartholomeus Bellido, Baltasar Brunell, Andrea Jover, Stephanus Mico, Gaspar Salvador, Nicolaus Folch, Dominicus Beltran, Laurentius Amposta, Laurentius Cathala, Joannes Giner, Michael Pastor, Franciscus Quevedo, Joannes Ferrando, Nicolaus Simo, Gaspar Pinell, Gregorius Gil, Petrus Giner, Joannes Feliu, Cosmas Amiguet, Hieronymus Fores, Balthasar Brunell, Josephus Amiguet, Michael Jover, Michael Flos et Hieronymus Estelles qui omnes obedientiam prestiterunt sua illustrissima dominationi.*

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum, et invenit bene, però que les juntures del tabernacle del sacrari no ajuntaven bé, mana sa Señoria les col·loquen de manera que no y puga entrar ningun drag ni altre animalet.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales y troba que no y havia cubertor de guadamacil, mana als jurats lo fassen dins dos mesos.

Olea Sancta.

Visitavit olea sancta et invenit bene.

||[89] *Altare maius.*

Visitavit altare majus quod est sub invocatione Beata Mariae et invenit bene, salvo que faltava un cobrialtar, mana als jurats lo fassen dins dos mesos.

Altare Epihaniae.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella qui diuen que és Nicolau de Casalduch y de Assio[38], que dins dos mesos fassa un cobrialtar de guadamacil y que tinga en lo altar de ordinari tres estovalles y que n'i haja dos altres per a mudar-les quant se embruteixquen, y que fassen també un davant altar de guadamacil dins dos mesos y que la llàntia de la capella[39] se ensenga los diumenges y festes, segons és costum encendre's en les altres capelles, y que per a n'assò lo vicari *perpetuo* quant lo y haja, y quant no lo y haja lo vicari temporal, fassa instància davant lo official de Almaçora per a seciestar y cobrar en les rendes del señor de la capella, que estan en terme de Castelló, fins a cantitat de trenta lliures, per a obs de cumplir tot lo damunt dit, y si sobrarà alguna cosa, complides totes les sobredites coses, ho restituesquen al amo de dita capella, y que lo vicari fassa esta diligència dins dos mesos.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare y mana que·s cumpla lo *mandato* passats de què estan que la reixa de la capella, y mana que se lleve lo retaule redó[40] que està al peu del Christo y se sotarre en lloch desent o se renove de bona pintura dins tres mesos, y que se lleve lo vel del Christo perqu·és vell, y no és transparent, y posen altre vel clar, y posen també una diadema al cap del sant Crucifixi, y que lo señor de la capella. que diuen que és Arçisa Cathalà, muller de Francesch Bou y ses germanes, y mosèn Galcerà Cathalà, prevere, fassen un cobrialtar de guadamacil y un ||[90] davant altar, y la grada de l'altar, posant una peaña de fusta, y que lo altar tinga sinch estovalles per a poder-se mudar, tres de les quals estiguen continuament en lo altar y assò se fassa dins dos mesos.

Altare Sancti Sepulchri.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella que tinga en ell contínuament tres estovalles, y ne tinga a part altres dos per a poder-les mudar, y adobe lo cobrialtar y enrajole la capella dins dos mesos.

Altare Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare, mana al señor de la capella que dins dos mesos fassa un cubertor de guadamacil y que tinga sempre en dit altar tres estovalles y dos altres per a poder-les mudar.

Altare Rosarii.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella que dins dos mesos fassa un cubertor de guadamacil, y que lo ara se atanse a la vora de l'altar tres dits, y ne lleven la guarnició que té de fusta y la assenten, que reste un dit en alt damunt lo altar, y que en ell hi haja sempre tres estovalles y dos altres n'i haja de respecte per a mudar.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare, et invenit bene, y lo adorno d'ell digueren los jurats que, per quant en dit altar estan les armes de la vila, toca a la vila de Castelló, y així dit altar seria de la vila, no obstant que al present lo té a càrrech mossèn Steve Micó, lo qual digué que és de sos

antipassats, mana sa Señoria a dit mossèn Micó que dins un mes mostre algun títol de ser amo de l'altar y se provehirà lo de justícia.

Altare Sancti Bernardi.

Visitavit dictum altare, mana als señors de la capella que tingan en dit altar contínuament tres estovalles y dos altres de respecte per a mudar.

||[91] *Altare Beatae Mariae del Socós.*

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella tinga en ell tres estovalles contínuament y dos altres per a mudar.

Altare Sacta Elena.

Visitavit dictum altare mana al señor de la capella que dins quatre nesos pose ara en dit altar, y que tinga en ell contínuament tres tovalles, y ne tinga a part dos altres per a mudar.

Altare del Devallament de la Creu.

Visitavit dictum altare mana al señor de la capella que dins dos mesos fassa un cobrialtar de guadamacil, y que la ara del dit altar se atanse a la vora de tres dits, y se lleve la guarnició de fusta que y ha en ella, y la fixen que reste un dit en alt y que y tinguen de *continuo* tres estovalles y ne tinguen dos altres per a mudar.

Altare Sancta Magdalenae.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella que dins tres mesos pose ara en lo altar, y que tinguen en ell contínuament tres estovalles y dos de altres per a mudar.

Altare sanctum Petri et Pauli.

Vistavit dictum altare y troba que no y havia cubertor, mana al señor d'ella que·n fassa hu de guadamacil dins dos mesos.

Altare Animarum.

Visitavit dictum altare y mana als jurats fassen que, per al servey de l'altar, tinguen sinch tovalles, y que en lo altar contínuament hi haja tres estovalles.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella que lleven la ara que y ha en dit altar, y ne posen altra que sie millor, y lo retaule ||[92] que està desllustrat, lo renoven en allò que està desllustrat dins sis mesos, y que tinguen sinch estovalles per al servey de l´altar y contínuament n'i haja en lo altar tres.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare, mana a qui toca lo *adorno* de la capella, que lo pedrestal del retaule que està desllustrat y també alguna part de dalt del dit retaule, lo adoben y donen llustre dins sis mesos.

Altare Sancta Lúcia.

Visitavit dictum altare, mana al señor de la capella que fassa un cobrialtar de guadamacil dins dos mesos, y que tinga per al servey de l'altar sinch estovalles, tres de les quals estiguen contínuament en lo altar, y que un tros de retaule que està en terra en dita capella se lleve de allí y se sotarre.

Ítem, mana sa Señoria que una imatge de nostra Señora que està en lo pilar de la capella de santa Lúcia se lleve de allí, per quant no està ab la decència deguda, y se done i·s porte al hospital, y los majorals de l'hospital la renoven, fent-li un *niño* Jesús y la adoben que estiga ab decència dins sis mesos.

Sacristia.

Visitavit sacristiam et invenit béne.

Ornamenta.

Visitavit ornamenta y troba sinch capes de chamellot, so és, dos vermelles y tres blanques, velles, mana que de les tres blanques se lleven les sanefes per ser molt velles, y de l'or se traga profit d'ell com més convinga, en benefici de la sacristia, y de la una capa blanca se fassen sanefes y *capilles* per a les altres dos[41], y si faltarà res se supla de altra part ab algun *adorno*, com millor parega, dins dos mesos, y de les capes vermelles també se lleven les sanefes y se fassen sanefes y *capilles* del mateix color, adornant-les còmmodament dins dit temps.

||[93] *Ítem*, mana als jurats que dins dos mesos fassen dos casulles per al servey de la yglésia, les quals puguen servir de totes parts y sien de quatre colors, per a usar d'elles segons la differència del temps, ço és, de color blanch, morat, vert y vermell.

Ítem, troba que no tenim per a servey de la yglésia sinó tres albes, mana als dits jurats que dins dos meses fassen sinch albes y vuyt amits, de manera que per a cada alba y haja dos amits y també que fassen sinch *cíngulos* dins dit temps.

Ítem, mana als dits jurats que dins dit temps fassen sinch corporals ab ses filloles, y quatre cobricàlsers y quatre bosses per als corporals, y que sempre que lo calser estiga sobre lo altar, tinguen *cuydado* los capellans de tenir-lo cubert ab dit cobricalser, y també que se fassen vuyt tovalloletes per a eyxugar-se les mans al lavabo, manant que en ninguna manera los celebrants se eixuguen en les estovalles de l'altar, ni en les camises dels càlsers, ni en purificadors, sinó ab les dites estovalletes.

Argentum.

Visitavit argentum y troba que los jurats havien determinat de fer venir un argenter per a adobar certes coses de plata de la sacristia[42], mana sa Señoria que·s fassen dits adops dins dos mesos.

Ítem, mana sa Señoria als capellans que tracten bé los ornaments en la sacristia y que·ls pleguen quant se deyxen de dir missa, y que ningun sacerdot traga de la sacristia ningun ornament ni los de una capella per a l'altra.

[43]*Ítem*, per quant lo vicari mossèn Gascó[44] se soterrà ab una casulla de Sant Miquel, mana sa Señoria a l'hereu del dit vicari que dins vint dies paguen sinch lliures, y de dits diners se fassa una casulla dins quoranta dies, y entretant preste la sacristia una casulla per al servey de dit altar de Sant Vicent[45] y, feta la casulla, se torne a la sacristia la que se haurà prestat.

||[94] *Corpus ecclesiae.*

Troba que en lo pla de la yglésia faltava en moltes parts rajoles, mana als jurats que dins tres mesos enrajolen tot lo pla de la yglésia, y que qualsevol que se haja de soterrar[46] de assí al davant, tinga obligació son hereu o la persona a qui tocarà, de depositar en poder del vicari *perpetuo* o del més antich dels altres vicaris tres reals, per a tornar a enrajolar lo lloch de la sepultura ab rajoles sanceres, igualant-lo ab lo demés a satisfactió del dit vicari, y lo que sobrarà dels tres reals ho tornen a qui ho haurà pagat y que los jurats tinguen molt *cuydado* de fer agranar tota la iglésia, per lo menys una volta cada mes.

Caemeterium.

Visitavit semeterium, mana que·s tanque una porteta que ix al fossar de casa de mosèn Montserrat, y algunes parets que estan baixes se alcen y no estenguen roba de bugada en dit fossar, y, si la estenen, dóna facultat al vicari que la prenga y la porte a l´'hospital, y mana als jurats que la porta principal del fossar la fassen nova, perquè està molt vella y no se obra sinó per al servey de la yglésia.

Baciners.

Troba que los baciners havien donat compte y pagat.

Racional.

Prengué compte al Rational y troba que en la visita passada y havia sis-cents trenta y sis aniversaris, y que ara n'i ha sis-cents sexanta y quatre, y que y ha cent sexanta y tres dobles fundades y que tot està celebrat. Troba que y ha misses de taula[47] fundades a rahó 2 sous per charitat de missa, tres mil tres-centes vuytanta-set misses, y a rahó 2 sous 6 [diners] de charitat cent ||[95] vint-y-una, y a rahó de tres sous de charitat, vuyt-centes seyxanta-sinch, que totes juntes són quatre mil tres-centes setanta-tres misses, les quals, fins al darrer de dehembre pròxim passat compreses 3614 misses que·ls reduhí en lo any 1610 lo señor bisbe don Pedro Manrrique, estan celebrades. Troba que té la yglésia de Castelló de renda certa, mil tres-centes noranta lliures y que de totes les misses cantades de dobles y aniversaris se paga de charitat quatre sous per la missa de cada hu d'ells, y dels aniversaris resats tres sous per missa.

Los mortuòrums de l'any 1610 valgueren 375 lliures 17 sous 2 [diners], los de l'any 1611 valgueren 423 lliures, 3 sous, 6 [diners]; los de l'any 1612 valgueren 378 lliures 11 sous, 3 [diners]; que los tres anys junts importen 1177 lliures 11 sous 11 [diners].

Ecclesia sanguinis Christi[48] *et hospitale*[49].

Visitavit dictam ecclesiam y troba que la ara de l'altar major està assentada molt a dins, mana que se atanse a la vora fins que ajunte ab la fusta de la vora de l'altar, y reste un dit o mig dit altar, y mana també als majorals de la confraria que fassen daurar lo retaule de dit altar, puix la confraria està sobrada, y que per al servey de dit altar y haja sinch tovalles, tres de les quals contínuament estiguen en dit altar.

En lo altar de les ànimes de dita yglésia troba que la ara era molt chica, mana a dits majorals que la ara de l'altar major la muden a dit altar de les ànimes y a l'altar major ne posen una altra, bona, de la manera que dalt està dit, y que en lo altar de les ànimes posen tres estovalles contínuament.

Ítem, mana als dits majorals que fassen per al servey de dita ||[96] yglésia tres camis y sis amits, una bossa de corporals, un cobricàlser y tres tovalloletes per al lavabo, tot dins tres mesos.

Ítem mana sa Señoria que mentres se diuen y celebren los officis en la yglésia major de Castelló, no se assente llu halgú en lo pedrís de la porta de la plaça de la herba dins dita yglésia, ni en lo de l'altra porta de les carnisseries, als banchs que estan a la part de les piles, sots pena de excomunicació, y lo vicari tinga *cuydado* de dir-ho al poble y que assò se cumpla, exceptat lo dia de nostra Señora de agost.

Ítem, se mana, so pena de excomunicació major, que ninguna persona mentres se diuen los officis divinals ni en altra ninguna hora se passeje assoles ni ab compañia dins la yglésia de dita vila de Castelló, y lo vicari *perpetuo* y los demés vicaris tinguen *cuydado* de fer-ho cumplir y avisar a sa Señoria de lo que *aserca* del cumpliment de assò y haurà.

Ítem, mana sa Señoria que la missa conventual[50] en la yglésia major se diga cada dia a les nou hores, y no abans, si y segons en altres visites és estat manat.

Ítem, mana sa Señoria al vicari *perpetuo* o son substitut y als demés vicaris que, en la observància de les festes fassen guardar y guarden la constitució synodal, specialment en lo que toca a l'abús que j·a en lo batre y carrejar garbes en dies de festa, y també en lo segar y ventar, so color de necessitats sens demanar la licència segons diu la constitució.

Y aixís mateix en lo que toca als barbers, ferrers y als sabaters, en desvirar les sabates en dies de festa, exceptat los ferrers en cas de necessitat, per al qual hajen de demanar licència al hu dels vicaris. E no res menys, mana sa Señoria se guarde lo *motu* ||[97] *proprio* de sa sanctedad que prohibeix córrer toros en dies de festa y a l'official de Almaçora que sempre quel vullgen intentar

lo contrari, proceeixca ab censures ecclesiàstiques fins a la declaratió de aquelles, y en cas necessari de entredit eclesiàstich.

Ítem, mana sa Señoria que en la yglésia de dita vila lo dia de nostra Señora de agost, ni lo dia de sanct Roch, ni en aquella ni en altra yglésia, ningun altre dia se represente comèdia ni cosa profana[51], y si alguna voldran representar al *divino*, se porte primer a sa Señoria o a son vicari general, y se demane licència per a representar-la, sens la qual no consenten en ninguna manera los vicaris que se representen.

Ítem, mana sa Señoria que los señors de les capelles tinguen molt *cuydado* de agranar-les y tenir-les netes de pols, així en los retaules com en les parets, y als vicaris que tinguen en visitar-les y fer que·s cumpla, y encendre les lànties tots los dies de festa, advertint als *dueños* de dites capelles que, si en assò seran negligens, sa Señoria procehirà en adjudicar la capella a qui tindrà *cuydad*o de netejar-les.

Ítem, mana sa Señoria als vicari *perpetuo* y als demés vicaris que tinguen *cuydado* en ensenyar sancerament la doctrina christiana al poble los dies de festa, sens que en assò y haja interrupció per ninguna causa.

Ítem, mana que los vots per a elegir rational se fassen ab cèdules secretes, y que per an assò no y haja negociació alguna.

Ítem, mana sa Señoria als ecclesiàstichs que en la celebració dels officis, així ordinaris com de diffuncts, los diguen ab lo spay, silentio y reverència deguts, y que procuren que los corporals, purificadors y los demés *adornos* de l´altar estiguen ab la policia deguda, totes les dites coses a cada hu com toque ||[98] respectivament, mana sa Señoria se cumplen dins los *plasos* senyalats, a pena de excomunicatió a declaratió de la qual se procehirà contra los inhobedients.

Confessors.

Nomena sa Señoria en confessors los següents.

En la yglésia parrochial.

Primo, lo doctor Francesch Cisternes, official de Almaçora y ecònom.
Mossèn Miquel Pastor, vicari temporal.
Mossèn Nicolau Simó, vicari temporal.
Mossèn Esteve Micó.
Mossèn Lorens Amposta.
Mossèn Joseph Rey.
Mossèn Berthomeu Micó.
Mossèn Pere Gutiérrez, doctor en theologia.

En lo monestir de Sant Agustí.

[52]Lo pare fray March Antoni Mascarós, prior.
Fray Martí Castelló, sotsprior.
Fray Bartholome Baptista.
Fray Hieronymo Forner.
Fray Agustí Moronjo.
Fray Francés Garcia.

en Sant Francesch.

[53]Lo pare fray Antoni Pérez, *guardian*.
Lo pare fray Onofre Fort, diffinidor.
Fray Miquel Joan Galceran.
||[99] Fray Onofre Andres.
Fray Francisco Ramires.

Fray Lorens Sans.

en Sant Domingo.

[54]Lo pare fray Joseph Francesc, prior.
fray Hiacinto Gavaldà, sotsprior.
fray Thomàs Verdegal.
fray Mauricio Gomes .
fray Hyacinto Vilar.

A tots los quals[55] se·ls dóna licència de confessar per temps de tres anys, y entretant, durant lo beneplàcit de sa Señoria, y a tots los demés confessors que al present resideixen en dita vila o que vindran a ella, sens licència ni *scriptis* fermada de mà de sa Señoria, revoca y los lleva lo poder de confessar fins tant que compareixent davant sa Señoria se fassa sobre assò lo que convinga.

Ítem, mana sa Señoria se fassa un archiu en la sacristia o en la yglésia, en lo lloch que pareixerà més convenient, per a posar les institucions dels beneficis y altres actes concernents a la iglésia dins dos mesos, y dins sis mesos després de fet fassa lo negoci de buydar en un llibre dites institucions a costes dels beneficiats, y passats dits sis mesos mana al vicari que no·ls admeta a distribucions en la iglésia als remitents, y lo dit vicari que avise a sa Señoria passats dits sis mesos del compliment del que·s mana en lo present capítol.

Ítem, per quant per dexar de pagar alguns beneficiats absents la quarta dècima de sos beneficis, sol succehir algunes vegades posar-se entredit en dita iglésia per lo jutge de la dècima. Per ço, per a obviar dit inconvenient, dóna sa Señoria y concedeix poder al racional de dita iglésia que vuy ||[100] és y per temps serà, per a poder demanar, exigir y cobrar de la renda dels beneficis de dits beneficiats absents, fins en cantitat necessària per a pagar cada any dita quarta dècima, donant-li tot lo poder bastant y creant lo *ecónomo* per a dit effecte.

Ítem, per quant sa Señoria està informat que lo clero de Castelló ha pagat la part que li ha tocat del donatiu que·s feu a sa Señoria per nou ingrés, traent-ho de les misses y aniversaris que tenien obligació de celebrar en prejuhí y diminució de dites misses, y aniversaris, mana que sens rèplica alguna, dins dos mesos tinguen celebrades totes les dites misses y aniversaris que per rahó de pagar de donatiu dexaren de dir, y del cumpliment de assò avise a sa Señoria lo vicari *perpetuo*, o son *ecònomo*.

Dr. Franciscus Gil, vicarius generalis Illustrissimo domino episcopo.

Publiquí *hora solita scienter missarum solempni*a la pesent visita yo, mossèn Nicolau Simó, vicari temporal de la present yglésia de Castelló de la Plana, a u de agost 1613.

1616, setembre 11.
Visita de Alfonso Márquez de Prado

||[104] Castelló

[56]*Denique die undecimo mensis septembris anno a nativitate Domini millesimo sexcentessimo decimo sexto illustrisimus et reverendissimus dominus don Alphonsus Marques de Prado, episcopus Dertusensis electus Cartaginensis visitavit ecclesiam parochialem oppidi de Castelló de la Plana, suae Dertusensi diocesis, cuius ecclesia est vicarius perpetuus Vincentius Turlo, presbyter prasens et deserviens et ultra eum resident Petrus Gutierrez, sacra theologie doctor, Bartholomeus Micó, in sacra theoologia bacalaurus, Franciscus Cisternes, in jure canonico bacalaurus, Stephanis*

Micó, Nicolaus Folch, Joannes Clua, Petrus Dominicus Beltran, Laurentius Amposta, Joannes Giner, Michael Pastor, Joannes Ferrando, Nicolaus Simó, Gaspar Pinell, Gregorius Gil, Joannes Feliu, Petrus Giner, Cosmas Amiguet, Hieronymus Fores, Josephus Amiguet, Michael Jover, Michael Flos, Hieronymus Mas, Joannes Breva qui, demptis Joanne Feliu, Cosma Amiguet, Hieronymo Fores et Hieronymo Mas, qui aberant obedientiam praestiterunt sua illustrissima et reverendissima dominatione.

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit sanctissimum Sacramentum et invenit que en lo sacrari y havia algunes crivelles, per les quals podien passar alguns animalets, y que no estaven remediades, conforme se mana en la visita passada, mana sa Señoria als jurats que dins quinze dies les adoben, sens dilatar-ho més, so pena de cinch lliures pagadores de propris béns.

||[105] *Fontes.*

Visitavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea sancta.

Visitavit olea sancta et invenit bene.

Altare maius.

Visitavit altare maius quod est sub invocatione beata Marie et invenit que no havien fet lo cobrialtar que·s manà fer en la visita passada. Mana sa Señoria als jurats que dins dos mesos lo fassen so la pena damunt dita.

Altare Epiphaniae.

Visitavit dictum altare et invenit bene et decenter ornatum y quant a l'encendre de la llàntia mana sa Señoria se cumpla lo *mandat*o de la visita passada.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare y trobà que no havien fet res del que·s manà en la visita passada, mana sa Señoria se cumpla tot lo manat en dita visita per les persones a qui toca dins un mes; y, no cumplint-ho, mana al vicari que no·ls admeta més a l'ús de la dita capella, ni consenta se assenten en ella mentres se celebren los officis divinals, y si se assentaran en ella cesse de lo offici divinal, y en cas que sia necessari, invoque lo auxili del bras secular. Però, després de tot cumplit, tornen a l'ús de la dita capella.

Altare Sancti Sepulchri.

Visitavit dictum altare y mana al señor de la capella que dins dos mesos fassa un cobrialtar de guadamacil, y puix la invocació de l´altar no és de sant Martí, lleven lo retaule de sant Martí que està damunt lo altar, o·l posen damunt del retaule del Sepulcre, y quant a la biga que ara està davant a dita capella, havent oyt sa Señoria als jurats de Castelló de una part, y a Francesch Jover, notari, y a mossèn [blanc] Jover, señors que pretenen ser de dita capella de altra part, attès que la dita botiga[57] és necessària per a fer-se lo misteri de la Assumpció de nostra Señora ||[106] que se acostuma fer cada any en la festa de la Assumpció[58], y que és molt gran, y té sa Señoria relació que, si se trau de la iglésia o se posa a la paret prop de les fonts baptismals, per a tornar-la a alçar y posar-la al lloch del misteri, és necessari passar maromes per los forats de la bòveda de la iglésia, a la qual se fa molt dany, ab tan gran concussió (*sic*) y força, com se fa per a dreçar dita biga, y que los dits Jovers no han mostrat tenir més dret en dita capella que lo *ius sepeliendi*, mana sa Señoria que per ara, sens prejuhí de altre major dret que tinguen y mostren en algun temps los dits Jovers, la dita biga se pose dreta fora de dita capella, al costat de la mà esquerra eixint de dita capella, arrimada al pilar, de ont facilment y sens dany de la bòveda se pot passar cada any al lloch del misteri.

Altare Sancti Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare y troba que no havien fet lo cobrialtar que se manà fer en la visita passada, mana al señor de la capella que dins dos mesos lo fassa, so pena de tres lliures, y que lleve lo retaule de sant Blay que està damunt lo altar y·l posen en la paret en la matexa capella, y lo dia de la festa de sant Blay tant solament puga estar damunt lo altar conforma ara.

Altare Virginis Mariae de Rosario.

Visitavit dictum altare y troba que lo cobrialtar que se manà fer en la visita passada no estava fet, ni havien llevat la guarnició de la ara, mana sa Señoria al señor de la capella que, so pena de tres lliures, dins dos mesos fassa dit cobrialtar de guadamacil y també un davantaltar, y dins quinse dies ||[107] lleven la guarnició de la ara, y la fixen sens ella en lo altar, dexant-la un dit en alt, de manera que·s conega y que dins dos mesos fassen al *niño* Jesús un peu que li falta.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare y mana a mossèn Berthomeu Micó, que estava present, y al·lega tenir la possessió del *adorno* del dit altar, que dins sis mesos mude les tres figures que estan al peu del retaule, que pareixen indecents, y fassa que sien de bona pintura.

Altare Sancti Bernardi.

Visitavit dictum altare y mana als señors de la capella que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Virginis Mariae del Socòs.

Visitavit dictum altare y mana als señors de la capella que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sancta Elena.

Visitavit dictum altare y mana als señors de la capella que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare del Devallament de la Creu.

Visitavit dictum altare et invenit bene et quod admiplevera.

Altare Sancta Magdalenae.

Visitavit dictum altare y trobà que no havien posat ara en lo altar y segons se mana en la visita passada, mana al señor de la capella, que dins dos mesos cerque una ara y la pose en dit altar, y fassa dos estovalles més per al servey de dit altar, y que en ell sempre ni haja tres, so pena de tres lliures.

Altare Sanctis Petri et Pauli.

Visitavit dictum altare y trobà que no havien fet lo cobrialtar ||[108] que se mana en la visita passada, y que no y havia sinó dos estovalles, mana al señor de la capella que y pose en dit altar altres estovalles que sien tres, y que dins dos mesos fassa un cobrialtar de guadamacil so pena de tres lliures.

Altare animarum Purgatorii.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare y trobà que havien renovat lo retaule, y que era molt vell lo cobrialtar, mana sa Señoria al señor de la capella que fassa dins dos mesos un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare y mana a qui toca lo *adorno* de l'altar y capella que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sancta Lucie.

Visitavit dictum altare y troba que no havien fet lo cobrialtar de guadamacil, mana al señor de la capella que·l fassa dins dos messos so pena de tres lliures.

Sacristia.

Visitavit sacristiam et invenit que és molt chica y que necessita crexer-la[59], exhorta sa Señoria als jurats que puix la vila és tan principal y riquirex que·n la dita sacristia, donant-li alguns altres *aposentos* a ont se puguen posar los llibres del chor[60] que tenen fets, y altres coses, conforme la traça que sa Señoria ha comunicat als dits jurats, que serà de gran profit per al servey de la iglésia y conservació dels ornaments y de *adorno* y policia per al carrer públich.

||[109] *Ornamenta et argentum.*

Visitavit ornamenta et argentum, y troba que los jurats no havien fet les dos casulles de dos colors que se manaren fer en l'altra visita, y que lo demés estava cumplit, mana sa Señoria a dits jurats les fassen dins dos mesos y també fassen dos albes y dos *cíngulos,* y compren dos missals, y que la patena gravada gran la refassen a la moderna, que estiga llisa y adoben la copa del càlser gran de les ralles que y ha en ella, y també que dins tres mesos adoben la creu del *lignum crucis*, que està molt movedissa en mig y dalt, on està lo *lignum crucis*.

Ítem, troba que les relíquies estan en lo armari de la plata y que lo sacristà té la clau, mana sa Señoria, attès que és cosa indecent y no tolerable, que la clau del dit armari on estan les relíquies la tinga solament un secular, que·s fassa un armari per a dites relíquies[61] ab dos claus y la una tinga lo vicari y l'altra lo sacristà o persona deputada per los jurats.

[62]*Ítem*, mana sa Señoria als capellans que tracten bé los ornaments quan usen d'ells, y quan se dexen de dir missa, plegan les casulles, y que ningun sacerdot traga de la sacristia ningun ornament ni de una capella per a altra, si no és exint revestits.

Corpus ecclesie.

Visitavit corpus ecclesie y troba que davant la capella de sant Miquel estava desenllosat y desenrajolat, mana sa Señoria als que tenen ús de sepultura davant dita capella, que diuen són Jovers y Peris, que dins vint dies igualment enllosen o enrajolen a l'igual del demés de la iglésia dit lloch, y no fent-ho, mana al vicari que no·ls consenta lo ús d'ella.

||[110] *Rationale.*

[63]Prengué compte al racional y trobà que en la visita passada y havia fundats sis-cents sexanta y quatre anniversaris, y que ara són sis-cents noranta y dos, y dobles y ha fundades cent sexanta-tres dobles, y que així anniversaris com dobles estaven celebrades fins al darrer de dehembre pròxim passat. Trobà també que de la dita visita passada ensà, han entrat y se han fundat en dita iglésia dos-centes setanta-set misses de charitat de tres sous per missa, que ab les que estaven ja fundades són totes mil cent quaranta y dos misses, y que y havía cent y vint-y-una misses de charitat de dos sous y mig, y de charitat de dos sous y havia fundades tres mil quatre-centes trenta y dos misses, compreses quaranta y cinch misses que estan assentades entre los anniversaris, y trobà que totes les dites misses estaven celebrades fins al dit dia de darrer de dehembre, compreses quatre-mil y cinch-centes misses reduïdes per sa Señoria, y mil y cinch-centes que se aturà sa Señoria en dita reducta per a fer-les celebrar en altres parts.

Hospitale.

Visitavit hospitale y troba que la ara de l'altar estava assentada molt a dins, segons en l'altra visita, y per quan la ara de l'altar de les Ànimes de dita iglésia del hospital és molt chica, la mana llevar en continent, y que no s'i diga missa en ella, y que dins tres mesos los majorals de l'hospital o de la confraria de la Sanch de Jesuchrist, fassen altra ara per a l'altar de l'*Ecce Homo* y

la assenten a quatre dits de la vora de l'altar, y la que està en dit altar la passen al de les Ànimes y que posen en dit altar unes estovalles més perquè no n'i a sinó dos.

||[111] *Altare Animarum.*

Troba la ara de l'altar chica y la mana llevar segons està dit.

Troba que en lo hospital y havia sufficient número de llits y roba bastant per a ells y per al servey del hospital.

Cementerium.

Visitavit cementerium y trobà que havien fet nova la porta del fossar, y lo demés que se manà en l'altra visita no se·s acumplit, y que novament se havia fet un forat en la paret de la casa de la viuda Girona, en la qual habita Pere Folch, mana sa Señoria se tanque dit forat, y la porteta de casa micer Montserrat també se tanque, segons se mana en la visita passada, y que se pose en execució ans que sa Señoria partexca de dita vila, enviant *recaudo* per an assò als jurats y, si serà necessari, invocant per an assò lo auxili del bras secular.

Abbatia.

Visitavit Abbatiam y trobà que se plovia la sala y alguns *apossentos*, y que la cuberta de la cavalleriza estava derrocada, y la porta que ix al corral estava rompuda, mana sa Señoria que se recórra la teulada e terrats en les parts que·s plou, y que·s cobra lo corral y se fassa porta en ell, y que·s repare la escala per on se puja al terrat, per los que reben los fruyts de la rectoria y assò se fassa dins un mes, y no fent-ho proveeix que lo official *foraneo* de Almaçora secreste los fruyts que y haja en esta vila tocants a dita rectoria, fins la cantitat necessària per a fer dita obra.

Baciners.

Troba que·ls baciners havien donat compte y pagat.

||[112] [64]*Ítem*. per quan se té relació que en la dita iglésia de Castelló y ha abús de què los beneficiats se ausenten de assistir en lo chor als divinals officis per malaltia, o indisposició, y exint-se'n de la iglésia se passejen per la plaça y altres carrers, y se·ls donen distribucions com a malalts, mana sa Señoria que ningun beneficiat puga rebre distribucions ab títol de estar malalt, exint-se'n a passejar per la plaça o per altra part de la vila, sinó recollint-se en la sacristia mentres durarà la indisposició o estant-se en casa, y que sempre que constarà que ha rebut distribucions de altra manera, lo vicari *perpetuo* o lo subvicari lo multen en cantitat doble de la distribució que haurà rebut.

[65]*Ítem*, attès que los que tenen alguna occupació per la iglésia poden rebre les distribucions solament per aquell temps que dura la ocupació, y ha vengut a notícia de sa Señoria que lo beneficiat que va a dir missa a nostra Señora del Lledó per compte del racional, se li dóna presència en les distribucions per tot lo dia. Mana sa Señoria al racional que al dit beneficiat, quan més sia no·l fassa present més que per lo matí, y per ninguna via lo fassa present la vesprada de aquell dia, so pena de deu sous per cada volta que dit racional farà lo contrari, y exhorta sa Señoria a dit beneficiat que, si bonament podrà assistir a alguna part dels officis del matí, no se escuse de fer-ho.

Confessors.

Nomena en confessors.

Primo, mossèn Vicent Turló, vicari.

Mossèn Hierony Mas, subvicari.

Y a tots los demés confessors que al present són en dita vila ||[113] o que vindran a ella sens licència en scrits fermada de la mà de sa Señoria los revoca.

Ítem, per quan per rahó de la constitució synodal ningun prevere pot rebre charitat de misses votives, com assò sols toque al racional, mana sa Señoria que de vuy avant ningun

beneficiat reba dites charitats, ans bé, als devots que aquelles voldran donar remeten al racional de dita iglésia.

Ítem, conformant-se ab lo que lo concili de Trento y constitució provincial de Tarragona, y la nova constitució synodal disponen, mana sa Señoria que lo vicari sia puntual en dir o fer dir la doctrina christiana los diumenges al poble a l'offici major en llengua vulgar, en la forma ordenada en dita constitució synodal, ab apercebiment que·s procehirà contra los negligents a execució de la pena contenguda en dita constitució.

[66]*Ítem*, mana sa Señoria al vicari y capellans que en la celebració de les misses resades y cantades, y en los demés officis divinals, vajen ab la devoció, espay y pausa que convé a tan alt ministeri y exercici, sense acelerar-los, com se fa en algunes parts ab gran desedificació del poble.

Ítem, attès que per anar volanderes les còpies de les visites se'n perden algunes, del que se seguexen molts inconvenients per a obviar aquells, mana sa Señoria, en cumpliment de la constitució synodal nova[67], *título de rectoribus et aliis curatis cap. Constitutionem Rmi,* que tinga molt *cuydado* lo vicari en juntar totes les visites passades y esta visita, y cosir-les en un llibre per son orde, segons ho dispon dita constitució.

Ítem, mana sa Señoria que se guarden y cumplen tots los *mandatos* de les visites passades fetes, així per sa Señoria en lo any mil sis-cents ||[114] y tretze, com per los demés señors bisbes, sos predecessors.

[68]*Ítem*, mana sa Señoria al vicari o regent la cura, que so pena de vint lliures publique y llixga tota esta visita al poble, de manera que li sia manifesta, *salvo* aquells capítols que de lletra de Baptista Remon, escrivà de la visita, se diga en lo marge / no se llixga al poble,/ y de la publicació ne fassa fe al peu d'ella, y de sis en sis mesos vaja avisant a sa Señoria del cumpliment d'esta visita, fins que del tot sia cumplida.

Totes les sobredites coses a cada hu, com toquen respectivament en los capítols que no y ha pena special imposada, mana sa Señoria se cumplen dins los *plazos* senyalats, so pena de tres lliures o altra major, o menor, segons la qualitat del negoci a arbitre de sa Señoria.

El *obispo* de Tortosa.

De praemissis fidem facio ego Baptista Remon, presbyter, notarius et dicta visitationis scriba.

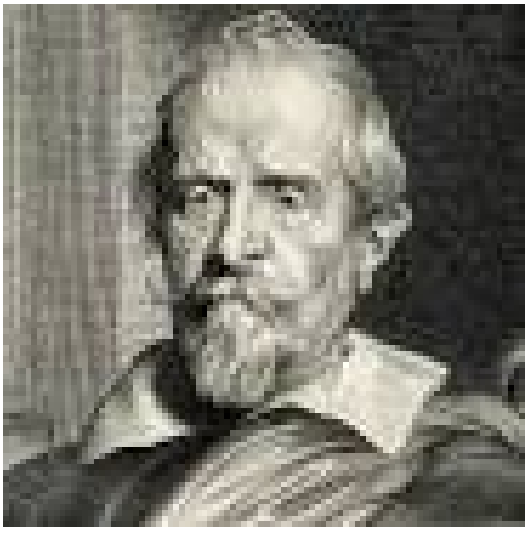

1619, abril 11.
Visita de Luis de Tena

||[119] Castelló.

In Dei nomine amen. Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo decimo nono die vero vigesimo primo mensis aprilis illustrissimus et reverendissimus dominus don Ludovicus de Tena, Dei et apostolica sedis gracia episcopus Dertusensis, visitavit ecclesiam parrochialem oppidi de Castelló, suae Dertusensis diocesis, cuius ecclesia est vicarius perpetuus Vincentius Turló, presbyter, presens et deservians, et ultra cum resident Petrus Gutierrez, sacra theologie doctor, Bartholomeus Micó, Franciscus Cisternes, Stephanus Micó, Nicolaus Folch, Petrus Dominicus Beltran, sacra theologia doctor, Laurentius Amposta, Joannes Giner, Michael Pastor, Joannes Ferrando, Gaspar Pinell, Gregorius Gil, Joannes Feliu, Petrus Giner, Cosmus Amiguet, Josephus Amiguet, Michael Jover, Michael Flos, Hierenymus Mas, Vincentius Bou, sacra theologia doctor, Michael Hieronymus Giner, beneficiati, et Joannes Mora et Franciscus Cabres, vicarii temporales, qui obedientiam solitam presbiterunt suae reverendissimae dominationis.

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes.

Visitavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

[69]*Visitavit Olea Sancta et invenit bene,* però que no havien fet lo armari[70] prop de les fons baptismals per a tenir en ell les chrismeres y lo llibre de *quinque libris*, segons se mana en la visita passada, mana sa Señoria als jurats que fassen dit armari dins dos mesos, so pena de excomunicació.

Altare maius.

||[120] [71]*Visitavit altare maius quod est sub invocatione Beatae Marie* y troba que faltava lo cobrialtar que se mana fer fer en la visita passada, mana sa Señoria als jurats lo fassen dins dos mesos, so pena de excomunicació, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar los dissaptes y festes de nostra Señora, per cada vegada que la faran.

Altare Epiphaniae.

[72]*Visitavit dictum altare* y trobà que no havien fet lo cobrialtar, mana sa Señoria lo fassen de guadamacil dins dos mesos.

Altare Sancti Crucifixi.

[73]*Visitavit dictum altare et invenit bene, et quod Franciscus Bou, notarius, et doctor Vicentius Bou, prebere, eius filiïs adimpleverant mandata facta in visitatione praterita* y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar los divendres y festes de *cruces* per cada vegada.

Altare Sancti Sepulchri.

[74]*Visitavit dictum altare et invenit* que no havien fet lo cobrialtar manat fer en la visita passada, mana sa Señoria al señor de la capella que dins dos mesos, so pena de dos lliures, lo fassa de guadamacil y que lleven lo retaule de Sant Martí que està damunt lo altar, puix la invocació de l'altar no és de sant Martí, o·l posen al costat del retaule, y la pintura de sant Martí del retaule y de la paret la adoben en les parts que estan descostrades dins tres mesos, y sa Señoria concedí quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar lo dia de la festa de sant Marti y la dominica *in albis,* per cada vegada que la faran.

Altare Ángeli Custodis.

Visitavit dictum altare y trobà que lo cobrialtar que se manà fer en la visita passada no estava fet, mana sa Señoria al señor de la capella que dins dos ||[121] mesos lo fassa de guadamacil, y que lo retaule dins sis mesos lo adobe en les parts que està descostrat, y fassa llevar lo retaule de sant Blay damunt lo altar, ab comminació que no tenint *cuydado* de adornar lo altar, ni cumplir les coses damunt dites, se aplicarà a altri lo ús de la capella y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar los dies de les festes de l'Àngel y de sant Blay, per cada vegada.

Altare Virginis Mariae de Rosario.

Visitavit dictum altare et invenit que faltava a fer lo cobrialtar, no obstant se manà ab pena en la visita passada, mana sa Señoria a aquell a qui toque lo fassen dins dos mesos, so pena de tres lliures, y que fassa atançar la ara a la vora de l'altar quatre o sis dits.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare et invenit bene y per quan los jurats que estaven allí presents al·leguen que lo altar és de ells, perquè y ha armes de la vila, no obstant que mossèn Berthomeu Micó ha emprès de adornar-lo, y·l se vol adiudicar, per lo qual protestaren davant sa Señoria del prejuhí que se·ls causa a son dret, mana sa Señoria al dit mossèn Micó que dins dos mesos mostre a sa Señoria o son vicari general, los drets y títols que té en dit altar.

Altare Sancti Bernardi.

Visitavit dictum altare et invenit bene y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar lo dia de la festa de sant Bernat per cada vegada.

Altare Virginis Mariae del Socós.

Visitavit dictum altare et invenit bene, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració a dit altar ||[122] los disaptes y festes de nostra Señora, per cada vegada que la faran, y si se porta a dit altar la confraria de la Cinta de nostra Señora que està en la seu de Tortosa[75], segons que han mostrat tenir gana y intenció de portar-la, aleshores concedeix sa Señoria cada dia dita indulgència.

Altare Sancta Elena.

Visitavit dictum altare y trobà que no y havia ara, mana sa Señoria la fassen dins quatre mesos y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar la dominica *in passione* y la festa *inventionis santa crucis* per cada vegada.

Altare del Devallament de la Creu.

Visitavit dictum altare et invenit bene, y sa Señoria concedí quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar lo dia de Santa *Agueda* y de la Visitació de Santa Elisabeth, per cada vegada.

Altare Sancta Magdalena.

Visitavit dictum altare et invenit bene, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar lo dia de la festa de Santa Magdalena y los dies de sa octava, per cada vegada que la faran.

Altare sanctorum Petri et Pauli.

Visitavit dictum altare y troba que no havien fet lo cobrialtar, mana sa Señoria lo fassen dins dos mesos y que dins sis mesos fassen un rexat de fusta ab la porta per a la gent de la comunió no entre ab tropell, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar los dies de les festes de sant Pere y sant Pau y los dies de sa octava, per cada vegada.

||[123] *Altare animarum Purgatorii.*

[76]*Visitavit dictum altare* y mana sa Señoria als jurats que fassen adobar lo retaule en les parts que està descostrat dins sis mesos, y per quan causa inquietut lo dir-se missa en dit altar mentres se diu la missa major los diumenges y festes colents[77], y mentres se fan processons, mana sa Señoria que no·s diga missa en dit altar en dits dies comensada la missa major, fins que aquella sia acabada, la qual hajen de acabar a les onze hores y mija lo més tart, per a que després se puga dir missa en dit altar, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar los dilluns y lo dia de sant Gregori, per cada vegada.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare y trobà que no havien fet lo cobrialtar, mana sa Señoria al señor de la capella lo fasse de guadamacil dins dos mesos, y sa Señoria concedí quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en dit altar lo dia de la festa de sant Antoni, per cada vegada que la faran.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare et invenit que faltava lo adornar dit altar y capella, que dins dos mesos lo fassen de guadamacil, y que les pedres que estan arrimades a la paret de dita capella les lleven de allí (per lo embaràs que fan), los que tenen ús de sepultura davant dita capella que diuen són los Jover y Peris, y assò sens perjuhí de les parts, y que dins un mes igualment enrajolen o enllosen dit lloch, a l'igual y proporció del demés de la iglésia, y no fent-ho, mana al vicari que no consenta usen de dita sepultura.

Altare Sancta Lucie.

Visitavit dictum altare y troba que lo cobrialtar no estava fet, mana sa Señoria al señor de la capella que dins dos mesos lo fassa de guadamacil, y concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració ||[124] en dit altar lo dia de la festa de Santa Lúcia y la vespra, des de les primeres vespres, per cada vegada que la faran.

Sacristia.

[78]*Visitavit sacristiam et invenit* que era chica, segons la grandesa de la iglésia y número de capellans, y que no era capàs per a tenir tots los ornaments ben conreats, provey y mana sa Señoria als jurats que estaven allí presents, que creixquen dita sacristia[79] segons la traça se ha donat, y per a que ab més commoditat de la vila se puga fer y créixer dita sacristia, applica sa Señoria les setanta lliures que mossèn Joan Breva ha donat a la iglésia en execusió de la sentència se li donà per lo vicari general de sa Señoria, y no res menys, concedeix sa Señoria que·s puguen retenir la tercera part del que plegaran les mandes, o qui·s tots que aniran a fer plega a dita vila de Castelló de aquelles, emperò que no tindran privilegi en contrari, per lo qual sa Señoria no puga concedir la retenció de dita tercera part, y també mateix applica sa Señoria per a la fàbrica y constructió de dita sacristia la tercera part del que·s plegaran los forns per a la Sanch y tot lo que sobrarà de totes les confraries cada any, fets y cumplits primer tots los *gastos* de elles, tot lo qual ho applica sa Señoria per a la constructió y fàbrica de dita sacristia (segons està dit) per temps de sis anys, interposat en assò sa autoritat y decret.

[80]*Ítem*, mana sa Señoria que puix faran nova sacristia, fassen en ella un armari per a les relíquies ab bones portes y pany y claus.

Argentum et ornamenta.

[81]*Visitavit argentum et ornamenta*, y troba que tot estava bé, *excepto* que no havien fet les casulles que se manaren fer en les visites passades, les quals havien de ser de dos colors, mana sa Señoria als jurats que dins dos mesos les fassen.

Chorus.

Visitavit Chorum et invenit bene.

||[125] *Corpus ecclesiae.*

Visitavit corpus ecclesiae et invenit bene.

Caementerium.

Visitavit caementerium et invenit bene.

Rationale.

Prengué compte al rational y trobà que hy havia fundats set-cents vint-y-set anniversaris, y cent sexanta-nou dobles, y que tot estava celebrat fins al darrer de dehembre pròxim passat. *Ítem*, misses de taula fundades de charitat de tres sous, mil sinch-centes y set misses, y de charitat de dos sous y mig, cent y vint-y-una misses, y de charitat de dos sous, tres mil quatre-centes trenta y dos misses, y que de estes, de dos sous de charitat, ne resten per celebrar, fins al darrer de dehembre pròxim passat, cinch mil cinch-centes quaranta y quatre misses, de les quals ne prengué sa Señoria per a fer celebrar en altres parts mil tres-centes quaranta-quatre, y les quatre mil y dos-centes concedí sa Señoria fosen posades en reducta de annivesaris a rahó de trenta-sinch sous per anniversari, provehint lletres de reducta en forma.

Hospitale.

[82]*Visitavit Hospitale* y trobà que la ara de l'altar no la havien atansada a la vora de l'altar, segons se mana en la visita passada, mana sa Señoria als majorals del Hospital que dins un mes fassen guarnir de fusta dita ara, tot lo entorn de ella, y la atanssen a la vora quatre o sis dits.

Ítem, trobà que y havia en lo Hospital per al servey dels pobres sufficient número de llits y roba bastants.

[83]*Ítem*, manà sa Señoria als dits majorals de l'Hospital que cada any, dins un mes acabat lo any de son offici, passen los comptes en presència del vicari, so pena de excomunicatió.

||[126] [84]*Ítem*, concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració al *Ecce Homo* del Hospital lo dia del Sant Sepulchre, y la mateixa indulgència concedeix als que faran oració a la figura de sant Vicent lo dia de la festa de sant Vicent[85] y los dies de sa octava, per cada vegada que la faran.

Baciners y confraries.

Trobà que los baciners y majorals de confraries havien donat compte y pagat.

[86]*Ítem*, per quan la iglésia de la Sanch, en la qual està fundada la Confraria de la Sanch de Jesuchrist, és suffragànea a la parroquial, y lo *clero* té obligació de acudir al servey de dita iglésia y confraria, mana sa Señoria als majorals, que dins un mes fassen una caxa ab dos panys y claus, la una de les quals tinga lo vicari *perpetuo* y la altra lo racional de la iglésia, en la qual caxa se fassa depòsit de les charitats que·s plegaran per a la celebració de les misses de ànimes de Purgatori.

Ítem, proveheix y mana sa Señoria que los dies del Sanctíssim Sacrament hajen de portar los capellans les aches sens rebre paga alguna.

Abbatia.

[87]*Visitavit Abbatiam* y trobà que estava dividida en algunes parts, y per quan Balthasar Tirado y Pere Tirado, mestres architectors, mijansant jurament prestat per ells en mà y poder del vicari general de sa Señoria, han fet relació que per a tornar la Abbadia conforme estava, segons lo que està ara dirruida y la experiència que tenen en son art, és forçós gastar en lo *reparo* de dita Abbadia en coses forçoses vuytanta lliures, mana sa Señoria als frares y convent de Valldechrist[88], los quals reben la renda de la rectoria, que dins sis mesos reparen dita Abbadia, gastant en lo

reparo de ella dites vuytanta lliures y no fent-ho mana sa Señoria que se fassa dita obra y *reparo* dels fruyts de la Rectoria.

||[127] [89]*Ítem*, mana sa Señoria als jurats que de assí al davant, so pena de excomunicació major *in scriptis lata sententiae,* no reben ni prenguen sisa alguna de ningun capellà, ni de frares *dominicos*, ni de qualsevol altra religió, ara sia dita sisa tàcita, paliada o expressa, y que si la han pres fins assí la restitueixquen.

[90]*Ítem*, concedí sa Señoria quaranta dies de indulgència a tots los que faran oració en lo altar de la capella dels metges de la iglésia del monestir de sant Agustí de Castelló los dies de la festa de dits sants Cosme y Damià, metges sants, y de sant Miquel, santa Úrsula ab les onze mil vergens y lo dia de Tots Sants y de les Ànimes, per cada vegada que la faran.

Ítem, proveeix y mana sa Señoria que a mossèn Ginés Pastor se li donen percassos[91], y sia admès a ells, per temps de sis mesos, attès que està examinat ab què dins ells se habilite y exercite en lo cant.

[92]*Ítem*, havent vist sa Señoria la supplicació donada per part del *clero*, proveheix y mana sa Señoria que al capellà que per *turno* anirà a dir missa a la hermita de nostra Señora del Lledó, attesa la distància del lloch, se li done la presència en tots los officis y ores, exceptats los actes generals, és a saber, que en lo ivern se li done presència fins a migdia tant solament, y en lo estiu tot lo dia fins a les primeres oracions.

[93]*Ítem*, al que se ha demanat y supplicat a sa Señoria per part del *clero*, de què en les processons que fa la vila dins lo poble y fora d'ell, se done alguna charitat o contribució per dita vila als capellans que assistiran y aniran en estes processons, segons la distància on dites processons se faran y aniran, exceptat les dos processons generals del Sacrament y Assumptió de nostra Señora y també les que·s faran dins la *iglesia* y per lo àmbit de ella, proveeix y mana sa Señoria que·s guarde la costum.

[94]*Ítem*, per quan té relació sa Señoria que en los *nocturnos* que·s diuen en Quaresma sols assisteixen al cantar-los los vicaris y dos semaners, ||[128] y a tots los demés beneficiats, encara que no y sien los fan presents y guanyen, lo que és corruptela, proveeix y mana sa Señoria que lo capellà que no assistirà a dits *nocturnos*, no guanye ni se li pague distribució del *nocturno* que faltarà y encarrega sa Señoria la conciència al vicari y president y als racionals, de què als que faltaran a dits *nocturnos* los apunten.

[95]*Ítem*, per quan també té relació que no se observa la constitució synodal que dispon que no puga lo desposat portar-se'n la esposa a sa casa ans de haver oyt missa, y rebuda la benedictió nupcial, proveeix y mana sa Señoria que·s guarde dita constitució y que quan se desposaran oien missa en temps hàbil.

Ítem, attès que lo rosari, exemple y disciplina que·s fa en dita iglésia parroquial, té relació sa Señoria que és causa de molta freqüèntia de sacraments, sa Señoria per a animar als parroquians que acudeixquen a tan sant exercici, concedeix quaranta dies de indulgència a tots los que acudiran per cada dia, ab tal, emperò, que dit exercici de rosari, exemple y disciplina, sia abans que·s fassa de nit per evitar alguns inconvenients que poden seguir-se essent de nit.

[96]*Ítem*, proveeix y mana sa Señoria, so pena de excomunicatió, que se lleven y extirpen les vigílies que·s fan en sant Nicolau, sant Joan y en la hermita de nostra Señora del Lledó, per quan té relació sa Señoria que per ser de nit y acudir hòmens y dones, tots mesclats uns ab altres, se cometen moltes offenses de Déu.

Confessors.

Nomena en confessors.

Primo, mossèn Vicent Turló, vicari *perpetuo*.

Lo Doctor Beltran, official de Almaçora.

Micer Francesch Cisternes, beneficiat.

Mossèn Miquel Pastor, beneficiat per a confessar y administrar sacraments.

Mossèn Esteve Micó y mossèn Vicent Bou, beneficiats per a Castelló tant solament.

||[129] Mossèn Joan Mora y mossèn Francesc Jabres, vicaris temporals.

Als quals beneficiats y vicaris temporals los concedeix sa Señoria licència de confessar y ministrar sacraments *respective,* segons dalt se diu, fins a la primera visita fahedora en dita iglésia y a tots los demés que residexen en dita vila, o que vindran a ella sens licència en escrits fermada de la mà de sa Señoria, o de son vicari general, los revoca y lleva lo poder de confessar.

Totes les sobredites coses a cada hu com toquen en los capítols que no y ha pena special imposada, mana sa Señoria les cumplen dins los *plazos* senyalats *respective*, so pena de excomunicació.

Illustrissimo domino meo episcopo et ex ordine sua dominus Dehona…..

De praemissis fidem facio ego Baptista Remon presbiter, notarius et visitationes scriba

1622, decembre 23.
Visita del Dr. Francesc Puig, canonge de la seu de Tortosa, vicari general i visitador del sant capitol de Tortosa,
sede vacante

||[139] Castelló.

[97]*Die autem veneris vigesimo tertio mensis decembris intus anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo predictibus admodum reverendus dominus don Franciscus Puig. presbyter, decretorum doctor, canonicus alma sedi dertusensis ac pro Illustri et admodum Reverendo Capitulo ispsius sedis administratore generalis episcopatus dertusensis, sede espiscopali vacante, in spiritualibus et temporalibus officialis vicarius ac visitator generalis visitavit ecclesiam parroquialem oppidi de Castelló de la Plana, dertusensis diocesis, cuius est perpetuus vicarius Vincentius Turló, decretorum doctor, presbiteri presents et deserviens intervenietibus de presentibus in actis ipsius visitationis dicto vicario et magnificis doctore Baptista Gasco, Jacobo Castellet, notario, et Michaele Alberich, tribus ex juratis dicta villa, quia alter obierat.*

Sanctissimum Sacramentum.

[98]*Visitavit Sanctissimum Sacramentum invenit bene*, y exhorta dit Señor Visitador a dits jurats presens que, puix hi ha lloch, cresquen lo sagrari.

Fontes Baptismales.

Visitavit Fontes baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

Visitavit Olea Sancta et invenit bene, y que estava fet lo armari prop les fonts, conforme se mana en la visita passada y per a dit effecte.

Altare maius.

Visitavit altare maius quod est sub invocatione Beatae Marie ||[140] mana als jurats presents que dins de un any fassen lo cobrialtar de guadamacil manat fer en les dos visites passades.

Altare Epiphaniae.

Visitavit dictum altare et invebit bene, y que havien fet lo cobrialtar.

Altare Sancti Crucifixi.

[99]*Visitavit dictum altare* y mana als Bous presents que, dins sis mesos, fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sancti Sepulchri

[100]*Visitavit dictum altare* y trobà que havien llevat lo sant Martí, conforme se mana en la visita passada, però que no han fet lo cobrialtar, mana que·l fasse al señor de la capella dins sis mesos, so pena de quatre lliures pagadores de propris béns.

Altare Angeli Custodi

[101]*Visitavit dictum altare* y trobà que no havien fet res del manat en la visita passada, y per quan ara lo demés està de *modo* que·s pot tol·lerar, mana sols al señor de la capella que dins un any, pena de quatre lliures pagadores de propriis béns, fassa lo cobrialtar de guadamacil conforme se manà en la visita passada.

Altare Beate Mariae de Rosario

[102]*Visitavit dictum altare* y trobà que no havien fet lo cobrialtar de guadamacil ja manat fer en les dos visites passades, ||[141] y attesa esta contumàcia, dit señor visitador mana ad aquells a qui toque lo fassen dins sis mesos, so pena de sis lliures pagadores de propriis béns.

Altare Sancti Rochi.

[103]*Visitavit dictum altare* y, vist lo provehit en la visita passada, y requirint-ho així los jurats allí present, dit señor visitador manà a mossèn Berthomeu Micó, allí present, que dins tres mesos amostre la concessió, o títol que té de dit altar; *alias,* si no u fa passats dits tres mesos, dóna licència als jurats per a que se'l apropien, y després, continuant dita visita, com dit Micó amostràs moltes visites antigues, en les quals se feya *mandatos* als seus, de que adobassen y adornassen dit altar, dit señor visitador *sine preiudicio tertii,* manà al dit mossèn Micó que dins sis mesos lleve la cortineta dels sants que està al sol de dit altar, perquè és de mala pintura y n'i pose una de bona pintura o *alias* o pose de *modo* que parega bé. *Alias* se provehirà lo de justícia.

Altare Sancti Bernardi.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare beate Mariae Sucursus.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancta Elena.

[104]*Visitavit dictum altare* y trobà que no havien fet ara conforme se mana en la visita passada, mana dit Señor Visitador a qui ||[142] toque, que pena de tres lliures la y fassen dins sis mesos

Altare desensus Crucis.

[105]*Visitavit dictum altare* y mana a aquells a qui toque que dins de un any y fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sancta Magdalena.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sanctorum Petri et Pauli.

[106]*Visitavit dictum altare* y trobà que havien fet lo rexat de fusta, però no lo cobrialtar, conforme se mana en la visita passada, manà dit señor visitador lo fassen lo més prest puguen.

Altare Animarum Purgatorii.

[107]*Visitavit dictum altare et invenit bene*. Y ordena dit señor visitador y mana al vicari *perpetuo* de dita yglésia allí present, que multe en pena de cinch sous (los quals aplica als ornaments de la sagristia) a qualsevol prevere que contravindrà al *mandato* fet en la visita passada, *acerca* de no dir missa en dit altar los diumenges y festes mentres se diu la missa major, o se fa processó, per cada vegada que contravindran.

Altare Sancti Antonii.

[108]*Visitavit dictum altare* y trobà que lo señor de la capella no havia fet lo cobrialtar, conforme se li manà en la visita passada, mana-li dit señor visitador lo fassa dins dos mesos so pena ||[143] de tres lliures pagadores de propris béns.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare y trobà que estava bé y que havien fet lo cobrialtar conforme se manà en la visita passada.

Altare Santa Lucie

[109]*Visitavit dictum altare* y trobà que no havien fet lo cobrialtar manat fer en la visita passada, manà dit señor visitador lo fassa fer dins sis mesos, so pena de tres lliures pagadores de propriis béns

Sacristia.

[110]*Visitavit sacristiam* y trobà que no se havia crescut conforme lo ordenat per lo señor bisbe en la visita passada, exhorta el señor visitador als jurats presents, que puix vehen la necessitat que y ha de fer-ho y tenen lloch per a fer-ho, procuren lo més prest que puga ser fer sacristia nova y capàs, conforme la grandesa de la iglésia y número de capellans d'ella, usant de la concessió que per a dit effecte dita sa Il·lustríssima Señoria los feu en la visita passada.

Argentum et ornamenta.

[111]*Visitavit argentum et ornamenta*, exhortà a dits jurats presents que fassen fer los ornaments que lo vicari *perpetuo* dirà que falten y són necessaris per al servey dels sacerdots y *adorno* de la iglésia, y en particular los mana que fassen un tern morat, del qual hi ha molta necessitat.

||[144] *Chorus.*

Visitavit Chorum et invenit bene.

Corpus Ecclesiae.

Visitavit corpus ecclesia et invenit bene.

Cementerium.

Visitavit Caementerium et invenit bene.

Hospitale.

Visitavit Hospitale et eius ecclesia quae est sub invocatione Pretiosissima Sanguinis Domini Nostri Jesuchristi et invenit bene y que havien fet ara nova molt bona y que estava ben posada.

Abbatia.

Visitavit Abbatiam et invenit bene.

Baciners.

[112]Troba per relació que li féu lo vicari *perpetuo* que tots los baciners han donat compte en sa presència conforme la constitució synodal. Mana dit señor visitador als que han quedat devent ròsechs los paguen dins sis mesos, *alias* passats aquells, mana al vicari los llance de la iglésia fins hajen pagat.

Rationale.

[113]Prengué compte al racional y troba que de present los aniversaris fundats són set-cents cinquanta y set y les dobles són cent setanta-tres y que tot estava celebrat fins al darrer ||[145] de dehembre corrent. *Ítem*, trobà que y havia misses fundades a charitat de tres sous mil cinch-centes y quinze, y de charitat de dos sous y mig les mateixes cent y vint-y-una misses, y que de la visita passada ensà totes estaven celebrades.

Ítem, trobà que de dites misses fundades de taula a rahó y charitat de dos sous n'i ha les matexes tres mil quatre-centes trenta y dos, celebrades quiscun any y que d'estes, de la visita

passada ensà, ne queden per celebrar sis mil sis-centes vuytanta-dos; y per quant part de aquestes misses foren dotades de censals smerçats a for de divuyt diners per lliura y per rahó de la pragmàtica real publicada en lo any 1620[114], reduhint dits censals a for de setze dinés per lliura, ha minvat la renda de dites misses de llavors fins vuy, sexanta lliures quatre sous. Per so, dit señor visitador dona licència a dit *clero* per a dexar sens celebrar sis-centes y dos misses de les dites ressagades, exonerant-los de la celebració d'elles, interposant en assò sa auctoritat y decret, de manera que sols queden per a celebrar de la visita passada ensà, sis mil vuytanta misses, de les quals dit señor visitador ne prengué mil misses per a fer celebrar en altres parts, y les restants cinch-mil vuytanta concedí dit señor visitador fossen posades en reducta de anniversaris a for (attès que lo *clero* s'és augmentat y les distribucions han disminuït) de cinquanta sous per cada anniversari. Provehint lletres de reducta en forma.

[115]*Ítem*, a supplicació del *clero* de dita iglésia, per quant hi ha molts beneficiats de dita *iglesia* que no resedeixen en ella y en tenir notícia de què en ella se celebren anniversaris de ||[146] reducta, acodeixen y acabada la reducta se'n tornen, lo que és dany evident dels residents, Per so, dit señor visitador ordena y dispon que, ningú dels que *actu* són beneficiats en dita iglésia al temps que comensan a celebrar anniversaris de reducta, puga guanyar distribució de dits anniversaris que primer no haja un mes que resideixca en la dita iglésia; no entén, emperò, que en este *mandato* se commprenguen los que un mes abans que comsense a celebrar-se dita reducta, o anant-se aquella celebrant, pendrà possessió de nou de beneficis en dita iglésia. Interposant en dites coses sa auctoritat, *pariter* y decret en quant de dret pot.

Ítem, dit señor visitador proveeix y ordena que, sempre que al vicari *perpetuo* lo nomenaran en marmessor de algun testament y no li senyalaran salari, puga pendre sinch sous per cada una de les dites marmessories, per rahó del treball de aquella.

[116]*Ítem*, a súpplica dels jurats de dita villa, per quant lo plat del Sant Sagrament pateix detriment pagant quatre diners al capellà que porta lo standart als combregars per cada acte, y que ademés de assò, dit plat paga cada any molts càrrechs ordinaris y forsosos, als quals no podrà acudir sinó se li relleva dita càrrega. Proveeix dit señor visitador que de assí al davant pague dits quatre diners d'estandart la persona a qui·s portarà lo viatich, conforme paga lo demés, exhortant al baciner de dit plat que mire per lo útil y augment de aquell.

[117]*Ítem*, a súpplica del doctor Berthomeu Giner, síndich de dita vila de Castelló, per quant al present aguen en dita ||[147] *iglesia* los beneficis de na Violant Molinera[118], Simó Traver[119], y segona capellania de Bernat Galí[120], y al temps que cahen les pagues de les dècimes, per no haver-hi qui les pague, per rahó de dits beneficis, posen entredit en la *iglesia* y la vila ab dany y interès de ses rendes ha de pagar dites dècimes perquè lleven dit entredit. Per so, dit señor visitador nomena y crea en *ecónomo* de dits tres beneficis, y altres qualsevols que vaguen o vacaran (*durantibus vacationibus*) al racional que vuy és y per temps serà de la *iglesia* de dita vila de Castelló, donant-li poder de cobrar les rendes de dits beneficis, y pagar y refer a dita vila tot lo que té pagat y bestret, per rahó de dites misses, y pagar les que cauran de vuy en avant, y lo que quedarà, gastàs en fer complir los càrrechs de dits beneficis, provehint per ad açò, lletres de ecònoms en forma sempre que les demanen.

Ítem, sobre los capítols contenguts en un memorial presentat y donat per part del *clero* de la dita iglésia y als capítols contenguts en altre memorial donat y presentat per part del dit vicari *perpetuo* dit señor visitador féu les provisions y *mandatos* següents:

Primo, per quant per rahó de les reals pragmàtiques publicades de l'any mil sis-cents y catorze ensà *acerca* de la ànnua responsió dels censals y en particular per la real pragmàtica publicada en València a 22 de octubre propassat[121], reduhint tots los censals que estaven

carregats a maior ||[148] for de sou per lliura a dit for la renda de dit *clero*, que estava la major part carregada a for de devuyt diners per lliura, a minvat molt. Dit señor, *ex causa*, dóna licència al dit *clero* per a que conte, de fi en fi, lo que ha minvat dita renda y del uy avant, quiscun any, *servata proportione,* dexe de celebrar tantes misses anniversaris y dobles quantes bastaran a refer dita minva, interposant en dites coses sa auctoritat y decret.

[122]*Ítem*, *ex causa* concedeix a dit *clero* que de vuy avant los anniversaris que celebrava a for de quaranta-sinch sous los celebre a for de sinquanta-sinch, ab tal que la publicació dels anniversaris, misses y dobles se fassa de la mateixa manera que fins avuy y les misses que cabran en dits anniversaris se diguen com fins assí se han dit, interposat en assò sa auctoritat y decret.

[123]*Ítem*, proveeix y ordena dit señor visitador que lo capellà que per *turno* va a dir missa a Nostra Señora del Lledó, tinga tot lo any presència tot lo dia fins a les primeres oracions en les ores y actes de dita iglésia (exceptats los generals) interposant en assò sa auctoritat y decret.

[124]*Ítem*, proveeeix y ordena dit señor visitador que als beneficiats residents en dita sglésia que estaran de tal manera malalts que no podran dir missa, se·ls done presència en les matines fundades per Joseph Mas[125], notari, interposant en assò llur auctoritat y decret.

[126]*Ítem*, interposa dit señor visitador sa auctoritat y decret a la determinació feta per dit *clero* de que·s done dos diners per a llum a cada capellà que assistirà a les matines de dit Mas, ab què no se ||[149] donen als que en dites matines estaran sense llum puix, cessant la causa, dega cessar lo effecte.

Ítem, proveeix y ordena dit señor visitador que de assí al davant les matines cantades que se diran en dita iglésia, aprés de les vespres de Sancta Creu de setembre fins a la pasqua de Resurrectió, a dit dia de Sancta Creu a les quatre hores, interposant en assò sa auctoritat y decret.

Ítem, ordena y mana dit señor visitador que los vuyt diners que se donen per les matines de Joseph Mas, per lo decret de campanes, se donen per *integrum* al vicari, al qual de dret toquen y no al campaner, perquè ja reb (*sic*) del vicari y jurats són stupendi per via de concert y conductió.

Ítem, mana als beneficiats de dita iglésia que so pena de excomunicació, que los dies que·ls tocarà dir versos y portar capes ho fassen per ses persones, y no ho encomanen a altri, y senyaladament en les festes y dies principals, y que dita obligació de dir versos y portar capes vaja per *turno*.

Ítem, proveeix, ordena y mana dit señor visitador que de vuy avant se guarde rigurosament la constitució synodal que parla de les multes dels capellans que són multats per algunes faltes, mana al racional que sots pena de excomunicació, la dita multa la lliure al vicari *perpetuo aut, ipso absente,* a qui son lloch tindrà, per a què la appliquen *ad pios usus* conforme dita constitució.

Ítem, mana dit señor visitador que so pena de excomunicació ningun capellà, lo dia que y ha algun cos, comence missa en dita iglésia que primer no sien finides les llitanies de la missa de dit cos, attès que fent-se al contrari se causa gran perjuhí al regent cura de ànimes en sos drets parrochials.

Ítem, ordena y mana dit señor visitador que *observetur ad unguem* la constitució synodal que parla del ajuntar capítol en lo *modo* y forma en ella contenguts.

Ítem, exhorta als capellans residents en dita iglésia que assisteixquen ab puntua ||[150] a les misses conventuals (*excepto justo impedimento*) puix estan obligats a lley de bons sacerdots a fer-ho y dar bon exemple, ab cominació que, si no·s coneix esmena en este particular y abusen de la benignitat que ab ells usa sa Il·lustríssima Señoria *acerca* de açò, se provehirà a reformar-ho ab més severitat.

Confessors.

Nomena y deputa en confessors:
Primo, lo doctor Vicent Turló, vicari *perpetuo*.
Mossèn Francesc Cisternes, en Drets doctor.
Mossèn Domingo Bertran, doctor en Theologia.
Mossèn Vicent Bou, doctor en Theulogia.
Mossèn Pere Gutiérrez, doctor en Theologia.
Mossèn Nicolau Simó.
Mossèn Miquel Pastor.
Mossèn Berthomeu Micó
Mossèn Esteve Micó.
Mossèn Llorens Amposta.
Mossèn Hieroni Mas.
Vicaris temporals.
Mossèn Joan Breva.
Mossen Pere Soldevila.

A tots los quals beneficiats dit señor visitador dona licència als que tenen quaranta anys complits de confessar hòmens y dones, y als que no, hòmens tan solament, de assí a la primera visita fahedora en dita iglésia et *interim revocate non sequnta*, y a tots los demés que resideixen en dita vila, o que vindran a ella sens licència del *quondam* Illustrissimo Señor don Lois de Tena o de hu de sos officials, o de hu dels vicaris generals de la *sede* vacant, los revoca y lleva lo poder de confessar.

Totes les sobredites coses a cada hu, com toquen en los capítols que no y ha pena special imposada, mana dit señor visitador les cumplen dins los *plazos* senyalats *respective* so pena de excomunió.

Puig vicari et vistador

1630, maig 9
Visita de Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra

||[179] Castelló.

Ex post vero die nono mensis maii anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo trigesimo dictus Illustrissimus et Reverendissimus dominus don Justinus Antolinez de Burgos, Dei et apostolicie sedis gracia Episcopus Dertusensis visitavit ecclesiam parrochialem oppidi de Castelló suae dertusensis diocesis, cuius ecclesiae est vicarius Petrus Peris, presbyter, presens et deserviens et ultra eum resident doctor Petrus Gutierrez, doctor Vicentius Bou, Bartholomeus Micó, Franciscus Sisternes, Nicolaus Folch, Laurentius Amposta, Michael Pastor, Gaspar Pinell, Gregorius Gil, Michael Flos, Hieronymus Mas, Michael Giner, Franciscus Gascó, Vincentius Giner, Michael Reboll, Franciscus Jover, Christoforus Reus, Jacobus Roig, Joannes Breva, Vincentius Ferrer, Michael Pastor minor, Michael Sanchis, Nicolaus Feliu, Sacrae Theologiae Doctor, Baptista Amiguet, Dominicus Bou, Baptista Rey, presbyteri beneficiati, Petrus Llatzer subvicarius, et Vincentius Ferrando, magister cantus, qui demphis Laurentio Amposta et Nicolao Folch qui egrotabant obedientiam solitam prostiterunt sua Illustrissimae Dominationi.

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes.

Visitavit fontes Baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

Visitavit olea sancta et invenit bene.

Altare maius.

Visitavit altare maius quod est sub invocatione beatae Virginis Maria et invenit bene et adimpletum mandatum factum pro visitatione praterita.

Altare Epiphaniae.

Visitavit dictum altare et invebit bene.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare y mana als Bous, señors que·s diu són de la capella, que dins dos mesos fassen fer un cobri ||[180] altar de guadamacil.

Altare Sancti Sepulchri.

Visitavit dictum altare y troba que no havien fet lo cobrialtar manat fer en altres visites, mana sa Señoria als señors de la capella lo fassen fer dins un mes sots pena de tres lliures.

Altare Angeli Custodi.

Visitavit dictum altare y mana sa Señoria als jurats o a qui toque, que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Beate Virginis Maria de Rosario.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare y troba que stava mal adornat, mana sa Señoria als jurats, attès que estan les armes de la vila en lo retaule, que sens preiuhí de terser, lo adornen fent davant altar y cobrialtar dins dos mesos.

Altare Beate Virginis Mariae de Sucursu.

Visitavit dictum altare y mana sa Señoria a aquells a qui toque que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sanctae Elena.

Visitavit dictum altare y tingué relació que entre lo any estava lo altar mal adornat, descubert sens estovalles ni davant altar, y que unes estovalles y davant altar que ara y havia eren amprades, mana sa Señoria a Joan Bosch, que segons se diu és señor del altar, que adorne lo altar fent que sempre hi haja dos estovalles ab davant altar y cobrialtar de guadamacil, y açò o fassa dins dos mesos, so pena que se adjudicarà altar a altri.

Altare Decensionis Crucis.

Visitavit dictum altare y troba que estava sense cobrialtar, que no·l havien fet, segons és estat manat en altres visites, mana sa Señoria als jurats o, a qui toque, que dins dos mesos lo fassen.

Altare Sanctae Magdalene.

Visitavit dictum altare y mana sa Señoria als jurats o a qui ||[181] toque que dins dos mesos fassen un cobrialtar de guadamacil.

Altare Sanctis Petri et Pauli

Visitavit dictum altare y troba que no tenia cobrialtar, mana sa Señoria als jurats o, a qui toque, que dins dos mesos lo fassen segons que ja fonch manat en la visita passada.

Altare Animarum.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare y troba que no havien mudat lo ara que era chica, mana sa Señoria al señor de l'altar y capella que dins quatre mesos ne cerque una altra major y la mude.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare y troba que *todavia* estava lo retaule sens abobar, descostrat en algunes parts, e per quant hy ha plet entre los Salvador y los llauradors sobre lo dret de la capella y de sepultar-se en ella, proveeix y mana sa Señoria que sens periuhí del petitori qui té possessió de ella, ho fassa y cumpla dins sis mesos.

Altare Sancta Luciae.

Visitavit dictum altare y troba que no havien fet lo cobrialtar manat fer en moltes visites passades y sa Señoria, no obstant, que podia adjudicar la capella a altri, atesa la contumàcia del señor de ella, en no cumplir los *mandatos* de visita, mana a dit señor que dins dos mesos ho fassa, atrament *nunc pro tunc* lo pruïa del domini de dita capella.

Sacristia.

Visitavit sacristiam y troba que no la havien executada.

Argentum et ornamenta.

Visitavit argentum et ornamenta y troba que tenien inventari de la plata y roba de la sacristia y que havien fet lo tern y capa morat[127] que se mana fer en l'altra visita, y també havien fet un tern de vellut negre y tot lo demés manat fer en la visita passada

||[182] *Chorus.*

Visitavit chorum y tingué relació que entrava molta gent en lo chor mentres se canten los officiis divinals y·s diu missa, y causen inquietut, mana per ço sa Señoria, so pena de excomunicació major, no entren en lo chor ni se assente en les cadires ningun secular sinó aquells que ajuden a cantar.

Corpus ecclesiae.

Visitavit corpus ecclesia y troba que estava fosca y no havien llevat les vidrieres que se manaren llevar en la visita passada.

Coementerium.

Visitavit coementerium et invenit bene salvo que la creu de fusta que està en lo mig del fossar, està mal assentada y vella, y així mana que·n fassen altra dins dos mesos y la assenten dreta.

Rationale.

Visitavit libros rationalis y troba los aniversaris que y ha vuy fundats en dita iglésia són vuit-cents y setanta, los quals celebren d'esta manera, que estan ab gràcia concedida en visita que·ls celebren a rahó de sinquanta-sinch sous per cada aniversari, dient-ne un cantat ab charitat de quatre sous la missa, y tots los demés que caben fins la dita quantitat, sien resats prenent charitat de tres sous per cada hu de ells, y uns dies ne entren més y altres menys, segons la renda dels anniversaris que se enclouen en los sinquanta-sinch sous, y estos sinquanta-sinch sous, llevades les charitats de les misses a la dita rahó, se repartexen entre los que estan a vespres y *nocturno* de morts (perquè no y ha distribució per a vespres) y lo endemà a l'aniversari, y si sobren alguns sous dels *ítems* dels anniversaris, passats aquell dia que sobren dels sinquanta-sinch sous, los canten y *emplehen* en los anniversaris de l'endemà, posant menys *ítems*, y així ho han observat sempre los dies que sobren, y estos aniversaris que són vuyt-cens y setanta ||[183] de sa fundació, celebrats de la manera damunt dita, vénen a celebrar-se en cent vuytanta-sinch dies y així, de la manera damunt dita, celebraren en lo any mil sis-cens vint-y-nou, cent vuytanta-sinch aniversaris y lo matex en los demés antecedents anys.

Ítem, són ara les dobles sinquanta-una y estan celebrades fins per tot lo any mil sis-cens vint-y-nou *inclusive*, reduïdes a for de quoranta sous ab concessió del señor cardenal Spinola en visita. *Ítem*, les misses cantades són noranta-nou, és a saber ordinàries sexanta-set, en los digous del Santíssim Sacrament vint-y-dos y lo dia de la commememoració (*sic*) dels diffunts deu, y ademés de les sobredites ni hi ha fundades en la hermita de nostra senyora del Lledó denou, y totes estan celebrades. *Ítem*, hi ha vuy misses perpètues fundades a charitat de tres sous dos mil dos-centes sexanta, y a charitat de dos sous y sis setanta y vuyt, y a charitat de dos sous dos mil sis-centes y quatre, que són totes juntes quatre mil nou-centes trenta y dos misses y estan celebrades fins a la fi de l'any mil sis-cens vint-y-nou inclusive totes, *excepto* que de[128]. Lo plat de les ànimes lo porta un capellà per compte del *clero*, y del que·s plega se'n celebren cada primer dilluns de mes un aniversari a raó de setze sous, y una dobla lo dia de sant Gregori y una missa cantada lo dia de la commemoració dels diffunts y cada dia una missa onzena, a charitat de tres sous, y lo demés que sobra se'n diuen misses a charitat de tres sous y ademés dels dits aniversaris dobles y missa onzena se han celebrat, en los sinch anys passats, tres mil tres-centes trenta una misses del dit plat de les ànimes. *Ítem*, misses de *mortuorum* han entrat en dita iglésia en lo any mil sis-cens vint-y-sinch, mil nou-centes sexanta-tres misses; en lo any mil sis-cens vint-y-sis, mil set-centes catorze misses; en lo any mil sis-cens vint-y-set, mil quatre-centes sexanta-dos misses; en lo any mil sis-cens vint-y-vuyt, mil sinch-centes vint-y-vuyt misses ||[184] y totes estan celebrades y en lo any mil sis-cens vint-y-nou ne han entrat, per ocasió que y hagué molts morts, sis mil dos-centes y sis misses, de les quals les dos mil nou-centes sexanta-sinch foren a charitat de tres sous, y quatre-centes sexanta-sis a charitat de dos sous y sis, y les restants a charitat de dos sous y se han celebrat tres mil quatre-centes trenta una, y així ne resten per celebrar dos mil set-centes setanta-sinch, les quals van celebrant este any a charitat de dos sous, podent-les celebrar a raó de tres sous de charitat per concessió del señor bisbe don Pedro Manrique, confirmada per lo señor Nuncio, de les quals, perquè se celebren ab més *brevedad* y no se differesquen tant los sufragis dels fels diffunts, mana sa Señoria Il·lustrissima als dits vicari *perpetuo* y *clero*, que ne donen a celebrar als convents de sant Agustí, sant Domingo y sant Francesc de dita vila, cent a cada convent y si seran misses resades en altar privilegiat[129] de dita iglésia parrochial y dins deu dies envien albarà de com estaran pagades dites misses, sots pena de sis lliures, en què en cas de *contrafactio nunc pro tunc* los condemna. *Ítem*, troba que per lo benefici fundat per Pere Roig[130], lo qual obté mossèn Joan Miralles, prevere de Trayguera, resten per celebrar per estos sinch anys passats, deu misses. *Ítem*, per lo benefici fundat per Bernat Ferrer[131], lo qual obté mossèn Vicent Villalta, prevere absent, resten per celebrar ab les ressegades de la visita passada, quatre-centes trenta-quatre misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Catharina Masquefa[132], lo qual obté mossèn Batiste Amiguet, prevere present, resten per celebrar sinch misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Pons de Brusca[133], lo qual obté mossèn Nicolau Folch, prevere, resten per celebrar fins a l'any mil sis-cens vint-y-nou inclusius dos-centes trenta y sinch.

Ítem, per lo benefici fundat per Joseph Mas[134], notari, lo qual ||[185] obté mossèn Francesch Jover, prevere present, resten per celebrar fins per tot lo any mil sis-cens vint-y-nou *inclusive*, cent y vint misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Mashiana, muller de Bernat Pineda[135], lo qual obté mossèn Cosme Amiguet, prevere absent, resten per celebrar fins per tot lo any mil sis-cens vint- y-nou *inclusive*, dos-centes sinquanta misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Beatriu Castell y de Nicolau[136], lo qual obté mossèn Jaume Roig, prevere, resten per celebrar fins a l'any mil sis-cens vint-y-nou *inclusive*, dos-centes misses.

E sa Señoria Il·lustríssima, vist lo número de les misses de dits beneficis que falten per celebrar proveheix y mana, als sobrenomenats beneficiats, als que són presents en lo bisbat, que dins sis dies y als que són absents que dins deu dies, sots pena de excomunicació, embien la charitat de dites misses a sa Señoria Il·lustrissima, per a que les puga fer celebrar en altres iglesies, attès no·s poden en la de Castelló, y mana al racional que quant als presents y interessats que tenen *ressagos* de misses de sos beneficis y per avant les tindran, que no·ls done charitat alguna de missa que primer no hajen cumplit ab les obligacions de sos beneficis, y quant als absents que·ls cobre la renda que tenen de los beneficis, per a cumplir dites obligacions. Creant-lo per al sobredit *ecònomo* ab poder bastant.

Ítem, mana sa Señoria al vicari y beneficiats de la present iglésia, que sempre hi haurà misses sobrades, que no les puguen celebrar en dita iglésia, la charitat de aquelles, embien a sa Il·lustríssima per a que les puga fer celebrar en altres iglésies.

Ítem, havent pres compte sa Señoria Il·lustríssima dels llibres de les entrades y eixides per a esmerços de dita iglésia, ha trobat que des de lo any mil sis-cens y quinze fins a l'any mil sis-cens vint-y-nou *inclusive*, han entrat en la present iglésia de Castelló, de entrada de beneficis quant prenen possessions ||[186] d'ells y de dos fundacions noves per la dotació de la iglésia (que ara per concesió del señor *nuncio*, se paga per nova entrada de fundació de benefici 800 lliures[137]) han entrat 1015 Ll.

Ítem, de dret de vasos y sepultures 837 Ll. 3 S. Que les dos cantitats prenen en suma de mil vuyt-centes sinquanta-dos lliures y tres sous.

Ítem, se han quitat en dit temps de censals se havien de tornar a esmersar, sinch mil sis-centes deset lliures, deu diners. *Ítem*, han entrat en proprietat per la fundació de aniversaris dobles y misses que se havien de carregar a censal, sinch mil tres-centes sinquanta sis lliures, un sou y nou diners, que totes les sobredites quantitats que se havien de esmersar prenen suma de dotse-mil vuyt-centes vint-y-sinch lliures sinch sous y set [diners], y ha trobat que de les dites quantitats, en lo dit temps, sols se han esmersat a censal vuyt-mil dos-centes quaranta-quatre lliures, tretse sous y així ne resten per a esmersar a censals quatre-mil sinch-centes vuytanta lliures dotse sous y set [diners], les quals diu lo *clero* que ha *gastat* y distribuït en lo *modo* y forma següent és a saber, en plets, nihils y *gastos* de amortizacions tres-mil vuyt-centes onze lliures sis sous. *Ítem*, en les matines de Nadal mil cent-sinch lliures, tres sous y quatre [diners], que les dos partides importen quatre-mil nou-centes setse lliures, nou sous y quatre[diners].

Ítem, en lo dit temps se han cobrat y retingut de dret de amortizasió set-centes vint-y-quatre lliures, un sou, que també facen a esmerçar. Les quals, juntades ab dites quatre-mil sinch-centes vuytanta lliures, deu sous y set [diners], que com està dit de sobre, resten per a esmerçar en dit temps, importen les que falten a smerçar sinch-mil tres-centes quatre lliures, onze sous y set[diners], de les quals, abaxades les dites quatre-mil nou-centes setse lliures, nou sous y quatre [diners], que com dit és no se han esmersat sinó que se han *gastat* en plets, nihils, matines y *gastos* de amortizacions, falten encara tres-centes ||[187] huytanta-vuyt lliures, dos sous, y estes, diu lo *clero*, que són de les porrates y pensions que entraven en caixa juntament ab les proprietats quant se quitaren los censals, y per consegüent diuen estes no feyen a smerçar, attès y considerat tot lo qual y vista la llicència del señor bisbe don Joan Izquierdo[138] concedida en favor del *clero* de dita *iglesia* de Castelló[139], en la qual aplica la renda de les misses dels beneficis que no apareixen les fundacions, les entrades dels vasos y les dels beneficiats, que de nou prenen possessió per a distribucions quotidianes de hores y misses conventuals, y també lo breu del señor *nuncio* Antonio Caetano[140] de l'any mil sis-cens y tretse, a tres de les chalendes de abril, en què concedeix lo sobredit per a distribucions quotidianes y així matex, havent vist altres dos

breus, un del señor nuncio Camilo[141] de l'any mil sinch-cens noranta-nou, en què confirma un statut que féu lo *clero* de la present *iglesia* ab llicència del prelat, de què no se admetés fundació nova de benefici que no dotassen primer la *iglesia* en proprietat de quatre-centes lliures y penció vint lliures, les quals se destribueixen en hores y augment del *culto* divinal y lo altre del señor *nuncio* Alexandro[142] de l'any mil sis-cens vint-y-hu, en què confirma altre statut fet per lo dit *clero* de augmentar les fundacions noves fins a cantitat de vuyt-centes lliures en propietat y quoranta lliures penció per a distribucions quotidianes, sa Señoria Il·lustrisima vist tot lo sobredit y lo que per lo dit *clero* se ha satisfet y al·legat. Per quant del sobredit clarament apar que de una part han entrat en poder del dit *clero* de dit temps ensà de entrades de vasos o sepultures, noves fundacions y possessions de beneficis, mil vuyt-centes sinquanta-dos lliures tres sous, les quals se havien de esmersar a censal y la renda de aquelles se havien de convertir en distribució de hores conforme a les concessions ||[188] sobredites, y de aquelles lo dit *clero*, és a saber, la propietat, ha gastat y convertit en la destribució de les matines de Nadal per tot lo dit temps, mil-cent sinch lliures, tres sous y quatre [diners], y la restant quantitat, que és nou-centes quaronta-sis lliures, un sou y vuyt [diners], ni la ha smerçada tampoch ni convertida en destribució alguna de hores, sinó en atres fruis (sic) differents, per lo que si bé sa Señoria Il·lustríssima, axí la una quantitat com l'altra, per no haver-la distribuïda lo *clero* en la forma devia de esmerçar-la a censal, convertint la renda en distribució de hores, com està dit, podria manar-los la restituissen y esmerçassen tota, emperò suspenent per ara lo provehit quant a la dita quantitat de mil cent sinch lliures, tres sous y quatre [diners] destribuïdes en dites matines per algunes causes se'n *animo* justament movents, mana als dits vicari *perpetuo* y *clero* que la altra quantitat restant, que són nou-centes quoranta-sis lliures, setse sous y huyt [diners], que ni la han smerçada ni convertida en distribució de hores de diners del dit *clero*, cobrant-ho dels particulars de aquells, dins dos mesos les esmercen a censal en lloch *tuto* y segur y la penció, com dit és, converteixquen en destribució de hores y totes les demés quantitats que de vuy avant de dites entrades entraran en poder del dit *clero*, se mana ad aquell, y a cada un del *clero* en particular, així presents com devenenidors, sots pena de excomunicació major, *in his scriptis latte sententia,* les esmercen encontinent a censal en lloch *tuto* y segur per a que la penció servexca per a dit effecte, sens poder-les distribuhir en altres causes per urgens y necessàries que sien, y que de la venda ne porten llibre a part a hont conste la renda que vuy hi ha per a dit efecte y la que anirà entrant.

Y per quant, de altra part, consta que en lo dit temps han entrat en poder del dit *clero* de quitaments ||[189] de censals y proprietats per a noves fundacions de misses, aniversaris dobles y altres coses perpètues los sobredits dos partits, que fan suma de deu mil nou-centes setanta tres lliures, dos sous y set [diners], la qual quantitat se havia de esmerçar sens poder-la convertir en altres necesitats, per urgens fossen *saltum absque decreto superiores* y sols conste haver-se'n esmerçat vuyt mil dos-centes quoranta-quatre lliures, tretse sous, de manera que ne resten per a esmerçar dos mil set-centes vint-y-vuyt lliures, nou sous y set [diners], y com sia just que la dita quantitat se torne a esmerçar y se previnga per al sdevenidor en tan gran dany, que seria y és la total ruïna de dit *clero* y donar ocasió a que·s falte a la celebració de les obligacions que lo dit *clero* té per llexar y fundacions dels fels diffunts[143]. Provehix y mana sa Señoria Il·lustrissima als dits vicari *perpetuo y clero* de dita iglésia, que de diners de dit *clero* y particulars de aquell la dita quantitat de dos mil set-cents vint-y-vuyt lliures, nou sous y set[diners] esmercen dins dos mesos y paguen dins dit termini los interessos per rahó de dita quantitat discorreguts, aplicant la penció a la celebració de misses aniversaris o dobles a què se esguardarà y per al sdevenidor mana dit señor bisbe als dits vicari *perpetuo y clero* y particulars de aquell, així presents com esdevenidors, sots pena de escomunicació major *in his scriptis latte sententia* que les quantitats

entraran en dit *clero*, així de quitaments de censals com de altres proprietats per a esmerçar, les esmercen encontinent sens convertir-les en altres affers ni necessitats per urgents que sien.

Y per quant ha constat que y ha avuy renda per a distribucions de hores, de una part noranta-tres lliures que dexa Joseph Mas. *Ítem*, sexanta-quatre lliures, ||[190] deu sous que y aplica lo señor bisbe Izquierdo de les misses dels beneficis, de les quals no apareixia la fundació, y més dos-centes y sis lliures procehides de ingressos de sepultures y possessions y noves fundacions de beneficis, de les quals dos-centes y sis lliures se han applicat y distribuït fins ara vuytanta lliures en suplement de altres tantes que n'i ha de inexigibles de la renda de aniversaris y misses de dita *iglesia*, suplint ab elles la falta de dits inexigibles y les restants cent vint-y-sis lliures que encara no estan applicades, totes les quals partides, que juntes sumen tres-centes sexanta-tres lliures deu sous se han de destribuir en hores, ademés de les quals també, per a dit effecte, se han de esmerçar del que procehí en lo any passat de mil sis-cens vint-y-nou de les entrades de sepultures y possessions de beneficis dos-centes devuyt lliures quinze sous, y altres dos-centes lliures que lo dit any presta lo *clero* al col·lector[144], les quals dos quantitats últimes mana sa Señoria als dits vicari *perpetuo y clero* les esmercen dins un mes en lloch *tuto* y segur, y estes a compte de les nou-centes quaranta-sis lliures, setse sous y divuyt [diners] que de sobre resta manat les carreguen a censal, e volent sa Señoria Il·lustrissima fer distribució de dita renda que se ha de convertir en hores, provehix y mana sa Señoria Il·lustríssima que aquella se repartexca en la forma següent, és a saber[145]; que tots los dies de l'any se diga en dita iglésia, tèrcia, sexta y nona y a cada un dels interessants se done dos diners de destribució de cada hora, y als que assistiran a la missa conventual (exceptat les dobles misses cantades y de cos present que·s diuen en lloch de conventuals y tenen ja ses destribucions) se·ls done a quiscun dos diners de destribució, y per quant lo vicari *perpetuo* no té obligació de dir missa perpètua *pro populo* fins a tant que per sa *Santedad* se li senyale còngrua, mana sa Señoria Il·lustríssíma perquè no falte ||[191] missa conventual cada dia, que en aquell o aquells dies que no y haurà dobla o missa cantada o de cos present, o altres de obligació, la diga lo vicari *perpetuo* cantada y sens ministres, y aplique aquella per sa intenció y açò attès que dit vicari *perpetuo* ha vingut bé en què se provehís així sens preiuhí, emperò de dita vicaria ni de sos successors, per als que assistiran a les matines de Nadal se li done de destribució tres sous a quiscun, y als que asistiran a les de la semana Santa y Pasqua de Resurrectió dos sous per quiscú, y lo que sobrarà cada un any de dita renda se esmerce, juntament ab les demés entrades que han de servir per a distribució de hores, per a que havent-hi sufficient renda se puga aplicar per sa Il·lustrissima, per a altres hores o augment de les sobredites, y si algú dexarà per a distribucions de hores que ya estiguen dotades, se donarà avís encontinent a sa Il·lustríssima per a que se aplique a altres hores que no tinguen distribució y se mana al dit vicari *perpetuo* qui vuy és y per temps serà, tinga *cuydado* en lo cumpliment de aquest decret y provisió y, si falta o descuyt hi ha, ne done avis a sa Señoria Il·lustríssima, sots pena de vint lliures.

Ítem, volent provehir sa Señoria Il·lustrissíma al que se ha fet fins assí que se prenien vuytanta lliures de la renda ha de servir per a hores, y aquelles servien per a suplir consemblants vuytanta lliures que y ha inexigibles de renda de misses y aniversaris de dita iglésia, provehix y mana primerament sa Señoria Il·lustríssima als dits vicari *perpetuo* y *clero*, sots pena de excomunicació, que dites vuytanta lliures no les prenguen ni lleven de dita renda de hores, sinó que aquelles destribuesquen en dites hores conforme en lo precedent capítol està ordenat, y quant a la exoneració que pretenen dels aniversaris y misses que corresponen a dites vuytanta lliures, que conforme diu lo *clero* ser inexigibles, provehix y mana sa Señoria sens retardació de celebració les ||[192] misses y aniversaris que corresponen a dita renda, que dins dos mesos

compareguen davant sa Señoria Il·lustríssima o de son vicari general y donen prova de les diligències han fet en la cobrança de dita renda, y com aquella no se ha perdut per falta o negligència del *clero* y llavors se provehirà lo que serà de justícia ab aparcebiment que altrament restaran carregats y obligats a la celebració de dites misses y aniversaris.

Ítem, además de les sobredites quantitats, mossèn Balthazar Brunell dexa al *clero* trenta lliures sens càrrech halgú y los capellans se les repartiren sens esmerçar-les a censal, mana per ço sa Señoria Il·lustríssima al *clero* que dins un mes les esmerce y aplique a la renda de distribucions de hores.

Ítem, troba que los llibres de la renda de la iglésia estan en bona forma, però havent manat a tots los beneficiats que exhibissen les fundacions de sos beneficis, sols se ha exhibit la fundació del benefici fundat per mossèn Joseph Mas, notari, que obté mossèn Jover.

Ítem, la del benefici fundat per Berenguer Ripoll[146], *quondam,* prevere.

Ítem, la de Beatriu Castell, viuda de Nicolau Castell.

Y com açò sia falta notable en *clero* tan numerós y que no y haja llibre de fundacions de beneficis, havent-se manat en altres visites. Per ço, sa Señoria Il·lustríssisma, volent provehir de remey oportú, provehix y mana al racional o syndich de la present iglésia, que dins quinze dies, sots pena de excomunicació, compre un llibre gran y capàs per a buydar en ell les fundacions de dits beneficis y, comprat aquell, mana a tots los beneficiats de la present iglésia, sots pena de excomunicació y de deu lliures per quiscú, irremissiblement exhigidora, que cada beneficiat, dins tres mesos, en dit llibre buyde autèntica la institució de son benefici y al peu, ab partits individuals, posant-ne sols un o dos en cada pàgina, assenten la renda ||[193] té lo tal benefici, designant les proprietats sobre què·s reb y chalendariant los actes, los quals dins dit termini sots la dita pena se mana los traguen y los se archive en lo archiu de dita iglésia, de hont prohibeix sa Señoria Il·lusstríssima no se'n puga traurer algú sinó és copiant-los, sots pena de excomunicació *in his scriptis latte sententia,* y mana sa Señoría al vicari *perpetuo* de la present iglésia, sots pena de vint-y-sinch lliures que, passats los dits tres mesos, envie nòmina a sa Señoria Il·lustríssima dels beneficiats hauran cumplit ab lo sobredit *mandato* y dels que no.

Ítem, se ha trobat en poder de mossèn Nicolau Folch, prevere, les institucions de beneficis y papers següents:

Primo, la institució del benefici fundat en dita iglésia per Arnau Moster[147].

Ítem, la institució del benefici en dita iglésia per Guillem Dalós[148].

Ítem, la institució del benefici fundat en dita iglésia per Pere Forner[149].

Ítem, la institució de les misses de na Gascona[150].

Ítem, la institució del benefici fundat per Pons de Brusca.

Ítem, la institució del benefici fundat per Bernat de Verdú[151].

Ítem, una sentència donada per lo official de Almaçora en virtut de comissió del señor official y vicari general de Tortosa, en quinse de janer mil quatre-cens setanta-dos en què adudia lo patronat de molts beneficis als jurats de Castelló, subrogant-los en patrons.

Ítem, una còpia autèntica de un procés sobre la vacació del benefici instituhit per Pere Berenguer[152].

Ítem, una còpia simple de una sentència sobre lo patronat del benefici instituhit per Romia[153], muller de Guillem Dalós.

||[194] *Ítem*, un quadern antich en forma de memorial en favor dels patronats dels jurats de dita vila.

Ítem, altre memorial antich en rahó del mateix.

E com aquest papers, després de tenir-los lo *clero* specten també als jurats de dita vila, provehix y mana sa Señoria al vicari *perpetuo y clero* de dita iglésia, que les dites institucions y demés papers, dins un mes per via de *transumpto* autèntich, buyden en lo llibre sobredit que han de fer de institucions de beneficis, buydats que estiguen allí autèntichs, tornen los originals als jurats de dita vila.

Ítem, sa Señoria Il·lustríssima provehix y mana als dits vicari *perpetuo* y beneficiats, que sempre que·s lliure algun censal tocant a la renda de dita iglésia, o de dits beneficis, lo preu de aquell no·l reben en son poder, sots pena de doble y de excomunicació *in his scriptis latte sententia*, sinó que se haja a deposar en la caxa dels depòsits de dita iglésia. de hont no puga eixir sinó per a obs de esmerçar-ho en lloch *tuto* y segur, y en lo carregament se declare a què administració toca lo dit censal y de hont baxa y al que se·l carregarà, lo fassen obligar en cas de quitament a deposar lo preu en dita caxa.

[154]*Ítem*, sa Señoria Il·lustríssima, per quant ha entès que y ha falta en acudir los capellans a les processons no y ha distribucions, per ço provehix y mana que los capellans no llegítimament impedits que faltaran a dites processons perden ses destribucions del aniversari primer següent se celebrarà, y mana també al bosser de la present iglésia que quant pagarà les destribucions en lo chor, comense primer per lo vicari.

Ítem, prohibeix sa Señoria Il·lustríssima, sots pena de excomunicació, que mentres se celebren los officis divinals ||[195] ningun capellà entre en la sacristia a cobrar distribucions ni ha rahonar y que ningun capellà ixca del chor sens demanar llicència al vicari o, sotsvicari en la *ausència*, y no de altra persona, y que en les processons vajen los capellans de dos en dos per son orde sense parlar ni conversar entre si, sots la dita pena, manant al vicari que cada mes done avís a sa Il·lustríssima del cumpliment de este *mandato*.

[155]*Ítem*, sa Señoria Illustríssima, volent *averiguar* la renda certa que ve a cada capella, ha trobat que tota la renda certa exigible de dita iglésia, contant-hi la renda de distribucions, és tota mil y vuyt-centes lliures, de les quals, llevades primerament vuytanta-set lliures per la charitat de les misses, vuyt-cens setanta aniversaris. *Ítem*, sinch lliures, dos sous per la charitat de les misses de sinquanta-una dobla. *Ítem*, onze lliures, setse sous per la charitat de cent y devuyt misses cantades. *Ítem*, quatre-centes sexanta-tres lliures,sis sous per la charitat de quatre-mil sis-centes trenta-tres misses de taula, contant-les totes a rahó de dos sous, y vuytanta-quatre lliures, deu sous per la col·lecta y demés salaris de officials del *clero,* que tot puja sis-centes sinquanta-una lliura, quatorse sous, les quals, rellevades de dites mil y vuit-centes lliures, resten mil cent quaranta-vuyt lliures, sis sous, les quals, repartides entre vint-y-nou capellans que vuy resideixen ab lo vicari, sots vicari y mestre de cant, ve per quiscú de renda certa, ademés de la charitat de la missa, contant-la com és dit sols a rahó de dos sous, a rahó de trenta-quatre lliures, quatre sous per quiscú y de renda incerta, vint lliures a cada un, que tot junt són ||[196] sinquanta-quatre lliures, quatre sous.

Baciners y Confraries

Visitavit bacinerios et confrarias y troba que la confraria de la Verge Maria[156] que administren los capellans va bé y estan passats los comptes.

Ítem, la llumenària de la Mare de Déu que administren seculars també va bé y estan passats los comptes.

Ítem, la confraria del Santíssim Sacrament[157] que la administren seculars també va bé y estan passats los comptes y de les dos confraries últimes, no sols no sobra res, però cada any falta y la vila supleix.

Ítem, lo bací de Santa Llúcia que·l porta un secular va bé y estan passats los comptes.

Ítem, la confraria de la Sanch de Jesuchrist va bé y estan passats los comptes y sols falten donar-lo los majordoms de l'any mil sis-cens vint-y-nou, als quals se·ls mana lo donen dins sis dies, altrament al vicari que·ls llanse de la iglésia.

Ítem, lo llibre de l'hospital administra la vila senyalant persones per la administració té de renda de censals setanta-sinch lliures y de censos sis lliures y van bé los comptes.

Ítem, attès que ja en la visita passada del Señor Cardenal se mana que los majordoms de les confraries fundades en los monestirs de la present vila donassen compte en presència del vicari y no se ha fet, mana per ço sa Señoria Il·lustríssima als majordoms que vuy són de dites confraries y als que ho són estats en los sinch anys propassats, que dins deu dies, sots pena de excomunciació ||[197] major *in his scriptis latte sententia,* donen compte quiscú de la adminstració de son any *respective*, manant al vicari *perpetuo* de la present iglésia, que lo present *mandato* a cada un dels sobredits notifique *nominatim* personalment o en lo púlpit, y als renitents passats dit termini, los publique per excomunicats y ademés de publicar-los per excomunicats, com dit és, durant la renitència de no voler-les donar, no consenta que vajen plats de dites confraries per la iglésia ni que fasen plegues per los carrers, y passats dits deu dies mana sa Señoria al dit vicari li done avís del compliment d'este *mandato*.

[158]*Ítem*, per quant ha entès sa Señoria Il·lustríssima que quiscun any, per a la festa de nostra Señora de agost, se nomena una obrera, la qual cuyda de la festa y en la iglésia, quant se celebra la festa, la dita obrera, vestida de gala y lo *manto* descubert, està *sentada* en lloch particular y aparent en dita iglésia, y en la processó va també descuberta ab una candela, portant-la un cavaller de la mà y acompanyant-la alguns cavallers, tot lo qual és cosa mundana y que no redunda en servey de nostre Señor, per ço sa Señoria Il·lustríssima mana y prohibeix, sots pena de excomunicació, que de vuy avant la obrera que serà de dita festa no estiga en la iglésia descuberta ni en lloch particular ni aparent, ni tampoch en la processó vaja descuberta ni en lloch particular. ni ab acompanyament, ni portant-la de la mà, sinó que vaja entre les demés dones, que més se servirà nostra Señora de que la obrera la servesca secretament sens tanta ostentació y mundanitat, manant al vicari *perpetuo* de la present iglésia que aquest *mandato* fassa posar en deguda execució y al que contrafaran, los llanse de la iglésia.

Hospitale.

Visitavit hospitale et invenit bene.

||[198] *Ecclesia sive Capella Sanguinis Christi*.

Visitavit dictam ecclesiam et eius sua altaria et invenit bene.

Ecclesia Sancti Nicolai.

Visitavit dictam ecclesiam et eius altare et invenit que falta un cobrialtar y també un camis y amit y així mana als jurats o administradors de dita iglésia que ho fassen dins tres mesos.

Eclesia Sancti Joannis[159].

Visitavit dictam ecclesiam et eius altare et invenit que falten dos estovalles y un cobrialtar y així mana las jurats o adminsitradors de dita iglésia que ho provehixquen dins tres mesos.

Troba que y ha en dita vila mil quoranta cases y persones de comunió tres mil vuyt-centes sinquanta y que totes havien confesat y cumplit ab lo precepte de la iglésia. *Ítem*, sa Señoria Il·lustríssima mana al dit vicari que pose en la iglésia en part pública los casos contenguts en la *Bulla in coena domini* per a que los confessors y seglars los puguen llegir y saber del que poden absoldre y esser absolts.

Ítem, mana al dit vicari *perpetuo* que ademés del que sa Il·lustríssima li té manat, que cada dos mesos li done avis dels pecats públichs y escandalosos de la parròchia, lo y done també tots los anys ans de Pasqua de Nadal, y de la contravenció als *mandatos* fets per sa Il·lustríssima y sos

antecessors y sos vicaris generals y visitadors, així en visita com àls, y així de *mandatos* de correctió de costums com també dels demés *mandatos* continuats en la visita *immediate* passats, los *plassos* en ells senyalats fins a tant sien cumplits conforme ho mana la constitució del señor don Luís de Tena, ab pena de tres lliures

||[199] *Ítem*, li mana que quiscun any, en lo principi de l'Advent y Quaresma, publique los casos reservats a sa Il·lustríssima y los de la *Bulla in coena domini,* conforme la constitució del señor don Luis de Tena y que bateje als minyons expòsits ab condició, encara que tinga sèdula que estan batejats, y que examine, de dos en dos mesos, a les madrines o llevadores de la parròchia, y no consenta als quistors predicar per si o per altri, ni publicar indulgències encara que tinguen llicència per a demanar almoyna y predicar.

Ítem, que de vuy avant no se absente de son vicariat per més de dos o tres dies sens tenir llicència de sa Il·lustrisima *in scriptis* y si se absentarà sens ella, incórrega en pena de quatre lliures per la primera vegada, per la segona vegada vuyt lliures y per la tercera se procehirà contra dit vicari a majors penes y a restitució de fruyts, y si la absència o requerix, a pena de privació de offici com ho disposa lo sagrat concili de Trento.

Ítem, que no absolga als que no sàpien la doctrina christiana, y que en la commutació dels vots quant se li offeresca algun dubte, consulte persones doctes o a sa Señoria Il·lustríssima, conforme ho disposa la constitució del señor don Luis de Tena.

[160]*Ítem*, sa Señoria Il·lustríssima mana al vicari de la present iglésia, sots pena de sis lliures y en subcidi de excomunicació, no permeta que ningun predicador predique en la iglésia sinó en llengua materna[161].

Ítem, mana al dit vicari y jurats que en la segrestia tinguen una tovallola gran per a eixugar-se los sacerdots y que a la part de la epístola posen una credença e altaret petit per a tenir les canadelles, *candeleros,* insenser y altres coses ||[200] y mana al vicari que cada any fassa memorial o seda de les persones de comunió de la parròchia y que demane y cobre los albarans de cada un, los quals sien de confessors coneguts, no admetent-los de altra manera, apuntant-los en lo memorial y que done avis dels que no seran apuntats.

Ítem, mana al dit vicari que tinga particular *cuydado* en ensenyar la doctrina christiana y fer que tots los parrochians la sàpien com te obligació, asegurant-lo que sa Il·lustríssima tindrà particular *cuydado* de saber si cumplix ab esta obligació.

Ítem, com a la *Magestad de Christo* Señor nostre que se offereix real y verdaderament en lo sant sacrifici de la missa, li sia deguda suma reverència y veneració així del interior y de l'*animo*, com esterna y corporal, y·s moga a lo poble molt per a assistir a la missa ab la reverència que·s deu, ab lo exemple del sacerdot que celebra, exorta sa Señoria Il·lustríssima y amonesta a tots los sacerdots, pregant-los en lo Señor, que ans de celebrar, procuren dispondre's ab lo aparell y preparació convenients a tan alt sacrifici y que se detinguen primer un *rato* a considerar la sanctedad de l'offici exerciten, y la pureza y devoció que·s requereix per a tant alt ministeri, encarregant que en la celebració de dita missa no vajen apresa, sinó que guarde la pausa, gravedat y *decoro* que·s deu a presència de *Christo* Señor nostre, y que així mateix sien puntuals en observar les ceremònies que mana lo missal Romà y per a mourer-los al sobredit, mana al dit vicari que lo paper imprès que se li ha dexat lo tinga en la sagristia de dita iglésia y almenys dos vegades lo mes lo llixga a ell y demés capellans que·s trobaran ||[201] en dita iglésia.

Y attenent també ab la devoció, gravedat y decència ab què deuen assistir als officis divinals, se·ls ordena que quant estaran en lo chor o aniran en les processons, guarden silenci y no conversen ni parlen uns ab altres, ni se posen a llegir ni passar comptes ni a fer altra actió different del que allí se fa, sinó que canten tots ab pausa y gravedat, de manera que edifiquen al

poble, manant al que presidirà los multe ab què no excedesca de dos sous, la qual multa se aplique a obres pies de la iglésia y los mana sa Señoria Il·lustríssma, en virtut de santa obediència, que quant aniran a la iglésia assistint als officis o processons, se visten sotanes llargues fins als peus y porten los sobrepellisos y musses o almenys roquets llarchs, y per a cumpliment del que se·ls ordena assí y lo demés que pertany al *culto* divinal y bé de la iglésia, se·ls mana que·s junten almenys una vegada cada mes en capítol lo vicari y beneficiats, y que tracten de la exequció del que se·ls ha ordenat, llegint la visita y lo demés tocant al bé spiritual y temporal de la iglésia y reformació dels costums y altres coses semblants a les sobredites, com està manat en les constitucions synodals del señor bisbe don Luis de Tena, y se·ls mana que assistesquen tots al capítol y que no se perturben uns a altres, sinó que parle cada un quant li toque, sempre ab la modèstia convenient al estat sacerdotal, encarregant-los la pau y concòrdia entre si, y açò sots la pena en dita constitució contenguda.

Totes les sobredites coses, a cada un com toquen en los ||[202] en los (*sic*) capítols que no y ha pena special imposada, mana sa Señoria Il·lustríssima los cumplen en los *plassos respective* senyalats sots pena de excomunciació[162].

Ítem, sa Señoria Il·lustríssima, a un memorial donat per part de la vila, fa les provessions següents y primerament, quant al capítol primer en què diuen que lo *clero,* si un malalt se combrega o pernolia ab acte general, que després, si mor en lo soterrar, resen dia general, proveheix y mana sa Señoria Il·lustríssima que sia en facultat de la part fer lo acte de soterrar de la manera lo vulla, puix està en voluntat del defunt y de la part enterrar-se ab *enterro* general o particular.

Ítem, al segon capítol en què diuen que cobren salaris excessos per los soterrars y que·s fan pagar dos lliures sis sous per lo port, attès que per part del *clero* se ha al·legat que los que se enterren ab la confraria de Nostra Señora paguen per lo drap deu reals, y a sinch sacerdots que van ab manteus junt al cos a quiscun vuyt dinés, y si és *enterro* general ademés dels vuyt dinés un sou, mana sa Señoria que·s guarde lo costum que en açò hi ha hagut.

Ítem, quant al que diuen que en poder del *clero* hi ha moltes quantitats per a fer lo Sacrari[163] y que aquell no se fa, ha respost lo *clero* que sols hi ha sexanta-sinch lliures. Les sexanta lliures de les que aplica lo señor cardenal de la condomnació de mossèn Breva[164] y sinch lliures que dona lo doctor Cisternes quant és anat a Tevissa[165], del que li sobra de la plega del blat perquè de l'altre comprà cals y féu portar pedra, y que també mossèn Miquel ||[203] Pastor deu deu lliures de un blat de què té fet albarà, y axí sa Señoria Il·lustríssima mana al dit mossèn Pastor, sots pena de excomunicació, que dins sis dies pague dites deu lliures y les buyde en lo depòsit y al *clero* que passen avant dita obra demanant almoyna com fins açí.

[166]*Ítem*, quant al que diuen que mossèn Rubert[167], beneficiat, dexa renda per a que dos scolans ab ses cotes vermelles ixquessen los dies de festes y diumenges ab dos aches blanques en lo presbiteri de l'altar maior a la missa conventual, dende que canten los *sanctus* fins a que ha sumit lo sacerdot, attès que los capellans ho han dexat de fer de la visita del señor Cardenal ensà, dient que lo señor Cardenal lo havia aplicat a altres obres pies, lo que no consta en dita visita, ans bé al contrari, per ço que sa Señoria sols que diu, attès per la reductió dels censals se ha minvat la renda que per ço ixquessen los scolans les festes per a les quals bastàs la renda que restava després de la reductió. Per ço sa Señoria Il·lustríssima proveheix y mana que lo dit *clero* de vuy avant fassa exir los dits escolans en la forma sobredita tots los diumenges y festes fins tant bastarà la renda que no se ha distribuït estos sinch anys passats y després los fassen exir en les festes abastarà procurant que sien preferides les festes de primera y segona classe.

Ítem, quant al que diuen que los capellans no assisteixen a les processons, se ha provehit de sobre de remey convenient.

Ítem, quant al que diuen que los capellans, de pochs anys a esta, reben salari de les processons se fan per pregàries de aygua, y que si vol anar tot lo *clero*, y perquè per part del *clero* se ha al·legat que sempre se ha acostumat pagar y assistir-hi tot lo *clero*, mana sa Señoria Il·lustríssima se guarde la consuetut que sempre ||[204] hi hagut

Ítem, al que demanen que los beneficis *libere collationis* no se unisquen, y que se n'unesca un per a l´organiste, altre per al mestre de capella y dos per a capellans penitensiaris, sa Señoria Il·lustríssima ho mirarà ab maduresa y provehirà lo que més convindrà.

Ítem, quant al que demanen que les destribucions de les dobles fundades se destribuesquen igualment, aplicant dites distribucions a les hores canòniques y processons, mana sa Señoria Il·lustríssima que·s observe lo dispost en les fundacions, de la manera ho han volgut los fundadors.

Ítem, quant al que demanen que·s té presumpció que lo llibre antich dels patronats de la vila està en poder de mossèn Nicolau Folch, ja se ha provehit de sobre de remey opportú.

Ítem, quant al que diuen que quant un vol esser enterrat en *enterro* general, lo *clero* no·l vol enterrar que los hereus no se obliguen a fer celebrar tres misses de cos present, y per quant lo *clero* ha al·legat que lo sobredit és decret del señor Cardenal, provehex y mana sa Señoria que se observe lo dit decret.

Ítem, quant al que diuen que quant se fa un pernoliar de nit, y assistint-hi pochs capellans, fan pagar com si tots y assistien, mana sa Señoria que no·s cobre salari més de per los que y assistiran.

Ítem, quant al que diuen que y ha firma en la Real Audiència per part de la vila sobre la pretenció que té que lo official de Almaçora residexca en Castelló, ||[205] en contra de la opinió que té la de Almaçora, de què ha de residir en Almaçora, y que així sa Señoria no innove cosa alguna, sa Señoria Il·lustríssima ho mirarà ab maduresa y provehirà lo que més convindrà.

Pro domino meo Episcopo Sancho offic. et vic. jhs.

De tri missis fidem facit Petrus Gil de Federich notario ac unus ex scribis dicta curia.

1634, febrer 19
Visita del bisbe Sr Justino Antolínez de Burgos

[pàg 220] 1634 Castelló visita.

||[221] Certifique yo, mossèn Pere Pérez, vicari *perpetuo* de la parrochial de Castelló de la Plana, que en 25 dies del mes de febrer de 1635 publiquí la present visita *in pulpito et inter missas solemnia ut moris est* y en 28 del dit mes y any publiquí dita visita en la segrestia a tots los preveres junts y congregats a ço de campana. En fe del qual fiu la present certificatòria de mà pròpria a tres dies mars 1635

Periz predictus

||[222] Castelló de la Plana.

Postea, vero, die dominico decimo nono mensis februarii intitulado anno a nativiate Domini millessimo sexentessimo trigesimo quarto Illustrissimus et Reverendissimus dominus doro Justinus Antolinez de Burgos, episcopus dertusensis, visitavit eclesiam parrochialem ville de Castelló de la Plana sive dicocesis Dertusensis, cuius ecclesis est vicarius perpetuus Petrus Peris, presbiter present, et deserviens et ultra eum resident Petrus Gutierres, Sacre Theologie doctor, Vicentius Bou, decretorum

doctor, Dr Franciscus Cisternes, Laurentius Amposta, Michael Pastor mayor, Gregorius Gil, Michael Flos, Hieronimus Mas, Michael Giner, Franciscus Gascó, Vincentius Giner, MIchael Reboll, Franciscus Jover, Christoforus Reus, Jacobus Roig, Michael Pastor minor, Michael Sanchis, Nicolaus Feliu, Babtista Amiguet, Dominicus Bou, Vincentius VIllalta, Jacobus Català, Michael Fraga, Vincentius Ferrando, Bautista Peris beneficiati, Bautista Traver et Joannes Cano, subvicarii, omnes presbiteri, qui obedienciam solitam praestiterunt suae Illustrissimae dominationi

Sanctissimum Sacramentum

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes Baptismales.

Visistavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

Visitavit Olea Sancta et invenit bene.

||[223] *Altare Maius.*

Visitavit altare maius quod est sub invocatione Beate Virginis Marie et invenit bene.

Altare Epiphanie.

Visitavit dictum altare et invenit bene y perquè lo vicari ha llevat algunes mortalles velles de allí, mana ad aquell que, de aquelles adorne lo altar del sacrari y fassa estovalles per al rexat del Santíssim Sacrament, per a que aquelles se possen damunt del rexat quant se done la comunió.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum..

Altare Sancti Sepulcri.

Visitavit dictum altare y troba que no avien fet lo cobrialtar que se avia manat fer en altres visites; provehí per ço sa Señoria contra los señors que són de dita capella, executió en la pena de tres liures, impossada en la última visita, y mana als matexos que dins quinse dies fassen dit cobrialtar; altrament, mana al vicari *perpetuo* no dixe usar a dits pretesos señors de dita capella.

Altare Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare y troba que no se ha fet lo cobrialtar que es manà fer de guadamacil en la última visita als jurats de dita vila o a qui toque, y així provehí y mana sa Señoria als matexos lo fassen, altrament mana al dit vicari que no permeta usar ad aquells del dret de dita capella.

Altare beate Virginis Marie del Rosario.

Visitavit dictum altare et invenit bene, excepto que la ara no era bona; mana sa Señoria als señors que són de dita capella que muden la dita ara y fins tant que la auran mudada, mana al vicari ||[224] *perpetuo* no s'i diga missa y que, dins un mes, fassen un davantaltar y el possen en dit altar.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare y trobà que aquell estava de la mateixa manera que en la última visita, no obstant lo *mandato* que se avia fet, és a saber, que per quant estava mal adornat, y així sa Señoria torna a manar als jurats, attès que en aquell estan les armes de la vila (sens emperò pergui de tener), que adornen aquell fent davant altar dins un mes; altrament mana sa Señoria Il·lustríssima al vicari lo fassa llevar, notificant primer dit *mandato* als jurats.

Altare Beate Maria de Sucursu.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum.

Altare Sancte Elene.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum excepto que no té ara, però quant s'i diu missa s'i posa, y axí mana que dins dos messos n'i possen una.

Altare decentionis a Cruce.

Visitavit dictum altare et invenit bene excepte que lo cobrialtar que es mana fer en la última visita no se era fet, y així mana sa Señoria a qui està amo de dit altar que dins dos messos lo fassa fer sots pena de tres liures.

Altare Sancte Magdalene.

Visitavit dictum altare et invenit que lo cobrialtar que es manà fer en la última visita no està fet, y així mana sa Señoria als jurats o a qui toque, que dins dos messos lo fassen fer sots pena de tres liures.

Altare Sanctorum Petri et Pauli.

Visitavit dictum altare y troba que lo cobrialtar ||[225] que se ha manat fer en altres visites no estava fet, y així sa Señoria mana als jurats o a qui toque que el fassen fer dins de dos messos; mana publicar al vicari en lo púlpit que qualsevol persona que pretenga tenir dret algú en dita capella, comparega dins quinse dies davant sa Il·lustríssima Señoria eo de son official *foraneo*, a mostrar de son dret; y, no comparexent o no amostrant de son dret, se provehirà lo que serà de justícia.

Altare animarum.

Visitavit dictum altare et inveneit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare et invenit bene, excepto que la ara està molt alta, y axí mana sa Señoria que aquella abaxen a proportió y fins tant sia fet no s'i diga missa.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare y trobà aquell de la matexa manera que estava abans, y axí sa Señoria mana als señors de dita capella que aquell lo adoben conforme los és estat manat en altres visites, manant al vicari y *clero* procuren ab tota diligència ab los amos que són de dit altar, lo adoben de manera que estiga ab decèntia deguda dins dos messos; altrament sa Señoria Il·lustríssima procurarà sospendre lo dir y celebrar missa en dit altar fins tant estiga ab la deguda decèntia.

Altare Sanctae Lucie.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum, emperò per quant possen en dita capella embarassos, per so mana sa Señoria que de hui en avant no·ls hi possen sots pena de excomunicació, manant al vicari notifique lo present *mandato* als que possaren dits embarassos en dita capella.

||[226] *Sacristia*.

Visitavit Sacristiam et invenit bene, exepto que no la avien crexcuda conforme en altres visites los és estat manat.

Argentum et ornamenta.

Visitavit argentum et ornamenta y trobà que tenen inventari de la plata y de la roba de la sagrestia ab molta curiossitat y que està bé.

Chorus.

Visitavit Chorus y feren relació que mentres que·s deien los officis en dita iglésia hi entra molta gent, causant molt gran inquietut, mana per ço sa Señoria Il·lustríssima que sots pena de excomunió mayor, persona alguna no entre en lo chor ni se atanse en les cadires ningun secular,

sinó aquells que aguden a cantar, y, en cas no vullen exir-ne, mana al vicari que els llanse de la iglésia y que no consenten miñons que y entren sots la matexa pena.

Corpus Eclesie.

Visitavit corpus eclesie et invenit bene et adimpletum, per ço que avien ubert dos finestres y estava molt clara.

Cementerium.

Visitavit cementerium et invenit bene et adimpletum.

Racionale.

Presgués compte del Racional y se troba que vuy hy havia fundats nou-sents y denou aniverssaris celebradors en lo any 1634 y que en lo any 1630 se'n celebraren 876, per què en lo any 1629 ne entraren sis y possant-los per *ítem*, per a cantar-los al for de 55 sous ||[227] conforme se diu en la visita passada ne cantassen 189. *Ítem*, en dit any per al 1631 ne entraren 14, que foren 890 y tots se celebraren y ne cantaren 195. *Ítem*, en dit any ne entraren 19 y en lo any 1632 ne celebraren 909 y se'n cantaren 202. *Ítem*, en dit any, per a el any 1633 ne entraren 10, que feren 919 y tots los celebraren, cantant-ne al dit for 208, y aixi appar que tots són estats celebrats.

Ítem, les dobles són 52, per què sols ne entra una en lo any 1630 y totes estan celebrades fins a fi de l'any 1633 *inclusive*. *Ítem*, les misses cantades són ara entre totes cent y denou, és a saber del sacrament 21, de pa partir 10, en la hermita de nostra Señora del Lidó 20 y les demés restans són del comú y totes estan celebrades.

Ítem, se troba que les misses de taula fundades a caritat de 3 sous són vuy celebradores en lo present any 1634 dos-mil vuyt-centes cinquanta y set misses, y en lo any 1630 n'i a celebradores en dit any 2284 y ne celebraren en dit any 2304, que són 20 misses més de la obligació y en dit any se'n fundaren 133, y així en lo any 1631 ne avien de celebrar 2417 y ne celebraren 2409, y així appar que en restaren 8 per celebrar. *Ítem,* en lo any 1632 ne avien de celebrar 2781, per què en lo any antecedent ne entraren 364 y ne celebraren en dit any 1075 y així appar, que en dexaren de celebrar 1706. *Ítem*, en lo any 1633 ne avien de celebrar 2857 per què ne entraren en lo any antecedent 76 y ne celebraren en dit any 663 y així resten en dit any per celebrar 2194 misses, que ajuntades totes les que queden per celebrar, fent lo *calculo* dels dits quatre anys, són 3888 misses, les quals ara van celebrant y ne tenen celebrades de elles des del primer de janer fins a 24 de mars 1634 ||[228] mil y vuitanta misses, les quals se·ls pendran en descàrrech en la primera visita; y diu lo racional que se han dexat de celebrar dites misses per acudir a celebrar los trentenaris y misses de *mortuorum*. *Ítem*, les misses fundades a caritat de 2 sous, 6 [diners] són les matexes, són les matexes (*sic*) setanta y vuit que en la altra visita y reste per celebrar per los anys 1632 y 1633 cent y sinquanta y sis misses.

Ítem, les misses fundades a caritat de 2 sous són ara celebradores en lo any 1634 dos mil nou-centes y quaranta, y en lo any 1630 eren celebradores 2604, y en dit any compresses 400 misses, que per orde del señor bisbe donaren a celebrar fora, ne celebraren 1397 y restaren per celebrar 1207; en lo any 1631 són les matexes y se'n celebraren en dit any 1225, restaren-ne per celebrar 1379; en lo any 1632 són celebradores en dit any 2940 y ne an celebrat 1595; resten 1345. *Ítem*, en lo any 1633 són les mateixes 2940 y ne han restat per celebrar en dit any 1215 misses.

Ítem, de les 1545 misses que restaren resagades en la visita passada, dóna lo Racional en descàrrech nou-centes y deu misses, per ço que la renta de sinc anys des de l'any 1625 fins a l'any 1629 *inclusive*, a rahó de 182 misses per any, que les pagava la *hasienda* de Casalduch, no se és cobrada en los dits cinc anys y ne an tengut plet per a la cobrança de la *renta* de elles y *gastat* en ell molts ducats, y de parer de advocats ne feren consert *in eventum,* y de nou se han obligat a

pagar les pencions y des de l'any 1630 ensà, y així de dites 1545 misses, llevades nou-centes y deu misses, resten 635 ||[229] misses, y així appar que totes les misses de taula que resten per celebrar fins al darrer de dehembre 1633 compreses les de caritat de 3 sous, de 2 sous, 6 [diners], y 2 sous fan summa de vuyt mil tre-sentes misses, és a saber de caritat de 3 sous 3888, de caritat de 2 sous, 6 [diners], 156 y de caritat de 2 sous, 5336.

Ítem, ha constat que en lo any 1630 entraren misses de *mortuorums* 1660 misses, les 100 a caritat de 3 sous en lo altar de sent Miquel y 1160 a 2 sous, y que totes se celebraren en dit any. *Ítem*, en lo any 1631 ne entraren 1217, les 217 a charitat de 3 sous y 1000 a charitat de 2 sous, 1 [diner], y totes se celebraren en la forma com entraren sense reduhir en estos dos anys. *Ítem*, en lo any 1632 ne entraren de charitat de 3 sous 2072 y de charitat de 2 sous 12 [diners] 1024 misses, y sols celebraren en dit any les 2072 de charitat de 3 sous. *Ítem*, en lo any 1633 entraren 2424 misses, les 424 de charitat de 3 sous y les 2000 de a 2 sous y en dit any ne han celebrat les 424 de a 3 sous y 1000 de a 2 sous de l'any 1632, y 2000 de a 2 sous de l´any 1631 reduïdes a 3 sous y en virtut de la concessió que tenen del señor *nuncio* Aposthòlic y entre totes així reduïdes, com les que ya entraren a charitat de 3 sous, ne han celebrat, en dit any, 3448 misses a charitat de 3 sous y així appar que sols resten per celebrar 24 misses de l'any 1632.

Ítem, de lo que es plega del plat de les ànimes, lo qual porta un capellà, ne han celebrat un aniversari cada mes y les dobles y misses onzenes conforme se diu en la altra visita y més avant se han celebrat en estos quatre anys pròxims passats 3071 misses a charitat de 3 sous.

Ítem, ha trobat que tota la renda del *clero* ||[230] exigible fins a lo any 1633 *inclusive* corresponent a les obligacions de misses, dobles, aniversaris y altres obligacions és 1844 lliures, 6 sous, 4 [diners] y se distribuyxen en les obligacions següents:

Primo en aniversaris..... 575 Ll.
en misses cantades dia dels diffunts..... 7 Ll. 11 S
en misses resades dit dia..... 1 Ll. 18 S. 9
en absolucions generals dit dia..... 2 Ll. 17 S. 2
en lo psalmejar del monument..... 1 Ll. 7 S.
en matines de les tenebres..... 9 Ll. 10 S.
en matines de Nadal..... 3 Ll. 18 S.
en les matines de Joseph Mas..... 93 Ll. 14 S. 4
en les hores de dit Joseph Mas..... 93 Ll. 14 S. 4
en misses cantades y dobles y misses del sacrament cantades de tot lo any.....202 Ll. 18 S.
en peyta que paga lo *clero*..... 17 S. 3
en les processons de la minerva..... 6 Ll.
en completes a nostra Señora del Lledó..... 5 Ll.
en una pensió de la viuda na Puig que paga mentres viurà dita viuda.....6 Ll.
en una pensió que es paga mestres viurà fra Vila, *agustino*.....2 Ll. 10 S.
en dos dobles per Magdalena Assensi y de Reus..... 8 S.
en hores y distribucions quotidianes..... 111 Ll. 10 S.
en charitat de misses de 2 sous..... 294 Ll.
Ítem, en misses de plagis que són 31 a 6 sous, 6 [diners].....10 Ll. 11 S. 6
obligacions..... 1859 Ll. 9 S. 8
renda..... 1844 Ll.6 S. 4
Són més les obligacions que la renda ..... 15 Ll. 3 S. 4

||[231] Y diu lo archiver que lo col·lector, per rahó de la bestreta que li donen de 200 lliures y se avien de carregar a censal per ser de propietats, ne paga interí a rahó de pensió de censal que

ya importen 10 lliures y les 5 lliures, 3 sous, 4 [diners] restants ho paguen los capellans de ses porcions.

Ítem, troba que en la última visita diu que lo *clero* té de renda 1800 lliures y per quant per part del *clero* se ha representat que en dita visita s'i tingué error de compte, per ço avem mirat y regonegut lo libre de entrades y exides de dit *clero*, intitulat de la col·lecta de dita iglésia, hon està continuada tota la renda que té dit *clero* exigible perpètua cada any, y avem trobat que en lo any 1629 sols tenia de renda certa exigible 1646 lliures, 5 sous, 1[diner], y en lo any 1630, que fon quant se féu la dita visita, sols tenia de renda certa y exigible 1619 lliures, 3 sous, 4 [diners], y així bé desmenuí 27 lliures, 2 sous, les quals se troben en uns censals que se han fet en dit any inexigibles, de tot lo qual consta evidentment que en dita visita se prengué error en dir que tenia en dit any 1630 les damunt dites 1800 lliures, no tenint sinó les dites 1619 lliures, 3 sous, 4 [diners].

Ítem, troba que los dits vicari y *clero*, en compliment del que se li mana en la revista dels comptes de dit *clero* de la última visita de dit any 1630, se ha carregat a un censal 2358 lliures, 5 sous, 4 [diners], per lo que dit *clero* avia dexat de esmersar de propietats de censals, si y conforme en dita visita se conté y aquell; sa Señoria mana que lo dit *clero* lo quitàs y redimís anant cobrant tots los dèbits que aleshores se devien a dit *clero* y ademés de aquells que lo dit *clero* se possàs porcions competens per a poder cada any quitar cent lliures fins a tant que ab elles y les cantitats se devien aleshores ||[232] a dit *clero* se acabàs de levar i quitar dit censal del preu de 2358 lliures, 5 sous 4 [diners], manant així mateix sa Señoria al vicari *perpetuo y clero* sobredit, que així com anarien quitant lo dit censal com està dit, anasen esmersant les cantitats que quitaven a censal en loch *tuto* y segur, dient en cada carregament com procehexen, de part de la lluïció de dit censal, fent carregament de aquelles en favor de les misses aniversaris y dobles que han entrat en dita iglésia fins a la fi de nohembre 1629, y que no y ha renda fundada per a la perpetuació de elles, y lo demés se esmerse en favor de les hores que se canten en dita iglésia, per quant dites hores o la administració de elles està defraudada, perquè *después* que los vasos, entrades de fundacions de beneficis, entrades de posessions de benifets, se aplicaren a dites hores, no se avia esmersat en favor de elles cossa alguna; tot lo qual sa Señoria los mana a dits vicari *perpetuo y clero* y singulars de aquell, que aleshores eren y per temps serien, ho complissen sots pena de 50 sous per a cada un de dit *clero*, pagadores de béns propis de aquelles y cada un dells y en subsidi de excomunicació mayor *quoad singulos*. Y així venint al compliment del que com està dit se·ls mana, ha constat y consta que lo dit vicari *perpetuo* y *clero*, ab acte rebut per Jaume Andreu, notari de Castelló, a 7 de abril 1631 firmaren lo dit acte de censal de preu de 2338 lliures, 5 sous, 4 [diners] y així mateix ha constat y consta que per al quitament de dita quantitat an entrat en la caixa les cantitats infrascrites y següents.

Primo, en lo any 1630 entraren en la caixa del depòssit de amortisasions y altres deutes que es devien al *clero*, segons consta en lo libre major del comú, 106 lliures, 7 sous ||[233]; en lo any 1631 així mateix entraren 398 lliures, 7 sous; en lo any 1632 també així mateix entraren 86 lliures, 6 sous; en lo any 1633 entraren així mateix 104 lliures, 14 sous. *Ítem*, per lo libre nou de ingresions costa que en lo any 1632 entraren de amortizations que estan continuades en dit libre tocans a la fundació del benefici de Sanch, 195 lliures. Que les dites cantitats, totes juntes són 890 lliures, 14 sous.

Més avant consta que han carregat a censal de diners que tenia la caixa en contans que no se sap de hon prosehixen y també sobres dels anys antesedents, que diuen són de salaris de actes y plets per a la cobrança de alguns censals que lo *clero* tenia bestrets y *después* ha ha (*sic*) cobrat, carregaren en lo any 1630, 355 lliures, 8 sous, 7 [diners]; en lo any 1631, 267 lliures, 5 sous,

10 [diners]; en lo any 1632, 14 lliures, que totes juntes prenen summa de 527 lliure, 4 sous 5 [diners]

Més tenen bestretes al col·lector 2000 lliures, de les quals ne paga interès al *clero* a rahó de 1 sou per lliura, que és a for de censal, 200 lliures; així que a compte de dit censal està tota esta cantitat 1727 lliures, 4 sous, 5 [diners]. De manera que dites 1727 lliures, 4 sous, 5 [diners] dóna lo *clero* en part de aver reduït lo sobredit censal de preu de 2358 lliures, 5 sous, 4 [diners], que deduïdes aquelles resten per a acabar de quitar lo sobredit censa, 1631 lliures, 11 [diners].

||[234] Més avant consta que obeint lo dit vicari *perpetuo* y lo *clero* al sobredit *mandato*, aquells possaren per al quitament de dit censal, 4 porcions que valgueren:

Primo, en lo any 1631 valgueren 4 porcions.....67 lliures, 7 sous 8
Ítem, en dits any 1631 per 4 porcions dels aniversaris.....51 lliures, 3 sous 8
Ítem, en lo any 1632 les quatre porcions valgueren.....30 lliures, 18 sous 4
Ítem, en dit any 4 porcions dels aniversaris.....57 lliures, 2 sous 4
Ítem en lo any 1633 los 4 porcions.....56 lliures, 10 sous 4
Ítem en dit any les 4 porcions de aniversaris.....33 lliures, 4
que totes juntes prenen summa de.....296 lliures, 12 sous, 8

Y venint a la distribució de aquelles, avem trobat y ha constat que dites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners] se són distribuïdes en lo *modo* següent:

Primo, per rahó de cobranses que devien al *clero* y uns censals que molts pagaven en lo any 1631, an *gastat* en plets per no aver-i en altra part de hon gastar, sinó de les sobredites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners],..... 85 lliures, 18 sous, 3
Ítem, en lo any 1632 *gastaren* així mateix en dits plets.....71 lliures, 3 sous, 3
Ítem, en lo any 1633 *gastaren* en la cobrança de dits deutes.....63 lliures, 4 sous, 4
Que totes les dites cantitats juntes importen.....220 lliures, 5 sous, 10

De manera que rellevades les dites 220 lliures, 5 sous, 10 [diners] de les sobredites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners], resten 76 lliures, 6 sous, 10.

Les quals 76 lliures, 6 sous, 10 [diners] consta aver-les lo *clero* pagades per hores que se han ||[235] celebrat; per quant, si bé és veritat que sia esta renda fundada que està compressa en la renda general de les 1844 lliures, 6 sous, 4 [diners], emperò aquella se conta avent-i sert número de capellans y com uns anys ni ha més que altres, en los dits tres anys an vengut a pagar més de les dites 76 lliures, 6 sous, 10 [diners] per no abastar la sobredita renda, y axí de dites porcions no se ha quitat cossa alguna del sobredit censal.

Ítem, attenent y considerant que en execució de la revista de la visita passada, los dits vicari *perpetuo y clero* se carregaren a censal *passive* les dites 2358 lliures, 5 sous, 4 [diners], com de sobre està dit, y que sa Il·lustríssima Señoria per a lluir, redimir y quitar aquell los mana en dita revista anassen cobrant tots los dèbits que aleshores deguessen a dit *clero*, y ademés de aquells, possant lo dit *clero* porcions necessàries per a poder cada any quitar 100 lliures, fins a tant que ab elles y les caritats que anarien cobrant de dèbits se acabàs de luir y quitar lo dit censal de preu de 2358 lliures, 5 sous, 4 [diners], y assò los mana sa Señoria Il·lustríssima fessen sots pena de 50 lliures per cada hu de dit *clero*, pagadores de propis y en subsidi de excomunicació major *quoad singulos*, attenent més avant y considerant lo dit *clero*, en execució de dit *mandato*, aver cobrat de deutes, ||[236] per a la lluïció de dit censal, les sobredites 890 lliures, 14 sous, les quals an convertit en la lluïció de dit censal, com està dit, y axí mateix de dinés que es trobaren en la (trecant) comptans, los quals no se sabia de hon prosehien, y també dinés de sobres dels ans antecedents de salaris de actes y plets, que lo *clero* tenia bestrets per a la cobrança de dits dèbits, los quals *después* ha cobrat lo dit *clero*, ha convertit en lluir y quitar e part del preu de dit censal

636 lliures, 10 sous, 5 [diners] que aiuntades ab les sobredites 890 lliures, 4 sous, importen les dos partides juntes 1527 lliures, 4 sous, 5 [diners], que dedudides y defallades de les sobredites 2358 lliures, 5 sous, 4 [diners], resten per a quitar 831 lliures, 11 [diners]; y, si bé lo dit *clero* dóna més avant en descàrrech dites 835 lliures, 11[diners], les sobredites 200 lliures que diu té bestretes al col·lector, de les quals aquell ne paga interés a rahó de censal, emperò aquelles actualment no estan convertides en la lluïció y quitament de dit censal. Més avant, attenent y considerant així mateix los dits vicari *perpetuo y clero*, obeint al dit *mandato*, haver possat quatre porcions per a la lluïció de dit censal, les quals conforme los sobredits comptes an importat en los sobredits tres anys les dites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners], y donar en descàrrech de aquelles 220 lliures, 5 sous, 10 [diners] com està dit, que lo dit *clero* diu ha *gastat* en plets, en lo sobredit temps, y les restans 76 lliures, 7 sous aver distribuït en hores lo que dit vicari *perpetuo y clero* no podien fer, per tenir *mandato* y ferma com està dit, que aquelles avien de servir per a la luïció y quitament del sobredit censal. Però ya sa Il·lustríssima Señoria no admet lo dit descàrrech, així de les 200 lliures bestretes al col·lector com de les dites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners], ans bé, repel·leys aquelles sens apartar-se del sobredit *mandato* que en la dita última visita pròxima de aquella té fet a dits vicari *perpetuo y clero* y singularas de aquella, y sens pergui de dit *mandato*, ans bé, anadint y acomulant a aquell si ayen quant menester sia y no en més provehyts, y mana a dits vicari ||[237] *perpetuo y clero* que, dins spai de sis dies comptadors del dia de la notificació del present en avant, sots pena de excomunicació mayor, cobren les dites 200 lliures, que com diuen tenen bestretes al dit col·lector, y aquelles ab tot effecte posen y convertexquen en luir y quitar part del sobredit censal y no res menys, paguen les dites 296 lliures, 12 sous, 8 [diners], procehits de dites quatre porcions convertint aquelles, així mateix en la luició y quitament de part del sobredit censal, reservant-se sa Il·lustríssima Señoria la actió que li competeix per a executar als dit vicari *perpetuo y clero* y singulars de aquell en les dites 50 lliures que cada hu a (il.legible trencant) per aver contravengut al sobre dit *mandato et pro hii literas seu mandatum* expedimandat.

E *después*, los dits vicari *perpetuo y cler*o, obeint al sobredit *mandato*, han cobrat del dit col·lector les sobredites 200 lliures, les quals ha constat a sa I·llustríssima Señoria estan en la caixa del depòssit del dit *clero* per a esmersar a censal en aver-i occasió. Per ço, sa Señoria, quant a les 296 lliures, 20 sous, 8 [diners] de les dites pensions, suspèn lo sobredit *mandato* y sens apartar-se dels *mandato o mandatos* fets en la sobredita revista de la visita passada, ans bé, acumulant ad aquell y sens perguí de dit *mandato* y penes en aquell contengudes, mana als dits vicari *perpetuo y clero* que, ab tot effecte, vagen continuant les quatre porcions per lo que·s tenen posades per a hui y quitar dit censal y aquelles y procehit de elles, convertixquen en la luïció y quitament del sobredit censal, sens convertir-lo en altres cosses y usos; y així mateix tot lo que sobrarà al cap de l'any, fet legítim compte davant los dit vicari *perpetuo* y juges contadors, del capsou que tenen posat, després de aver pagat lo salari del col·lector y pres per a plets lo que serà menestar, ho convertixsquen també en la luïció y quitament de dit censal, ab comminació que, no cumplint y fent lo sobredit, no se admetra descàrrech ||[238] algú y se executaran les penes en dit *mandato* contengut, y per que lo present *mandato* tinga millor son degut ep (sic) y sa Il·lustríssima Señoria tinga notícia del cumpliment de aquella, mana als dits vicari *perpetu*o y racional de dit *clero*, que cada any, en continent passats que auran los dits comptes, donen compte y rahó a sa Señoria, així del prosehit de les quatre porcions com del que es traurà del dit capsou, sots les penes contengudes en lo primer *mandato*, com també que·ls executare les 50 lliures en què cada hu ha incidit, com de sobre està dit, per a el qual effecte vol sa Señoria que dit *mandato* y execució resten en sa força y valor.

Ítem, mana sa Il·lustríssima Señoria al *clero* y racional de dita iglésia, que cada any passen los comptes de les rendes, entrades y exides y obligacions y descàrrechs de dita iglésia per los jutges comptadors nomenats y nomenadors, en presència y asistència del dit vicari *perpetuo*, sots pena que no entrevenint lo dit vicari no se admetran los dits comptes així y de tal manera, com si aquells no fossen pagats.

Porta lo *clero* libre a part de entrades y exides tot mesclat, de donacions de benifets, quant los funden, de posessions de beneficis y de ingresssions de vassos, y consta aver entrat en la caixa de dit *clero* en los anys 1631, 1632, 1633 les quantitats seguens:

Primo, per la dotació de un benefici fundad per T. Sancho.....800 lliures.
Ítem, de pensions de benefficis.....125 lliures.
Ítem, de ingressions de vassos.....275 lliures 10 sous.
Que tot junt fan summa.....1200 lliures, 10 sous.

||[239] Y així mateix consta que en dits tres anys, de les dites 1200 lliures, 10 sous, lo dit *clero* ha esmersat y carregat a censal.....1153 lliures, 15 sous.

Y així de la dita quantitat resten per esmersar 46 lliures, 15 sous.

En la caixa del depòssit, segons lo libre mayor de entrades y eixides, que tot (lo que entra en la caixa va mesclat y ho porten junt) restaren en la caixa en dinés comptans a la fi de l'any 1633..... 364 lliures, 16 sous, 2

Procehides de quitament de censals y fundacions de aniverssaris y drets de amortizassions, que tot ho porten junt, emperò quant ho carreguen a censal speciffiquen y declaren de què procehixs la quantitat que es carrega y la jornada del acte per lo nottari que el reb.

Y *después* que estan en lo any 1634 han carregat a censal 244 lliures.

Y per quant dit vicari *perpetuo y clero* han donat un memorial a sa Il·lustríssima Señoria de renda de un censal del dit *clero*, que diuen són inexigibles, que importen cada un any 72 lliures, 13 sous, 8 [diners] de renta y no diuen a quina administració, ço és a quins aniversaris, dobles y misses, distribucions o altres càrrechs corresponen les dites pencions, y si les propietats corresponens a dites pencions les rebé lo dit *clero* en dinés comptans o en obligacions o perpetuals, per çò mana sa Il·lustríssima Señoria als dits vicari *perpetuo y clero*, no obstant diuen, que cada un any an celebrat y celebren los ||[240] aniversaris, dobles misses y altres obligacions corresponents a la dita quantitat de 71 lliures, 13 sous, 6 [diners], de dits nichils, que celebren aquelles per *integram finis tant* mostren a sa Señoria los carregaments y obligacions de dits censals eo donen altre legíttim descàrrech.

Ítem, considerant sa Il·lustríssima Señoria que en la dita iglésia hi ha 2808 misses resagades, com de sobres està dit, a charitat de 3 sous, les quals se han de celebrar en la capella privilegiada de sent Miquel de la dita iglésia, y que ademés de dites misses ressades, són les fundades cada un any a dita rahó de 3 sous, 2854 misses y que així mateix cada un any, del plat de les ànimes, se'n celebra missa onzena a dita rahó de 3 sous, y també moltes altres misses resades del procehir de dit plat a dita rahó y for de 3 sous per missa, sent les que poden entrar adventícies de *mortuorums*, per tot lo qual és forçós lo aver-se de resagar cada any lo dit *clero* en dites misses de 3 sous, per ço sa Il·lustríssima Señoria mana al dit *clero* y per ell al racional. que de dites misses de 3 sous, així de les resagades com de les amortizades, plat de ànimes y demés que entraran, ne donen a celebrar cada dia al vicari *perpetuo* y al sotsvicari o sotsvicaris de aquell, sempre y quant faran residència en dita iglésia, sots pena de 2 lliures al racional pagadores de propis per cada vegada que dexarà de donar a celebrar dites misses als sobredits vicari *perpetuo* y a sos subvicaris.

Ítem, per quant en dita *iglesia* se troben resagades, de una part 5336 misses de les amortizades, a for de dos sous missa y així mateix 156 misses de les amortizades [a] charitat de 2 sous, 6 [diners] missa, (los sis dinés de les quals que són 3 lliures, 15 sous 6 [diners]), sa Señoria applica ||[241] per a comprar un missal per a celebrar misses en lo altar de les ànimes de la dita iglésia, així que, llevats dits sis dinés per cada una missa, resten dites 156 misses a charitat de 2 sous, que juntes totes les dos partides importen 5492 misses, que la charitat de aquelles importa 549 lliures, 4 sous, les quals mana sa Señoria Il·lustríssima que lo dit *clero* esmerse a un censal en lloch *tuto* y segur, dient en lo carregament de hon són prosehides, y per a que en effecte se esmersen, no sols en lo primer carregament, però encara en tots los demés que es faran de dita quantitat y de la pensió de aquelles, que serà 27 lliures, 9 sous, 2 [diners], reduhint aquelles en aniversaris *perpetuos*, mana sa Il·lustríssima Señoria, que de aquelles, lo dit *clero*; libre y celebrar fassa cada any y perpètuament 42 aniverssaris a rahó y for de 13 sous aniverssari, donant al sacerdot qui celebrarà la missa de aquell 4 sous de charitat, conforme les demés misses dels demés aniverssaris de dita *iglesia*, interpossant sa Illustríssima Señoria en dites cosses causa *cognita* llur autoritat y decret.

Ítem, considerant sa Il·lustríssima Señoria que lo *clero* de dita iglésia té de renda annual mortizada per a distribucions de hores, de una part 143 lliures y de altra part 76 lliures, 7 sous, que juntes les dos partides importen 219 lliures, 7 sous, que a rahó de 2 dinés per hora, ço és 2 dinés a tèrcia, altres dos dinés a 6ª y altres dos dinés a 9ª, per a cada hu dels capellans residens, que són 28, los quals han de menester a dita rahó de 2 dinés per hora, cada un dia 14 sous, y cada un any 252 lliures, y així que los ve a faltar cada un any 32 lliures, 13 sous de renda, per a cumpliment de dites 252 lliures.

Per ço sa Il·lustríssima Señoria, desigant lo aument del ||[242] culte diví y que en dita iglésia se canten les dites hores cada dia perpètuament per los benefficiats de aquella, applica per a cumpliment 252 lliures, que és lo que se ha ne resten residint los dits 28 benefficiats per a la dita distribució de 3ª, 6ª y 9ª com està dit, 32 lliures, 13 sous, de aquelles quaranta de ànnua penció, que per la dotació de la iglésia de la nova fundació del beneffici fundat per T. Sancho[168] ha rebut lo dit *clero* de dita iglésia, y les 7 lliures, 7 sous, cumpliment de dites 40 lliures, sa Il·lustríssima Señoria applica, així mateix, al dit *clero*, per a que aquell perpètuament celebre prima los dies de en en les festivitats segens, ço és, 3 de la Nativitat del Señor, el dia de la Circumsissió, de la Epiphania, 3 dies de Pasqua de *Resurrectio*, de la *Assumptio*, 3 de Pasqua de Sperit Sant, *de Corpore Christi*, de sent Joan y de sent Jaume de cada un any, donant de charitat a cada capellà interessant a dita hora de prima, 3 dinés de distribució que residint los 28 capellans y donant los 3 dinés a cada hu, interesens tots los 28, ve a correspondre y correspon la dita renda anual de 7 lliures, 7 sous, interpossant sa Il·lustríssima Señoria en dites cosses lur autoritat y decret.

O si se esdevindrà que no residiran tots los 28 capellans, eo residint aquelles o, alguns de aquells, no entrevindran en dites hores o alguna de elles, mana per ço sa Il·lustríssima Señoria al racional de dita iglésia que la distribució o distribucions dels tals capellans que no residiran, eo residint no entrevindran a la celebració de dites hores y cada una de elles, guarde la tal distribució o distribucions de aquells, tals seran ausens, eo que residint no entrevindran en la celebració de dites, y de aquelles ne porte compte y rahó a part, y a la fi de lany ne done compte y rahó, y lo que se ||[243] trobarà sobrar lo dit *clero*, encontinent y tan prest com puja, lo esmerse a censal en loch *tuto* y segur, y la renda de allò que se esmersarà haya de servir y serveysca en aument de dites hores, de la qual vol sa Il·lustríssima Señoria ser conexedor a quines hores se dega aplicar. E si per cas en lo esdevenidor residiran més número de capellans dels dits 28 que al present residixen, per a els quals no y aurà distribució per a tot lo any, per ço mana sa

Il·lustríssima Señoria que de la mateixa manera tinguen obligació de celebrar dites hores *etiam* en los dies que faltarà dita distribució.

Ítem, per quant per a celebrar les misses que es diuen en lo altar de les ànimes de dita *iglesia* hi ha necessitat de algunes cosses, per ço sa Il·lustríssima Señoria mana al baciner eo al plegador del plat de les ànimes, que en continent done y liure al vicari *perpetuo* de dita iglésia 16 lliures, 4 sous, per a que de aquelles lo dit vicari *perpetuo* compre uns *candeleros* de llautre, una alba y una casulla de allò que li y parrà al dit vicari més convenir, com per a el demés ya sa Señoria ha applicat altra cosa, y al racional mana que done al dit vicari 3 lliures que són los sis dinés que se han llevat de les cent sinquanta-sis misses resagades de les de a 2 sous, 6 [diners], per a que de aquelles lo dit vicari compre un missal per a dit altar.

[169]*Ítem*, per que los dits officis se diguen ab puntualitat y no s'i fassa frau algú per los dits capellans, mana sa Señoria Il·lustríssima que mentres se dirà la missa conventual y hores canòniques en dita iglésia, capellà algú, sots pena de obediència, no celebre missa en ninguna iglésia de les de entre la dita vila, y ademés de la dita pena, sa Il·lustríssima Señoria priva al tal capellà o capellans de totes les distribucions de aquell dia, manant al racional no les done al tal capellà o capellans, sots pena que lo racional que contrafarà al present *madato* ho pagarà de béns propis *in duplumo,* y així mateix, per que molts dies a penes acut gent a hoïr missa a la parrochial, lo que no està bé, per çò mana als qui tenen a càrrech les dites iglésies que sots pena de excomunicatió no toquen ||[244] la campana, fent senyal que se ha de dir missa, ara sia sacerdot de la parrochial ara sia altre foraster

[170]*Ítem*, per quant a càrrech del vicari *perpetuo* està lo celebrar y cantar la missa conventual, y així mateix el fer cantar la epístola y esta no pot ésser per sa persona, per les moltes obligacions y occupacions que de ordinari en dita iglésia té lo dit vicari, per ço, per evitar encontres y inconveniens, attès que lo qui diu lo evangeli és lo últim benefficiat que entra en dita iglésia, que lo penúltim beneficiat tinga obligació de cantar y cante la dita epístola en totes les misses conventuals, y mana al vicari *perpetuo* pagar al dit benefficiat penúltim la distribució acostumada, manant al *clero* de la iglésia que posse dit *mandato* en execusió, eo dins sis dies de la publicació, eo notifficació de la present diga y al·legue perquè no u deixa fer.

[171]*Ítem*, sa Il·lustríssima Señoria proceheixs y mana que, sempre y quant se fassen les processons de la minerva y atres fora la dita iglésia, y los vicari *perpetuo* y los subvicari o subvicaris y altres capellans se trobaran actualment confessant en la iglésia, que ad aquell tal o tals, així estans, se done la charitat y distribució acostumada dar als interessats en dites processons, puix aquells estan actualment servint en la iglésia y llegittimament occupats.

[172]*Ítem*, per quant sa Il·lustríssima Señoria ha constat que en la dita iglésia cada un any se representen algunes comèdies profanes[173], causant molt gran indecèntia y irreverèntia en la dita iglésia per los qui entrevenen, així en representar com en hoir aquelles, per ço sa Señoria Il·lustríssima provehixs y mana, d'esta hora en avant, persona alguna no represente en dita iglésia comèdia alguna profana, sots pena de excomunicatió, y mana al vicari que sots pena de 10 lliures pagadores de propis no permeta ||[245] ni done loch, a que semblans comèdies se representen en dita iglésia, ans bé volent-les representar, llanse de la iglésia a aquell tal o tals.

[174]*Ítem*, per quant ha constat, així mateix, a sa Señoria Il·lustríssima, en lo dia y festivitat de la Assumptió de nostra Señora lo dia de Sent Roch se acostuma representar y se representa la Assumptió de nostra Señora al cel de matí y ans de la missa conventual, del qual se segueix que los officis se celebren tart y se celebren ab molt gran aceleratió y poca devotió, atropellant lo celebrar aquelles; per ço, per a evitar dits inconvenients, y que los officis divinals se celebren ab la pausa y devoció, que és rahó, mana sa Il·lustríssima Señoria la dita representatió de nostra

Senyora de la Assumptió, així en lo dia de la festivitat com en lo dia de sent Roch se representen en dits dies per la vesprada, y després que se hagen celebrat les vespres en dita iglésia, y assò sots pena de excomunicatió, y que volent fer lo contrari, lo dit vicari *perpetuo* los lanse de la iglésia.

[175]*Ítem* troba que per lo benefici fundat per Pere Roig[176], lo qual obté mossèn Joan Miralles, prevere, resten per celebrar fins a l'any 1633, *inclusive* compresses les resagades de la vissita passada, divuyt misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Bernat Ferrer, lo qual obté mossèn Vicent Villalta, prevere, resten per celebrar, compresses les que restaven en la vissita passada fins a dit dia, cinch-centes trenta-y-vuyt misses, de les quals sa Il·lustríssima Señoria lui admet 50 misses, les quals ha fet celebrar en lo convent de Nostra Señora del Roser de dita vila, de les quals ha amostrat albarà.

Ítem, lo benefici fundat per Pons de Brusca, lo qual obté Vicent Ferrer, clergue, resten per celebrar compresses les resagades de la vista passada, tre-sentes noranta-y-cinch misses.

Ítem, per lo benefici fundat per Joseph Mas, *quondam*, notari, lo qual ||[246] obté mossèn Francès Jover, prevere, resten per celebrar fins a dit dia, compreses les que restaven en la visita passada, cent y guitanta misses, la charitat de les quals a rahó de 3 sous missa.

Ítem, per lo benefici fundat per Marianna, muller de Bernat Pineda, lo qual obté mossèn Francès Gil, prevere, resten per celebrar, compresses les resagades en la vissita passada, quatre-sentes y sinquanta misses.

Ítem, per lo beneffici fundat per Beatris Castell y de Nicolau, viuda, lo qual obté mosèn Jaume Roig, prevere, resten per celebrar, compresses les resagades de la altra vissita, tre-centes y cinquanta misses, y per quant diu que aquelles té obligació de celebrar en lo altar de sent Miquel de la dita iglésia, y en aquell se celebren totes a charitat de 3 sous missa, attés que li té dit ha manat pagar les dites misses charitat de 3 sous dins dos dies, donàs rahó perquè no u degués fer, lo que no ha fet, per ço sens apartar-se de dit *mandato*, sa Il·lustríssima Señoria mana al dit mosèn Roig, dins dos dies naturals, done al racional de dita iglésia a 3 sous missa la charitat de dites misses.

Ítem, se ha trobat que no han fet lo libre per a continuar en ell les fundacions que se trobaren en poder de mosèn Nicolau Folch, en sos propis originals, y les dos o tres altres fundacions de què se fa menció en la visita passada.

Ítem, troba sa Il·lustríssima Señoria que lo *mandato* que·s feu en la visita passada al vicari *perpetuo* y benefficiats, de què sempre que es quitàs algun censal tocant a la renda de dita iglésia o de dits beneficis, lo preu de aquell no·l rebessen en son poder, sots pena de doble y de excomunicatió *in his scriptis late sententie,* sinó que se deposàs en la caixa de depòsits de dita iglésia, de hon no pogués exir sinó per a obs de esmersar-lo en loch *tuto* y segur, y en lo carregament se declaràs a quina administració toca lo dit censal, y de hont boixa y obliga ||[247] a qui carregarà lo dit censal, obligar-lo a què, en cas de quitament, lo tornàs a depossar en dita caixa, specifficant en lo dit depòsit la mateixa obligació, troba com està dit, sa Il·lustríssima Señoria, que lo dit *mandato* se observarà *ad unguem*, y en quant menester siga, ara *después*, que leix y mana al dit vicari *perpetuo* y benefficiats, guarden y observen dit *mandato ad unguem,* sots pena de excomunicatió major. conforme en dit *mandato* se conté.

[177]*Ítem*, en rahó del *mandato* que també sa Il·lustríssma Señoria féu, que attès que y aurà falta en acudir los capellans a les processons, per no aver-i destribucions, que los capellans no legítimament impedits que faltaren a dites processons perdessen les distribucions de l'aniversari primer següent se celebrarà, y mana al boser també que quant pagàs les distribucions en lo chor, comensàs per lo vicari, troba sa Il·lustríssima Señoria que lo dit mandat se observa.

[178]*Ítem*, quant al *mandato* que en la dita última visita féu sa Il·lustríssma Señoria prohibint, sots pena de excomunicatió, que mentres se celebren los officis divinals, ningun capellà entrés en la sagrestia a cobrar distribucions, ni a rahonar, y que ningun capellà yxqués del chor sens demanar llicència al vicari o sotsvicari en sa *ausencia*, y no de altra persona, y que en les processons anassen los capellans de dos en dos, per son orde, sens parlar ni comversar entre si, sots la dita pena, troba sa Il·lustríssima Señoria que unes vegades hi guarden y observen y altres, no.

Baciners y confraries.

[179]*Visitavit Bacinerios et confrarias* y trobà que la confraria de la Verge Maria que administren los capellans va bé y estan passats los comptes ab *pago*.

Ítem, la de la lluminària de la Mare de Déu que administren seculars, també va bé y estan passats los comptes ab *pago*.

Ítem la confraria del Sant Sacrament, qui la administren seculars, també va y estan passats los comptes ab *pago*, que de estes dos confraries últimes no sols no sobra res, però cada any falta y la vila supleix.

||[248] *Ítem*, lo bací de senta Lúcia, qui el porta un secular, també va bé y estan passats los comptes ab *pago*.

Ítem, la confraria de la Sanch, la administren seculars y los mayordoms que dexaren de donar compte en lo any 1629, com consta en la última visita, consta aver donat compte y va bé ab *pago*, y que falten per a donar compte, ço és de l'any 1630 Miquel Romeu, com a hereu de *Francisco* Romeu, mayordom en dit any; de l'any 1631 Miser Cosme Feliu y de l'any 1632 Melchor Amiguet, als quals mana sa Señoria que dins sis dies donen compte respectivament de llurs adminstracions; altrament, passat dit termini, mana al vicari que·ls llanse de la iglésia.

Ítem, lo libre del Ospital administra la vila señalant persones per a la administració, té de renda de censals 75 lliures y de censos, 6 lliures, van bé los comptes y la dita renda no abasta cada un any per a el *gasto* de aquell y la vila supleixs lo que falta de propis.

Ítem, troba los mayordons de les confraries fundades en los monestirs de la present vila, als quals en altres visites se·ls féu *mandato* que donassen compte del que avien administrat, que los dits mayordoms han firmat de dret en la Audiència Real de València.

Ítem, en compliment del *mandato* que féu a la obrera de Nostra Señora de agost, que no estigués en la iglésia sens *manto*, vestida de gala y lo demés en aquell contengut, troba sa Il·lustríssima Señoria que lo dit *mandato* se observa *ad unguem*.

Hospitale.

Visitavit Hospitale et invenit bene.

Ecclesia sive capella Sanguinis Christi.

Visitavit dictam ecclesiam et eius tria altaria et invenit bene.

Eclesia Sancti Nicolai.

Visitavit dictam ecclesiam et invenit bene et adimpletum.

||[249] *Ecclesia Sancti Joannis.*

Visitavit dictam ecclesiam et invenit bene et adimpletum.

Ecclesia heremitana Beate Maria de Ledone.

Visitavi dictam ecclesiam et invenit bene. Troba que y a en dita vila 1200 cases y persones de comunió y que totes avien cumplit en lo precepte de la iglésia.

Ítem, sa Il·lustríssima Señoria mana al dit vicari *perpetuo* que pose en la iglésia, en part pública, los casos reservats en la bulla *in cena domini*, per a que los confessors y seglars puguen llegir y saber de què poden absoldre y ser absolts.

Ítem, així mateix sa Illustríssima Señoria mana al dit vicari *perpetuo*, ademés del que li té manat, que cada dos en dos mesos li done avís dels penats públichs y escandalosos de la parròchia, y li done també avís del mateix tots los anys ans de Pasqua de Nadal, y també de la contraventió als *mandatos* fets per sa Il·lustríssima Señoria y los antecessors, y de sos vicaris generals y visitadors, així los fets en visita com altrament y també dels *mandatos* de correctió de costums, com també dels *mandatos* fets en la última visita, passats los *plasos* en ells señalats fins a tant sien cumplits, conforme lo mana la constitució del Señor don Luis de Tena, y açò sots pena de 3 lliures.

Ítem així mateix se li mana que cada un any, en lo principi de l'Advent y Quaresma publique los casos reservats a sa Il·lustríssima y los de la bulla *in cena domini,* conforme la constitució de dit bisbe Tena.

Ítem, que batege als minyons expòsits ab condició, encara que tinga sèdula, que estan batejats y examine de dos en dos mesos a les madrines y llevadores de la parròchia.

Item, que no consenta als quistors prehicar per si o per altri, ni *publica diligenties*, encara que tinguen llicència per a predicar y demanar almoina.

Ítem, que no se absente de la vicaria per més de dos o tres dies sens tenir llicència de sa Il·lustríssima Señoria *in scriptis,* y si se *ausentarà* sens ella, encórrega en pena de 4 lliures per la primera vegada y per la segona en 8 lliures, ||[250] y per la tercera se procehirà contra dit vicari *perpetuo*, a major penes y si la absència ho requirirà, a pena de privació de offici, com lo disposa lo sagrat concili de Trento.

Ítem, que no absolga als que no sàpien la doctrina christiana y que en la commutació dels vots, quant se li offeresca algun dubte, aquell lo consulte ab persones doctes o ab sa Il·lustríssima Señoria, conforme lo disposa la constitució de dit señor bisbe Tena

Ítem, mana així mateix al dit vicari *perpetuo*, que sots pena de sis lliures y un subsidi de excomunicatió, no permeta que predicador algú predique en la iglésia sinó en llengua materna.

Ítem, mana al dit vicari *perpetuo* que cada any faça memorial y ceda de les persones de comunió de la parrochial, y que demane y cobre los albarans de cada un, los quals sien deconfessats y coneguts, no admetent-los de altra manera, y apuntant-los en lo memorial, y que done avís cada un any a sa Il·lustríssima Señoria dels que no seran apuntats.

Ítem, així mateix sa Il·lustríssima Señoria mana al dit vicari *perpetuo* que tinga particular *cuydado* en ensenyar la doctrina christiana y fer que los parrochians la sàpien, advertint-lo que sa Il·lustríssima Señoria tindrà particular *cuydado* de saber si satisfà esta obligació o no.

Totes les sobredites coses, a cada hu com toquen respectivament en los capítols que no y ha pena special imposada, mana sa Il·lustríssima Señoria lo cumplir dins los *plasos* senyalats *respecttive*, sots pena de excomunicatió, a la declaració de la qual se provehirà contra los inobedients

Episcopus Dertusensis (rubricat)

De art Illustissimi et Deendissimo domini mei episcopus Dertusens Onufruis Juan pbr. notarius secretus et s...

1637, decembre 22
Visita del Sr Canonge Mateu Tomas,
vicari general, *sede vacante*

||[252] 1637 Castelló de la Plana.

Amplius autem die vigessimo secundo mensis decembris anno a nativitate Domini Millessimo sexcentessimo trigessimo septimo, dictus admodum Reverendus Dominus Matthous Thomas, prasbyter, in iure civile laureatus, et canonicus sedis Dertusae ac pro admodum illustri et Reveredissimo Capitulo sedis Dertusae administratore episcopatus Dertusensis, sede episcopali vaccante, in spiritualibus et temporalibus officialis et vicarius generalis visitavit parrochialem ecclesiam villa Castellionis Planitiei, Dertusensis Diocesis, cuius ecclesia vicarius perpetuus est Petrus Peris, praesbyter praesens et deserbiens, Petrus Gutierres, sacra Theologia Doctor, Vincentius Bou, decretorum Doctor, Laurentius Amposta, Michael Pastor, maior, Gregorius Gil, Hieronymus Mas, Michael Hieronymus Giner, Franciscus Gascó, Vincentius Giner, Michael Reboll, Jacobus Roig, Michael Pastor, minor, Michael Sanchis, Nicolaus Feliu, sacra Theologia doctor, Baptista Amiguet, Dominicus Bou, Vincentius Villalta, Jacobus Català, Michael Fraga, Vincentius Ferrando, Baptista Peris, Matthias Saera, Franciscus Gil, Joannes Bou, Baptista Traver, subvicarius, Petrus Ynsa, pracentor, omnes praesbyteri et residentes ||[253] *et deservientes in dicta ecclesia*

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene y que van fent lo sacrari y està adornat de *quadros*, però en la caixeta a hon està reservat lo Sanctíssim falta una creueta de plata, per ço mana als jurats la fassen dins un mes, sots pena de dos lliures[180].

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales et invenit bene, però que falta un cubertor de guadamacil damunt de aquelles; per ço mana als jurats fassen aquell dins dos mesos, pena de escomunicació.

Olea Sancta.

Visitavit olea sancta et invenit bene.

Altar maius.

Visitavit altare maius quod est subinvocatione Beata Virginis Maria et invenit bene.

Altare Epyphaniae.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Sepulcri.

Visitavit dictum altare et invenit que sobre dit altar ||[254] hi ha un *quadro* de sant Martí, lo qual per estar descrostat y molt vell està ab indecència, per ço mana al vicari que dins huyt dies lo trage de dit *puesto* y el retire.

Altare Angeli Custodi

Visitavit dictum altare et invenit que falta un frontal y que la peaña està huberta y que dins aquella llansen inmundicies; per ço mana als jurats tanquen la peaña y fassen dit frontal, pena de dos lliures pagadores de propris.

Altare Beatae virginis Mariae de Rosari.

Visitavit dictum altare et invenit que lo frontal és molt vell y esgarrat, y així mateix en dita capella hi ha una image de nostra Senyora que està indecent y que la peaña de l'altar està

huberta; per ço mana al vicari retire dita image y als jurats que fassen lo davant de altar y tanquen la peaña dins dos mesos, pena de escomunicació

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum.

Altare Beatae Marie Sucursus.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancta Elena.

Visitavit dictum altare et invenit que no té hara y que en aquell no·s'i diu missa.

||[255] *Altare descessionis de cruce.*

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancta Magdalenae.

Visitavit altare et invenit bene.

Altare Sactorum Petri et Pauli.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare animarum Purgatorii.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare et invenit que la hara no se avía abaixat, y que lo altar està baix, la peaña huberta y plena de inmundícies; per ço mana que se alse lo altar y que es tanque la peaña, als jurats pena de escomunicació, y al vicari mana que abaixe la hara.

Altare Sancti Michaeli.

Visitavit dictum altare et invenit que està conforme en la visita passada, però que està ornamentat; per ço mana als confrares[181] cumplixquen lo que se·ls manà, y mana que donen amits de commú nets als preveres quals convé.

Altare Sancta Luciae.

Visitavit dictum altare et invenit que no han fet lo que se'ls mana en quant a posar embarasos en dita capella y que la peaña de l'altar està huberta y plena de inmundícies; per ço mana als ||[256] jurats tanquen dita peaña y lleven dits embarasos dins quinze dies, pena de escomunicació.

Sacristia.

Visitavit sacristiam et invenit que està de la mateixa manera que en les visites passades; per ço mana als jurats cumplixquen lo que se·ls manà, pena de sis lliures pagadores de propiis.

Argentum et ornamenta.

Visitavit argentum et ornamenta y troba que falta un tern negre y una casulla negra y sis albes, sis cordons y dotse amits; per ço mana als jurats ho fassen fer dins dos mesos, pena de escomunicació major.

Chorus.

Visitavit chorus et invenit bene et adimpletum.

Corpus ecclesiae.

Visitavit corpus ecclesia et invenit bene, però mana als jurats que dins un mes tanquen en clau una porteta que està a les fonts, que·s puja dalt de les capelles y terrat de la església, per quant la embruten en tota manera de inmundícies que donen mal olor y està indecent per estar davant les fonts

Caemeterium.

Visitavi caemeterium et invenit que per les cases contigües ad aquell obren forats, per los quals ixen ||[257] gallines y altres animals; per ço se·ls mana als amos de dites cases que dins quinze dies tanquen dits forats, pena de escommunicació major.

Rationale

Prengué compte al Racional y trobà que hi havia fundats en dita esglesia nou-cents y cinquanta-quatre aniversaris, y que en lo any mil sis-cents trenta-quatre se'n celebraren nou-cents y denou, que reduhits a for de cinquanta-cinch sous fan número de dos-cents y huyt aniversaris, los quals se celebraren tots en dit any MDC trenta y quatre, y en dit any ne entraren onze que fan número de nou-cents y trenta, los quals, posats a for de cinquanta-cinch sous, són dos-cents y onze, tots los quals se celebraren en lo any MDC trenta y cinch; y en dit any de MDC trenta y cinch ne entraren nou, que fan número de dos-cents y trenta-nou, los quals, reduhits, són dos-cents y tretze, y tots se cantaren en lo any MDC trenta y sis; y en lo mateix any MDC trenta y sis ne entraren sis, que ajustats ab los sobredits fan número de nou-cents quaranta-cinc; y en lo any MDC trenta y set ne entraren nou, celebradors en lo any MDC trenta y huyt, que ajustats als nou-cents quaranta-cinch fan número de nou-cents cinquanta-quatre, los quals reduhits fan ||[258] número de dos-cents y deset.

Ítem, les dobles són cinquanta y dos de la visita passada, y dos que ne han entrat en lo any MDC trenta y set, y així són cinquanta y quatre, les quals estan celebrades fins al fi de l'any MDC trenta y set *inclusive*.

Ítem, les misses cantades són cent y trenta y sis; per ço que han entrat deset fins lo any MDC trenta y sis *inclusive* y són, del Sanctissim Sacrament vint-y-una de pa partir deu, en la hermita de nostra Senyora de Lledó vint, les demés restants són del commú y estan celebrades fins al fi de l'any MDC trenta y set *inclusive*, y no ne ha entrat ninguna en lo any MDC trenta y set.

Ítem, se troba que les misses de taula fundades a caritat de tres sous són celebradores per tot lo any MDC trenta y set, tres-mil noranta y set, per ço que les celebradores en lo any MDC trenta y quatre eren dos-mil huyt-centes cinquanta y set, conforme es fa menció en la visita passada, y en lo any MDC trenta y quatre ne entraren cent seixanta y huyt, en lo any MDC trenta y cinc ne entraren seixanta, y en lo any MDC trenta y sis ne entraren dotze, y en lo any MDC trenta y set ni ne ha entrat ninguna, que totes juntes fan la summa de tres-mil noranta-set misses, les quals consta que des de lo any MDC trenta y quatre, que fonch la última visita fins per tot lo any MDC trenta y set estan totes celebrades a rahó de tres-mil noranta-set misses cascun any, exceptades, ||[259] emperò, set-centes seixanta, que restaren per celebrar de l'any MDC trenta y sis, y tres mil noranta y set que restaren per celebrar de l'any MDC trenta y set, que totes juntes fan la summa de tres mil huyt-centes cinquanta y set misses.

Ítem, les misses fundades per miser Sisternes a caritat de tres sous y mig són dotze, les quals estan celebrades fins al fi de l'any MDC trenta y set *inclusive*.

Ítem, les misses fundades a caritat de dos sous y mig són les mateixes setanta y huyt que en la altra visita de l'any MDC trenta y quatre, fins a l'últim de dehembre de l'any MDC trenta y set, falten per celebrar tres-centes y dotze misses y les demés totes estan celebrades.

Ítem, les misses fundades a caritat de dos sous, no obstant que en la visita passada se feu menció de que eren dos mil nou-centes quaranta, són per haver per los originals que hi hagué error de conte, són ara tant solament dos mil nou-centes y cinc, y així totes les celebradores en dits anys, és a saber trenta y quatre, trenta-cinch, trenta-sis y MDC trenta y set fan número, segons la sobredita quantitat, de onze mil sis-centes y vint, de les quals se han celebrat per dits anys, ço és de l'any MDC trenta y quatre fins a l'últim de dehembre de MDC trenta y set, tres mil

setse misses, y així resten ||[260] al present per celebrar de les sobredites misses huyt mil sis-centes y quatre.

Ítem, troba que totes les misses votives y de *mortuorum* que han entrat de l'any MDC trenta y quatre, fins a l'últim de dehembre de MDC trenta y set estan totes celebrades.

Ítem, de lo que·s plega del plat de les ànimes, lo qual porta un capellà, ne han celebrat un aniversari cada mes, y les dobles y misses onzenes y altres votives conforme es diu en la última visita.

Ítem, se ha trobat que tota la renda del *clero* exigible fins lo any MDC trenta y set *inclusive*, corresponent a les obligacions de misses, dobles, aniversaris, y altres distribucions, dos mil deset lliures, catorse sous, onze diners, y es distribuheix ab les obligacions següents:

Primo, en aniversaris..... 585 lliures, 1 sou, 5
Les misses cantades dia de diffunts.....7 lliures, 11sous, 8
Les misses resades dit dia.....1 lliura, 18 sous, 4
En les absolucions generals dit dia.....2 lliures, 17sous, 2
En lo salmejar del monument.....1 lliura, 7 sous
En matines de tenebres.....11 lliures, 11sous
En matines de Nadal.....4 lliures, 5 sous, 6
En les matines de Jusep Mas.....93 lliures, 14 sous, 4
En les hores de Jusep Mas .....93 lliures, 14 sous, 4
||[261] En les misses cantades, dobles y misses del Sacrament.....215 lliures, 5 sous, 11
En peyta que paga lo *clero*.....17 sous, 4
En les proccessons de la minerva.....6 lliures, 6 sous
En completes de nostra Señora del Lledó.....5 lliures
En la pensió de la viuda Puig que es pagarà mentres vixca aquella.....6 lliures
En una pensió que es paga mentrés viurà frare Vila agostino.....2 lliures, 10 sous
En dos butles per Madalena Assensi.....8 sous
En hores y distribucions quotidianes.....139 lliures, 14 sous
En les lletanies de nostra Senyora.....2 lliures, 10 sous
En acompanyar la vera creu.....3 lliures, 7 sous
Ítem per lo personat de mossèn Ramon que respon lo *clero* per mossèn Pinell.....5, lliures
Ítem per los aniversaris reduhïts en la visita passada de les misses de taula..... 27 lliures, 6 sous
Ítem misses de plagis que són trenta una a sis sous y mig.....10 lliures, 11 sous, 6
Ítem en dotze misses de miser Sisternes a tres sous y mig.....2 lliures, 2 sous

Ítem per la caritat de tres mil noranta y set misses amortizades a tres sous ||[262] rellevant d'elles una lliura dihuy sous quatre diners de les dotze misses de pa partir per quant en lo tercer partit se'n fa menció d'elles 462 lliures, 12 sous, 3

Ítem, en caritat de dos mil nou-centes y cinch misses amortizades a dos sous..... 290 lliures, 10 sous
Ítem, en setanta-huyt misses fundades a dos sous y mig.....9 lliures, 15 sous
De manera que sent la renda.....2017 lliures,14 sous, 11
y les obligacions..... 1995 lliures, 15 sous, 9
Munta més la renda que les obligacions.....25 lliures, 19 sous, 2

Ítem, per la lluïsió del censal del que es fa menció en la visita passada donaren en descàrrec del deute que restaren en ella devent de seixanta-tres lliures, onze sous.

Primo, de les amortizacions de l'any MDC trenta y tres, trenta y quatre y

trenta-cinc..... 233 lliures, 8 sous, 3
Ítem, de les porcions de l'any MDC trenta y tres així mateix sis lliures que
dóna lo rector de Tivissa.....97 lliures, 18 sous, 3
Ítem, amortizacions de l'any MDC trenta y sis.....25 lliures, 8 sous, 6
||[263] *Ítem*, porcions de l'any MDC trenta y quatre.....45 lliures, 6 sous, 4
Ítem, porcions de l'any MDC trenta y cinch.....95 lliures, 3 sous, 4
Ítem, de *gastos* bestrets y cobrats.....14 lliures, 15 sous
Ítem, porcions de l'any MDC trenta y sis.....97 lliures, 8 sous, 10
Totes les quals quantitats fan summa de sis-centes nou lliures y huyt
sous..... 609 lliures, 8 sous

De manera que resta lo *clero* deutor de la visita passada en sis-centes trenta-una lliures, onze diners, y havent pagat en les sobredites partides sis-centes nou lliures, huyt sous, resta devent lo *clero* vint y una lliures, dotze sous y onze diners, 21 lliures, 12 sous, 11.

[182]La qual quantitat, per a que restàs extint lo censal de les dos mil tres-centes cinquanta huyt lliures, cinc sous, quatre dines han pagat de contants del capsou y porcions del present any MDC trenta y set les dites vint y una lliures, dotze sous y onze diners, les quals ha bestret lo procurador, mossèn Miquel Giner, depositant de dita quantitat ||[264] en lo archiu y fent entrada en lo llibre de rebudes.

Ítem, que los contes se passen davant del vicari,

Ítem, porta lo *clero* llibre de entrades y eixides conforme es diu en la visita, y consta haver entrat de ingressions de vasos dels anys MDC trenta y quatre, trenta y cinc, trenta y sis, dos-centes y dotze lliures..... 212 lliures

Ítem, possessions de benifets en dits anys, cinquanta lliures, que tot fa summa de dos-cents setanta y dos lliures..... 272 lliures

Y així mateix consta que, en dits tres anys, les dites dos-centes setanta-dos lliures han esmersat y carregat a censal, com també les quantitats de ingressions de vasos fins per tot lo any MDC trenta y set, que és estat la cantitat de setanta-huyt lliures, quince sous.... .78 lliures, 15 sous.

Ítem, celebren los inexigibles que es dihuen en la visita y que va fent diligències a quines obligacions corresponen per a que se exoneren de aquelles

||[265] *Ítem*, se donen misses de a tres sous al vicari *perpetuo* y subvicaris, conforme es mana en la visita.

Ítem, que les cinch-centes quaranta-nou lliures, quatre sous de la reducta de misses que féu sa Il·lustríssima en la visita passada, està carregada a la vila de Castelló en un censal de mil cinc-centes lliures a deu de agost MDC trenta y quatre, y que en ells se especifica lo que mana sa Il·lustrissima en la visita.

Ítem, que en lo altar de les ànimes se ha fet tot lo que sa Señoria mana en la visita, y que lo missal se ha fet de les tres lliures dihuyt sous, y així mateix tot lo demés, exceptat los *candeleros* que per haver-los-hi ya appegats en lo mateix altar, no se han fet.

Ítem, que la epístola y evangeli se dihuen conforme es mana.

Ítem, que en les processons de la minerva se guarda lo de la visita.

Ítem, que està cumplit lo *mandato* en no representar en la església comèdies profanes, y lo misteri es ce ||[266] lebra de vesprada, conforme es mana per sa Senyoria[183].

[184]*Ítem*, mana que de huy avant, després de haver donat pau al vicari *perpetuo* de dita església, se done als cabiscols del dit cor y no als demés beneficiats.

Ítem, a un memorial donat per part del *clero* a dit visitador féu ad aquell les provisions següents:

[185]*Primo*, li fonch supplicat a dit visitador per part de dit vicari y *clero*, de que lo senyor cardenal Espinola, en la visita que féu en dita església, reduhí mil misses de dos sous a tres sous, per a subvensió dels capellans malalts, ço és que lo celebrant tingués dos sous, y lo malalt un sou, y que com al present hi ha bastants misses a tres sous per a tots los preveres, y no·s troba qui vulla dir les misses de subvensió per als malalts per no restar per al celebrant sinó dos sous de caritat, que per ço se servix provehir y manar que totes les misses que de huy avant se celebraran per a dita subvenció, de les quals haja de tenir un sou lo capellà malalt, sien a rahó de quatre sous, donant al celebrant tres sous y al malalt un sou, y dit visitador, attessa dita petició ser justa y pia y tenir-la ya del señor Cardenal ||[267] ho concedeix, entès emperò que dita gràcia no preguen *gosar* sinó los que sien *actu* preveres, y que aquells, ans de poder-ne *gosar*, hagen de ser visitats per lo vicari y racional y doctor, per a que aquells vegen si la malaltia és tal que los impedeixca poder celebrar, y sent així, *gosen* dits preveres malalts de dit favor y gràcia, encarregant a dit vicari y racional y doctor sobre aço ses consciències, interposant en e sobre les dites coses sa auctoritat y decret.

[186]*Ítem*, se li ha supplicat a dit visitador, per part del dit vicari y *clero*, que attès la tenuïtat de distribucions de dita església, carestia del temps y ser molta la residència de dita església, y perquè lo suffragi de les ànimes no·s differixca, que per ço se servís reduhir les dos mil nou-centes cinch misses de a dos sous, que al present hi ha en dita església a for y caritat de tres sous, perquè així se celebraran ab més brevetat y tindran més prompte les ànimes lo suffragi, y dit visitador, attesses les sobredites y altres rahons són *animo movents*, ho concedeix *interponendo etc*.

[187]*Ítem*, li fonch supplicat, per les mateixes causes y rahons, se servís que totes les misses cantades que al present hi ha en dita església, tant de ||[268] rèquiem com del Sanctíssim Sacrament com altres que no apleguen a caritat de vint sous, attès que ya per altres prelats los tenen feta gràcia a rahó de dihuyt sous, fossen aquelles de huy avant a for de vint sous y dit visitador, attesses les sobredites y altres rahons, són *animo* movent y ser justes y havent-li contat de les concessions que ya sobre açò tenen de altres prelats, ho concedeix *interponendo etc*.

[188]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, per les mateixes y sobredites rahons de què totes les matines que es celebren en dita església, per concessions de altres prelats, foren reduhïdes a for y caritat de quaranta sous, y que ara de nou, havent-se'n fundat per Jusep Mas, notari, certes matines, les quals són a menor for de quaranta sous, sia servit de reduhïr aquelles en esta forma, ço és que cada prevere reba un sou de caritat de distribució per dites matines, attessa la concessió que tenen de altres prelats y ésser la hora incòmmoda en què se celebren, y dit visitador, atteses les sobredites y altres rahons són *animo* movents, ho concedeix ab tal y emperò que la caritat de aquelles distribuhïdora en dits preveres no excedixca la caritat de quaranta sous, a rahó de a sou ||[269] per cascú *interponendo etc.*

[189]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, de què les tres-centes y dotze misses ressagades en la present visita fundades, a rahó de dos sous y mig, y així matex huyt mil sis-centes quatre misses resagades de les fundades a rahó de dos sous, que totes juntes fan número de huyt mil nou-centes y quatre misses, se servís de reduhir aquelles en aniversaris, a for y caritat de cinquanta sous per aniversari, conforme ho han acostumat fer altres prelats en altres visites, attessa la tenuïtat de distribucions de dita església, carestia del temps residència gran y perquè lo suffragi de les ànimes no es differixca, y dit visitador, attès les sobredites y altres rahons són *animo* movents ho concedeix, retenint-se de dita quantitat mil y cinch-centes misses de caritat de dos sous per fer celebrar en altres esglésies del present bisbat a hon hi havia més necessitat *interponendo etc*.

[190]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador per part de dit vicari y *clero*, de què en les matines de Nadal sols tenen los residents tres sous de distribució y en les matines de Pasqua de Resurrectió y de les tenebres sols tenen dos sous per cascún *prevere* ||[270] de caritat de distribució, la qual és molt tènua attès lo ser aquelles molt treballoses, y llargues y hora incòmmoda y cantar-les ab molta solemnitat y ésser fetes molt solemnes, que per ço se servís *anyadir* ad aquelles alguna distribució de aquella quantitat que sobra de les administracions y emoluments de la església que no estiguen destinades per a algun fi, ço és del que queda *libero* després de haver pagat dites administracions ses obligacions, y dit visitador, pareixent-li just, ho concedeix, destinant ço és per a cascun prevere. Per a les de Nadal setse sous, compressos los tres sous que al present donen de caritat y que no·s puguen distribuhir que primer no·s conte y veja si sobrarà de dites administracions o no, y si no arribaran les sobres a la quantitat de setse sous per cascú, se'n haja de rellevar (*servata proportione quantitatis*) del que sobra, y que les tres matines de tenebres y les unes de Pasqua de resurrecció senyala puguen pendre de caritat quatre sous per cascun prevere, y estos se hagen de pagar de la renda dels censals carregats de les ingresions dels vasos, per estar destinada dita venda per augment de hores, *interponendo etc*.

Ítem, li fonch supplicat a dit visitador, per ||[271] part del dit vicari y *clero*, [191]de què en la present església se solen soterrar alguns diffuncts que són de comunió, y aquells se sotarren a títol de pobresa, costant-los lo soterrar tres lliures poch més o menys, deixen de fer lo acte complit que constaria sis o set lliures, y dihuen que no tenen per a fer lo acte complit, y tenen possibilitat per a pendre un hàbit que els costa cinch lliures, y que per ço se servís manar y provehir que tots los que es soterraran en dita església o en altra part, tinguen obligació de fer lo acte cumplit del soterrar, ço és missa de cos present, ters dia y cap d'any, y dit visitador, attès que resulta major suffragi per a la ànima de dit difunct fer-se dir lo acte cumplit, en la forma sobredita, que no resulta de pendre un hàbit, y que deixen lo necessari per estar així concedit a dita església per sos prelats per fer lo voluntari, ho concedeix y ho mana *interponendo etc.*

[192]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, de que los residents de dita església canten un *nocturno* ab laudes de morts y en lo endemà una missa cantada ab sis responsos cantats y que los prelats passats feren gràcia al *clero* de què per dit *nocturno*, laudes, missa cantada y responsos tingueren de caritat cinquanta-cinch sous, elevant la ||[272] caritat de les misses corresponents als aniversaris, inclusos en dita quantitat, les quals fan celebrar lo mateix dia y lo demés que sobra se repartix en los residents, y com lo treball sia gran y la distribució sia tènue, que apenes aplega a un sou per cascú, y los residents molts, que són al present trenta, que per ço se servís augmentar dita quantitat deu sous més per cada *nocturno*, laudes, missa cantada y responsos, de tal manera que vinguen a ser seixanta-cinc sous y pareixent-li a dit visitador, attesses les sobredites y altres rahons, ho concedeix ab què no es diminuixca la celebració de les misses dels aniversaris que s'enclouran en dita quantitat, dient aquelles resades, *interponendo etc*.

[193]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, que en la present església és necessari alcansar per a útil y profit d'ella alguns privilegis, com són augments de dotacions de benifets y amortizacions, y així mateix també ha acostumat de donar bestreta als col·lectors y fer alguns depòsits necesssaris y utilosos a dita església en eixecucions de censals y propietats obligades ad aquells, los quals dehuen fer per redundar-ne útil y profit a la communitat de la església, y que per ço se servís concedir-los facultat y llicència per ad açò, ||[273] per redundar tot en augment de dita església y que puguen fer dits depòsits, alcansar dits privilegis de dotacions y amortizacions, y donar dites bestretes de diner de la esgésia, y dit visitador ho concedeix ab què lo diner que es pendrà per al sobredit effecte a la administració,

que caurà, no se li puga disminuir la celebració corresponent a dita quantitat, y que se'n haja de portar compte y rahó a part, tornant-ho a dita administració lo més prest que puga, y que en cas que·s perdés alguna quantitat de aquests, per qualsevol cas tinga obligació lo *clero* de pagar-la *interponendo etc.*

Ítem, li fonch supplicat a dit visitador per part de dit vicari y *clero*, de què en la present església molts niquils o deutes inexigibles y y a, fonch supplicat al señor bisbe se servís rellevar-los la celebració que a aquells corresponia, y aquell los mana que rebessen informació de testimonis e si eren inexigibles, o no, davant del justícia, y que contant de açò los exoneraria de dites obligacions, y com al present hagen ya rebut dits testimonis, per los quals consta dels inexigibles de dita església, los quals se li presenten per a que provehixca en açò lo que sia de justícia, y dit visitador proveheix y mana que se li porte dita informació y constant llegitimament del sobredit, farà lo que serà de justícia.

Ítem, li fonch supplicat a dit visitador per ||[274] part de dit vicari y *clero*, [194]de què les misses onzenes que·s celebren cada dia en dita església del plat de les ànimes, sols són a caritat y for de tres sous, les quals se fan dificultosos los preveres de celebrar, per haver-se de dir tart y tenir tots misses a tres sous, y per a que ab més facilitat y puntualitat se celebren, se servís concedir que·s pogués affegir un sou més de caritat a cascuna missa de dit plat, que vinga a ser quatre sous per cascuna missa, y dit visitador ho concedeix ab què no es celebre dita missa ans de les onze hores *interponendo etc.*

[195]*Ítem*, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, de què no reben al present més de un sou per cascun acte del soterrar, y per rahó de la carestia del temps y estar tant carregats los beneficis de misses, dècima, taches, donatius y altres coses, se servís augmentar-los sis diners per cada primer acte de soterrar, segons constitucions synodals, y dit visitador ho concedeix si y conforme està dispost y ordenat en la constitució synodal *interponendo etc.*

[196]*Ítem*, aixi mateix, li fonch supplicat a dit visitador, per part de dit vicari y *clero*, que en alguns soterrars generals, los quals, després de haver fet aquells se diu una missa cantada, la qual se canta ab molta solemnitat y ab cantoria y per la asistència los preveres no tenen sinó un sou en ||[275] les de *rèquiem*, y en les de nostra senyora y de *Angelis* dihuyt diners, y que attessa la solemnitat y detensió de la cantoria se servís a cascuna d'ella sis diners, de tal manera que tenint ara al present un sou en les de *rèquiem*, tinguen de huy avant dihuyt diners, y tenint ya en les de nostra senyora y de *Angelis* dihuyt diners, tinguen de huy avant dos sous dits preveres per la assistència de dit acte. Y dit visitador, attenent les sobredites y altres rahons són *animo* movents ho concedeix *interponendo etc.*

Beneficia.

[197]*Ítem*, troba que lo benefici fundat per Bernat Ferrer, lo qual obté mossèn Vicent Villalta, li restaven per celebrar de la visita passada cinch-centes trenta-huyt misses, de les quals ne ha celebrat dos-centes cinquanta y així falten per celebrar del *resago* de dita visita dos-centes huytanta-huyt, per a la celebració de les quals consigna sobre la vila al col·lector de la església vint lliures, que és la renda de dit benifet, les quals celebrades li restaran huytanta-huyt misses per celebrar y troba així mateix que per los anys MDC trenta-quatre, trenta-cinc, trenta-sis y trenta-set, estan celebrades totes le misses per rahó de son benifet, a rahó de seixanta-tres misses per any.

Ítem, troba que lo benefici fundat per Pons de Brusca, lo qual obté mossèn Vicent Ferrer, resta ||[276] ren per celebrar en la visita passada tres-centes noranta-cinch misses, de les quals dona al señor bisbe en contants la caritat de cent quaranta-una missa, y així li falten per celebrar dos-

centes cinquanta-quatre misses, les quals tenia obligació de fer celebrar lo beneficiat anterior, que era mossèn Nicolau Folch, del qual no hi ha béns ninguns y que des de lo any MDC trenta-quatre fins al últim de dehembre de MDC trenta- set *inclusive*, estan totes celebrades.

Ítem, troba que lo benefici[198] que obtenia mossèn Francès Jover, lo qual al present obté mossèn Nicolau Caperó, li falten per celebrar per los any MDC trenta-sis y MDC trenta y set, trenta-tres misses.

Ítem, troba que lo benefici fundat per Maciana, muller de Bernat Pineda, lo qual obté al present mossèn Francesc Gil, prevere, té de obligació cascun any cinquanta misses y que no ne ha celebrat ninguna del *ressago* de la visita passada y per los anys trenta-quatre, trenta-cinc, trenta-sis y trenta-set se havien de celebrar dos-cents misses, de les quals sols ne ha celebrat cent y vint, y així li resten per celebrar per dits anys huytanta misses, que juntades ab les cinch-centes quaranta de la visita passada, li falten per celebrar sis-centes y vint misses.

Ítem, troba que han fet lo llibre per a continuar en ell les fundacions y que se ha trobat així de mossèn Nicolau Folch com de altres sols se han ||[277] trobat fins a nou fundacions, havent-n'i en dita església quaranta-quatre beneficis.

Ítem, mana se fassa un llibre per a manual del racional a hon se assenten, ab distinció, les dobles, misses cantades, aniversaris, misses de tres sous y altres misses resades, perquè en lo llibre que porta ara tot va mesclat, y ab molta dificultat y treball se pot traure lo número de cada cosa y açò se fassa dins quatre mesos, sots pena de marca o multa de vint sous a cada beneficiat.

Ítem, se observa lo *mandato* que es segueix en orde a depositar lo diner que sa Señoria mana en la visita passada.

Ítem, quant al *mandato* de entrar en la sacristia, no es guarda, ni en quant al eixir del cor sens llicència, y que en lo de les processons en modèstia, se guarda segons la devoció de cada hu.

Ítem, per quant ha entés que los clavaris de les confraries tenen les imàgens de les invocacions de les confraries en sa casa, lo que pareix molt indecent per ser persones seculars, casats y gent ordinària, ademés de que quant les porten a sa casa les porten ab processó, a hon en algunes ocasions sol dir *salve*, y hi ha vigílies. Per ço, per la indecència que·s causa ab la poca veneració que tenen a dites imàgens y per llevar este abús, mana que de huy avant les ||[278] imàgens de dites confraries se posen en la església en part decent, y que dits officials no les puguen tenir en sa casa pena de escommunicació major, *lata sententiae acta canonica monitione pramissa*, donant-los de temps quince dies per a cumplir açò.

Ítem, per quant la experiència ha mostrat que les offertes que·s fan en dita església se van en gran manera diminuint, sent la major renda que té lo vicari la que proceheix de aquelles, per ço los parents dels difuncts acostumen poch anar ja a acompanyar-los, segons se acostumava, qui eren los que donaven les offertes, e com la renda de dita vicaria sia molt tènue, per no tenir ninguns fruyts sinó les offertes, y per cassos de la església y tenir molts grans càrrechs, com són donar vi, hòsties, mantenir los escolans y dos vicaris y altres càrrechs, per ço li fonch supplicat a dit visitador, provehís en açò de remey, perquè dita vicaria del tot no se extenuàs; y, pareixent-li justa la petició de dit vicari, proveheix y mana que de huy avant tinguen obligació los parroquians de dita església, per cascun acte de mig pontifical, donar-li de offerta sis sous y dels generals dotze sous, manant que de huy avant se observe pena de escommunicació major.

Ítem, per quant ha vist ab la poca reverència fan alguns sacerdots en anar ordinàriament de curt, que per ser la vila tan gran y lo *clero* molt il·lustrat ||[279] y tractar-se tant molts de aquells fora la església com dins de aquella, ab molta policia, y lo anar ab hàbit curt de ordinàri desdiu a la reverència que·s deu al hàbit sacerdotal, per ço mana que de huy avant ningun prevere de dita

església puga anar de ordinari ab hàbit curt dins dita vila, ni per la església de aquella, a pena de escommunicació major, y que sia privat de les distribucions de dita església per sis dinés, per cada vegada que serà vist per algú dels preveres ab hàbit curt, manant al racional que no l'admeta als percassos de dita església per dits sis dies, sots pena de pagar dites distribucions que li donarà de propris.

Baciners y confraries.

Visitavit y troba com en la visita passada, y que havien donat conte les persones que·s mana en dita visita, y que així mateix han donat compte y fins lo any MDC trenta y sis *inclusive*.

Ítem, lo llibre de l'hospital conforme la visita passada.

Ítem, les confraries dels monestirs com en la visita passada.

Ítem. lo *mandato* de la obrera es guarda ab un qüern.

Hospital.

Visitavit et invenit que hi ha nou llits y molta roba y que·s dóna bon recapte als pobres.

||[280] *Ecclesia sive capella Sanguinis Christi*.

Visitavit dictam ecclesiam et eius tria altaria et invenit bene, y que està *contiguo* lo hospital a dita església, y que per una porta de dita església se entra dins lo hospital y per allí combreguen moltes vegades als pobres.

Ecclesia Sancti Nicolai.

Visitavit et invenit que es plou; per ço mana se adobe, pena de escommunicació major dins dos mesos.

Ecclesia Sancti Joannis.

Visitavit et invenit que es plou; per ço mana als jurats ho adoben dins dos mesos, pena de escomunicació major.

Ecclesia Heremita Beata Maria del Lledo.

Visitavit et invenit bene y que està ben ornamentada y que hi ha inventari de la plata y roba.

Ecclesia eremita Sancti Petri et Ysidri[199].

Visitavit dictum ecclesiam et invenit que està mig cuberta y han fet casa al hermità y van obrant.

Ítem, troba que en dita vila hi ha mil y dos-centes cases, y persones de communió tres mil y que totes han complit en lo precepte de santa mare Església.

||[281] *Confessors*

Nomena en confessors.

Primo, mossèn Pere Peris, vicari *perpetuo* de dita església.

Doctor, mossèn Pere Gutierres.

Lo doctor, mossèn Vicent Bou.

Lo doctor, mossèn Nicolau Feliu.

Mossèn Miquel Pastor, maior.

Mossèn Miquel Fraga.

Mossèn Joan Bosch.

Mossèn Miquel Traver, subvicari.

Mossèn Christòfol Figuerola, subvicari

Mossèn Pere Flos.

Convent de sant Agostí.

Fray Gerony Peris, prior.

Fray Gaspar Martines, subprior.

Fray Juan Carbonell, lector.
Fray Pere Ferrer.
Fray Jusep Balaguer.
Fray Gonsalo Nuñes y Abendaño.
Fray Vicent Daça.

Convent de predicadors

Fray Ramon Palau, prior.
||[282] Fray Vicent Vinyes, subprior.
Fray Berthomeu Vilar.
Fray Mauricio Gomis.
Fray Luís Gómez,
Fray Thomàs Ros.

Convent de sant Francesc.

Fray Mathias Sans, guardià.
Fray Pere Yvanyes.
Fray Juan Casanya.
Fray Francès Assio.
Fray Basilio Pons.

Convent dels *Capuchinos*

Fray Fèlix de València, difinidor, per a predicar y confessar.
Fray Jacinto de València, guardià de dit convent, per a predicar y confessar.
Fray Serafi de Alzira, per a confessar.
Confirme en les llicències de tots los sobredits respectivament més llargament appar.

Ítem, per quant té certa relació dit senyor visitador, que en moltes viles del present bisbat, quant los marmessors dels testaments són compel·lits a què cumplan los llegats *pios* y fassen difinicions de haver-los cumplit, alcansen àpoques dels rectors o racionals de les quantitats que importen dits llegats *pios*, sens ||[283] haver-les pagades, fermant-los los dits rectors y racionals àpoques simulades y fingides, y ab elles compareixen davant del vicari general del señor bisbe, y ara de present del molt il·lustre y reverent capítol, com a administrador del bisbat de Tortosa, la *sede* episcopal vacant, o àls per a obtenir difinició dels dits testaments, lo que resulta en gran perjuhí y frau de les esglésies; mana per ço, dit señor visitador al rector o regent la cura de ànimes de la present vila, que no firme àpoca alguna ab esperansa de rebre la quantitat ans de rebre-la, ab tot effecte per fundacions de misses, o aniversaris, o per qualsevol altres suffragis, sots pena de nul·litat de dites àpoques, y que dit rector regent la cura de ànimes ho pagarà de sos propris, ab tots los danys y *gastos* que de fer-ho se seguiran y de altres penes arbitràries a dit señor visitador.

Ítem, proveheix y amonesta dit señor visitador a totes y qualsevols persones a qui toque lo cumpliment dels *mandatos* contenguts en la present visita, que si pretendran restar gravades de dits *mandatos*, respectivament compareguen dins deu dies després de la publicació d'esta visita, en avant contadors, davant del official y vicari general de Tortosa, o als a dir y al·legar les causes del gravament que pretendran, que seran oyts y se guardarà justícia; altra ||[284] ment, passat dit termini, se procehirà a la eixecució de dita visita, conforme se conté en dits *mandatos respective* mediant justícia.

Totes les quals coses a cada hu com toquen en los capítols que no hi ha pena especial imposada, mana dit señor visitador se cumplen dins los *plaços* senyalats *respective* sots pena de escomunicació

Constat de suppra positis sequentibus videlicet ad fol. 1. línea. 20. Confrares; fol. 2. pàg. 2. línea 19, ad fol.3, pàg. 1. línea.25; fol. 16. pàg. 2. línea.18. ho a dita administració; fol. 11. pàg.2. línia 8, cent y vint y lineat; fol.13. pàg.1.línea.21. dos y lineat; fol. 15. línea.22. lineat; fol. 5. pàg. 2. línea.11; fol. 11. pàg. 2. línea. 8; fol 11. pàg. 2. línea. 14. *cum supradictis suppra posetis et lineatis approbat notarius et scriba infrascriptum ac etiam cum lineato* fol. 5. línea 11, pàg 2.

Thomas pbr (rubricat)

De promissis aliena manu scriptis fide facio ego Franciscus Fontanet et Pueyxaler, notarius et scriba visitationis.

||[285]A 4 de giner 1638 yo mossèn Pere Périz, vicari *perpetuo*, publiquí la present visita en la segristia de la nostra iglésia *pleno capitulo* y per la veritat fiu la present certificatòria dit dia y any.

Ittem, en 24 de febrer 1638 fonch publicada per mi *in pulpito hora solita*

Périz, vicari *perpetuo* (rubricat)

1645, decembre 18
Visita dels senyors doctors Roc Serrano i fra Maties Fraga, rectors de l'església parroquial de Vinaròs, visitadors nomenats pel bisbe fra Joan Baptista Campaña, en 18 decembre 1645

||[285] 1645

Castelló de la Plana

Deinde vero die decimo octavo mensis dezembris anno a nattivitate Domini millessimo sexcentesimo quatragessimo quinto admodum Reverendus dominus Rochus Serrano, Sacrae Theologiae Doctor ac pro Illustrissimo et Reveredissimo in Christo Patre et dominos domini fratre Joanne Baptista a Campanea, Dei et appostolice sedis gracia Episcopus Dertusensis; in spiritualibus et temporalibus officcilis et vicarius generalis, visitata episcopatus dertusensis et frey Matthias Fraga presbiteri, Sacrae Theologiae Doctor, rector parrochialis ecclesie ville de Vinaròs, Diocesis Dertusenseis, visitator episcopatus presenti a sua Illustrissima, doctores nominatus et creatus, visitarunt ecclesiam parrochialem ville Castilionis Planitiei, dicte diocesis Dertusensis cuius ecclesie est vicarius perpetuus Petrus Periz, Sacrae Theologiae Doctor presents, et deserviens et, ultra eum, resident Petrus Gutierres, presbiteri, Sacrae Theologiae Doctor, Vincentius Bou, Sacrae Theologiae Doctor. Laurentius Amposta, Gregorius Gil, Hyeronimus Mas, Michael Hyeronimus Giner, Franciscus Gascó, Michael Reboll, Jacobus Roig, Michael Pastor, Michael Sanchis, Nicholau Feliu, Sacrae Theologiae Doctor, Baptista Amiguet, Dominicus Bou, Vicentius Vilalta, Jacobus Català, Michael Fraga, Vincentius Ferrando, Matthias Sahera, Baptista Rey, Joannes Bosch, Petrus Flos, Christoforus Sisternes, Sacrae Theologiae Doctor, Josephus Castell, Vincentius Ferrer, Christofol Figuerola, Ludovicus Fraga, Nicholau Caperó, Matthia Tirado, Melchior Castellet, Policarpius Bernat, Petrus Sanchis, Josephus Castell, Petrus Llorens et Gaspar Marti, omnes ||[286] *presbiteri in dicta parrochiali beneficiati, presentes et residentes, qui solitam obedientiam prestiterunt.*

Sanctisimum Sacramentum.

Visitarunt Sanctissimum Sacramentum et invenerunt bene.

Fontes Baptismales.

Visitarunt fontes baptismales et invenerunt que en aquelles no y ha cubertor de guadamacil, manen dits señors visitadors als jurats de dita vila que dins 2 mesos, a pena de 3 lliures per quiscun *respective* de propis pagadores, fassen fer dit cubertor de guadamacil.

Olea sancta.

Visitarunt olea sancta et invenerunt bene.

Altare majus.

Visitarunt altare majus quod est sub invocatione Assumptionis Beatae Virginis Mariae et invenerunt bene.

Altare Regum.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que en aquell no y ha cobrialtar de guadamacil, manen dits señors visitadors a don Jaume Munyos[200], senyor qui és de dita capella, que a pena de 4 lliures y de excomunicació major *in subsidium* dins dos mesos fassa fer dit cobrialtar de guadamacil per a dit altar.

Altare Sancti Crusifixi.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que en ||[287] aquell no y ha cobrialtar, manen dits señors visitadors al senyor qui és de dita capella y a les persones a qui toca que, sots pena de 4 lliures y de excomunicació major *in subsidium,* fassen fer dins 2 mesos dit cobrialtar de guadamacil per a dit altar.

Altare Sancti Sepulchri.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que en lo altar està al un costat de la paret de dita capella, no y ha cobrialtar, y que aquell té gran necessitat de dues estovalles, y així mateix que en lo fontis qui de dita capella, en la paret dins de aquella, està pintada la figura de sant Martí molt indecent y que causa molta irrissió; manen dits señors visitadors a don Jaume Jover, senyor qui és de dita capella, primerament que, a pena de 20 lliures y de excomunicació major *in subsidium,* fassa dins 6 mesos repintar moltes de les figures estan despintades en lo altar de sant Sepulchre, y repintar algunes parts de aquell estan descrostades y despintades, y que dins 2 mesos fassa fer en aquell, sots la damunt dita pena, un cobrialtar de guadamacil y dues tovalles; y que dins 2 mesos, sots la mateixa pena, fassa borrar la figura de Sant Martí y les demés figures y pintures estan pintades en lo frontis, peu de la paret de dita capella y que en dit *puesto* posse lo altar del sant Sepulchre està dins dita capella, per a que aquella tinga consonansa en lo altar està dins la capella correspon a dita capella, ab cominació així mateix, acomoluant a les penes y censures dalt dites que, si passats los terminis dalt prefingits re ||[288] tinent haurà estat que, *nunch pro tunch,* que lo dret té aquell en dit altar y capella, a fins y abolís, estrahent-lo del poder de aquell y reservant-lo per a sa Señoria Il·lustríssima, per a que aquell adjudique a la persona a sa Señoria ben vista.

Altare Angeli Custodie.

Visitaverunt dictum altare et invenerunt que en aquell no y ha cobrialtar, y que y ha necessitat de dues estovalles, manen dits señors visitadors, a don Cosme Feliu, señor qui és de dita capella, que dins 2 mesos fassa fer en aquell, sots pena de 6 lliures, dues estovalles y un cobrialtar de guadamacil, y que, així mateix, per quant dit altar està en moltes parts despintat y descrostat, que dins 6 mesos, a pena de excomunicació major, fassa repintar aquell en les parts ne té necessitat.

Altare Beatae Virginis Marie de Rossario.

Visitavit dictum altare quod est intus supra dictam capellam Angeli Custodie et invenerunt que aquell és indecentíssim, y que les pintures de aquell són contra lo decret de la santedat del papa *Urbano*, manen dits señors visitadors al damunt dit don Cosme Feliu, señor de dita capella, que dins un mes, sots pena de excomonicació major, *lattu sententie in his scriptis,* fassa llevar dit altar de dita capella.

Altare Sancti Blasii.

Visitaverunt dictum altare et invenerunt que la taula de dit altar és molt estreta y que en aquella no·s pot dir missa còmodament, que en dit altar no y ha cobrialtar y que té molta necessitat de dues estovalles, manen dits señors ||[289] dits señors (*sic*) visitadors als jurats de dita vila eo al señor de dita capella, o a la persona a qui toca, que dins 2 mesos fassa eixamplar la taula de dit altar un palm, fassa fer dues estovalles y un cobrialtar de guadamacil per a dit altar; y açò sots pena de excomonicació major *in subsidium,* manant així mateix a tots los preveres de dita parroquial, que sots pena de excomonicació major *in subsidium,* no diguen missa en dit altar que primer no estiga fet tot lo contengut en lo present capítol.

Altare Beate Virginis Marie de Sucursus.

Visitarunt dictum altare et invenerunt bene.

Altare Decensionis a Crucis.

Visitaverunt dictum altare et invenerunt que en aquell no y ha cobrialtar, que té gran necessitat de dues estovalles y un davant altar, manen dits señors visitadors als jurats de dita vila, eo al señor de dita capella, o a la persona a qui toca, que dins 3 mesos a pena de 10 lliures y de excomonicació major *insubsidium,* fassa fer dues estovalles a dit altar, davant altar y cobrialtar de guadamacil, per la gran necessitat ne té dit altar.

Altare Mariae Magdalene

Visitarun dictum altare et invenerunt que aquell és antiguíssim, que la major part de les figures estan despintades en moltes parts y que dit altar està en moltes parts descrostat, que en aquell no y ha cobrialtar, que té necessitat de dues estovalles, manen dits señors visitadors al señor de dita capella, o a les persones ||[290] a qui toca, que dins 6 mesos fassen repintar dit altar, fer dues estovalles, y cobrialtar de guadamacil, ab cominació que, passat dit termini, si renitents haurà estat *nunch pro tunch,* lleven ad aquell lo dret té en dit altar, reservant-lo per a sa il·lustríssima Señoria, per a que aquell adjudique a la persona o persones li appareixerà.

Altare Sancti Petri.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que les pintures de aquell són molt antigues, que n'i ha moltes de indecents y atres que estan *casi* del tot despintades, que dit altar està en moltes parts descrostat y despintat, que no y ha en aquell cobrialtar de guadamacil, y que té necessitat de dues estovalles, manen dits señors visitadors als Gascons, señors que són de dita capella, o a les persones a qui toca, que dins 6 mesos fassen repintar les figures de dit altar, de manera estiguen decents y bé, facen repintar dit altar en les parts a hont està descrostat, y així mateix fassen fer dues estovalles, y cobrialtar de guadamacil; altrament, passat dit termini, si renitents hauran estat, *nunch pro tunch*, lleven, ad aquell o aquells lo dret tenen en dits altar y capella, reservant aquell a sa il·lustrissima Señoria per a que adjudique aquell a les persones li appareixerà.

Altare Animarum Purgatorii.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que aquell té necessitat precissa de repintar algunes figures de aquell ||[291] y altres parts a hont està descrostat y despintat; manen dits señors visitadors als jurats de dita vila, eo a les persones a qui toca o al amo de dit altar, que dins 6 mesos, sots pena de excomonicació major, fassen repintar dit altar y figures de aquell en les parts y ha necessitat.

Altare Sancti Anthonii.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que en aquell no y ha cobrialtar, que té gran necessitat de dues estovalles, y que les figures de dit altar són molt antigues, y que n'i hi ha moltes que són contra lo decret de *Urbano* papa, y que en moltes parts té necessitat de repintar-

se, manen dits senyors visitadors als Sisternes, senyors qui són de dita capella y a les persones a qui toca, que dins 6 mesos fassen repintar dit altar y figures en les parts n'i ha necesssitat, fassen fer dites dues estovalles y cobrialtar, ab cominació que, dit termini passat, si renitents hauran estat, *nunch pro tunch*, lleven ad aquells lo dret tenen en dits altar y capella, reservant aquell a sa il·lustrissima Señoria per a que lo adjudique a les persones li appareixerà.

Altare Sancti Michaellis.

Visitarunt dictum altare et invenerunt que en aquell no y ha cobrialtar, y que en algunes parts està descrostat y repintat, manen dits señors visitadors a les persones a qui toca, que dins 6 mesos fassen repintar dit altar en les parts n'i ha necessitat, y fassen fer dit cobrialtar de guadamacil, y açò sots pena de 10 lliures y de excomonicació major *in subsidium*.

SANTA MARIA DISTRIBUCIÓ DELS ALTARS

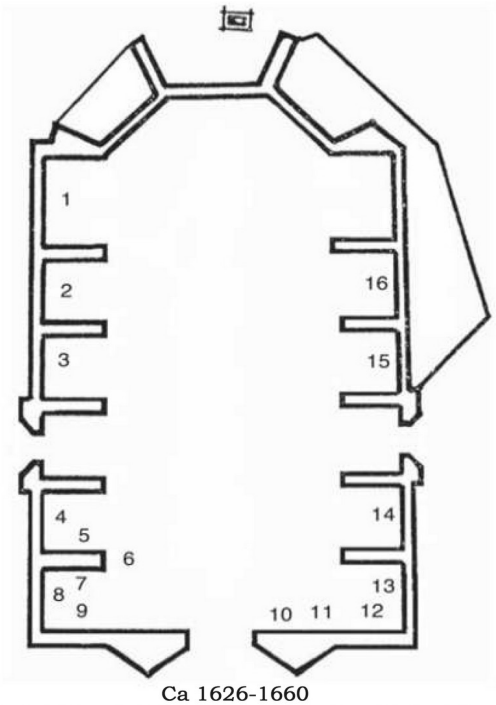

Ca 1626-1660

1- Altar dels Sants Reis o Epifania
2-Altar del Crucificat
3-Altar de Sant Martí, abans del Sant Sepulcre
4- Altar de l'Àngel Custodi
5- Altar de la Verge del Rosari
6- Altar de Sant Roc i Sant Blai
7-Altar de Sant Bernat
8-Altar de la Verge del Socors
9-Altar de la Santa Elena o de la Invenció de la Santa Creu
10-Altar del Descendiment de la Creu
11- Altar de Santa Magdalena
12- Altar dels Sants Pere i Pau
13- Altar de les Ànimes del Purgatori (A partir de 1654 es trasllada a la tercera capella del costat de l'epistola i el seu espai és destinat a l'Altar de la Verge dels Desemparats)
14- Altar de Sant Antoni i Santa Bàrbara
15-Altar de l'Arcàngel Sant Miquel
16- Altar de Santa Llúcia

||[292] *Altare Sancte Lucie.*

Visitarunt dictum altare et invenerunt que les figures estan pintades en aquell són molt antigues y moltes contra lo decret de la santedad del papa *Urbano* y altres despintades, que en dit altar no y ha cobrialtar y que té necessitat de dues estovalles, manen dits señors visitadors als Rossos, señors qui són de dits altar y capella y a les persones a qui toca, que dins 6 messos fassen repintar les figures de dit altar, y les parts de aquell ne tenen necessitat, y estan descrostades, fassen dites dues estovalles y cobrialtar; altrament, passat dit termini, si renitents hauran estat, *nunch pro tunch*, lleva ad aquells lo dret tenen en dit altar y capella, reservant-lo a sa Señoria Il·lustríssima per a que aquell adjudique a les persones a sa Il·lustríssima ben vistes.

Ítem, per quant se ha tengut notícia que moltes persones solen y acostumen tallar alguns troços dels cobrialtars de guadamacil estan damunt los dits altars, y dels davantaltar de guadamacil de aquells, per a *emplear* aquells en obres profanes, lo que és molta indecència, poch respecte y temor de Déu nostre Señor; per ço dits señors visitadors manen a totes y qualsevol persones de qualsevol estat, grau y condició sien, que d'esta hora en avant, a pena de excomonicació major *latte sententie in his scriptis trina canonica monitione premissa ipso facto incurrenda*, no tallen, ni prenguen tros algú dels cobrialtars y davant altars de guadamacil dels damunts dits altars de dita iglésia, ||[293] manant al vicari *perpetuo* de dita parrochial que sots la mateixa pena, si persona alguna contravindrà al dit *mandato*, la publique per excomonicada y com a tal la llanse de la *iglésia*.

Chorus.

Visitarunt choru et invenerunt bene.

Sacristia

*Visitarun sacristiam et invenerun*t que aquella té poca capasitat per ésser molts los preveres, ornaments y altres coses de dita *iglésia* estan en aquell, per ço dits señors visitadors exorten als jurats de dita vila procuren, ab la brevetat possible, ampliar aquella.

Argentum et ornamenta.

Visitarunt argentum et ornamenta et invenerunt que y ha inventari de la plata y roba de dita iglésia, y que en un armari a hont està la plata estan algunes relíquies de sants y ha en dita iglésia, y que entre altres relíquies y ha lo cap de una de les onze milla vèrgens[201] en una peanya, eo tabernacle, sens que aquell està guarnit, de manera que dita relíquia no està ab la decència deguda. Per ço, que aquella la pot llevar quasevol persona y ròmprer algun tros, manen per ço dits señors visitadors als jurats de dita vila, que attès les relíquies dels sants (per medi dels quals la magestat de *Christo* Nostre Señor nos dóna tot bé en lo espiritual y temporal) se deuhen respectar y venerar ab tota decèntia, y zel christià deguts, que per ço guarneixquen dita relíquia de plata de manera que ||[294] persona alguna no puga tocar aquella, y que per a dites relíquies ans 3 mesos fassen un armari en dita segristia, en lo qual possen aquelles, perquè és molta indecèntia y poca veneració aquelles estiguen en lo armari a hont està la plata de dita iglésia, la qual està acomanada a un secular, que qualsevol pot manotejar dites relíquies, per quant en dita *iglésia* y ha necessitat de dos bosses per als corporals, un tern y frontal blanch, una capeta per a quant se va al combregar a algun malalt, un drap per a la trona y adobar la casulla blanca de domàs y estola; per ço, dits señors visitadors manen als jurats de dita vila que dins un any fassen fer dites bosses, tern, y frontal blanch, capeta per als combregars, drap per a la trona y fassen adobar la casulla y estola blanques.

Corpus ecclesiae.

Visitarunt corpus ecclesiae et invenerunt que aquella se plou en algunes parts y així mateix algunes de les capelles de dita iglésia, manen dits señors visitadors als jurats de dita vila y senyors de dites capelles, que a pena de excomonicació, dins 3 mesos, fassen adobar y reparar *respective* dita iglésia y capelles, de manera aquella y aquelles no·s ploguen.

Cementerium.

Visitarunt cementerium et invenerunt que de la casa de la señora Jusepha Reus ha caygut un pany de paret dins lo fossar, y que la terra de aquell està dins dit fosar, y que·l tarrat de la capella de nostra señora dels Desamparats està dins dit fossar està molt ||[295] derruït[202]. Per ço, manen dits señors visitadors als jurats de dita vila y a dita Josepha Reus, que dins 6 mesos, sots pena de 6 lliures per quiscun *respective de propris pagadores*, y de excomonicació major *in*

subsidium, adoben *respective* lo tarrat y paret derrocada, de manera que aquelles estiguen com se deu.

Rationale.

Prengueren compte al vicari y *clero* del rational y trobaren que en la visita passada se diu que los aniversaris hi ha fundats en dita iglésia eren 954, ço és 217 cantades a charitat de 55 sous aniversari y 137 resats a charitat de 3 sous aniversari, que dites dos parts junts són dits 954 aniversaris, los quals, en la dita passada visita, foren així mateix reduhïts en cantats a charitat de 6 sous per aniversari y en resats a charitat de 3 sous aniversari, en esta forma quede la massa comuna de dits aniversaris, se pren la charitat de 65 sous y de esta se extrau la charitat de la missa dels aniversaris, caben en aquella a charitat de 3 sous per quiscuna y se'n celebren misses dites aniversaris, resats, y de la restant quantitat, extreta la charitat com està dit de les misses dels aniversaris, caben en tota aquella se'n celebra un aniversari cantat, ço és, un *nocturno* ab laudes de morts y en lo endemà, una missa cantada ab sis responsos cantats, retenint-se una de les misses dels aniversaris, caben en dits 6 sous per al aniversari cantant, y com dits vicari y *clero*, sens tenir concessió alguna de poder reduhir los aniversaris, han entrat dende la visita passada fins a la present, haja reduhït aquells en la forma dalt dita, en resats y cantats, per a que dits vicaris y *clero* tinguen contes ||[296] dels que se han de celebrar resats, y cantats y los que són reduhïts se fa reducta de aquells tenen feta gràcia en la forma següent; *Primo*, se ha trobat que dels aniversaris reduhïts en la forma dalt dita, fins a la passada visita, n'i ha a charitat de 50 sous aniversaris 23; a 12 sous aniversari, 34; a 10 sous aniversari 493; a 8 sous aniversari 8; a 7 sous aniversari 26; a 13 sous aniversari 3; a 6 sous aniversari, 5; a 13 sous aniversari, 240; a 14 sous aniversari 4; a 18 sous aniversari, 6; a 21 sous aniversari, 6; a 55 sous aniversari 6; a 6 sous 8 [diners] aniversari 27; a 11 sous aniversari 7; a 27 sous 2 [diners] aniversari 1; a 7 sous 2 [diners] aniversari 2; a 7 sous 6 [diners] aniversari 9; a 8 sous 4 [diners] aniversari, 3; a 8 sous 6 [diners] aniversari 1; a 8 sous 8 [diners] aniversari 3; a 10 sous 8 [diners] aniversari 6; a 13 sous 4 [diners] aniversari 2; a 5 sous aniversari, 5; a 24 sous aniversari 2; a 26 sous 8 [diners] aniversari 2; a 17 sous 6 [diners] aniversari 4; a 33 sous 6 [diners] aniversari 1; a 12 sous 6 [diners] aniversari 1; a 16 sous aniversari 1; a 11 sous 4 [diners] aniversari 5; a 6 sous aniversari 1; a 6 sous 6 [diners] aniversari 3; a 10 sous 6 [diners] aniversari 2; a 14 sous 6 [diners] aniversari 2; a 11 sous 6 [diners] aniversari 5; a 41 sous aniversari 1; a 35 sous aniversari 1; a 18 sous 8 [diners] aniversari 1; a 13 sous 3 [diners] aniversari 2; a 30 sous 3 [diners] aniversari 3; a 9 sous aniversari 10; a 20 sous aniversari 1; a 28 sous aniversari 1; a 33 sous 4 [diners] aniversari 1; a 16 sous 4 [diners] aniversari 1; a 40 sous aniversari 1; a 16 sous 8 [diners] aniversari 1 y a 112 sous aniversari 1; que tots junts són 972 aniversaris, dels quals, llevats llevats (*sic)* 2 aniversaris de major for de 61 sous aniversari, queden 970 aniversaris, la ànnua charitat dels quals quiscun any importa 614 lliures, 19 sous, 3 [diners], que distribuhida en aniversaris en la foma dal dita són, quiscun any, 189 aniversaris cantats y 780 resats; sobrant de dita quantitat 14 sous, 3 [diners], als quals aniversaris canta hajustan-hi los ||[297] aniversaris no reduhits de major charitat de 65 sous y 42 aniversaris de charitat de 13 sous aniversari, los quals, reduhits lo que don Justino Antolinez de Burgos en la última visita per aquell feta, del *resago* de 5492 misses de taula, de les quals en la visita passada no·s fa mentió, ne prengeren en compte, los quals, dit *clero*, se'n concesió alguna celebrava, reduhits a charitat de 20 sous aniversari, són 233 aniversaris cantats y 780 resats, celebradors lo any 1638; y ha constat dit *clero* dit any haver-ne celebrat 190 cantats y 782 resats; en dit any se'n fundaren 9, que ajustats són 242 cantats y 780 resats, celebradors en lo any 1639; y ha constat haver-ne celebrat 193 cantats y 789 resats; en dit any se'n fundaren 2, que ajustats són 244 cantats y 780 resats, celebradors lo any 1640; y ha constat haver-ne celebrat 196 cantats y 792

resats, en dit any se'n fundaren 21, que ajustats són 265 cantats y 780 resats, cebradors lo any 1641; y ha constat haver-ne celebrat 200 cantats y 802 resats, en dit any se'n fundaren 14, que ajustats són 279 cantats y 780 resats, celebradors lo any 1642; y ha constat haver-ne celebrat 209 cantats y 817 resats, en dit any se'n fundaren 9, que ajustats són 288 cantats y 780 resats, celebradors lo any 1643; y ha constat haver-ne celebrat 215 cantats y 822 resats, en dit any se'n fundaren 11, que ajustats són 299 cantats y 780 resats, ||[298] celebradors lo any 1644; y ha constat haver-ne celebrat 217 cantats y 829 resats, en dit any se'n fundaren 13, que ajustats són 312 cantats y 780 resats, celebradors lo any 1645; y ha constat haver-ne celebrat 220 cantats y 838 resats, en dit any se'n fundaren 7, que ajustats són 319 cantats y 780 resats, que tots junts, resats y cantats són 1099, ço és 196 a charitat de 65 sous, compresa la charitat dels 780 resats a charitat de 112 sous aniversari; 1 a 20 sous aniversari; 1 a 13 sous aniversari; 42 a 15 sous aniversari; 64 a 17 sous aniversari; 2 a 26 sous aniversari; 2 a 43 sous aniversari; 1 a 10 sous aniversari; 2 a 20 sous aniversari; 3 a 50 sous aniversari, aniversaris, que tots junts són 1099 aniversaris, dels quals, cantats, falten a celebrar per los anys retroscrits 522 aniversaris; y, si bé és veritat podien dits señors visitadors condempnar a dit vicari y *clero* a celebrar dits 522 aniversaris cantats, però per quant per los anniversaris retroscrits, així mateix consta haver dit *clero* celebrat 230 aniversaris resats, además dels que tenia obligació celebrar juntament, que en lo substancial del sufragi se ha fet frau a les ànimes, usant de la facultat, prenen a compte de dits 522 aniversaris cantats dits 230 resats, y així resten per celebrar a dit *clero* 192 aniversaris cantats, los quals manen a dits vicari y *clero* que, a pena de excomonicació, celebren lo más prest puguen, portant de aquells conte a part; y, per quant dels aniversaris reduhíts de menor charitat de 65 sous, a dita charitat de 65 sous (sic) a dita charitat, sobren 14 sous 3 [diners], [203]manen dits señors visitadors a dits vicari y *clero*, que quiscun any ||[299] celebren 4 misses resades per tots aquells diffunts a qui toca, possant dites misses en lo trast de les misses de taula de dita *iglésia*.

Íttem, trobaren que les dobles en la visita passada se diu eren 54, y en aquella ha constat haver-i hagut error, per ço, que les amortizades ha constat per los llibres de dit *clero* ésser solament 51 dobles, y que en lo any 1642 se'n fundà 1, que ajustada són 52, les quals ha constat per tot los aniversaris, des de dita visita fins per tot lo any 1643 *inclusive*, estar totes celebrades, ço és 49 dobles a 40 sous dobla, a 100 sous dobla 1; a 41 sous dobla 1 y a 30 sous dobla 1, celebradora en la hermita de santa Àgueda, que totes juntes són dites 52 dobles, celebradores en lo any 1642. *Íttem*, trobaren que les misses cantades se diu en la visita passada eren 136, y en aquell ha constat haver hagut error, per ço que ben mirats y regoneguts los llibres de dit *clero*, ha constat aquelles ésser 148, ço en la parrochial *iglésia* 112, en la iglésia de la Sanch 13, en la hermita de nostra Senyora del Lledó 19 y en la hermita de santa Magdalena 4, de les quals 112 fundades en dita parrochial, les de menor charitat de 20 sous foren per lo senyor canonge Thomàs, en dita passada visita, a dita charitat reduhïdes, de les quals ha constat haver-i a charitat de 18 sous missa 17; a 17 sous 4 [diners] missa 1; a 12 sous missa 2; a ||[300] 18 sous 8 [diners] missa 1; a 18 sous 6 [diners] missa 1; a 15 sous missa 2; a 15 sous 4 [diners] missa 1; a 22 sous missa 1; a 20 sous missa 22; a 25 sous missa 2; a 21 sous missa 2; a 30 sous missa 1, de les quals, de menor charitat de 20 sous, lo *annuo reditt* quiscun any importa 74 lliures, 11 sous, 6 [diners], a la qual quantitat, ajustant-hi 2 lliures, 9 sous, 9 [diners] que dit *clero* sens concessió alguna en anys atràs quant foren dites misses reduhïdes a charitat de 18 sous missa, tragué de la massa de aquelles y aplicà a les misses fundades en la *iglésia* de la Sanch, hermites de nostra Senyora del Lledó y hermita de senta Magdalena, importen dites dos partides 11 lliures, 2 sous, 3 [diners], que benedida dita quantitat en misses cantades a 20 sous missa, són 11 misses, sobrant 2 sous, 3 [diners], que ajustades ab les 28 no reduhïdes fundades en dita parroquial són 105, a les quals,

ajustant-hi les 36 fundades en dites *iglésies* de la Sanch, hermites del Llidó y de senta Magdalena, són 141 misses cantades, celebradores en lo any 1638, y ha constat falten a celebrar 2 misses cantades; en dit any se fundaren 2 que, ajustades, són 143 celebradores en lo any 1639 y ha constat falten a celebrar 2, en dit any no se'n fundà alguna fins al any 1642, y ha constat, per dits tres anys, falten ha celebrar 6. Dit any 1632 se'n fundaren 3, que ajustades són 146 celebradores lo any 1643 y ha constat falten a celebrar 2; dit any se'n fundaren 2, que ajustades són 148 celebradores lo any 1644 y falten a celebrar; en dit any se'n fundaren 4, que ||[301] ajustades són 152, celebradores lo any 1645, y falten a celebrar 2; dit any no se'n fundà alguna y això lo any 1646 són celebradores dites 152 misses cantandes, ço és 108 a charitat de 20 sous missa; 1 a 22 sous missa; 2 a 25 sous missa; 2 a 21 sous missa; 2 a 30 sous missa; 12 a 9 sous 6 [diners] missa; 5 a 10 sous missa; 5 a 7 sous missa; 1 a 3 sous 4 [diners] missa; 1 a 15 sous missa; 1 a 6 sous 8 [diners] missa; 4 a 11 sous missa; 1 a 13 sous missa; 3 a 14 sous missa; 2 a 12 sous missa y 3 a 8 sous missa, que totes juntes importen dites 162 cantades, ço és 21 en la hermita de nostra Senyora del Lledó, 13 en la *iglésia* de la Sanch, 4 en la hermita de Santa Magdalena y les restants 114 en la iglésia parrochial de dita vila, y així mateix falten a celebrar, per los anys retroscrits, 16 misses cantades, les quals manen dits señors visitadors celebren[204] sots pena de excomonicació lo més prest puguen dits vicari y *clero*.

Íttem, trobaren dits señors visitadors y ha fundades en dita iglésia 43 misses de plagis ab *misereres* a charitat de 6 sous 6 [diners] missa, y que des de la visita passada fins per tot lo any 1645 falten a celebrar 15 misses, les quals manen a dit vicari y *clero* celebren lo més prest puguen.

Íttem, trobaren que en la visita passada se diu que les misses de taula y ha fundades en dita iglésia, a charitat de 3 sous missa, són 3097; a charitat de 3 sous 6 [diners] ||[302] missa 12 misses; a charitat de 2 s. 6 [diners] missa 18 misses, y a charitat de 20 sous missa 2905 misses, que totes juntes importen 6092 misses, de les quals, les 2905 a charitat de 2 sous missa foren, en dita passada visita, per lo señor canonge Thomàs, visitador, reduhïdes a charitat de 3 sous missa, que reduhïdes són 1937 misses, les quals ajustades a les restants no reduhïdes són 5124 misses, celebradores en lo any 1638, de les quals, per concessió feta en la visita passada, pot dit *clero* quiscun any celebrar 1000 misses a charitat de 4 sous missa, sempre que y haja algun prevere malalat, ço és 3 sous de charitat per al celebrant la missa y 1 sou per al prevere malalt, y així mateix, per concessió feta en les passades visites, pot dit *clero* tots los diumengues y festes manades celebrar en la hermita de nostra Senyora del Lledó, de les misses fundades en dita parrochial, una missa a charitat de 4 sous; dit any 1638 se'n fundaren 66, que ajustades són 5290 celebradores lo any 1639; en dit any se'n fundaren 52, que ajustades són 5242 celebradores en lo any 1640; en dit any se'n fundaren 187, que ajustades són 5429 celebradores lo any 1641; en dit any se'n fundaren 167, que ajustades són 5596 celebradores lo any 1642; en dit any se'n fundaren 214, que ajustades són 5810 celebradores lo any 1643; en dit any se'n fundaren ||[303] fundaren (*sic*) 94, que ajustades són 5904 celebradores lo any 1644; en dit any se'n fundaren 280, que ajustades són 6084 celebradores lo any 1645; en dit any se'n fundaren 12, que ajustades són 6096 misses, a les quals ajustant-hi les 4 misses resades se han de celebrar en la sobra de la massa dels aniversaris reduhïts són 6100 misses y tantes se'n han de celebrar lo any 1646 als fors següents, ço és 5964 a charitat de 3 sous missa; 12 a charitat de 3 sous, 6 [diners] missa; 78 a charitat de 2 sous, 6 [diners] missa; 29 a 3 sous, 2 [diners] missa; 13 a 4 sous missa y 4 a charitat de 3 sous, 7 [diners] missa, que totes juntes són dites 6100 misses, per tots los quals 8 aniversaris damunt dits, conta tenia dit *clero* obligació de celebrar 44379 misses y consta aquell tan solament haver-ne celebrat per dits anys 36728 misses, ço és 30857 a charitat de 3 sous missa en

la parrochial, y així mateix, en dita *iglésia* parrochial, per a subvensió dels malalts, en la forma dalt dita, a charitat de 4 sous missa, 2970 misses, les quals, contades a charitat de 3 sous missa són 3960 que, ajustades ab les que dit *clero* ha celebrat de 3 sous, són 34817; y així mateix ha constat per dits anys haver celebrat en la hermita de nostra Senyora del Lledó, a charitat de 4 sous missa, 2901 misses, les quals, ||[304] dit *clero* no ha pogut celebrar, per no tenir feta gràcia de poder celebrar les misses fundades en la parrochial en la dita hermita, sinó tan solament los diumenges y festes de guardar, no ni ha fundades en aquella, prenen de charitat per quiscuna 4 sous, y així sols se prenen en compte, a dit *clero*, per rahó de les festes y diumenges de quiscun any, 150 misses a charitat de 4 sous, compreses les fundades en dita hermita, que juntes importen les misses aquell ha celebrat per lo temps de vuyt anys, a rahó de 150 misses quiscun any, 1200 mises cantades; a charitat de 3 sous missa són 1600 que, ajustades ab les 34817 misses, són 36417 misses, y si bé és veritat[205] que dit *clero* no podia celebrar les misses fundades en dita parrochial en la hermita dita de nostra Senyora del Lledó, per no tenir concessió alguna, ni previlegi, sinó és tan solament los diumenges y festes de guardar, com està dit y podien dits señors visitadors no pendre aquelles en compte, però, attenent a la bona fe que dit *clero* ha tengut, prenen en lo compte les 1710 misses que dit *clero* ha celebrat en dita hermita per lo dit temps de 8 anys, a charitat tan solament de 3 sous missa, restants de les 2920 celebrades en dita hermita del Lledó, a ||[305] charitat de 4 sous, conforme lo compte portava dit *clero*, que ajustades dites 1710 misses ab les 36417 misses, conta dit *clero* haver celebrat 38118 misses, per tots los damunt dits 8 anys, y així queda dit *clero* a celebrar per dits vuyt anys 6261 misses.

Íttem, trobaren que dit *clero* ha celebrat les 8904 misses de taula ressegades de la passada visita, que en aquella foren reduhïdes en aniversaris a charitat, 50 sous aniversri, compreses les 1500 que dit señor visitador se'n porta per a fer celebrar en altres *iglesies*.

Ademés de les quals obligacions té dit *clero* les següents: *Primo*, fer certes absolucions generals lo dia de diffunts. *Íttem*, per salmegar al monument. *Íttem,* cantar matines per Juseph Mas. *Íttem*, pagar peita. *Íttem*, fer les professons de la minerva. *Íttem*, cantar completes y gogs en nostra Senyora del Lledó. *Íttem* pendre 4 bulles de diffunts. *Íttem*, cantar les lletanies de nostra Senyora. *Íttem*, acompanyar la vera creu. *Íttem*, fer una professó lo dia de la Anunciació a nostra Senyora del Lledó per Magdalena Puyg. *Íttem*, assistir a la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Santíssim Sacrament. *Íttem*, fer una professó a senta Bàrbera per Magdalena ||[306] Puyg. *Íttem,* pagar certa pensió a la viuda Puig, deuda de aquella. *Íttem*, cantar tots los dies 3ª, 6ª, 9ª,vespres y completes. *Íttem*, donar charitat a pobres. *Íttem*, cantar prima la vespra de Nadal. *Íttem,* cantar los goigs en lo Socós per Ursola Sisternes. *Íttem*, cantar matines de Nadal, y matines de Tenebres, per a tot lo qual té dit *clero* renda amortizada.

De manera que ha menester dit *clero* per a les obligacions damunt dites la renda següent:

Primo, per als 1099 aniversaris resats y cantats als dits fors.....746 lliures, 7 sous
Íttem, per a les 12 dobles a dits fors.....106 lliures, 2 sous
Íttem, per a les dites 152 misses cantades als dits fors.....133 lliures, 5 sous
Íttem, per a les 43 misses de plagis al dits for.....13 lliures, 9 sous 6
Íttem, per a les 6100 misses de taula als dits for.....919 lliures, 7 sous 2
Íttem, per a les absolucions generals lo dia de diffunts.....2 lliures, 7 sous 2
Íttem, per a psalmejar al monument.....1 lliura, 7 sous 2
Íttem, per a les matines de Joseph Mas.....93 lliures, 4 sous 4
Ittem, per la peyta paga lo *clero*.....1 sou 3
||[307] *Íttem*, per les professons de la minerva.....6 lliures, 6 sous
Íttem, per les completes y goigs a nostra Senyora del Lledó.....1 sou

Íttem, per a 4 bulles de diffunts..... 7 sous
Íttem, per a les lletanies de nostra Senyora.....2 lliures
Íttem, per acompanyar la vera creu.....3 lliures, 7 sous
Íttem, per la professó al Lledó de Magdalena Puig.....2 lliures, 1 sou 6
Íttem, per a la *ausència* de la octava de *Corpus Christi* quan se reserva
lo Santíssim Sacrament..... 6 lliures
Í*ttem, Íttem* per la professó a senta Bàrbera de Magdalena.....1 lliura
Íttem, per la pensió se paga a la viuda Puig de falida.....6 lliures
Íttem, per a dar a pobres..... 3 sous, 4
Íttem, per a prima la vespra de Nadal.....2 sous
Íttem, per los goigs se canten en lo Socós per Ursola Sisternes.....1 lliura, 2 sous 4
La qual importa conforme lo compte dalt dit.....2045 lliures, 5 sous, 9
Té de renda dit *clero*, conforme lo llibre dels censals y lo de la col·lecta
de aquella..... 2622 lliures, 8 sous, 11
||[308] De les quals n'i ha de exhigible y que es cobra.....2525 lliures, 2 sous, 6
De inexigible, si bé celebren les obligacions incumbeix ad aquella per no saber a les que pertanyen y no estar també dit *clero* exonerat.....96 lliures, 6 sous,. 5
Queda a dit c*lero*, pagades dites obligacions, compres lo inexigible.....511 lliures, 3 sous, 2
Totes les quals se distribuïxen en les següents hores y obligacions:
Primo, en matines de Nadal, fet *computo* de 38 residents que al present són a rahó de
16 sous per quiscun..... 30 lliures, 8 sous
Íttem, en matines *de Tenebris*, y matines de Pasqua de Resurectió, a charitat de 4 sous prevere, per quiscunes matines..... 30 lliures, 8 sous
Íttem, per a tèrcia, sexta, nona, vespres y completes, les hores fundades per Juseph Mas, fet *computo* per los dits 38 residents, a charitat de nou dinés per quiscun, tots los dies per totes les hores..... 520 lliures, 2 sous
Per a totes les quals matines y hores, fet *computo* en la forma dalt dita, conforme los preveres residents ha de menester dit *clero*.....580 lliures, 8 sous
||[309] De manera que falta a dit *clero*, per a la solutió y paga de dits
matines y hores..... 3 lliures, 4 sous, 10
Íttem, per quan, fet lo compte de les obligacions de dit *clero* y renda de aquell, consta que per a les matines de Nadal, matines *de Tenebris*, matines de Pasqua de Resurrectió, tèrcia, sexta, nona, vespres y completes, y hores de Juseph Mas, queda a dit *clero* quiscún any de renda 577 lliures, 3 sous, 2 [diners], per ad aquelles, y per quan residint més o menys preveres, a dites hores y matines, a quiscún dels tals residents no se li done més ni menys distribució de la dalt dita, y com la renda de dites hores vaja de augment per estar aplicades ad aquella les ingresions de vasos, dotacions de beneficis y possesssions de aquells, y també per no accudir sempre a dites hores tots los residents, per tot lo qual és forsa haver de sobrar de dita administració, per quiscun any, alguna quantitat de diner, la qual com estiga aplicada a dites matines y hores no puga dit *clero* distribuhir-la en altres celebracions, per a que la distribució de dites hores vaja de esta hora en avant en augment, manen per ço dits señors visitadors a dits vicari y *clero*[206], que a pena de 6 lliures per quiscun *respective,* de propris pagadores, porten compte a part de la administració y renda de dites hores, sens portar aquella immiscuhida en les demés obligacions de dit *clero*, nomenant ||[310] quiscun any un prevere de dita *iglésia* en rational, per a la paga de dites matines y hores; y que sots la mateixa pena, les quantitats quiscun any sobraran de la renda de dites hores[207], aquelles les carreguen a censal per a l'augment de dites hores.

Íttem, prengueren compte a la caixa y trobaren que, dende la visita passada fins a 24 de dehembre de l'any 1645 han entrat en aquella, de quitaments de censal per a esmersos de celebracions de aniversaris, dobles, misses cantades, misses de taula y altres obres pies, 5781 lliures, 5 sous.

Íttem, de ingrecions de vasos, dotacions de beneficis y possessions de aquells, fins per tot lo any 1644 *inclusive*, 965 lliures, 6 sous.

Totes les quals damunt dites quantitats ha constat estar esmersades y carregades a censal, exceptades 300 lliures que dit *clero* té donades de bestreta al col·lector de les rendes de aquell, de les quals, quiscun any, paga a dit *clero* de interés 15 lliures, y dites 15 lliures de renda no estan compreses en la dalt dita de dit *clero*.

Íttem, trobaren que dit *clero* ha celebrat de misses de trentenaris, novenes, y *mortuorums* en lo any 1638, 2033 misses; en lo de 1639 ha ||[311] constat haver celebrat 1384 misses; en lo de 1640 ha celebrat 1972 misses; en lo de 1641 ha celebrat 3495 misses; en lo de 1642 ha celebrat 2691 misses; en lo de 1643 ha celebrat 1798 misses, y en lo de 1645 ha celebrat 2076 misses.

[208]Y per quant dit vicari y *clero* no porten llibre de clàusules dels llegats *pios* se deixen los diffunts se sotarren en dita parrochial, ni menys continuen en lo rational de dit *clero* les misses de trentenaris, novenes y altres se deixen en dita iglésia celebradores los fels diffunts, sinó que dit *clero* solament porta continuades en los rationals les misses celebra deixades per dits diffunts, per lo que no·s pot traurer les misses tenia dit *clero* obligació de celebrar, manen per ço dits señors visitadors a dits vicari y *clero* que de esta hora en avant, a pena de 3 lliures per quiscun *respective*, per quiscuna vegada se contravindrà de propris pagadores, porten llibre de les clàusules dels fels diffunts, cosint-les totes per los anys en un llibre sens tornar-les a la part, manant, sots dita pena al rational, que huy és y per temps serà de dita iglésia, que dins lo espay de un dia natural continue ||[312] nue (*sic*) en los rationals lo número de les misses que dits diffunts se deixaren y estaran continuades en dites clàusules celebradores en dita parrochial, y així mateix totes aquelles misses de dotacions de ànimes dels diffunts moriran *ab intestat*, y dits números vaja omplint dit rational, així com dites misses se celebraran, per a que de aquesta manera se sàpia lo número de les misses entraran y les que se hauran celebrat.

[209]*Íttem,* per quant així mateix ha constat que dits vicari, *clero* y rational, no porten compte ni trast de les misses votives entren en dita iglésia, ni de la celebració de aquelles, per lo que no·s pot saber los que han entrat, ni les que dit *clero* ha celebrat, per ço, per a que de esta hora en avant se sàpia lo número de les misses votives entraran en dit *clero*, y les que se hauran celebrat, per ço dits señors visitadors manen a tots los preveres de dita parrochial que, a pena de 2 lliures per quiscuna vegada contravindran de propris *respective* pagadores, que dins lo espay de dos dies naturals, sempre y quant los donaran charitat alguna de misses votives, aquells manifesten al rational de dita iglésia, manant sots la mateixa pena a dit rational, que en un trast appart el dit rational continue lo número de les misses votives ||[313] li seran manifestades, y altres de les quals li serà donada la charitat, y vaja omplint dits números, així com se aniran celebrant per a que de aquesta manera se sàpia lo número haurà entrat en dites misses y aquelles que dit *clero* celebrat haurà, per ço que de altra manera no·s pot traure lo número y celebració de dites misses.

Plat de Ànimes.

Íttem, trobaren que lo plat de les Ànimes lo porta un capellà, y que del que se acapta en aquell, quiscun prinsipi de mes se'n celebra un aniversari y la missa onzena tots los dies, y del *ressiduo* misses per a dites ànimes, y així ha constat que dit plat, en lo any 1638, acapta 150 lliures, 15 sous, 11[diners], y de aquelles se'n han celebrat aniversaris y misses; en lo any 1639 acaptà 138 lliures, 15 sous, 11[diners], y se han celebrat aniversaris y misses; en lo any 1640

acaptà 158 lliures, 11 [diners], y se han celebrat aniversaris y misses; en lo any 1641 acaptà 156 lliures, 8 sous, 7 [diners], y se han celebrat aniversaris y misses; en lo any 1642 acaptà 177 lliures, 11 sous 11 [diners], de les quals se han celebrat aniversaris y misses; en lo any 1643 acaptà 140 lliures, 15 sous 3 [diners], de les quals se han celebrat aniverssaris y misses; en lo any 1644 acaptà 155 lliures, 5 sous 11 [diners], de les quals se han celebrat aniversaris y misses, y en lo any 1645 acaptà 180 lliures, 1 sous 5 [diners], ||[314] de les quals se han celebrat misses y aniversaris.

Beneficia.

Íttem, trobaren que del benefici fundat per Bernat Ferrer, lo qual obté mossèn Vicent Vilalta, falten a celebrar fins a l'últim de dezembre de 1645 *inclusive* 7 misses.

Ítem, del benefici fundat per Pere Pedrona[210], lo qual obté mossèn Gregori Gil, falten a celebrar fins a l'útim de dezembre de 1645 falten a celebrar 12 misses.

Íttem, del benefici fundat per Pons de Brusca, lo qual obté mossèn Vicent Ferrer, prevere, falte a celebrar fins a últim de dezembre de 1645 ab les resagades 254 misses.

Íttem, trobaren que del benefici diaconal fundat per Violant Moliner, sots invocació de Sant Miquel, lo qual obté March Frayle, curat de la seu de Tortosa, lo qual té obligació de celebrar quiscun any, conforme lo thenor de la fundació, 156 misses, no consta haver-se'n celebrat alguna, per los llibres rationals de molts anys a esta part.

Íttem, del benefici fundat per Juseph Mas, notari, lo qual obté mossèn Nicholau Caperó, prevere, falten a celebrar fins a l'últim de dezembre de 1645 *inclusive*, falten a celebrar ab les resagades, 83 misses.

Ítem, del benefici fundat per Mariana, muller ||[315] de Bernat Pineda. lo qual obtè mossèn Francesch Jover, clergue, falten a celebrar fins a l'últim de dezemebre de 1645 ab les retardades, 928 misses.

Ítem, del benefici fundat per Francisca Sancho, lo qual obtè mossèn Pere Flos, prevere, falten a celebrar fins a l'últim de dezembre de 1645 *inclusive*, 103 misses.

Ecclesia Sanguinis Christi.

[211]*Visitarunt dictam ecclesiam et eius altaria et invenerunt* que la ara està en lo altar de les ànimes, (altre dels altars de dita iglésia), és molt chica, y que la pintura de dit altar és molt indecent y contra lo decret de la santedat del papa *Urbano*, manen per ço, dits señors visitadors, als jurats de dita vila, administrador de dita iglésia, y a les persones a qui toca, que dins 6 dies, a pena de excomonicació major, lleven dita ara, que dins 8 mesos, sots dita pena, fassen repintar dit altar, de manera estiga decent y bé y compren una ara gran y bona, per ad aquell, manant als preveres de la iglésia parrochial de dita vila que a pena de 2 lliures per quiscuna vegada se contravindrà, per quiscun *respective* de propris pagadores, no diguen missa en dit altar que primer aquell no estiga decentment repintat y tinga ara bona y gran.

Íttem, trobaren que y ha inventari de la roba de ||[316] dita *iglésia* y que té tot lo necessari per a dir missa.

Ecclesia Sancti Nicolai

Visitarunt dictam ecclesiam et eius altare et invenerunt que dita iglésia se plou en moltes parts, y que en la segristia de aquella y ha los hornaments necessaris per a dir missa, si bé la casulla és molt dolenta y la caixa a hont està dita roba és també molt roín, y per quant en la visita passada se manà als jurats de dita vila adobassen dita *iglesia*, per ço que aquella se plovia, sots pena de excomonicació major, lo que no·s té noticia se haja fet. Per ço dits señors visitadors manen als jurats de dita vila, que a pena de excomonicació major, *latte sentencie in his scriptis,* dins 8 mesos, fassen adobar dita *iglésia*, de manera no·s ploga y remendar aquella en les parts ne

té necessitat, fassen fer una casulla sia bona y una caixa nova ab son pany y clau, per a haver de possar la roba de aquella.

Ecclesia Sancti Joannis.

Visitarunt dictam ecclesiam et eius altare quod est sub invocatione Sancti Joannis et invenerunt que dita iglésia se plou tota, y que lo altar és molt indicent, per ésser una cortina mal pintada, y per quant ya en altres visites se ha manat als jurats de dita vila adobassen y reparassen dita *iglésia*, de manera no·s plogués, lo que no consta hajen fet; per çò dits señors visitadors manen ||[317] als jurats de dita vila que, sots pena de excomonicació major, *latte sentencie in his scriptis,* dins un any adoben dita iglésia, reparen aquella en les parts ne té necessitat, de manera no·s ploga y estiga decent y fassen un altar nou decent y bo, manant als preveres de dita iglésia parrochial que a pena de 3 lliures, per quiscun *respective* de propris per quiscuna vegada contravindrà pagadores, no digue misssa en dita igesia de Sant Juan, que primer aquella no estiga adobada y possat altar nou.

Heremita Beatae Virgines Mariae del Lledó.

Visitarunt dictam heremitam et eius altaria et invenerunt que la ara del altar de Sant Juan és chica; manen per ço, dits señors visitadors, als jurats de dita vila y administradors de dita hermita, que a pena de 6 lliures per quiscun *respective* de propris pagadores, dins un any, compren una ara que sia gran y decent per a dit altar, y que dins 6 dies lleven dit altar, la que de present y hestà.

Íttem, *invenerunt* que y ha inventari de la plata y roba de dita hermita, y que aquella té molt sufficientment tot lo necessari.

Hospitale.

Visitarunt hospitale et invenerunt que aquell ||[318] té tota la roba necessària ha de menester, y que la quadra està més a dins de la cuyna, se plou tota; manen dits señors visitadors als jurats de dita vila y administradors de dit hospital, que dins 4 messos, a pena de excomonicació major, fassen adobar y reparar dita quadra, de manera aquella no·s ploga.

[212]*Íttem*, per quant han tengut noticia dits señors visitadors que moltes persones se despossen fora la parrochial *iglésia* de dita vila, per ço manen dits señors visitadors al vicari *perpetuo* de dita parrochial, que a pena de 10 liures y de excomonicació major *in subsidium* per quiscuna vegada se contravindrà, que no despose ell ni sos sotsvicaris a persona alguna fora de dita parrochial que no sia obtenent primer llicència de sa Señoria il·lustríssima o de sos vicaris generals, y que així mateix, sots dita pena, no deixe predicar, ni confessar, tant en dita parrochial *iglésia* com en altres *iglesies* seculars de son districie, a persona alguna que aquella no tinga llicència *in scriptis* de sa il·lustríssima Señoria o de son official y vicari general.

Íttem, per quant se ha tengut notícia que dits vicari y *clero*, fent *ausencia* de dita parrochial *iglesia* los preveres de aquella, tant per negocis propis com ||[319] altrament[213], los paguen per alguns dies als tals *ausents* les distribucions, y per cassos de les hores de dita iglésia, com si personalment asistissen a dites hores, lo que no poden fer, per ço manen dits señors visitadors a dits vicari y *clero*, que a pena de 6 lliures per *quiscun respectuve*, per quiscuna vegada se contravindrà, de propris pagadores, no donen distribucions algunes, ni percassos de les hores se celebren en dita *iglesia* a prevere algun de aquella, no assistisca a dites hores, si no és aquelles estiguen llegítimament impedits per negocis de la *iglesia* o malaltia corporal.

[214]*Íttem*, per quant mentres se celebren los officis divinals en dita parrochial *iglesia* moltes persones de dita vila solen y acostumen passejar-se per aquella ab poca reverència de la Magestat de *Christo* Nostre Señor, dels sants y lloch sagrat dedicat al *culto* divinal, y de Nostre Señor y de sos sants, y per quant ya en altres visites se ha fet *mandado* que mentres se canten y

celebren los officis divinals ningú se paseje per dita iglésia, y la llonjeta[215] està davant la porta major de aquella, y dit *mandato* no se ha observat; per ço dits señors visitadors manen, que a pena de excomonicació major, *latte sentencie in his scriptis trina canonica monitione premissa ipso facto incurrenda* ||[320] que mentres se canten y celebren los officis divinals en dita *iglesia*, persona alguna se paseje per dita *iglesia* y llonjeta de la porta principal de aquella, manant al vicari *perpetuo* de dita parrochial que a pena de 6 lliures per quiscuna vegada contravindrà, de propris pagadores[216], publique per públichs excomonicats a les persones contravindran al present *mandato*, y com a tals los llanse de la *iglesia*.

[217]*Íttem*, per quant lo rational de dita *iglesia* no té continuades en lo racional de aquella les dobles y misses cantades estan fundades en dita parrochial, ni porta compte lo dia aquelles se celebren, ni per quins preveres, per lo que no es pot tràurer lo compte de la celebració de aquelles; per ço, dits señors visitadors, per a que la celebració de dites dobles y misses cantades vaja com se deu, y és rahó, manen al rational de dita iglésia que, a pena de 6 lliures per quiscuna vegada contravindrà, de propris pagadores, porte continuades, ab sos trastos separades y distinchtes les dobles y misses cantades y ha fundades en dita parrochial[218], y les que *in futurum* se fundaran, assentant en dit Rational los dies se celebraran y los preveres diran dites dobles y misses cantades, sens immiscuir en dits trastos ninguna cosa votiva.

[219]*Íttem*, per quant se ha attrobat que dits vicari y *clero* en los llibres a hon tenen continuades y assentades les obligacions y ha fundades en dita parrochial, com ||[321] són aniversaris, misses cantades, dobles misses de taula y altres, tenen continuades moltes dobles, misses cantades, resades, de taula, aniversaris y altres coses votives, y així mateix mesclades, misses en aniversaris, dobles en misses cantades *et converso* unes celebracions en altres, lo que causa moltíssima confussió per a haver de tràurer les obligacions té dit *clero*, per lo que ha sucehït en les visites passades donar lo votiu per amortizat; per ço, per a que les obligacions amortizades de dit *clero* estiguen distintes y separades y ab la claredat se deu, manen dits señors visitadors[220] a dits vicari y *clero*, que a pena de 4 lliures per quiscun *respective*, per quiscuna vegada se contravindrà, de propris pagadores, traguen y borren les celebracions votives de entre les amortizades, y així mateix lleven los aniversaris de entre les misses, lo cantat de entre lo resat, les dobles de entre les misses cantades y resades, *et e concurco*, sinó que dites celebracions estiguen distintes sens estar inmiscuïdes unes ab altres.

[221]*Íttem*, per quan ha constat que en dita vila no se observa lo *mandato* fet en la visita passada de què les figures de nostra Senyora del Rosser no les tinguen en les casses dels clavaris de dites confraries y altres persones seculars de dita vila, y que és molt gran lo abús se fa en portar dites figures en moltes casses dels ||[322] seculars, y quedar dites figures en dites casses ab molta indecència; per ço manen dits señors visitadors als majordoms, clavaris de dites confraries y altres qualsevols persones[222], que a pena de excomonicació major *late sententie in his scriptis trina canonica monitiones_premissa*, no tinguen dites figures y imàgens en ses cases, sinó que aquells tinguen en les *iglesies* y convents, ni aquelles puguen vestir en ses casses, sinó en les iglésies de convents, per a haver de portar a les professons, manant al vicari *perpetuo* de dita parrochial que, a pena de 6 lliures de propris per quiscuna vegada contravindrà pagadores, publique als que renitents seran per públichs excomonicats y com a tals los llanse de la iglésia.

Baciners y Confraries

Primo, trobaren que la confraria del Santíssim Sacrament té, quiscun any de renda, 22 lliures, 15 sous, estan passats los comptes y van bé

Íttem, la confraria de la Sanch de Jesuchrist no té renda, estan passats los comptes fins a l'any 1640 *inclusive*, falta a donar compte de l'any 1651 don Matheu Miralles, de l'any 1642 don Pedro de Reus, de l'any 1643 March Casalis, menor y de l'any 1644 Lluis Giner, ciutadà.

Íttem, la confraria de la Verge Maria, de la qual és administrador lo *clero*, no té renda alguna, estan ||[323] passats los comptes y van bé.

[223]*Íttem*, la llumenària de la Mare de Déu te quiscun any de renda en censos 13 lliures, 12 sous,. 3 [diners] y en censals 19 lliures, 16 sous, 6 [diners], estan passats los comptes y van bé.

Íttem, lo bassi de Santa Llúcia estan passats los comptes y van bé y que no té renda alguna.

Íttem, la administració de la casa y hermita de la nostra Senyora del Lledó ha constat té de renda quiscun any 1 lliura, 10 sous, y que a dita hermita y casa ha deixat un llegat molt pingüe lo *quondam* Balthasar Peris[224], fent hereva de *hazienda* a dita casa y hermita y altres convents, y que per no estar liquidat lo que toca a dita hermita, no·s pot saber la renda aquell té, ni se ha pogut donar compte de la administració de dita cassa des de lo any 1637 *esclusive* fins al present, y així, falta a donar compte de la administració de aquella per temps de 6 anys Juan Vilaroig, y que lo administrador *immediate* següent després de dit Vilaroig pot donar compte de aquella, per ésser dita administració triennal y no haver acabat dit trieni, manen dits señors visitadors a totes les damunt dites, que a pena de excomonicació major, dins 2 messos després de la publicació de la present visita, donen compte de ses administracions *respective*.

||[324] *Íttem*, trobaren y ha en dita vila 1165 cases y en aquelles 4286 persones de comunió y que totes havien complit en la parròchia.

Confessors y Predicadors.

Lo doctor en Sagrada Theologia mossèn Pere Périz, vicari *perpetuo* de dita iglésia.
Christòfol Sisternes, doctor en Sagrada Theologia.
Lo doctor en drets Vicent Bou.
Lo doctor en Sagrada Theologia Pere Gutiérrez.
Mossèn Pere Llorens, subvicari.
Mossèn Miquel Fraga.
Mossèn Nicholau Caperó.
Mossèn Juan Bosch.
Mossèn Miquel Pastor.
Mossèn Pere Flos.

Sant Domingo.

Fray Gregori Moliner, prior.
Fray Ramon Palau.
Fray Luís Navarro.
Fray Matheu Sorlí.
Fray Joseph Sans.

Sant Agostí.

Fray Agosti Pons, prior,
Fray Martin Viciano.
||[325] Fray Pere Ferrer.
Fray Agostí Cugat.
Fray Nicholau Péres.

Sant Francesch.

Fray Gaspar Diago, guardià,

Fray Mateo Fernández,
Fray Francisco Garijo,
Fray Francisco Navarro.
Fray Bazilio Pons.
Fray Andres Castillo.

Totes les quals coses, convengudes en la present visita, a cada un com toquen en los capítols que no y ha pena special imposada, manen dits señors visitadors les cumplen en los plasos senyalats, sots pena de excomunicació, y al rector o regents manen que en rebre la present visita la notifiquen a tots los que toca respectius, y ab una carta dins quinse dies, après de la rebuda avisen a sa il·lustríssima Señoria de dita notificació

Serrano Rochus official et visitator.

||[326] Rebi la present visita yo, Pere Peris, vicari *perpetuo* de Castelló, a dotze dies de nohembre 1646 y la notifique al *clero* en capítol a setze de dit mes y any y en lo púlpit o trona de dita *iglésia* llixguí dita visita eo capítols tocaven a la vila y particulars a díhuit dies de dit mes y any.

Íttem, a 21 de dit mes y any la notifique en particular als jurats y syndich de dita vila.

1664, febrer 19
Visita del Sr Canonge Francesc de Roses,
visitador, *sede vacante*, vicari general

||[399] Any 1664 febrer a 19.

Visita de la Parroquial *iglesia* de la *iglesia* (*sic*) de Castelló de la Plana feta per lo molt reverent senyor Francesch de Roses, canonge de la ceu de Tortosa, official y vicari general y visitador del bisbat de Tortosa, *sede* episcopal vacant.

||[400] Castelló de la Plana.

Deinde autem die decima nona mesis februarii anno a nativitate Domini Millesimo sexagesimo sexagesimo quarto admodum Reverendus dominus Franciscus de Roses presbyter Sacrae Theologiae Doctor, Canonicus sedis dertusensis ac pro Illustri et admodum Reverendo Capitulo canonicorum eiusdem sedis administratore, episcopatus dertusensis sede episcopali vaccante, in spiritualibus et temporalibus officialis et vicarius generalis ac visitator episcopatus dertusensis, visitavit ecclesiam parroquialem villae Castellionis Planiciei, dertusensis diocesis, cuius ecclesiae est vicarius perpetuus reverendus Petrus Peris, presbiter, praesens et deserviens, et ultra eum resident Jacobus Roig, Sacrae Theologiae Doctor, Josephus Breva, Sacrae Theologiae Doctor, Michaele Reboll, Mathias Lahiera, Joannes Bosch, Josephus Castell, Vincentius Ferrer, Christophorus Figuerola, Mathias Tirado, Petrus Sanchis, Policarpius Bernat, Petrus Llorens, Vincentius Breva, Jacobus Ribera, Hyeronimus Quevedo, Jacobus Andreu, Augustinus Llorens, Baptista Granyana, Franciscus Gosalbo, Michael Navarro, Gabriel Bonet, Jacobus Aragonés, Andreas Sanchis, Josephus Amposta, Vincentius Lleonart, Petrus Bort, Joannes Calbo, Vincentius Porta, Petrus Mars, Carolus Marti Joannes, Pasqual Serberianius et Isidorus Moliner, omnes presbiteri beneficiati in dicta parroquiali, qui solitam obediemtiam praestiterunt.

Sanctissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes Baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

[225]*Visitavit olea Sancta et invenit* que les crismeres per a portar los sants olis són de estany; per ço mana dit señor visitador als jurats de dita vila que dins vuyt mesos fassen fer unes crismeres de plata per a anar a dur los sants olis lo dijous Sant, sots pena de excomunicació major

||[401] *Altare maius.*

Visitavit altare maius quod est sub invocatione Assumptionis Beatae Virginis Mariae et invenit bene.

Altare Regum.

[226]*Visitavit dictum altare et invenit* que lo altar està llevat y que en la visita passada se manà al señor que diu ésser de dita capella, don Jaume Muñós, que fes fer altre altar y possar dita capella ab la decència degudes, y no se ha fet, y si bé dit señor visitador podia donar la *ius sepeliendi et aliis* a la persona ben vista, emperò dit señor visitador suspèn la execució de ell al present, y de nou torna a manar a dit don Jaume Munyós, a qui legítimament toca, lo tornar a redificar la dita capella, que dins de un any contador de la notificació de la present visita en avant, torne a redificar lo dit altar y posse la dita capella ab la decència degudes, altrament passat dit termini se donarà lo *jus sepelliendi et allii* de la dita capella a altri.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare et inventi bene.

Altare Sancti Martini.

[227]*Visitavit dictum altare et invenit* que aquell estava de la mateixa manera que en la visita passada, molt indecent, y que no se ha fet lo que en dita visita passada se·ls manà, y si bé no se diu missa, ab tot, dit señor visitador mana als señors que pretenen ser de dita capella, fassen fer allí un *quadro*, dins de un any contador del dia de la notificació de la present visita, altrament, passat dit termini y no u hauran fet, dit señor visitador donarà lo *ius sepelliendi* de dita capella a altra persona así ben vista.

Altare Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare y trobà que actualment se està acabant de daurar[228], y per què sia molt temps que dura lo daurar-lo y no està acabat, per ço mana dit señor visitador a don Arcís Feliu, amo que diu ser de dita capella, que dins tres mesos contadors de la publicació de la present visita en avant, fasa acabar ||[402] de daurar lo dit altar, y posar aquell dins dit termini en dita capella; altrament, passat dit termini, donarà lo *ius sepelliendi y alii* de dita capella a altra persona.

Altare Sanctorum Rochi et Blacii.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare virginis Mariae de Sucursu.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Inventionis Sanctisima Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que no s'i diu missa per no estar aquell decentment; per ço dit señor visitador mana que fins tant dit altar estiga en la decència deguda no s'i diga missa.

Altare decensionis Sanctissima Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que no se ha fet res del que·s manà en la visita passada; per ço dit señor visitador mana al amo de dit altar que dins sis mesos, contadors del dia de la publicació de la present visita en avant, fassa fer un *quadro*, o altar nou y llevar lo que y ha, y hi pose dit altar ab la decència deguda, altrament, passat dit termini, si no u haurà fet, adjudicarà lo dret de dit altar a altri.

Altare Beate Mariae dels Desemparats.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare et invenit bene et adimpletum.

Altare Sancti Michaelis Archangeli.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancta Lucia.

Visitavit dictum altare et invenit que està llevat lo altar y encara no se ha tornat; per ço mana dit señor visitador als hereus de don Bernardo Ros, que diuen ser señors de dita capella, que dins sis mesos tornen a redificar dit altar y posar aquell ab la decència deguda, altrament, passats dit termini, se donarà lo *ius sepelliendi* de dita capella a altri.

Chorus.

Visitavit chorum et invenit bene.

||[403] Sacristia.

Visitavit Sacristiam et invenit bene y que se ha acabat la obra[229], sols falta perficionar-la y fer uns armaris y acabar de fer lo archiu, però mana dit señor visitador se pose tota diligència en fer dits armaris y perficcionar dita sacristía y acabar lo archiu.

Argentum et ornamenta.

[230]*Visitavit argentum et ornamenta* y troba que y ha inventari de la roba y de la plata, y que lo que se·ls manà en la visita passada de que fessen la tapa a la relíquia de les onze milia vèrgens no se ha fet; per ço mana dit señor visitador als jurats de dita vila, que dins tres mesos fassen fer dita tapa, de manera que dita relíquia estiga decentment, sots pena de excomunicació major, altrament, mana al vicari los declare per excomunicats.

Corpus ecclesiae.

Visitavit Corpus eclesiae et invenit bene

Caementerium.

Visitavit Caementerium et invenit bene et adimpletum.

Rationale.

Pretingué compte al rational y trobà que los aniversaris cantats en la visita passada eren 294, però ha constat hi hagué error, y així sols són 290 cantats, y los resats 933 hagut respecte a la reducta feta per lo señor oficial Ferrer, y que des de dita visita fins a l'any 1663 se'n han fundat 8, que ajustats ab los 290 són celebradors per a l'any 1644, 302, y ha constat estar tots celebrats, y encara que en la visita passada diu los aniversaris resats eren celebradors 933, però havent constat millor los rationals, se ha trobat los dits aniversaris resats esser en lo any 1658 celebradors 949 aniversaris, y que des de dita visita fins a l'any 1663 se'n han fundat 6, que ajustats ab los 949 són 955, celebradors per a l´any 1664 y ha constat estar tots celebrats, dels quals se'n han de rellevar 42 dels aniversaris resats, a for de 4 sous y 7 [diners]; dels cantats, a for de 75 sous per rahó dels nihils ab que hagut respecte als que lleven per rahó dels nihils sols queden celebradors ||[404] de aniversaris cantats, 29 lliures, y de resats queden celebradors 914, tots per a l'any 1664 y ha constat estar tots celebrats.

Ítem, troba que les dobles en la visita passada eren 82 doble, celebradores en lo any 1658, y ha constat des de dita visita fins a l'any 1663 sols ha aumentat una, a for de 45 sous, 6 [diners], que ajustada ab les 82, són 82 celebradores per a l'any 1664, y en dits anys *respective* consta haver-ne celebrat quiscun any 79, en lo any 1667, 80 que és lo any se funda dita dobla, en què los que se han deixat de celebrar són, per rahó dels nihils, així ha constat estan totes celebrades.

Ítem, troba que les misses cantades en la visita passada eren 174 y 73 resades, compreses en estes totes les de les hermites y de la Sanch, y ha constat des de dita visita passada fins a l'any 1663 *inclusive*, haver-se'n fundat 9, que ajustades ab les 174 són 183, celebradores per a l'any 1664, y ha constat estar totes celebrades en dits anys *respective, menos* tres que se han dexat de celebrar, per faltar la renda competent a elles que·s troben fundades de dites 183, y ha constat de les misses resades haver-se'n fundat 2, que ajustades ab les 73 són 75, celebradores per a l'any 1664, y ha constat estar totes celebrades *menos* dos, que se han dexat de celebrar per haver faltat la renda corresponent a elles, que·s troben més fundades de dites 73.

Ítem, troba que les misses de plagis en la visita passada eren 53, y des de dita visita fins a l'any 1662 *inclusive* no se´n ha fundat ninguna, y així són les mateixes celebradores per a l'any 1664 y ha constat estar totes celebrades en dits anys *respective*.

Misses de taula

Ítem, troba que les misses de taula amortizades, compreses les de les monges y del Lledó, diu eren en la visita passada 6195, però havent regonegut molt bé los llibres de entrades y rational, consta haver-hi hagut error, per ço que sols eren 6154, y que des de dita visita ||[405] fins a l'any 1663 *inclusive*, se'n han fundat 499, que ajustades ab les 6154 fan número de 6653, celebradores per a l'any 1664, de les quals se'n han de rellevar 138 misses, per rahó dels *nihils* y haver faltat la renda corresponent a dites 138, de les quals ny ha 8 misses de *nihils*, per haver-se perdut la renda de Batiste Balaguer, corresponent a dites 8 misses, y ha constat, per lo rational, que des de dita visita fins a l'any 1663 *inclusive*, se han dexat de celebrar 3081, ço és 2917 a for de 4 sous y 164 a 3 sous, 6 [diners], y les demés ha constat estar celebrades.

Ítem, troba que ademés de dites misses se diu en la visita passada que y ha fundades, amortizades dites de fels diffunts, resades y del dia de Sant Llúcia, eren 14 y que des de dita visita fins l'any 1663 *inclusive* no se'n ha fundat ninguna, y així són les mateixes celebradores per a l'any 1664, y ha constat en dits anys *respective* estar totes celebrades.

Ítem, ademés de les susdites obligacions té lo *clero* les següents:

Primo, per certes absolucions generals lo dia dels fels diffunts.

Ítem, psalmejar en lo monument.

Ítem, cantar matines per Joseph Mas.

Ítem, pagar peyta de la vila.

Ítem, fer processons de la minerva.

Ítem, cantar completes y goigs en nostra Señora del Lledó.

Ítem, pendre sis bulles de diffunts.

Ítem, cantar la lletania de nostra Señora en les festivitats

Ítem, acompañar la vera creu.

Ítem, una processó lo dia de nostra Señora del Lledó per Madalena Puig.

Ítem, assistir en la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Santíssim.

Ítem, fer una processó a santa Bàrbera per la dita Madalena Puig.

||[406] *Ítem*, cantar tots los dies 3ª, 6ª y nona, vespres y completes.

Ítem, donar caritat a pobres.

Ítem, cantar prima la vespra de Nadal.

Ítem, cantar salves y goix a nostra Señora del Socós per Úrsola Sisternes y Lluís Mas, cavaller, tots los disaptes de l'any.

Ítem, cantar matines de Nadal y matines de Tenebres.

Ítem, dotze primes en differents festivitats.

Ítem, fer sinch processons en differents festivitats.

Ítem, donar almoyna a pobres vergonyants.
Ítem, per la assistència los tres dies de carnistoltes al Santíssim Sacrament.
Ítem, deu sermons entre lo any en differents festivitats.
Ítem, als preveres porten lo palis en los combregars.
Ítem, als bordoners eo cabiscol que entonen en lo chor.
Ítem, comprar dos aches de sera per a cremar en les festivitats y fer cotetes als minyons que porten dites aches.
Ítem, per a augment de ores.
Ha de menester, dit *clero*, per a pagar les susdites obligacions la renda següent:
Primo, per a 291 aniversaris cantats y 914 resats.....984 lliures, 3 sous 10
Ítem, per a 82 dobles als fors dits.....173 lliures, 3 sous 6
Ítem, per a 183 misses cantades als damunt dits fors.....316 lliures, 12 sous
Ítem, per a 53 misses de plagis als damunt dits fors.....17 lliures, 8 sous
Ítem, per a 6643 misses de taula a different fors.....1323 lliures, 4 sous
Ítem, per a 13 misses dites dels fels diffunts ab una de Santa Llúcia.....7 lliures, 14 sous 4
..... 2816 lliures, 6 sous 8
||[407] *Ítem*, per les absolucions generals el dia dels fels diffunts.....2 lliures, 19 sous 2
Ítem, per a psalmejar al monument.....1 lliura, 8 sous 2
Ítem, per a les matines de Joseph Mas.....89 lliures , 6 sous 10
Ítem, per a pagar la peyta lo *clero*.....17 sous, 3
Ítem, per a les proccessons de la minerva y incensar.....6 lliures, 6 sous
Ítem, per a les completes y goix en nostra Señora del Lledó.....11 sous.
Ítem, per a 6 bulles de diffunts.....1 lliura, 6 sous
Ítem, per a les lletanies de nostra Señora.....2 lliures 10 sous
Ítem, per a acompañar la vera creu.....3 lliures 7 sous
Ítem, per a una processó a nostra Señora del Lledó per Madalena Puig.....2 lliures, 1 sou 6
Ítem, per a la assistència en la octava del *Corpus Christi* quant se reserva.....6 lliures
Ítem, per la processó de santa Bàrbera per dita Magdalena Puig.....1 lliura, 10 sous
Ítem, per a donar a pobres.....13 sous 4
Ítem, per a prima la vespra de Nadal.....1 lliura 9 sous
Ítem, per los goix y salves en los disaptes en nostra Señora del Socós per
Úrsola Sisternes y Lluis Mas.....27 lliures, 2 sous 4
Ítem, per 17 primes en different festivitats per different fundadors.....21 lliures, 4 sous
Ítem, per dos processons per mossèn Berthomeu Català y mossèn Garí
en los dies de la Inventió de la Creu y dia de sant Roch.....2 lliures, 8 sous 8
..... 171 lliures, 3 sous
||[408] *Ítem*, per 4 processsons per Miquel Mas, cirurgià en los dies de les
rogacions y una de sant Sebastià.....4 lliures
Ítem, per una processó per Gabriel Moliner lo tercer disapte de quaresma.....1 lliura
Ítem, per deu sermons a caritat de.....12 sous, 6 lliures
Ítem, per la processó de Sant Miquel.....5 sous
Ítem, per la assistència dia de carnistoltes estan lo Santíssim present.....1 lliura, 4 sous
Ítem, per una almoyna als pobres vergoñans.....5 lliures
Ítem, per a els preveres porten lo palis los combregars ordinaris.....3 lliures
Ítem, per a els bordoners que canten en lo chor.....4 lliures
Ítem, per les completes per mossèn Breva.....12 sous

Ítem, per a 2 aches se trauen en les misses conventuals en les festivitats y cotetes als miñons que trauen les aches.....10 lliures. ..... 35 lliures, 16 sous

Ha de menester dit *clero* per a les dites obligacions.....3022 lliures, 7 sous 7

Troba que té de renda dit *clero*.....3806 lliures 3 sous 3

De manera que tirada la resta, queda a dit *clero* per a hores quiscun any.....683 lliures, 15 sous, 8

Les quals se distribuixen en los hores següents:

Primo, en les matines de Nadal, donant a cada prevere interessent 2 sous, al organiste 4 sous, al manchador 2 sous. *Ítem*, matines de Tenebres, matines de Pasqua de Resurrectió a charitat de 4 sous quiscun prevere en quiscunes matines. *Ítem*, per a 3ª, 6ª y 9ª, vespres y completes y conventuals, dels dies de festa les hores fundades per Joseph Mas y mossèn Thomàs March, prenent a 3ª, 6ª y 9ª dels dies de fahena a la interessent dos diners de cada hora, y los dies de festa a 3 diners, y vespres y completes 5 dines a cada hora a cada interessent, que són 6 diners ||[409] en les misses conventuals dels diumenges y festes, se dóna un sou a cada interessent y als diaca y subdiaca, 6 diners a cada hu y sis diners de campanes al vicari.

Ítem, troba que de la renda de dites hores se'n porta compte y rahó, y que des de dita visita fins a l'any 1663 *inclusive* ne han entrat, llevat de amortizació y adobar un vas, 362 lliures 5 sous, les quals se han carregat per a celebrar dites hores y conventuals y que tot està celebrat.

Compte de la caixa.

Prengué compte de la caixa y trobà que, des de la visita passada fins a l'últim de desembre pròxim passat de 1663, han entrat en la caixa en diners contants 4629 lliures, 13 sous 9 [diners], y han esmersat 4630 lliures, 13 sous, 9 [diners]. Y així consta haver esmersat més 1 lliura, y encara que diu la visita passada quedaren per a esmersar de dita caixa 89 lliures, 9 sous, 1 [diner], però havent ab molt *cuidado* regonegut lo llibre de la caixa, se ha trobat haver error y que no sols queda a deure dita caixa dites 85 lliures, 9 sous, 7 [diners], hans bé, consta y ha constat haver esmersat 22 lliures, 14 sous, 3 [diners], les quals están compreses ab la una lliura ha esmersat més dit *clero*.

Ítem, troba que des de dita visita passada fins a l'any 1663 han entrat de ingresions de vasos y possessions de benificis, 362 lliures, 5 sous

Y consta haver esmersat 362 lliures, 5 sous

Ab què no queda res per a esmersar.

Plat de Ánimes.

Troba que lo plat de les Ànimes lo porta un capellà, y que del que se acapta en ell se'n diuen cada dos mesos una missa cantada y una missa resada; la cantada a for de 40 sous y la resada a for de 4 sous, prenent dits 4 sous dels quoranta sous, una lo dia dels fels ||[410] diffunts, cantada de caritat de 20 sous lo dia de sant Gregori, missa conventual y tot lo offici y hores, y tots los dies missa onzena a for de 4 sous al vicari *perpetuo*, 1 lliura 10 sous al capellà que acapta 12 lliures, y del que resta se'n diuen misses usades a for de 4 sous, y ha constat des de dita visita fins a l'any 1663 *inclusive* haver-se acaptat 930 lliures, 12 sous, 10 [diners], y haver-se complet totes les seues dites obligacions.

Ítem, troba que de misses votives han entrat des de dita visita fins a l'any 1663 *inclusive*, 12178 misses y ha constat estar totes celebrades.

Ítem, troba que totes les misses de *mortuorum* y cantades y resades que han entrat des de dita visita passada fins a l'any 1663 *inclusive* estan totes celebrades.

[231]Y per quant dit señor visitador ha trobat que lo señor bisbe Campanya decreta que a tots los residents, fosssen predicadors, lo dia prediquen y lo dia antecedent, fossen presents los que van a confessar y consolar malalts, ensenyar la doctrina, per ço, dit señor visitador mana, que d'esta hora en avant, sols se entenga dita concessió per als que predicaran en les festivitats sols lo dia de la festivitat predicaran, y no los dies faran pràtiques, y també sien presents aquells confessors que seran directament demanats per los malalts per a confessar-los, y no sien presents en la doctrina ni demés actes, altrament los declara per excomunicats.

Ecclesia Sanguinis Christi.

Visitavit dictam ecclesiam et eius altaria et invenit bene.

Ecclesia Sancti Nicolaii.

Visitavit dictam ecclesiam et invenit bene.

Ecclesia Sancti Joannis.

[232]*Visitavit dictam ecclesiam et invenit* que tota es cau y està derruïda; per ço mana dit señor visitador que sots pena de excomunicació major no s'i diga massa fins tant estiga adobada y reparada, de manera que estiga ab decèntia deguda.

||[411] *Altare domus dicta villa.*

Vistavit dictum altare et invenit bene.

Hospitale.

Visitavit hospitale et invenit bene y que y ha onze flasades, 30 llansols y 10 matalafs.

Heremitorium Virginis Maria del Lledó.

[233]*Visitavit dictum heremitorium et eius altaria et invenit bene.*

Ítem, troba que la dita casa y hermita té de renda anual 171 lliures, 2 sous, 9 [diners], la qual administra y cobra lo administrador de dita hermita, y que lo administrador lo nomena la vila, vicari y offficials, per temps de 3 anys, y consta que los comptes se passen en la casa de la vila ab assistència y presència del vicari *perpetuo* y prior, y que tots los comptes estan passats, y se han fet les diligències degudes en cobrar los *resagos* de Joan Andreu y don Pedro Reus, mana dit señor visitador a Vicent Figuerola, ciutadà, fassa diligència en acabar de cobrar tots los *resagos* se deuen y se acaben de diffinir tots los comptes.

Baciners y confraries.

Ítem, troba que los baciners y confrares donen compte davant lo notari y que van bé.

Confessors.

Mossèn Pere Péris, vicari *perpetuo*, per a predicar y confessar.

Lo doctor Jaume Roig, per a predicar y confessar.

Lo doctor Joseph Breva, per a predicar y confessar.

Mossèn Joan Bosch, per a predicar y confessar.

Mossèn Pere Llorens. .

Mossèn Jaume Ribera, per a predicar y confessar.

Mossèn Batiste Granyana.

Mossèn Francesch Gosalbo, vicari.

Mossèn Joan Calbo.

Mossèn Joan Pasqual, vicari

Totes les sobredites coses a cada hu, com toca en los capítols que no y ha pena special imposada, mana dit señor visitador que sots pena de excomunicació major los cumplen en los *plaços* en aquells continguts y ordenats, y al ||[412] vicari, sots la mateixa pena, publique la present visita y de la publicació de aquella fassa relació y avise a dit señor visitador.

Franciscus de Rosses vicarius generalis et officialis ac visitator episcopatus dertusensis.

[234]A 6 dies del corrent mes de mars 1664 yo, Pere Peris, vicari *perpetuo*, publique la present visita, *in capitulo*, de esta nostra parroquial. En fe del qual fiu la present fe de pròpia mà, a 7 de dit mes y any.

Pere Peris, vicari *perpetuo* [rubricat]

Íttem, que 3 de mars *iterin et de novo* publique dita visita per quant dit señor visitador reduí les presenties dels predicadors, y que feyen les plàtiques, segons se diu en dita visita.

Pere Peris, vicari *perpetuo* [rubricat]

Íttem, a 19 dies de dit mes *in pulpito publicata fecit* dia de s. Joseph

Peris predic

De mandato dicti admodum reverendum officiali et vicarii generalis

Franciscus Gil de Federich

1665, octubre 23
Visita del bisbe fra Josep de Fageda, bisbe de Tortosa

||[420]*Deinde autem die vigesimo tertio mensis octobris anno quo supra a nativitate Domini Millesimo sexcentestimo sexagésimo quinto dictus Illustrissimus et Reverendissimus dominus don fra Josephus Fageda, Dei et apostolicae Sedis gratia episcopus dertusensis, regius consiliarius. etc. visitavit parrochialem ecclesiam villae de Castelló de la Plana sive dertusensis diocesis, cuius ecclesia est vicarius perpetuus Petrus Peris, presbiter, presens et deserviens et, ultra eum, resident Jacobus Roig, Sacra Theologíae doctor, Josephus Breva, Sacra Theologíae doctor, Michael Reboll, Matthias Sahera, Joannes Bosch, Jacobus Castell, Vincentius Ferrer, Christophorus Figuerola, Mathias Tirado, Petrus Sanchis, Policarpius Bernat, Vincentius Breva, Jacobus Ribera, Hieronymus Cabedo, Jacobus Andreu, Augustinus Lorens, Baptista Granyana, Franciscus Gossalbo, Michael Navarro, Gabriel Bonet, Jacobus Aragones, Andrias Sanchiz, Vincentius Leonart, Petrus Bort, Joannes Calbo, Petrus Mars, Petrus Marques, Michael Maymo, Antonius Eximeno, Michael Tosquella, subvicarius, et Isidorus Moliner, omnes presbyteri in dicta parrochiali ecclesia beneficiati qui solitam prestiterunt obedientiam.*

Sactissimum Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

Visitavit olea sancta et invenit bene.

Altare majus

Visitavit altare majus quod est sub invocatione Assumptionis Beatae Mariae Virgines

Altare Regum.

Visitavit dictum altare et invenit que en aquell no y ha retaule, no se ha cumplit lo que·s mana en la visita passada; per ço sa Señoria Il·lustríssima mana a don Jaume Munyós, señor que·s diu ser de dita capella, que dins un any contador des del dia de la publicació d'esta nostra visita fassa un retaule en aquella, y que posse dita capella ab la decència que·s deu; altrament, passat dit termini y no u haurà cumplit, sa Señoria Il·lustrissima cedia lo *jus seppelliendi* de dita capella ha altra persona.

||[421] *Altare Sancti Crucifixi.*

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Martini.

Visitavit dictum altare et invenit que no se ha cumplit res del que·s mana en la visita passada, y encara que sa Señoria Il·lustríssima podia concedir a la persona li apparegués los *jus sepelliendi* y dret de dita capella, com se comina en la visita passada, emperò usant de benignitat, sa Señoria Il·lustríssima de nou mana al señor que pretén ser de dita capella, que dins sis mesos contadors del dia de la publicació d'esta nostra visita en avant, fasse fer un *quadro* y rehedifique lo altar y capella, de manera que estiga decent; altrament, passat dit termini y no u hauria cumplit, sa Señoria Il·lustrissima concedirà lo *jus sepelliendi* de dita capella a altra persona.

Altare Angeli Custodii.

Visitavit dictum altare et invenit que dit altar està acabat y nou y està conforme.

Altare Sancti Rochi.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Inventionis Sancte Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que en aquell no s'i diu missa, puix no està conforme; per ço sa Señoria Il·lustríssima mana no s'i diga missa. conforme se mana en les visites passades és estat manat.

Altare Decentionis Sancte Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que no se ha cumplit lo que·s manà en la visita passada; per ço sa Señoria Il·lustrissima mana al señor que pretén ser de dita capella, que dins sis mesos fassa retocar dit altar y lo posse ab la decència que·s deu sots pena de excomunicació.

Altare Virginis Maria de Desemparats.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

||[422] *Altare Sancti Michaelis Archangeli.*

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Santae Lucie.

Visitavit dictum altare et invenit que dit altar està fet nou, emperò en aquell no y ha tovalles, ni frontal, ni ara; per ço sa Señoria Il·lustríssima mana al señor que diu ser de dita capella, acabe de perficionar aquell, posant-hi ara, frontal y les tovalles necessàries.

Chorus.

Visitavit chorus et invenit bene.

Sacristia.

Visitavit sacristia et invenit que los armaris se manaren fer en la visita passada estan fets, que lo un de dits armaris està sens portes y que l'archiu està acabat[235], mana per ço sa Señoria Il·lustríssima als jurats de dita vila, que sots pena de excomunicació, dins sis mesos, fassen fer les portes necessàries als armaris de dita sagristia que està sens portes.

Argentum et ornamenta.

Visitavit argentu, et ornamenta et invenit bene y que y ha inventari de la roba y plata.

Corpus ecclesiae.

Visitavit corpus ecclesia et invenit bene.

Cementerium.

Visitavit cementerium et invenit bene.

SANTA MARIA DISTRIBUCIÓ DELS ALTARS

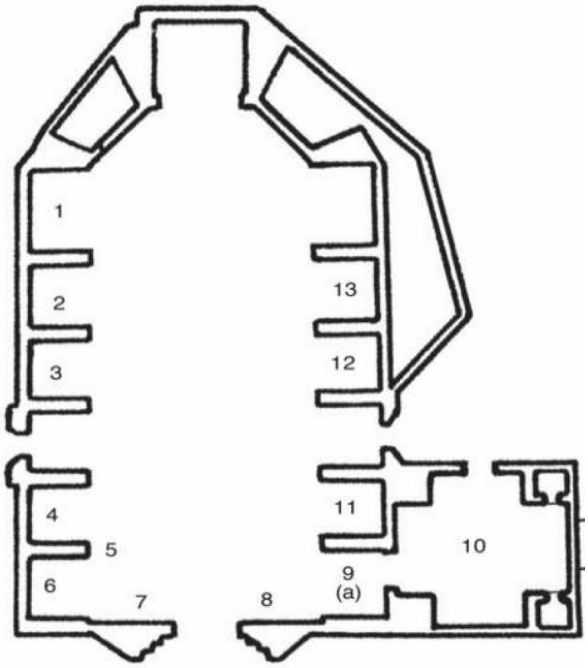

Ca 1661-1780

1- Altar dels Sants Reis o Epifania
2-Altar del Crucificat
3-Altar de les Ànimes del Purgatori
4- Altar de l'Àngel Custodi
5- Altar de Sant Roc i Sant Blai (a partir de 1680 aquest Altar es trasllada al lloc on estava l'Altar de la Invenció de la Santa Creu)
6- Altar de la Verge del Socors
7-Altar de la Invenció de la Santa Creu
8-Altar del Descendiment de la Creu
9-Altar de la Verge dels Desemparats (a partir de 1669 aquest Altar, amb motiu les obres de bastiment de la capella de Comunió, es trasllada a la paret lateral mateixa capella (a))
10-Capella de la Comunió
11- Altar de Sant Antoni Abat (cap a 17 la seua titularitat se substituirà per la d Sant Cristòfol)
12- Altar de l'Arcangel Sant Miquel
13- Altar de Santa Llúcia

Rationale.

Prengué compte al rational y troba que los aniversaris cantats en dita visita passada a diferents fors, compresos 69 aniversaris cantats a for de 65 sous quiscun, eren 291 y los resats 914 celebradors tots en lo any 1664, dels qual aniversaris cantats lo Señor Dr. Francesc de Rosses, canonge de la seu de Tortosa, oficial y vicari general y visitador s*ede vacante* ab sa cèdula feta a 21 de febrer de dit any 1664, reduí tots los aniversaris que·s trobaren fundats en dita iglésia a menor for y charitat de 83 sous, a dit for y charitat de 85 sous per quiscun, comprenent les reductes ||[423] antecedents celebrant un aniversari resat y u cantat per quiscun, y unes matines per cada deu aniversaris dels que·s reduïeren en dita reducta, prenent de la massa comuna dels dits 85 sous la charitat de la missa, així del cantat com resat, quedant sens reduir los 69 aniversaris a for de 65 sous, los quals, rellevats dels 291 aniversaris que diu la visita passada, eren los cantats celebradors en dit any 1664, queden 222 aniversaris menors o de menor for y charitat de 85 sous, que són los reduïts per dit señor visitador Rosses, y contada la renda que havia de menester dit *clero* per a pagar dits 222 aniversaris als fors que quiscun estava fundat, ha constat quedar celebradores en lo corrent any 1669, ya reduïdes conforme dita reducta de dit señor visitador Rosses, 179 aniversaris a for y charitat de 85 sous quiscun, y 43 aniversaris resats, los quals 43 aniversaris resats, ajustats ab los 914, són 957 aniversaris resats, celebradors en lo any 1664. y ha constat en dit any haver-se celebrat los dits 69 aniversaris a for de 65 sous, no reduïts, o queden sens reduir, així mateix en los messos de jener, febrer, mars y abril de dit any, ans de haver obtingut dita reducta o haver-se pogut aquella possar en sa deguda execució, ha constat haver-se celebrat en dita iglésia, conforme la obligació de dita visita passada, 32 aniversaris cantats a

for de 75 sous quiscun, 48 a for de 65 sous quiscun dels reduïts en les visites antecedents, y possada en executió dita reducta de dit señor visitador Rosses també ha constat haver-se celebrat en dita iglésia 115 aniversaris cantats a for de 85 sous quiscun, y fet lo compte dels sus dits aniversaris, conforme la obligació y càrrech se·ls fa en la visita passada, sens reduir, y dels aniversaris celebrats conforme dita reducta, a for de 85 sous de huy depossada en execució aquella, y dels 69 aniversaris a for de 65 sous no reduïts, ha constat dit *clero* haver cumplit ab la obligació tenia de celebrar els aniversaris cantats segons la càrrega ||[424] en dita visita, y així mateix ha constat dit *clero* haver celebrat 955 aniversaris resats en dit any 1664, ab que segons dita reducta falta celebrar dos aniversaris resats; en dit any 1664 se fundaren 3 aniversaris cantats a for y charitat de 65 sous quiscun, que junts ab los dits 69 son 72 aniversaris, a for y charitat de 65 sous, celebradors lo corrent any 1665, que junts ab los 179 cantats a for de 85 sous són tots los cantats 251, ço és 179 a for y charitat de 85 sous quiscun, y 72 a for y charitat de 65 sous quiscun. per los resats 957 celebradors tots pel corrent any 1665, mana emperò sa Señoria Il·lustríssima al dit *clero* celebre los dits dos aniversaris resats han deixat de celebrar en dit any.

Ítem, troba que les dobles la visita passada diu eren 82, celebradores en lo any 1664, en dit any no se'n funda alguna, ab queden les mateixes celebradores per al corrent any 1665, y ha constat aquelles estar totes celebrades, *menos* dos que diu se han deixat de celebrar per los nihils.

Ítem, troba que les misses cantades, segons la visita passada, són 183, completes totes les de les hermites y de la Sanch y compresa la dobla de Santa Magdalena y 73 resades, reclamades les dos diu la visita passada per haver faltat la renda, conforme a les celebradores, així dites misses cantades com resades en lo any 1664, emperò se ha trobat haver-hi hagut engany; per ço que han mirat y regonegut ab tot *cuidado* los llibres rationals y de obligacions de dita iglésia ha constat esser dites misses cantades, compresa dita doble de santa Magdalena, 184 celebradores en dit any 1664, en dit any se'n funda una missa cantada que ajustada ab les 184 son 185 misses cantades, y les mateixes 73 resades celebradores per al corrent any 1665, y ha constat que així les cantades com les resades se han celebrar en dit any totes.

Ítem troba que les misses de plagis en la visita passada diu eren 53, celebradores en lo any 1664, ||[425] y que des de dita passada fins tot lo any 1664 no se'n ha fundat ningun, així queden les mateixes 53 celebradores per al corrent any 1665, y ha constat aquelles estar totes en dit any celebrades.

Ítem, troba que les misses de taula amortisades, compreses en elles les de les monges y del Lledó, segons la visita passada, eren celebradores 6653 en lo any 1664, compreses en elles 229 misses, ço és 164 misses a for y charitat cada una de 3 sous, 6 [diners] y 65 misses a for y charitat de 3 sous missa; emperò, regoneguts los llibres rationals y de obligacions de dita iglésia, ha constat haver-hi hagut engany; per ço, ha constat en dit any esser celebradores 6657 misses, de les quals, rellevades 229 misses que són les de for de 3 sous y de 3 sous, 6 [diners], queden 6428 misses, que són a for y charitat de 4 sous quiscuna, com les restants 229 misses, de for de 3 sous y de 3 s., 6 [diners] per lo doctor Francesch de Rosses, canonge de la Seu de Tortosa, official y vicari general y visitador *sede* vacant, ab la reducta feta a 21 de febrer 1664 reduhí aquelles a for y charitat de 4 sous qusicuna, y, fet lo compte del que havia menester dit *clero* per a pagar dites 229 misses als fors que aquelles estan fundades que són 3849 sous, ab que ha constat que dites 229 misses reduïdes, conforme dita reducta, a for y charitat de 4 sous quiscuna, són 192 misses y sobra un sou, les quals, juntes ab les sobredites 6428 misses, són 6620, celebradores en lo dit any 1664, totes a for de 4 sous missa, conforme lo tenor de dita reducta, y ha constat fet lo compte de les missas que·s celebraren ans de dita reducta y de les que se han celebrat demés,

conforme lo tenor de aquella, que dit *clero* en dit any 1664 ha cumplit en celebrar tota la obligació que tenia, deixant de celebrar 138 misses per ocasió des nihils, segons diu la visita passada, comprenent també en dita celebració les 590 misses se donaren a dit señor visitador Rosses, per a fer celebrar hont li apparega de gust; en dit any 1664 se'n fundaren 49 misses a for y charitat de 4 sous missa, que junts ab les 6620 misses són 6669 misses, totes a for y charitat de 4 sous quiscuna, ||[426] celebradores per al corrent any 1665, de les quals se han de rellevar les 138 misses per los nihils, segons se diu en les visites passades; mana, emperò, sa Señoria Il·lustríssima que del sou que sobra de quatre en quatre anys ne fassa dit *clero* celebrar una missa.

Ítem, troba que ademés de dites misses y ha en dita iglésia fundades amortizades 14 misses de *fiels* deffunts y del dia de Santa Llúcia, celebradores en lo any 1664, en dit any no se'n funda ninguna y ha constat estar aquelles celebrades; així resten les mateixes celebradores en el corrent any 1665.

Ítem, troba que les 3081 misses resegades que y havia en dita iglésia ha constat estar aquelles totes celebrades.

Ítem, ademés de les susdites obligacions de dit *clero* les següents:

Primo, té obligació, dit *clero*, fer sertes absolucions generals lo dia dels feels diffunts.

Ítem, salmejar al monument.

Ítem, cantar matines per Joseph Mas.

Ítem, pagar la peyta de la vila.

Ítem, fer processons de la Minerva.

Ítem, cantar completes y goigs de nostra Señora del Lledó.

Ítem, per dir sis bulles de diffunts.

Ítem, cantar la letania de nostra Señora en 5 festivitats.

Ítem, acompañar a la vera creu.

Ítem, una processó lo dia de nostra Señora del Lledó per Magdalena Puig.

Ítem, asistir en la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Santíssim.

Ítem, fer una processó en santa Bàrbera per la dita Magdalena Puig.

Ítem, cantar tots los dies 3ª, 6ª y nona, vespres y completes.

Ítem, donar charitat a pobres.

Ítem, cantar salve y goigs a nostra Señora del Socós per Úrsola Sisternes y Luis Mas, cavaller, tots los disaptes de l'any.

Ítem, cantar matines de Nadal y matines de Tenebres.

Ítem, dotze dies prima en differents festivitats.

Ítem, sinch processons en differents festivitats.

||[427] *Ítem*, donar almoyna a pobres vergonyants.

Ítem, per la assistència al Santissim Sacrament los tres dies de carnestoltes.

Ítem, deu sermons entre lo any en differents festivitats.

Ítem, als preveres porten lo palis als combregars.

Ítem, als bordoners eo cabiscols que entonen en lo cor.

Ítem, per dos aches de sera per a cremar en les fesivitats y fer cotetes als minyons que porten dites aches.

Ítem, per a augment de ores.

Ha menester dit *clero* per a pagar les susdites obligacions la renda següent:

Primo, per a pagar 251 aniversaris cantats y 957 resats als fors sobre dits..... 999 lliures, 10 sous

Ítem, per a pagar 82 dobles..... 173 lliures, 3 sous, 6

Ítem, per a pagar 185 misses cantades y 73 resades compresa
la dobla de Santa Magdalena.....319 lliures, 2 sous
Ítem, per a pagar 53 misses de plagis.....17 lliures, 8 sous
Ítem, per a pagar 6669 misses de taula, totes a for de 4 sous missa.....1333 lliures, 16 sous
Ítem, per a pagar 13 misses de fiels deffunts y una de
santa Llúcia a differents fors.....2 lliures, 10 sous, 4
Ítem, per a les absolucions generals lo dia dels fels deffunts.....2 lliures, 19 sous,2
Ítem, per a salmejar al monument.....1 lliura, 8 sous, 2
Ítem, per a les matines de Joseph Mas.....89 lliures, 6 sous, 10
Ítem, per a pagar la peyta a la vila.....17 sous, 3
Ítem, per a les processons de la Minerva.....6 lliures, 6 sous
Ítem, per a completes y goigs de nostra Señora del Lledó.....11 sous
Ítem, per a 6 bulles de difunts.....1 lliura , 6 sous
Ítem, per a les letanies a nostra Señora.....2 lliures 10 sous
Ítem, per a acompañar la vera creu.....3 liures 7 sous
Ítem, per a la processó de nostra Señora del Lledó per Magdalena Puig.....2 lliures, 1 sou 6
Ítem, per la assistència en la octava del *Corpus Chrlsti*.....6 lliures
||[428] *Ítem*, per a la processó de Santa Bàrbera per dita Puig.....1 lliura , 10 sous
Ítem, per a donar a pobres.....13 sous, 4
Ítem, per los goigs y salves lo disaptes a nostra Señora del Socós per
mossèn Cisternes y Luis Mas.....27 lliures, 2 sous, 4
Ítem, per 7 dies prima en differents festivitats fundades per
different persones.....21 lliures 4 sous
Ítem, per dos processons, una per mossèn Berthomeu Cathalà y una per
mossèn Gascó, per los dies de la Inventió de la Creu y dies de sant Pons.....2 lliures, 8 sous
Ítem, per 4 processons per Miquel Mas, de les rogatives y una de cant Sebastiá.....4 lliures
Ítem, per una processó de Gabriel Moliner lo tercer disapte de Quaresma y deu
sermons a charitat de 12 sous sermó.....7 lliures
Ítem, per la processó de sant Miquel.....5 sous
Ítem, per la assistència al Santíssiim los dies de carnistoltes.....1 lliura, 4 sous
Ítem, per una almoyna a pobres.....5 lliures
Ítem, per als preveres que porten los palis als combregars ordinaris.....3 lliures
Ítem, per a als bordoners canten al cor.....4 lliures
Ítem, per les completes de mossèn Breva.....12 sous
Ítem per dos aches que trauen en les festivitats y cotetes als minyons que trauen
les aches.....10 lliures
Suma la una pàgina de atràs.....100 lliures 00 s. 10
Suma la altra pàgina de atràs.....2940 lliures, 1 sou 5

Ítem, troba que en la hermita de Sant Isidro y ha fundades 30 misses a for de 3 sous, que ha molts anys que están fundades y tots los anys se celebra, segons ha comptat estar celebrades, per a pagar les quals ha menester dit *clero*.....4 lliures, 10 sous

Ítem, troba que se ha fundat lo officii de nostra Señora dit menoritat en los dies de feria de la quaresma ,y ha contat se resa dits dies, per a pagar lo qual ||[429] ha menester dit *clero* cada any.....2 lliures, 3 sous

Ha menester dit *clero* per a pagar totes les sobredites obligacions com dalt estan especcificades.....3056 lliures, 15 sous, 9

Té de renda dit *clero* per a pagar totes les sobredites obligacions.....3774 lliures, 4 sous

De manera que, tirada la resta, queda a dit *clero* de renda exigible sens haver de llevar les misses ni aniversaris se diu dalt dels nihils, ans bé, tot se deu celebrar per a ores quiscun any queda..... 717 lliures, 8 sous, 3

Les quals se distribuixen en les ores en lo *modo* y forma següents:

Primo, en les matines de Nadal donant a cada prevere interessat 2 sous, a l'organiste 4 sous y al manchador 2 sous. *Ítem*, a matines de Tenebres y de Pasqua de Resurrectió, a quiscun prevere interessat, 4 sous en quiscunes matines. *Ítem,* per a 3ª, 6ª y nona, vespres y completes y conventuals dels dies de festa y les fundades per Joseph Mas y mossèn Thomàs March, prenen, a 3ª, 6ª, nona dels dies de fahena, per cada interessat, dos diners cada hu a cada hora y los dies de festa, ço és a vespres y completes, 3 diners, que són sis diners en les misses conventuals dels diumenges y festes, se dóna a cada interessat un sou y als diacha y subdiacha, a cada hu, 6 diners y al vicari que les companya, 6 diners.

Compte de la caixa.

Prengué compte de la caixa y trobà que en dit any 1664 han entrat en dita caixa, en diner contant, 1167 lliures, y ha constat haver esmersat a censal la mateixa cantitat de 1167 lliures, ab què lo compte queda igual.

Ítem, troba que en dit any 1664 han entrat en dita caixa de ingresions de vassos y possessions de beneficis 78 lliures 15 sous, ||[430] y ha constat que sols ha esmersat 17 lliures 19 sous 5 [diners] ab què estén en la caixa per a esmersar 60 lliures, 15 sous, 7 [diners], dic 60 lliures, 15 sous, 7 [diners].

Plat de Ànimes.

Ítem, troba que lo plat de les Ànimes lo porta un capellà, y que del que se acapta en esta cada dos mesos se'n diuen dos misses, cantada una y una ressada, la cantada a for de 40 sous y la resada a for de 40 sous, prenent dits 4 sous del dits 40 sous; una missa cantada lo dia dels feels deffunts de for y charitat de 20 sous, una altra missa cantada lo dia de sant Gregori, que és la missa conventual, y tot lo offici y ores y tots los dies missa onsena a for de 4 sous; al vicari *perpetuo,* 1 lliura, 10 sous, al capellà que acapta en dit plat, 12 lliures y del que resta feu dites misses resades a for de 4 sous, y ha constat en dit any 1664 haver acaptat 165 lliures, 2 sous, 2 [diners], y aquelles han-se distribuït y *gastat* conforme la obligació sus dita.

Ítem, troba que les misses votives entraren en dit any 1664 són 2147 misses, y ha constat estar totes celebrades.

Ítem, troba que les misses de *mortuorum* entre cantades y resades entraren en dita *iglésia* en dit any 1664 sis-cents setanta-set misses y ha constat estar aquelles totes celebrades.

Ecclesia Sanguinis Christi.

Visitavit dicta ecclesia et eius altaria et invenit que la ara de l'altar major està molt igual ab lo pla de l'altar y que de sobre les tovalles no·s pot conèixer tot lo que ocupa la ara; per ço sa Señoria Ill·ustríssima mana que *alrededor* de dita ara y possen uns llistonets de alsada de mig dit, per a que·s puga així néixer hont està tot lo que és ara, y lo mateix en lo altar del devallament de la Santa Creu de dita iglésia.

Ecclesia Sancti Nicolai.

Visitavit dicta ecclesia et altare eiusdem ecclesia et invenit bene, però que lo camis, amit y casulla estan indecents; per ço sa Señoria Il·lustríssima mana als vehïns del carrer de dita iglésia que dins dos messos fassen un camis y amit, y adoben la casulla, de manera que estiga bé y dins sis mesos fassen fer una casulla, i si passats dits dos mesos ||[431] y sis mesos *respective*, y no haurà cumplit en fer lo sobredit amit, camis y casulla, no·s diga missa en dita capella, manant a tots y

qualsevols preveres que si, passats dits terminis, y dits vehïns no hauran cumplit lo sobredit *respective*, que sots pena de excomunicació no diguen ni celebren missa en dita capella, y al vicari *perpetuo* que ho prohibeixca.

Hospitale.

Visitavit hospitale et invenit que y ha inventari de la roba y que los comptes se donen davant del vicari *perpetuo* de dita parròchia; per ço, per quant sa Señoria Il·lustríssisma a entès que y ha alguns administradors passats, los quals devés algunes restes, per ço sa Señoria Illustríssima mana a l'administrador de dit hospital, que sots pena de excomonicació, ab tota diligència, cobre les restes deuen los administradors antecesors seus, d'ells o de sos hereus, y que cobre la renda de dit Hospital, y no gaste cosa alguna del que cobrarà en obra nova alguna o obres noves algunes en dit hospital, ans bé tot lo que cobrarà o *gaste* en *sustento* dels pobres malalts y roba per als llits, y que no·s done compte del què administrarà, y que per anant administrar los administradors que de huy avant seran de dit Hospital, que no y sia present lo vicari *perpetuo* de dita parròchia, y en sa *ausencia* o malaltia lo subvicari que per temps serà de dita parròchia.

Ecclesia Sancti Joanis.

Visitavit dicta eclesia et invenit que aquella està derrocada tota, y que messos ha mana que no·s passàs avant en la rehedificació de aquella fins ha esta visita, no obstant la llicència per a reedificar[236] aquella per los vehïs de aquella obtinguda. Per ço. sa Señoria Ill·ustríssima, attès que lo sòl y *puesto* de dita iglésia és ya dedicat al *culto divino*, concedeix llicència per a que puguen rehedificar aquella, ab tal que en aquella no se puga dir missa, ni beneir aquella fins obtenir *primo* llicència nostra eo de nostre vicari general *in scriptis*.

Heremitorium Virginis Mariae del Lledó.

Visitavit dictum heremitorius et eius altaria et invenit bene.

||[432] *Ítem*, troba que de la plata y roba de dita ermita y ha inventari, y que no y fa falta de res.

Ítem, troba que dita casa y ermita té de renda anual 171 lliures, 2 sous 9 [diners], la qual administra y cobra lo administrador que és de dita hermita, y que el administrador lo nomena la vila, vicari *perpetuo* y officials per temps de tres anys, y los comptes se passen en casa la vila ab asistència y presència del vicari *perpetuo*, y del prior y que los comptes del deceni passat no estan passats, per haver confirmat administrador mateix per al trienni corrent, y per quant té relació sa Señoria Il·lustríssima que Joan Andreu y don Pedro Reus, administradors que foren de dita eremita, quedaren debitoris a dita casa y ermita en sos comptes. Per ço, a l'administrador que és de dita eremita, que sots pena de excomonicació ab tot *cuidado* y diligència durant lo temps de sa administració, cobre los *restos* que daren debitoris dits don Pedro Reus y Joan Andreu, de aquells o de sos hereus, y cobrades dites restes, diffineixca dits comptes, y que, acabat lo dit trienni, done comptes dels dos triennis és estat administrador de dita hermita en la forma acostumada, sots la mateixa pena.

Baciners y confraries.

Ítem, troba que els baciners y confraries donen compte davant lo vicari *perpetuo* y segons relació fa dit vicari *perpetuo*, tots han donat compte y va bé.

[237]*Ítem*, attenent sa Señoria Il·lustríssima que los predicadors han menester temps per a estudiar sos sermons, y que han de predicar y fer cosa justa y possada en rahó, que los predicadors que estudien algú o alguns sermons per a predicar sien presens en lo cor y iglésia, y que entren en les distribucions y demés percasos que hauen y guanyen los demés preveres residents e interessants en lo cor, y que en la present iglésia de Castelló de la Plana de la diòcesis

de Tortosa anys atràs, segons se diu sobre esta matèria, per lo Il·lustríssim y Reverendíssim señor don fra Joan Baptiste a Campanea, de bona memòria, señor bisbe de Tortosa, fonch ya disposat, y vuy dia haver trobat, que sobre les susdites coses entre lo *clero* de dita parrochial de Castelló de la Plana de una y los beneficiats residents en aquella predicadors o qui tenen ||[433] llicència de predicar en dita iglésia de part altra, y ha alguns encontres sobre lucrar les distribucións los dits beneficiats predicadors, mentres estudien los sermons y pràtiques que han de predicar sens asistir al cor; per tant, sa Señoria Il·lustríssima desijant evitar dits encontres y alterations, havent propossat primer dit negoci al *clero* de dita present de Castelló de la Plana y sobre dit negoci per sa resolució, per ço, ab assentiment y voluntat de dit *clero* disposa, ordena y mana, que de vuy avant los preveres beneficiats en dita present *iglésia* de Castelló de la Plana y residents en ella, que tenen licència de predicar y que haurà de predicar algun sermó, que per quiscun sermó que hauran de predicar tinguen de presència dos dies en lo cor, en los quals puguen estudiar dit sermó, y en aquells dits dos dies leven totes les distribucións y demés percasos que guanyaran los demés preveres beneficiats en dita present *iglésia*, que seran presents en dit cor dits dos dies, com si fossenn presents en dit cor, y així mateix un dia per quiscuna pràtiga que hagen de fer, com per a estudiar un sermó o una pràtiga se haga menester tant temps, entès emperò y declarat que, en cas que en dita *iglésia* present de Castelló de la Plana se celebre, o los dies que en aquella se celebrarà pontifical o mig pontifical, dits beneficiats predicadors per a guanyar o lucrar aquell o aquells han de residir personalment en dita iglésia, com los demés preveres beneficiats en dita parroquial; altrament, no residint personalment, disposa, ordena y mana que dit pontifical o mig pontifical, en lo qual o los quals, los dits preveres beneficiats en dita iglésia predicadors, o qualsevol de aquells que personalment no residirà, o no residiran personalment, no guanyen aquell o aquells *respective*, encara que en aquell dia haguesses o algú de aquells hagués de estudiar algún sermó o sermons o alguna pràtiga o pràtigues, per quant per a haver de guanyar los pontificals o migs pontificals sien ||[434] presents e interesents en lo cor com los demés, interposant en dites coses en quant menester sia llur autoritat y decret.

[238]*Ítem,* attenent que la petició feta per part del vicari *perpetuo* de la dita parroquial iglésia de la vila de Castelló de la Plana y de l'escolà de dita parroquial, en la qual suppliquen que en los soterrars generals pontificals o mig pontificals, per quiscú de aquells, sia concedit un real per quiscun de dits soterràs, per dret de portar la creu el escolà, ser justa y conforme a rahó: per ço, sa Señoria Il·lustríssma ordena, disposa y mana que, d'esta hora en avant, en los dits soterrars generals pontificals, o mig pontificals, tinga dit escolà un criat per lo dret de portar la creu en quiscun de aquells, lo qual se haga de cobrar y cobre dels béns del diffunt o de l'hereu de aquell, de la mateixa manera que se exegeix y cobra los dinés de dits soterrars y de qualsevol de aquells, manant al rational de dita iglésia de Castelló de la Plana que vuy és o per temps serà, sots pena de excomunicació, que lo sobredit real lo exeriga en quiscun de dits actes o soterrars, y que si acorda lo cobrar dits soterrars cobre dit real, de la mateixa manera que lo demés, y ha de cobrar de aquells o altres a la persona a qui toque cobrar aquells, sots la mateixa pena, interposant en dits casos llur autoritat y decret.

[239]*Ítem*, per quant en la iglésia parroquial de Castelló de la Plana no y ha renda per a la fàbrica de dita parroquial, y que per part de dit *clero* y de la universitat de dita vila se ha representat a sa Señoria Il·lustríssima que, per estar dita vila ab poques facultats y molt *alcansada*, no pot *añadir* a les obligacions de la fàbrica de dita parroquial y *reparo* de aquella, y així mateix haver supplicat a sa Señoria Il·lustríssima fos servit concedir un sou per lliura de la cantitat que los fels deffunts se deixaran per a obres pies, per a obs de la fàbrica de dita parroquial iglésia y *reparo* de ella. Per ço, sa Señoria Il·lustríssima, atesa dita súpplica per part de

dit *clero* y universitat de Castelló de la Plana, concedis facultat y llicència per a que de vuy avant se prenga, de tota la cantitat que·s deixaran los fels deffunts per a ||[435] obres pies, un sou per lliura per a la fàbrica de dita iglésia parroquial de Castelló de la Plana[240], *reparos* de ella ab que se fassa una caixa, la qual estiga en la segristia de dita parroquial ab dos panys y dos claus, la una de les dites dos claus haga de tenir lo vicari *perpetuo* de dita iglésia si voldrà, o si no, un dels preveres residents en dita parroquial *iglésia* e nomenador per lo *clero* de dita parroquial, y l'altra clau la tinga un secular nomenador per dita vila, y lo diner procehirà de dit sou per lliura se haga de depositar en dita caixa, de la qual no·s puga eixir sinó per a obs de la fàbrica de dita iglésia y *reparos* della, interposant en dites coses llur autoritat y decret.

Confessors

Mossèn Pere Peris, vicari *perpetuo* lo Doctor Josep Breva.
Lo Doctor Jaume Roig. Mossèn Joan Bosch.
Mossèn Vicent Ferrer. Mossèn Jaume Ribera.
Mossèn Francesch Gossalbo.
Mossèn Baptista Granyana.
Mossèn Miquel Tosquella, subvicari.
Mossèn Joan Calbo.

Totes los sobredites coses contengudes en la present visita, (sens emperò approbació ni reprobació de les reductes sobre en ella mencionades, que per a aprobar o reprobar aquells se reserva major del·liberació per no haver pogut tractar de elles y no haver tingut lloch de celebrar o convocar aquell) a cada hu com toquen en los capítols que no y ha pena especial imposada, sa Señoria Il·lustríssima mana ho cumplís en los *plasos* senyalats, sots pena de excomunicació y al vicari *perpetuo* eo regent la cura de ànimes, que en rébrer la present la notifiquen a totes les persones respectives a qui toca y ab una carta dins quince dies aprés de rebuda la present a sa Señoria Il·lustríssima de la notificació de aquella done avís.

Fr J. bisbe de Tortosa [rubricat]

1680, maig 13
Visita del bisbe fra Josep de Fageda, bisbe de Tortosa

||[488] *In Dei nomine Amen. Noverint universi quod anno a nativitate domini MDC octuagessimo die vero decimo tertio mensis maii infrasccripto Illustrissimus et Reverendissimus dominus fra Josephus Fageda, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus dertusensis, regius consiliarius, etc, visitavit parrochialem eclesiam villa de Castelló de la Plana, sua dertusensis diócesis, cuius ecclesiae et vicarius perpetuus Josephus Breva, presbyter, Sacra Theologia doctor, presens et deserviens et utra eum resident Mathias Tirado, Jacobus Roig, Sacra Theologia doctor, Ygnatius Mur, Juris utriusque doctor, Petrus Sanchis, Michael Tosquella, Juris utriusque doctor, Jacobus Andreu, Michael Navarro, Gabriel Bonet, Jacobus Aragones, Joannes Calbo, Franciscus Bou, Petrus Marques, Michael Maymo, Franciscus Breva, Marchus Briau, Gaspar Brunell, Joannes Farga, Nicolaus Capero, Josephus Melià, Hieronymus Nocinar, Melchior Castelló, don Hyacinthus Miralles, Michael Prades, Josephus Falcó, Joannes Macian, Vincentius Vilar, Augustinus Murciano, Isidorus Vicent, Juris utriusque doctor, Michael Melià, Joannes Castell, Ludovicus Breva, Britius Monterde, Joannes Soros, Damianum Sorribes, omnes presbyteri beneficiate in dicta ecclesia, Josephus Dirala, presbyter, Sacra Theologia doctor, Josephus Gavalda, etiam presbyter, Sacra Theologia doctor, subvicarii*, *Isi* ||[489] *dorus*

Moliner, et Joannes Montanyana, presbyteri, precentores dicta ecclesia omnes presentes et descervientes qui solitam prestiterunt sua illustrissima dominationi obedientiam.

Sanctissimun Sacramentum.

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit bene.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea Sancta.

Visitavit Olea Sancta et invenit bene.

Altare Mayus.

. *Visitavit altare mayus, quod est sub invocations Assumptions Beata Maria Virginis, et invenit bene*

Altare Regum

Visitavit dictum altare et invenit que no se ha fet res ni cumplit lo que es mana, així en la visita passada com en altres, y haver-se cominat que es donaria lo dret de sepultura a altri y la dita capella, y se podía dende *luego* fer-ho. Per ço, usant de benignitat, sa Señoria Il·lustríssima concedeix llicència al *clero* de la present iglésia per a que puga possar lo orgue en dita capella[241], y no res menys, mana als pretesos señors de ella, que dins un any fassen un retaule nou en dita capella, ornant-lo de tots los ornaments necessa ||[490] ri, *alias* passat lo dit termini se provehirà a privar-lo del dret pretén tenir en ella, y de *jus sepelliendi* pretén tenir en lo vas de ella y a concedir-lo a altra o altres persones.

Altare Sancti Crucifici.

Visitavit dictum altare et invenit que en algunes visites se ha manat repintar dit altar y fins ara no se ha fet; per ço sa Señoria Il·lustríssima mana a Hieronymo Bou o a Francisco Bou de Monsonis, señors de dita capella, que sots pena de excomunicació fassen repintar dit altar dins sis mesos, de *modo* que estiga bé

Altari Sancti olim Sancti Martini, nunc vero Animarum Purgatorii.

Visitavit dictum altare et invenit bene y que se ha fet de nou dit altar com se mana, la qual capella és dels Jovers, segons se diu, y en ella està fundada de nou la confraria de les Ànimes de Purgatori[242], mana per ço als patrons de la capella no impedixquen fer les functions necessaries a dita confraria, ni la dita confraria impedixquen als patrons lo dret tenen en ella.

Altare Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sanctorum Rochi et Blasii[243].

Visitavit dictum altare et invenit bene, per ço que aquell està en la pilastra de la iglésia ||[491] entre los altars de l'Àngel Custodi y nostra Señora del Socós. Per ço sa Il·lustríssima mana que lo dit altar se lleve de dit *puesto* hon està y se posse en lo altar de la Inventió de Santa Creu, sens perjuhí dels drets del señor que diu esser del dit altar de la Inventió de la santa Creu, present los dos, Jaume Giner qui y rebé salvu sempre sos drets y de sa muller Felipa Boix, patrona de dit altar.

Altare Beatae Mariae Virginis de Sucursu.

Visitavit dictum altare et invenit bene, per ço que en lo sòl y ha algunes ragoles llevadisses. Per ço mana sa Señoria Il·lustríssima al patró que pretén ser de dita capella que dins sis dies adobe les dites rajoles.

Altare Inventionnis Sancta Crucis.

Visitavit dictum altare et sua Illustrissima deminatio providet ut fuit altari sanctorum Rochi et Blasii.

Altare descentionis Sanctae Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que en la visita passada se manà als señors que pretenen ser de dita capella que dins un any fassen adobar y repintar lo altar sobredit, o que fassen altar nou, y que passat dit termini se procehirà a donar a altri lo patronat de dita capella y dret de sepultura de ella; y lo mateix se mana en altres visites antecedents, lo mateix, y que ara no se ha cumplit res del que·s manà, ||[492] ans bé, consta que per nostros vicaris generals haver despachat dos *mandatos* amonestant a tots los que pretenen ser señors de dita capella y dret en la sepultura de aquella, adobasen lo dit altar en lo *modo* que se·ls mane dins cert termini, ab cominació que, passat aquell, se provehirà en donar dit dret de sepultura y altar ad aquells qui voldrien contribuir y contribuirien en lo *gasto* de fer dit altar y privar als demés. Y, com ans, ni després, ni fins hui dia no hajen paregut ningú més que la señora Maria Giner, muller en segones núpties de Pere Giner de Vilaroig y en primeres del doctor Jaume Giner y Pere Giner *quondam* notari, los quals oferiren fer lo altar nou ab què se concedís la señoria de dit altar y *ius sepelliendi* a la dita señora Maria Giner, descendents de aquells, y als descendents de Pere Giner de Vilarroig y a dit Pere Giner, *quondam* notari, ofereixen lo mateix. Per ço, attès lo sobredit y la dita renitència, per ço a tots los que pretenen tenir dret en la dita capella y sepultura, atès no volen *gastar* en la redificació de dit altar, los priven en los presents servits y aquell concedits a dita señora Maria Giner y a Pere Giner de Vilarroig son marit y descendents de aquells, y als fills de dit Pere Giner, *quondam* notari, y descendents de aquell, los quals se enomenen Pere Giner de Bou. Doctor ||[493] en drets, Jaume Giner, doctor en drets y Mossèn Vicent Giner germans, interpossats en assò llur auctoritat y decret.

Altare Beata Virginis Maria dels Desemparats.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sancti Antoni Abbatis.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Santi Michaellis.

Visitavit dictum altare e invenit bene.

Altare Sancte Lucia

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Chorus.

Visitavit chorum et inventi bene.

Sacristia

Visitavit Sacristiam et invenit bene.

Argentum et ornamenta.

Visitavit Argentum et ornamenta et invenit bene.

Caementerium.

Visitavit Caementerium et invent bene, per çò que dins y ha moltes pedres, per ço mana sa Señoria als jurats de dita vila fassen llevar dites pedres.

Rationale.

Prengué compte al racional y segons la ||[494] reducta feta per lo sobre Il·lustrissim y Reveredíssim Señor Bisbe de Tortosa a vint y dos del mes de octubre MDC setanta-tres, en la qual se (*blanc*) que de tota la renda té la dita iglésia per a la celebració dels aniversaris fundats en dita en aquella se'n fassa una masa comuna, de la qual, llevats (*blanc*) quatre sous de cascun any, que fins huy an entrat per a la charitat de una missa o aniversari, lo que restarà de renta de dita masa comuna per a la distribució dels asistens als dits aniversaris cantats, asignant a cada hun de aquells que asistixen a dita celebració dos sous, fins tant que tota la renta de dita masa comuna

sia *gastada* en celebració de aniversaris a dit for o charitat, y també celebrar cada *prima mensis* unes vespres y matines de difuncts, pagant a cada hun dels que asistiran a la celebració de dites vespres y matines, ço és a les vespres la charitat de un sou a cada hun y als que asistiran a les matines, tres sous a cada hu, dient y celebrant en cada hun dels sobredits aniversaris, dos responsos cantats ab capa y creu, y que en los aniversaris que en avant se fundaran se observe lo mateix, applicant a la masa comuna de cada hun los quatre sous de la missa, y troba que en dita iglésia, des de principi, y ha fundats mil tres-cents trenta-cinch aniversaris, a differents fors, per a la celebració dels quals y ha de renta mil dos-centes vint-y-cinch liures y sis sous, de les quals se deu rellevar y de traure un sou y ||[495] huit dinés per liura per lo capsou, y de altra part se ha de traure de dita renta lo que li toca de nichils, agut respecte a tots los nichils que y ha en la iglésia, y a constat que detrets y defalcats los dits un sou y huit diners per liura per los nichils, de tot lo restant de dita renta a constat haver-se celebrat en dita iglésia aniversaris en la forma sobredita, vespres, matines y responsos, si conforme està contengut en dita reducta.

Ítem, troba que, conforme la sobredita reducta, se féu masa comuna de la renta que en dita iglésia y havia fundada per a misses cantades conventuals, y de la que per avant entraria per al mateix effecte, deduhïts primer quatre sous per a la charitat de una missa resada, de manera que entre resades y cantades o conventuals se dega celebrar en dita yglésia lo mateix número de misses cantades y resades que fins al dita de dita reducta se celebraven, y per les que entrarien des de dita reducta en avant se celebre una missa cantada o resada, ab qu è es done de charitat a cada hun dels interesens en cada una de dites mises cantades conventuals de dita masa comuna 2 sous, fins tant que la renta de dita massa comuna sia extinguida y *gastada* en la celebració de dites misses cantades conventuals, y troba que en dita iglésia y ha fundades fins a l'últim de dehembre pròxim passat, 373 misses cantades y resades conven ||[496] tuals, per a la celebració de les quals ha menester dit *clero* 407 lliures, 3 sous, 8 [diners], de les quals se deu rellevar també 2 sous, 8 dinés per liura per lo capsou o col·lector, y també lo que toca a dita administració de nichils, hagut respecte als nichils, que la present iglésia té, de manera que feta dita deducció, consta, del que ha restat, se han celebrat misses cantades conventuals y resades conforme lo tenor de dita reducta y des de dita visita passada, rellevades les misses cantades en les hermites y parròquies, ha constat quedar celebradores per a el present any 1680 les dites 373 misses cantades y resades.

Ítem, troba que en les hermites y parròquies de la present vila, fins a l´últim de dehembre 1679, y ha fundades 41 misa cantades, compressa la dobla de Santa Madalena, les quals, en la visita passada, estaven compreses en les mises cantades de la present iglésia, per a les quals y per a dos completes y enrramada en la hermita de nostra Señora del Lledó y ha de renta 24 lliures, 11 sous, 10 [diners] y ha constat en los anys *respective* estar tot celebrat; y per ço queden les mateixes 41 misa cantades, completes y enrramades per a el corrent any 1680.

Ítem, troba que segons la mateixa reducta sobredita se féu masa comuna de la renta y havia en dita iglésia per a 88 dobles, donant a cada un interessents de distribució 2 sous, celebrant dobles fins sia dita renta consumida ab la missa rexada, y que aquelles eren 88 celebradores en lo any 1678, y que des de dita visita passada fins l'últim de dehemrbe 1679 se'n han fundat 4, que ajustades ab les 88 són 93, per a la celebració de les quals són menester 195 lliures, 17 sous, 1 [diner], de les quals se dehuen rellevar lo capsou, que és 1 sou, 8 [diners] per liura, y los nichils, que corresponen a dita ||[497] administració segent los nichils y ha en dita iglésia, y ha constat que des de la última visita fins lo últim de dehembre propassat, reduhïts dits capsou y nichils, haver-se celebrat de tot lo restant dobles conforme lo tenor de dita reducta, y quedar les mateixes 93 celebradores per a el corrent any 1680.

Ítem, troba que en dita iglésia, per a les matines de de nit, quaresma y advent, fundades per Juseph Mas, notari, y per los administradors de Miquel Vicent Gascó, ciutadà, y ha de *renta* 139 lliures, 6 sous, 10 [diners], ço és 89 lliures, 6 sous, 10 [diners] per Jusep Mas y 50 lliures per dit Gascó, la celebració de les quals se dóna segons lo tenor de dita reducta, a cada un asistent 2 sous y dos dinés per a sera, de les quals, rellevats los 2 sous 8 [diners] per la col·lecta, y deduhïts per lo que tocarà a dita administració dels nichils de la present *iglesia*, de lo que restarà se'n dehuen celebrar matines en lo dit temps, y consta que fetes dites deduccions de lo que ha cobrat, se han celebrat matines en la forma sobredita fins a l'últim de dehembre 1680.

Ítem, troba que en dita iglésia y ha fundades 58 mises de plagis, celebradores en lo any 1673 a diferents fors, y ha constat estar totes celebrades y per no haver-se'n fundat ninguna, queden les mateixes celebradores per a el corrent any 1680.

Ítem, troba que en dita iglésia, segons la visita passada, y havia 6879 mises de taula amortisades, compreses les de les monges fundades, celebradores en lo any 1673, a les quals se han de *añadir* 179 mises fundades en les parròchies y hermites y que en la visita passada estaven compresses en lo capítol de les mises cantades, les quals dos partides juntes són 7054 misses, totes a for de 4 sous, celebradores en lo any 1673 en dita iglésia, parròchies y hermites; des de dita visita passada se'n han fundat 633 mises, ||[498] que juntes ab les 7054 són 7687 mises y ha constat estar totes en dits anys *respective* celebrades, ab què queden les mateixes 7687 mises, a for de 4 sous cada una, celebradores per lo corrent any 1680.

Ítem, troba que ademés de dites mises n'i ha de fundades y amortisades 15 mises, dites de fels difunts y del dia de santa Llúcia, cebradores les 14 mises resades y una cantada celebradores en lo any 1673, y que des de la visita passada fins lo últim de dehembre propassat se'n ha fundat una a for de 25 sous, que ajustada a les 15 sobredites són 16 mises celebradores en lo corrent any 1680, y consta estar celebrades des de la última visita fins lo any 1679.

Ítem, ademés de les dites obligacions té lo dit *clero* les obligacions següents:

Primo, obligació dit *clero* de fer certes obligacions generals dia dels feels difuncts.

Ítem, salmejar al monument.

Ítem, pagar la peyta a la vila.

Ítem, fer les processons a la minerva y altres processons.

Ítem, huit bulles de difuncts.

Ítem, cantar la lletania a nostra Señora en les cinch festivitats.

Ítem, el acompañar la vera creu.

Ítem, assistir en la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Sacrament.

||[499] *Ítem*, donar charitat a pobres.

Ítem, cantar salves y goigs en nostra Señora del Socors tots los disaptes de l'any.

Ítem, cantar 45 dies en diverses festivitats prima.

Ítem, donar almoyna a pobres vergonyants.

Ítem, per la asistència al Santísssim Sacrament los tres dies de carnestoltes.

Ítem, tretse sermons tot lo any.

Ítem, als preveres porten lo palis als combregars ordinaris.

Ítem, als bordoners eo cabiscols que entonen en lo cor.

Ítem, comprar dos aches de sera per a cremar en les festivitats y fer cotetes als *infantillos* que porten les aches.

Ítem, cantar tots los dies 3ª, 6ª y 9ª, vespres y completes les matines de Nadal, Tenebres y Resurrecció.

Ítem, al campaner per a repicar als combregars.

Ha menester dit *clero* per a pagar dites obligacions la renta següent:
Primo, per a pagar los 1335 aniversaris entre resats y cantats.....1225 lliures, 6 sous
Ítem, per a pagar les 324 conventuals y mises resades de Conventuals. .507 lliures, 3 sous 8
Ítem, per a pagar 93 dobles y misses dites de la dobla.....195 lliures, 17 sou
..... 1928 lliures, 6 sous 9
||[500] *Ítem*, per a pagar les matines de Jusep Mas y de Miquel Vicent
Gascó a prima nit en Quaresma y Advent.....139 lliures, 6 sous, 10
Ítem, per pagar 58 mises de plagis.....22 lliure, 8 sous, 4
Ítem, per a pagar les mises cantades en les hermites y parròchies,
dos completes y enrramada en lo Lledó.....24 lliures, 1sou, 10
Ítem, per a pagar 7687 mises de taula *prout supra*.....1437 lliures, 8 sous
Ítem, per a pagar les 14 mises resades y dos cantades, dia dels fels
diffuncts..... 4 lliures, 6 sous
Ítem, per a pagar les absolucions dia dels difuncts.....4 lliures, 6 sous
Ítem, psalmejar al monument y cantar los pacis.....6 lliures, 5 sous
Ítem, pagar la peyta a la vila..... 17 sous, 3
Ítem, per a pagar les processons de la minerva y altres.....18 lliures, 15 sous, 2
Ítem, per a pagar les bulles.....1 lliura, 12 sous
Ítem, per a pagar la lletania de nostra Señora en les cinch festivitats.....2 lliures, 20 sous
Ítem, per a compañar la vera creu.....3 lliures, 2 sous
Ítem, per a assistir la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Santíssim.....6 lliures
Ítem, per a donar charitat a pobres..... 23 sous 4
Ítem, per a pagar les salves y goigs a nostra Señora del Socors.....26 lliures
||[501] *Ítem*, per a pagar 45 primes en diverses festivitats.....57 lliures, 2 sous, 7
Ítem, per a donar almoyna a pobres vergoñanys.....5 llíures
Ítem, per a pagar la asistència al Santíssim Sacrament los 3 dies de
carnestoltes..... 1 lliura, 4 sous
Ítem, per a pagar 13 sermons..... 9 lliures
Ítem, per a pagar als preberes porten los palis al combregars ordinàris.....3 lliures
Ítem, per a pagar als bordoners o capiscols.....4 lliures
Ítem, per a pagar dos aches y fer cotetes als *infantillos*.....10 lliures
Ítem, per a pagar lo cantar tots los dies 3ª, 6ª 9ª, vespres y completes y
matines de Nadal, Tenebres y Resurreció.....865 lliures, 3 sous, 8
Ítem, per a pagar al campaner per a rrepicar als combregars.....5 lliures
..... 954 lliures, 10 sous, 3
Per lo que suma les planes de atràs.....1798 lliures, 2 sous,. 3
..... 1928 lliures, 6 sous, 9
Ha menester dit *clero* per a pagar totes les dites obligacions.....4685 lliures, 28 sous, 3
Té de renda dit *clero* per a pagar totes les obligacions.....4761 lliures, 11sous
De manera que la resta sobra a dit *clero*.....75 lliures 12 sous, 9
De les quals se paguen altres obligacions de la mateixa ||[502] *iglesia*.

Caixa.

Prengué compte a la caixa y troba que des de la última visita passada fins a últim de dehembre 1679 han entrat en dita caixa en diners, contant tant de quitaments de censal com de noves entrades en dita iglésia, 9007 lliures, 10 sous, de les quals y ha del llibre de depòsit són 4357 lliures, 15 sous, y les restants 649 lliures, 15 sous són del llibre de ingressions per a hores y

dret de amortisassió, y consta haver esmersat la mateixa cantitat ab què queda igual dit compte. Plat de Ànimes. Se troba que lo plat de les Ànimes lo porta un capellà y de lo que se acapta en ell, conforme lo tenor de una concessió o reducta feta per sa Señoria Il·lustríssima a 13 de maig 1673, les pot convertir lo *clero* en la celebració de la misa onsena per a tots los dies, com fins al dia del dit decret o concessió, y de lo que sobrarà ne celebren tots los anys mises cantades a for de 85 cada huna, sempre que no y haurà falta o necessitat de mises resades, a àrbitre del vicari *perpetuo,* rational y archivers, y se paga al dit capellà porta lo plat 12 lliures cada un any, y ha constat que tot lo que se ha acaptat en dit plat, des de lo any 1673 fins a l'últim de decembre 1679, tot està celebrat conforme lo tenor de dita reducta.

Ítem, troba que les misses votives, trentenaris ||[503] y *mortuorums* que han entrat en dita iglésia des de la última visita fins a l'últim de dezembre 1679, han entrat en dita iglésia totes están celebrades.

Eclesia Sanguinis Christi.

*Visitavit dictam eclesiam et altaria Jhesuchristi et inveni*t segons relació se'n fa *bene*.

Eclesia Santi Nicolai.

Visitavit dictam eclesiam et altare eiusdem et invenit bene y que havia en aquelles adobat per a què no es plogués.

Hospitale.

Visitavit dictum Hospitale et invenit bene y que y ha inventari de la roba y demés, y que es dóna conte davant del vicari *perpetuo*.

Eclesia Sacti Joannis.

Visitavit dictam eclesiam et invenit que se està ya rehedificant. Sa Señoria exorta als vehins del carrer que se alenten en acabar de reedificar aquella.

Heremitorium Beatea Mariae Virginis del Lledó

Visitavit dictum heremitorum et altaria et invenit bene y que se ha fet lo altar nou com se mana en la visita[244].

Ítem, troba que de la plata y roba de dita *iglé* ||[504] *sia* y ha inventari, y que dita casa y hermita té de renda anual 171 lliures, 2 sous, la qual administra lo administrador que nomenen lo vicari *perpetuo*, los jurats y officials de la mateixa hermita, per temps de tres anys, y donen compte cada trieni y que están passats los contes.

Baciners y confraries.

Ítem, troba que los baciners y confraries donen compte davant del vicari *perpetuo* y que tots han donat conte, segons relació ne fa lo vicari *perpetuo* y van bé.

Confessors

Lo doctor Joseph Breva, vicari *perpetuo*.
Lo Doctor Josep Pirala.
Lo doctor Jaume Roig.
Lo doctor Jusep Gavaldà, subvicari.
Lo doctor Miquel Tosquella.
Mossèn Juan Calbo.
Mossèn Juan Farga.
Mossèn Jerony Cocinar.
Mossèn Jusep Melià.
Mossèn Melchor Castelló.
Mossèn Juan Macian.
Mossèn Manuel Melià.

Totes les sobredites coses en los sobredits capítols y quiscun de aquells especificadors, mana sa Señoria Il·lustríssima se cumplen y fassen sots les penes y terminis en aquells, y quiscuns dels ||[505] contenguts y especificats, manant així mateix al vicari eo *ecónomo* de dita iglésia, la pressent visita publique lo primer dia de diumenge o festa que a ses mans pervindrà, ço és lo que toque al poble en lo púlpit y lo que toque al *clero* en lo cor o en la sacristía y de la publicació ne fassa relació al peu de la present y done avís a dita Sa Señoria Il·lustríssima com se acostuma

1686, novembre 26
Visita del bisibe fra Severo Thomas Auther

||[556] [245]*Insuper autem die XXVI mensis novembris anno a nativitate Domini MDCLXXXVI Illustrissimus et Reverendissimus dominus Don fra Severus Thomas Auther*[246]*, Dei et apostolicae sedis gracia episcopus dertuseniss. regiusque consiliarius etc, visitavit parrochialem ecclesiam villae Castilionis Planiciei, cuius ecclesiae est vicarius perpetuus Josephus Breva, Sacrae Theologiae Doctor, presbyter, presents et deserviens et, ultra eum, resident Mathias Tirado, Jacobus Roig, Sacrae Theologiae Doctor, Ignacius Mur Juris Doctor, Petrus Sanchis, Dr. Miquel Tosquella, Dn. Christoforus Porcar, Dn. Basilius Martí, Jacobus Andreu, Miquael Navarro, Gabriel Bonet, Jacobus Aragones, Joannes Calbo, Franciscus Bou, Petrus Marques, Franciscus Breva, Joannes Farga, Nicolaus Caperó, Hyeronimus Nocinar, Melchior Castelló, Don Hyacinthus Miralles, Michael Prades, Josephus Falcó, Joannes Macian, Vincencius Vilar, Augustinus Muretiano, Isidorus Vicent, Joannnes Castell, Ludovicus Breva, Joannes Monterde*, *Joannes Soros, Vicentius Poeta, Joannes Ros, Felix Cisternes, Josephus Pastor,Vincentius Palanques, Vincentius Giner, Josephus Avinent, Philipus Sahuc, Joannes Montañana, Josephus Dirala, Sacrae Theologiae Doctor, subvicarius, Isidorus Moliner, omnes presbiteri qui solitam prestiterunt suae Illustrissima dominationis reverenciam et obedientiam*

||[557] *Sanctissimum Sacramentum.*

Visitavit Sanctissimum Sacramentum et invenit que hi ha falta de un cortineta per lo sacrari; per ço mana sa Il·lustríssima Señoria se fassa una cortineta de color carmesí per dit effecte.

Fontes Baptismales.

Visitavit fontes baptismales et invenit bene.

Olea Santa.

Visitavit olea Santa et invenit bene.

Altare maius.

Visitavit altare maius et invenit que ara se està fent de nou y que lo antich lo han llevat[247].

Altare Regum.

Visitavit dictum altare regum et invenit que lo altar no hi ha tal altar; per ço, mana dit Il·lustríssim Señor a la señora que és de dita capella, que dins sis mesos fassa dit altar sots pena de donar lo *ius* patronat de dita capella a altre.

Altare Sancti Crucifixi.

Visitavit dictum altare et invenit que lo altar que hi ha ara és de la *iglésia* de San Joan, la qual se està fent; per ço mana dit Il·lustríssim Señor als patrons de dita capella que dins sis mesos fasen un altar nou, sots pena de privar-los del *ius* patronat.

Altare Animarum Purgatorii.

||[558] *Visitavit dictum altare et invenit* que no està dorat y que en ell hi ha un frontal negre yndecent, lo qual serà ací tot lo any; per ço mana dit Il·lustríssim Señor als patrons de dita capella

que dins 8 mesos doren lo altar y fassen un frontal nou, per sots pena de passar lo *ius* patronat als confrares de les ànimes o a quí ben vist serà.

Altare Angeli Custodis.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Beatae Mariae Virginis de Sucursu.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Invencionis Sanctae Crucis et Sanctorum Rochi et Blasii.

Visitavit dictum altare et invenit que no hi ha ara a l'altar per estar luint-se la iglésia[248], mana dit Il·lustríssim Señor que quan estiga lluïda tornen dit altar los patrons de dita capella.

Altare descensionis Sanctae Crucis.

Visitavit dictum altare et invenit que no està posat lo altar per estar lluint-se la iglésia; per ço mana dit Il·lustríssim Señor que, estant lluïda aquella, posen lo altar los patrons.

Altare Beatae Mariae Virginis dels Desemparats.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Comunionis sive Capella Comunionis[249].

||[559] *Visitavit dictum altare sive capellam et invenit bene*

Altare Sancti Antonii.

Visitavit dictum altare et invenit bene, però que no està posat per estar-se lluint la iglésia.

Altare Sancti Michaelis.

Visitavit dictum altare et invenit bene.

Altare Sanctae Luciae.

Visitavit dictum altare et invenit que no està acabat de daurar, mana dit Il·lustríssim Señor al patró de dita capella que acabe lo altar y el dore dins 8 mesos, sots pena de privar-lo del *ius* patronat.

Chorus.

Visitavit chorum et invenit bene.

Sacristia.

Visitavit sacristiam et invenit bene.

Argentum et ornamenta.

Visitavit argentum et ornamenta et invenit bene.

Coementerium.

Visitavit coementerium et invenit que en ell hi entren gallines per los forats de les cases; per ço mana dit Il·lustríssim Señor, sots pena de excomunió major, que totes les que tenen cases que donen al fossar que tapen los forats.

||[560] *Rationale*

Prengué compte al racional y troba que segons la reducta feta per lo Il·lustríssim y Reverendíssim señor bisbe Fageda, de bona memòria, diu la última visita feta per lo Il·lustríssim Dn. Francisco Marti, visitador *sede* vacant, que de tota la renda que hi ha fundada en dita *iglésia* per los aniversaris se fa una massa comuna, de la qual, llevats 4 sous per cada un aniversari que fins vuy han entrat per la caritat de la missa o aniversari resat, lo que restarà en dita massa comuna per a la distributió dels asistents dels dits aniversaris cantats, assignant a cada un dels asistents dos sous, fins tant que tota la renda de dita massa comuna sia *gastada* y consumida en dita celebratió de aniversaris, a dit for y ab obligació de celebrar cada *prima mensis* unes vespres y matines de difunts, pagant a cada hu dels que assistiran a la celebració de dites vespres y matines, ço és a les vespres un sou a cada un dels asistents, y als que asistiran a les matines tres sous a cada hu, dient y celebrant a cada un dels dits aniversaris dos responsos cantats ab capa y

creu, y així mateix se observarà lo mateix de vuy en avant, y consta que en dita última visita se deveren 1341 aniversaris, entre cantats y resats, celebra ||[561] dors en lo any 1685, per dita celebració diu la mateixa visita té dit *clero* 1 lliura, 9 sous té 18 sous, 6 [diners] de renda, en dit any 1685 se celebraren 1251 aniversaris entre cantats y resats, ab què falte per celebrar 89 aniversaris, los quals se han dexat de celebrar, *primo* 65 aniversaris se donen per nichils inexigibles, per no saber-se molt temps la renda alguna corresponent a la celebració de estos aniversaris, que sia de alguna cobrable.

Ítem, 15 aniversaris per anar en plet. *Ítem*, que 9 que no tenien renda aplicada y van en plet, en dit any 1688 se fundaren dos aniversaris, que junts ab los 1341 aniversaris són 1343 aniversaris celebradors en lo corrent any 1686. Per estos dos anys, fundats en dit any 1685, entra de renda 5 lliures, 6 sous, 6 [diners]. que junt ab les 1195 lliures, 18 sous, 6 [diners] són 1206 lliures 16 sous, 6 [diners] per el present any 1686, y troba que conforme diu la última visita hi ha una massa comuna per a misses cantades, dites conventuals, segons lo tenor de la reducta o massa comuna dels aniversaris, y troba que entre mises conventuals cantades y resades eren 324 celebradores en lo any 1685 en esta forma, donant 4 sous per la caritat de la missa resada o cantada y a cada un dels interesents en cada una de les misses cantades 2 sous, fins a tant que la renda de dita iglésia sia extenguida la renda per dit any 1685 era 820 lliures, 3 sous. De les 329 misses conventuals eren ||[562] celebradores en lo any 1685 se han celebrat 308, que se han dexat de celebrar 16 misses, 8 per donar-se per nichils incobrables y 8 per anar en plet; en dit any 1685 se fundaren dos misses per mossèn Macià Tirado, la una a for de 50 lliures y la altra a for de 40 lliures; estes dos misses están notades en lo llibre del depòsit; en lo any 1686 són 326 misses conventuals celebradores en lo any 1686 y per elles hi ha de renda 52 lliures, 41 sous, 6 [diners].

Y trobà que, conforme diu la última visita, en les hermites y parròchies hi ha fundades 41 missa cantades, dos completes y enramada en la hermita de nostra Señora del Lledó, compresa la dobla de Santa Madalena, les quals misses y completes se celebraren en lo any 1685 y se féu la enramada. Y no se funda altra misa ni completa alguna, y així són les matexes 41 misses, dos completes y enramada per lo any 1686, per lo qual hi ha de renda 24 lliures, 11 sous, 10 [diners].

Y troba que segons la útima visita hi ha en dita iglésia 94 dobles, celebradores en lo any 1685, y per elles 199 lliures, 17 sous, 1 [diner]. Però que se rebé equivocació en dita visita, perquè sols eren per dir 93 misses dobles celebradores y 199 lliures, 6 sous, 1 [diner] de renda per la celebració de elles; en dit any 1685 se celebraren 90 dobles y se dejaren de celebrar 3, dos de elles per donar-se per nichils y una perquè la renda corresponent a sa celebració no té effecte per estar en usu ||[563] fruit; en dit any 1685 se funda una missa doble per mossèn Tirado, la qual se conta en la última visita en lo número que feren de 94 dobles, com també està inclusa la renda en les 199 lliures, 6 sous. Y troba que per a les matines de de nit en Quaresma y Advent hi ha de renda 139 lliures, 6 sous, 10 [diners], ço és 89 lliures, 6 sous, 10 [diners] per Joseph Mas, notari, y 50 lliures per Miquel Vicent Gascó, ciutadà, per a la celebració de les quals, segons dita reducta, se dóna a cada un resident 2 sous, 2 diners per cera, de les quals se deu rellevar un sou y vuit diners per lo capsou y deduir lo que li tocarà de nichils a dita administració, segons los nichils té la present iglésia, de lo que restarà se deven celebrar matines y ha constat que de tot lo que ha quedat en lo any 1685 se han celebrat matines.

Ítem, troba que en dita iglésia hi ha 58 misses de plagis celebradores en 1685, les quals en dit any se celebraren totes en dit, se'n fundaren 46 que juntes ab les 58 fan número de 104 celebradores en lo corrent any 1686, y troba que conforme diu la última visita eren 8247 misses de taula amorizades, fundades en dita iglésia celebradores en 1685 a for de 4 sous, *excepto* si no que són a for de 5 sous, 4 [diners], compreses les de les parròchies y ermites. Y ha constat que en

dit any 1685 se han celebrat 8069 misses y se han dexat de celebrar 178 misses, part per donar-se per nichils inexigibles y part per anar en plets; en dit any 1685 se fundaren 55 misses a for de 8 sous. que aiustades ab les ||[564] 8247 fan número de 8302 celebradores en lo corrent 1686, de les quals se deu llevar lo capsou y trona ; que segons diu la última visita hi ha fundades en dita iglésia hi ha 16 misses, dites dels fels difunts y octava de tots Sants, ço és 15 resades y una cantada, les quals en lo any 1685 se celebraren totes y per no haver-se'n fundat alguna són les matexes 16 celebradores en 1686.

Ademés de dites obligacions té lo *clero* les següents.

Primo, té obligació de fer certes absolutions generals dia dels fels defunts.

Y psalmejar al monument.

Y pagar la peita a la vila.

Y fer processons de la minerva y altres.

Y pendrer 8 bulles de difunts.

Y cantar la lletania de Nostra Señora en ses festivitats.

Y acompañar la vera creu.

Y asistir en la octava del *Corpus Christi* quant se reserva el Santíssim Sagrament.

Y donar caritat a pobres.

Y cantar salves y goigs en la capella de Nostra Señora del Socós tots los disaptes de l'any.

Y cantar 46 primes en diverses festivitats.

Y donar almoina a pobres vergoñants.

Y per la asistència del Santíssim Sagrament en los 3 dies de carnestoltes.

Y 13 sermons entre lo any.

Y als preberes porten lo palis als combregars ordinaris.

Y als bordoners eo cabiscols y ara novament als *infantillos* ||[565] y comprar dos achas per a cremar en les festivitats y fer robes als *infantillos* porten les achas.

Y cantar tots los dies tèrcia, sexta, nona, vespres y completes y les matines de Nadal, Tenebres y Resurrecció.

Y cantar al campaner per a repicar en los combregars les campanes.

Primo, per a pagar 1343 aniversaris entre cantats y resats.....1201 lliures, 16 sous, 6

Advertin-se que esta renda és neta de nichils.

Y per a pagar 326 mises conventuals.....524 lliures, 3 sous

Y per a pagar 41 mises cantades en les hermites y parròchies dos completes y enramada.....24 lliures, 11 sous, 10

Y per a pagar 94 dobles.....169 lliures

Y per a pagar les matines de Joseph Mas y de Gascó.....139 lliures, 6 sous

Y per a pagar 104 de plagis.....37 lliures, 8 sous, 6

en les quals no se comprenen 8 misses de Maria Castell que entraren en 1686 la qual renda se ha de capsonar.

Y per a pagar 8302 misses de taula amortisades.....1660 lliures, 14 sous, 8

Y per a pagar 16 misses dites dels fels defunts.....3 lliures, 14 sous, 2

Y per a pagar les absolucions dia dels fels difunts ab la de Domingo Cadea.....4 lliures, 23 sous, 8

Y psalmejar y cantar los passis.....6 lliures

||[566] Y per a pagar la peita a la vila.....17 sous, 3

Y per a pagar les processons de la minerva y demés.....18 lliures, 15 sous,2

Y per a pagar la lletania de Nostra Señora en les sinc festivitats.....2 lliures, 10 sous

Y per a acompanyar la vera creu.....3 lliures, 7 sous
Y asistir a la octava del *Corpus Christi* quant se reserva lo Santíssim.....6 lliures
Y per a donar almoyna a pobres.....13 sous, 4
Y per a les haches y goichs en Nostra Señora del Socós.....26 lliures
Y per a pagar 46 primes en diverses festivitats.....58 lliures, 12 sous, 7
Y per a donar almoina a pobres vergonyants.....5 lliures
Y per a pagar la asistència del Santíssim Sagrament los 3 dies de Carnestoltes.....1 lliura, 4 sous
Y per a pagar 13 sermons.....9 lliures
Y per a pagar als preberes porten lo palis en los combregars ordinaris.....3 lliures
Y per a pagar als bordoners y novament als *infantillos*.....9 lliures
Y per a dos aches y fer robes colorades als *infantillos* trauen dites aches.....10 lliures
||[567] Y per a la minoritat de hores de Nostra Señora.....16 lliures, 3 sous
Y per a la minoritat de les matines de Nostra Señora.....4 lliures, 15 sous
Y per a la nona de la Ascensió.....5 lliures
Y per a la asistència de les misses los disaptes per Eiximeno.....2 lliures
Y per a ornaments en lo altar de Nostra Señora dels Desemparats.....5 lliures
Y per la penitència de Àngels Museros.....5 lliures, 13 sous
Y per la comunió de la bona mort.....21 lliure, 10 sous
Y per a la renovació del Santissim ab la processó dia de Pasqua de Resurrecció.....3 lliures, 5 sous, 3
Y per a la cera de les mises de Sant Roch del Pla y missa cantada dia de sant Antoni de Pàdua.....12 sous
Y per a les 12 misses mudes per Michel Vicent Gascó.....3 lliures
Y per a cantar tots los dies tèrcia, sexa, nona, vespres y Completes, matines de Nadal, de Tenebres y de Resurrecció.....892 lliures, 6 sous, 8
Y per a pagar al campaner per a repicar als combregars.....5 lliures
||[568] Ha de menester dit *clero* per pagar totes les dites obligacions.....4915 lliures, 8 sous, 10
Té de renda dit *clero* per pa[ga]r les dites obligacions.....5030 lliures, 16 sous
Tirada la resta queda dit *clero*.....115 lliures, 11 sous, 2
Les quals serveixen per pagar usufruits, salari de *infantillos* y altres *gastos*.Compte de caxa.

Prengué compte de la caxa y trobà que en lo any 1685 entra en dita caxa, en diners contant de noves entrades y de quitament de censal, 4533 lliures, 15 sous, de les quals les 4471 lliures són de llibre de depòsit y les 62 lliures, 15 sous són del llibre de ingressions, y servixen per a la celebració de hores, y consta haver esmerçat la mateixa cantitat y axí ve lo conte igual.

Plat de ànimes.

Y trobà que lo plat de ànimes lo porta un capellà y de lo que en ell se acapta se celebren misses onzenes a for de 4 sous. Y se diu una doble dia de sant Gregori. Ha constat que en lo any 1685 se acapta en dit plat 86 lliures, 17 sous, de lo qual se celebraren mises onzenes y la doble de san Gregori. Y a l'acaptador se dóna 12 lliures y 1 lliura 10 sous. per al vicari.

||[569] *Misses votives trentenari y mortuorum*.

Es troba que totes les misses votives, trentenaris y *mortuorum* que han entrat en dita *iglésia* des de primer de janer fins a l'últim de decembre de 1685, totes se han celebrat.

Eclesia Sanguinis Christi.

Visitavit dicta ecclesiam et invenit que són molt indecents les casulles que tenen y los corporals y purificadors; per ço mana dit Il·lustríssim Señor, sots pena de excomunió maior, al

clavari y majorals de la confraria de la Sanc, que dins sis mesos fassen dos casulles, dos corporals y una dotsena de purificadós y tres *singulos*.

Y troba dit Il·lustríssim Señor que quant algun sacerdot va a dir missa a dita iglésia, no volen lo clavari y majorals donar cera per a la celebració de les misses, per ço dit Il·lustríssim Señor ordena, disposa e mana als clavari y majorals de dita iglésia, que sots pena de entredit personal donen cera per a totes les misses.

Hospitale.

[250]*Visitavit Hospitale et invenit* y que hi ha inventari de la roba y que los administradors donen compte davant lo vicari *perpetuo*

Ecclesia Sancti Nicolai.

Visitavit dicta ecclesiam et invenit bene y que se està lluint.

||[570] *Ecclesia Sancti Joanmis.*

Visitavit dictam ecclesiam et invenit bene y que se està acabant de fer.

Hermitorium Beatae Marie Virginis del Lledó

Visitavit dictum heremitorium et invenit bene y troba que de la plata i roba de dita ermita hi ha inventari, y que té de renda anual 171 lliures, 2 sous, la qual administra lo obrer que anomenen lo vicari *perpetuo*, jurats y officials de la mateixa ermita per a temps de tres anys.

[251]*Ítem*, per quant en la hermita de Nostra Señora del Lledó hi ha ordinàriament molt concurs de gens y singularment en la octava de nostra Señora del Lledó, ab consentiment y beneplàcit del *clero* de la present iglésia, disposa, ordena y mana dit Il·lustríssim Señor que en la octava de Nostra Señora del Lledó, el prior diga missa en dita ermita y en ella confesse a tots los devots que voldran confesar-se y tingua en aquella octava lo Santíssim Sagrament reservat per poder donar la comunió als devots y axí mana al *clero* de la present *iglésia* que tota la dita octava tinga present al prior que si és y serà de dita confraria, attès les destribucions, axí amortizades com votives, encara que sien actes generals.

Baciners y confraries.

Ítem, troba que hi ha alguns baciners y confraries que no han donat compte, mana dit Il·lustríssim Señor a tots los baciners y confraries que no han donat comptes, que dins dos mesos lo donen paguant lo que resten devent.

||[571] *Confessors.*

Lo Doctor Joseph Breva[252], vicari *perpetuo*.
Lo Doctor Jaume Roig.
Lo Doctor Miquel Tosquella.
Lo Doctor Christòfol Porcar.
Mossèn Joan Calbo.
Mossèn Joan Farga.
Mossèn Nicolau Caperó.
Mossèn Geroni Noscina.
Mossèn Melchor Castelló.
Mossèn Joan Mascian.
Mossèn Vicent Palanques.
Mossèn Joseph Pastor
Y lo doctor Joseph Dirala, subvicari

Y atentent dit Il·lustríssim Señor que hi ha alguna falta en tocar les campanes, disposa y mana que sempre que el racional mane tocar les campanes al campaner y no les toque, que el

marque en les distribucions que per aquell toc li toquen, y cas que no hi haja destribucions, que es marque en un sou.

Totes les sobredites coses y cascuna de elles mana dit Il·lustríssim Señor ser observades sots les penes contengudes en los dits capítols, y les que no contenen singular pena's a pena de excomunió, y al vicari *perpetuo* que al present publique lo que ||[572] toque al poble en lo púlpit de dita iglésia y lo que toque al *clero* en lo cor e en la sacristía.

Fr. S Jh *obispo* de Tortosa

SANTA MARIA DISTRIBUCIÓ DELS ALTARS

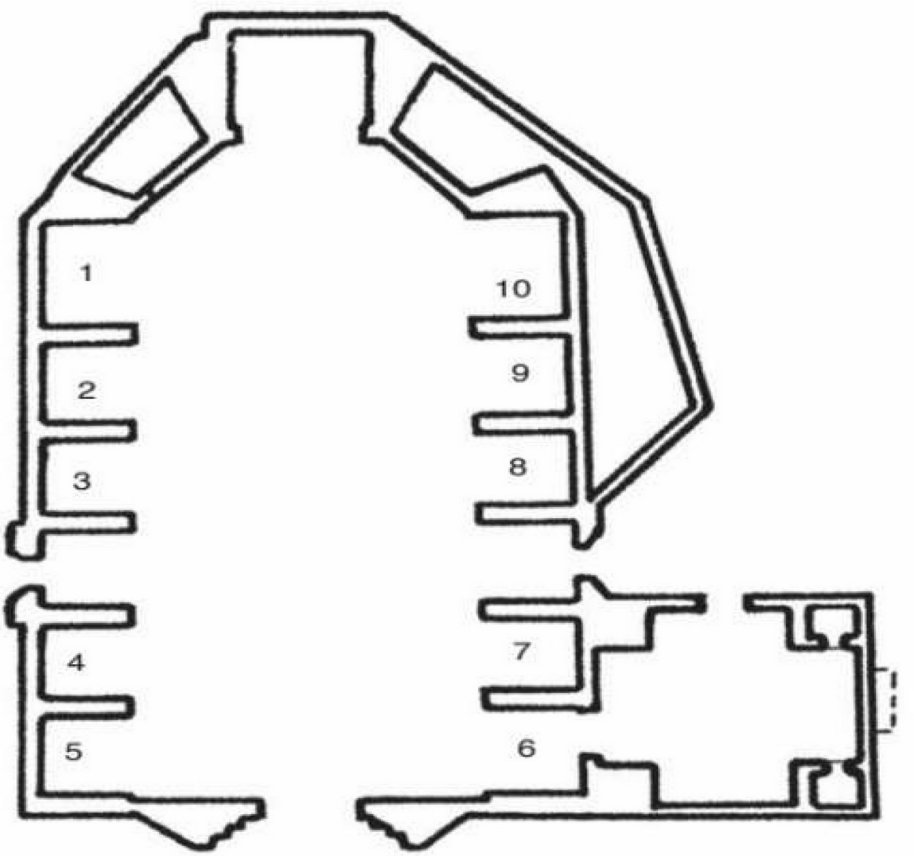

Ca 1780-1900

1- Altar dels Sants Reis o Epifania
2-Altar de la Verge dels Dolors
3-Altar de la Verge dels Desemparats
4- Altar de la Verge dels Roser
5- Altar de Santa Teresa
6- Altar de Sant Josep (a partir de 1899 se'l denomina del Bateig, en traslladar-se allí la pila baptismal que estava en la capella de Santa Teresa)
7-Altar de Sant Cristòfol
8-Altar de la Verge del Lledó
9-Altar de la Verge del Carme
10-Altar de la Magdalena

NOTES

1 ALBIOL CAVALLER, J.A. *Visitas Pastorales de Santa Maria de Castellón*. Castelló, 2011. En línies generals, una visita pastoral és la visita que fa un bisbe a les parròquies i comunitats de la seua diòcesi. Hi té trobades amb el clergat, els religiosos i els laics per a exhortar-los a tenir una vida de fe i pràctica cristiana, i examina i valora les estructures i instruments destinats al servei pastoral.
2 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 112-115.
3 ALBIOL, Op cit, pp 148-153 publica sols els beneficis.
4 ALBIOL, Op cit, pp 154-159 publica també sols els beneficis.
5 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 166-174.
6 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 175-197
7 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 198-205
8 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 206-216
9 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 217-235
10 Publicada per ALBIOL, Op cit, pp 236-246
11 CÁRCEL ORTÍ, M.ª M.: *Visitas pastorales y relaciones "ad Limina": fuentes para la geografía eclesiástica*, Oviedo, 2007; GARCÍA HOURCADE, J.J. i Irigoyen López, A.: "Las visitas pastorales, una fuente fundamental para la historia de la iglesia en la edad moderna", *Anuario de historia de la glesia XV* (2006), pp. 293-304; PUIGERT i SOLÀ, J. M. et. al.: *Les visites pastorals: dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona, 2003.
12 Vegeu. OLUCHA MONTINS, F " Una panoràmica de l'art a la vila de Castelló entre 1500 i 1700 ". *Boletín Sociedad Castellonense de Cultura*. Tom LXIV, 1988 pp 149-204
13 Al marge esquerre: 1585. *Visita del Sr Don Gaspar Punter, official y vicari general*.
14 Al marge i amb altra lletra: *oficial foráneo*
15 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Anniversaris a 15 sous*.
16 Al marge esquerre i amb altra lletra: *a 4 de dehembre 1601 fonch notificat lo present capítol als jurats. E respongueren que faran lo de justicia y que volen [….]*.
17 Al marge esquerre i amb altra lletra: *no poden dir misses cantades los frares en les parrochies etc*
18 Al peu de la pàgina i amb altra lletra: *la següent plana està treslladada per estar aquella esgarrada.*
19 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Vas de nostra 60 sous, altres sepultures 20 sous.*
20 Al marge esquerre amb altra lletra: *dia 5 mensis decembris 1601 fonch notificat per mosèn Hierony Gascó vicari perpetuo als dits jurats.*
21 Tota aquesta pàgina amb altra lletra
22 Al marge esquerre: *misses cantades a 4 sous.*
23 Al marge esquerre: *vas de nostra señora LX s. Altres sepultures a 20 s.*
24 Aquest vas, denominat de la Verge o de la Mare de Déu, estava situat en el presbiteri, al costat del faristol. L'any 1801 va haver de ser segellat per la mala olor que acomiadava, particularment a l'estiu, i dos dels seus brocals van ser llevats i portats al cementiri; per a reemplaçar-lo es va construir un altre sota el presbiteri que posteriorment desaparegué. Aquest vell carner de la Verge va ser localitzat en 1999, amb motiu de les obres realitzades per a construir l'actual cripta de la cocatedral de Santa Maria, les excavacions realitzades allí han permès conèixer amb més detall com era la seua distribució. Vegeu. OLIVER FOIX, A "Excavación de la Cripta de la Virgen en la iglesia de Santa Maria de Castellón". en *Quaderns de Prehistoria i Arqueología de Castelló*. Castelló, nº 21, 2000, pp 447-459.
25 Des d'el primer moment, preocupada com estava l´església per conservar correctament els seus vestiments, hi hagué en Santa Maria els càrrecs d´ornamenter i el de baciner dels ornaments. Pel que fa a l´ofici de baciner dels ornaments, sabem que en 1501 decidí el consell que alternativament, cada any, ocuparen aquest càrrec el vicari perpetu i el jurat en cap (A.M.C. L.C. 1501-1502. Sessió 26 desembre 1502. " *... que d´aci avant sien baciners dels ornaments lo reverent vicari perpetuo y lo jurat en cap, qui seràn, ço és lo hu lo hun any e lo altre altre any, los quals cascún any hagen a donar compte e rahó als magnífichs jurats e jutges comptadors*..."), mentre la dignitat d ´ornamenter estigué, quasi sempre en mans d´un prevere.
26 El racional era qui s´encarregava de fer que es complissen les celebracions demanades pels feligresos en diferents altars, èpoques de l´any, etc,, i que les distribuïa entre els diferents residents i, per tant, els assignava la dotació que es correspongués d´acord amb els oficis celebrats. Era una tasca àrdua i complicada que exigia una dedicació constat, ja que havia de procurar que el clericat resident hagués complets amb les seus obligacions abans d´assignar-los noeves celebracions, circumstància aquesta que es realitzava cada mes.
27 Al marge esquerre: *misses de les onze*
28 Al marge esquerre: *no deroguen a este capítol los capítols 4 y 8 perquè són les disposicions differents*
29 És la missa resada, la que se celebra sense cant

30 És l´altar que té el privilegi que el qui hi diu missa guanya indulgència plenària
31 Al marge esquerre: *campanes*
32 La butlla de l´altar privilegiat de Sant Miquel, fou concedida en Roma *calendas aprillis, anno millessimo quingentessimo orcuagessimo tertio* (1 abril 1583)
33 Feia ben poc que s´havien acabat les obres del campanar, essent en desembre d´eixe any quan es col·locava en la portada la làpida amb la inscripció que dona raó del fet. Vegeu OLUCHA MONTINS, F "Quatre-cents anys de la torre campanar de Castelló. Notícies documentals". B.S.C.C. tom LXXX, 2004, pp 113- 213.
34 Sabut és que fou en el segle XVI, pels volts de 1560-65 quan es basti l'ermita de sant Nicolau, a sobre els terrenys de l antiga mesquita Seria una ermita molt senzilla i prou dolenta de construcció, i que mol pocs anys després, cap a 1583 era ja objecte d'adobs. Tanmateix però, molt poc de profit degueren fer eixos adobs, puix tot entrat el segle XVII i davant l'estat de ruïna i «innominia» que mostrava l'ermita,- *miren si se obrarà la església de sen Nicolau que és innominia de la vila tenir-la com la te*.(A.M.C. Judiciarir 1604-07. Sessió de 27 de novembre de 1605) mamprèn el consell castellonenc obres de reedificació en 1608, finalitzant-les pels volts de 1611, essent tot seguit consagrada Vegue OLUCHA MONTINS, F ."Noves dades sobre algunes ermites de la ciutat de Castelló". B.S.C.C. Tomo LXXXIII • 2007 • pp 160-162
35 Al marge esquerre: *dos subvicaris*
36 Al marge esquerre: *misses de 3 sous*
37 Al marge esquerre: *misses del vicari perpetuo te obligació de dir pro populo*
38 A l´exterior de l´església, en la part corresponent a aquesta capella, hi havia esculpit l´escut amb les armes dels Casalduch Romeu, com a testimoni de la seua propietat. Procedent d´aquesta capella es conserva al Museu de la ciutat de Castelló una clau de volta.
39 L´ús de grans llànties de plata, penjades davant l´ altar, amb les seues llums enceses de forma continuada feien patent no sols la presència eucarística sinó igualment una adoració permanent d´aquesta, confirmant així la seua significació sacramental.
40 Cal pensar que es tracta del que coneixem comunament com a tondo, com ho és el conegut Tondo Doni de Miquel Àngel Bonarroti treballat entre 1506 i 1508 i exposat als Uffizi.
41 I és que la delicadesa dels materials i el freqüent ús dels ornaments feia necessària la contínua reparació d ´aquests, puix els teixits es reutilitzaven fins que aquests eren quasi consumats, i quan es retiraven per inservibles, s´aprofitaven per reparar-ne altres, essent comú la reparació dels teixits i la reposició dels fragments brodats de les peces que presentaven pèrdues de fils
42 *E axi matex fonch proposat que la creu major stá gastada y lo Cristo stá lígat ab uns fils, que miren sí se adobara. E fonch clos y determinat que se adobe dita creu ab que nos porte a Valencia sino que vinguen asi adobar, fent comíssió-per dít effecte als jurats*. A.M.C. L.C. 1612-1613. Sessió 3 febrer 1613.
43 Al marge esquerre: *Altento que després ha constat que dita casulla estava molt rota, se modera en que los hereus del dit vicari paguen per dita casulla vint reals tan solament.*
44 Es refereix a Geroni Gascó, qui fou vicari perpetu i que morí en febrer 1613 (Vegeu ALBIOL CAVALLER, J.A. Op cit, pp 29-30,). No és la primera vegada que esdevé el fet d´emprar-se vestiments de l´església per soterrar algun prevere, ja en 1432 succeïa el mateix. A.M.C. L.C. 1431-1432. Sessió 24 febrer 1432. *Ítem, lo consell acordà que dels dinés que tenia l´onrat Nambert Moliner, manobre, que li havia dat mestre Nadal, segrista de l´any passat, per rahó del vestiment que era stat pres per a la sepultura de mossén Lois Granyana, prevere, que·n sia comprat altre vestiment, a ffi que la església no·n sia freturosa*.
45 Error de l´escrivà, ha de ser Sant Miquel.
46 Com va succeir en molts altres temples i esglésies, també la parroquial de Santa Maria de Castelló, fins a mitjan segle XIX en què es va construir un nou cementiri al costat de l'ermita del Calvari, va ser lloc de sepultura i enterrament de persones que així ho disposaven o tenien dret a ell, en diversos carners i vasos habilitats a aquest efecte a l'interior de la nau i capelles.
47 Missa que se celebrava a hora fixa i en altar determinat.
48 Sabem que la "lloable cofradia de la Sanch de Jesucrist" fou fundada en 1548. Una confraria, regida per un clavari i dos majorals, que tenia la seua seu canònica en Santa Maria, si bé la seua seu física estava en un principi en una capella del claustre del convent de Sant Agustí. En març de 1565 es traslladà a l'hospital de la vila, on se'ls cedeix la capella, així com un dormitori per als pobres, iniciant-se llavors obres d'ampliació de la mencionada capella, sent en 1569 quan s'acabà el campanar. Aquest primitiu temple era senzill, d'una sola nau, amb coberta de fusta en vessant a dues aigües sobre quatre arcs ogivals fets de rajola i pintats imitant dovelles, que donaven lloc a cinc trams, inclòs el presbiteri. Un dels costats, el nord-est, coincidia amb la muralla mateixa, descansant els arcs sobre aquesta. Cap a 1606 les obres conclourien iniciant-se poc després els treballs de confecció del

retaule major que ja està finalitzat en 1613 i més tard els del seu daurat. Vegeu sobre la Confraria de la Sang GARCIA ESPRESATI, C. *Estampas de una antigua cofradía*. Castelló 1941; GASCÓ SIDRO, A.J. *La Cofradia de la Sangre. Un capitulo de la hisora y el arte de Castellon.* Castelló 1981; OLUCHA MONTINS, F. "La lloable cofradia de la Sang de Jesuchrits" en MERCÉ, P., *El Cristo yacente de la cofradía de la Purisima Sangre de Castellon. Una visión única*, Vila-real, 2016, pp 13-20.

49 La vila de Castelló comptava a finals del segle XIV amb dos hospitals; el seu propi, establert en l'ermita de Sant Sebastià, en l'extrem sud del carrer Major, i el que va fundar Guillem Trullols, en sa casa, al final del mateix carrer, al costat del portal que s'obria cap a l'horta, essent cap a principis del segle XVI, en 1509, quan el consell decideix, davant de l'escassetat de recursos, suprimir l'hospital de la vila a favor del de Trullols, formant-se així, dels dos vells hospitals un només i únic Tal Hospital va ser ràpidament objecte de reformes, alçant-se una capella a partir de 1562, i construint-se immediatament dues cuines, dos grans dormitoris,- un d'ells en la planta superior-, un departament per a l'hospitaler i un gran solar en la part posterior. Amb eixa disposició de diversos edificis, separats per horts i rodejats per una tanca, aguantà l'hospital quasi cent anys, tot i les contínues tasques d'arreglament i adob que s'anaven produint, arribant-se a una situació insostenible, que motivà que en 1653 es redactara, per l'arquitecte Joan Ibáñez en col·laboració amb Pere Vilallave, un projecte de reforma i ampliació. Vegeu REVEST CORZO, L., "El hospital de Trullols", *BSSC*, tom XVIII (1943), pp. 61-73 i 81-110, i del mateix autor "El hospital de la villa", *BSSC*, tom XIX (1944), pp. 183-254. També OLUCHA MONTINS, F. "Documents per a la historia de les manifestacions artístiques a la vila de Castelló de la Plana. Segles XVII i XVIII". *Estudis castellonencs*, nº 11, 2006-2008, pp. 583-648

50 Missa major que es diu en una catedral, en una col·legiata o en un convent.

51 Al marge de la representació de l´Assumpció de Maria al cel, a la qual ens referirem més avant, hi ha constància ja des del segle XVI de representacions del Judici final el dia de sant Roc, protagonitzat per capellans de la parròquia, que va ser prohibit en 1552. També de l'escenificació a l'agost de 1589, els dies de l'Assumpció, sant Roc i el diumenge següent, de la "Josephina", que s´ha identificat amb la tragèdia del mateix nom del placentí Miguel de Carvajal, (1468-1529), que dramatitza íntegrament la història de Josep, tal com es relata en el Gènesi. Vegeu al respecte SÁNCHEZ ALMELA, E i OLUCHA MONTINS, F. *Festes i celebracions públiques a Castelló de la Plana al segle XVI. Documents per al seu estudi*. Ajuntament de Castelló, 2016.

52 Al marge esquerre: *die 3 augusti 1613 ego Franciscus Sisternes notificavi presentem visita fratri Marco Antoni Mascarós priori Sancti Augustini*.

53 Al marge esquerre: *die 31 julii intisuavi presente visita fratri Antonio Peres guardiani Sancti Francisci*.

54 Al marge esquerre: *Intimati ego Franciscus Sisternes economus presentem visitam fratri Josepho Frances priori Sancti Dominici die 31 julii anni 1613*

55 Taxat: *exceptats los tres vicaris de la parrochial que no se·ls llimita*

56 Al marge esquerre: *Ego Vincentius Turló, vicarius perpetuus ecclesiae parrochialis Castilionis, intimam praesentem visitationem juratis die 14 octobris*

57 Error ha de ser *biga*

58 Sobre la representació de l´Assumpció de Maria al cel, vegeu. MAS USO, Pasqual. *La representacio del Misteri de Castelló*. Castelló, 1999 i SÁNCHEZ ALMELA, E i OLUCHA MONTINS, F. *Festes i representacions públiques* ... Op cit

59 Ja en gener d'eixe mateix any, el vicari perpetuu havia manifestat l'interès per créixer la sagristia, puix era "molt chica", si bé el consell no li feu cas. "Fonch proposat per dit jurat en cap que ja han vist com lo vicari perpetuo de la present vila ha representat com la església major de dita vila necesita de una sacrestia per ser la que tenen molt chica y també de una capella per a la communio hon puxa estar més comodament lo sacrari y que també necessita de ornaments ue per ço miren lo que·s deu fer sobre lo que dit vicari ha representat. Fonch provehit, clos e determinat per la major part de dit consell e feta comisio als jurats de dita vila que per ara facen dos capes noves y dos davant altars y estoles." (A.M.C. L.C. 1615-1616. Sessió 20 gener 1616)

60 Cal pensar que es tracta dels llibres que entre 1613 i 1614 començà a treballar Martí Ramón, el qual, dissortadament, morí a principis de 1614 sense acabar-los, veient-se obligada la vila a reclamar a la seua vídua la feina feta per tal que un altre mestre llibrer "…acabe e perficione dits llibres y enquaderne aquells". La feina d'enquadernar els llibres s'encomanà a Francesc de Navarrés.- "donarà y pagarà a Francisco de Navarrés, llibrer, cinquanta reals per haver anat a València per uns pergamins y altres coses per a enquadernar los llíbres de la yglésía y per los dies que és estat en la present vila sense treballar per no tenir lo menester" -, mentre que Llorenç Amposta, prevere de Castelló i mossèn Joan Tomàs, prevere de Llucena, s´encarregaren de "corregir la lletra y ortographia" així com "la solfa dels llíbres del cor de l´església de la present vila". Anys després en novembre de 1622 se li encomanarà al ferrer Baptista Monseu, manya de reconegut prestigi en la vila, fer un armari per posar-hi els llibres. Vegeu al respecte OLUCHA MONTINS, F "Objectes d´ús litúrgic en l´església de

Santa Maria de Castelló. Segles XIV-XVII (continuació)" en B.S.C.C, Castelló, Tom LXXI (1995) pp 369-416.

61 Eren més de trenta les relíquies que sabem custodiava l´església de Santa Maria i per a les quals ja en 1654 aquest armari " està fet dins lo sacrari en lo qual estan les relíquies y te la clau lo vicari perpetuo de dita iglèsia .." ALBIOL CAVALLER, Op cit, pàg 178

62 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

63 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

64 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

65 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

66 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

67 Al·ludeix al sínode celebrat en 1615 essent bisbe Alfons Márquez de Prado, publicant-se els decrets a València el 1616.

68 Al marge esquerre: *no se llixga al poble*.

69 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als jurats*.

70 Degué fer-se aquest armari a darreries de 1619 o principis de 1620. (A.M.C. L.C. 1619-1620. Sessió 30 novembre 1619. " Fonch també proposat que en la visita ha fet en la present vila don Luys de Thena, bisbe de Tortosa, ha provehit se fasa un armari a la pica de batejar,…", puix ja en l´inventari del bens i mobles existents a Santa Maria fet en 28 maig de 1621 hi consta "… un armari que se ha fet de provisió de sa Señoria prop la pica de batejar" en el que hi és "…lo llibre de Quinque Libris Olea Santa". Vegeu. OLUCHA MONTINS, F Repertori d´inventaris de l´església parroquial de Santa Maria de Castelló 1528-1706. Castelló. 2011, pàg 195.

71 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als jurats*.

72 Al marge esquerre i amb altra lletra: *populo*.

73 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al poble*.

74 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al Señor de la capella*.

75 Impulsada pel bisbe Lluís de Tena, la Confraria de la Mare de Déu de la Cinta, havia estat fundada a principis d´any, essent aprovada i confirmada per Pau Vè el 17 de juny de 1617.

76 Al marge esquerre i amb altra lletra: *No es pot dir missa en lo altar de les Ànimes mentres se canta la missa major y es fa processons*.

77 És aquella festa en la qual és manat oir missa i no fer feines servils.

78 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als jurats*.

79 El consell castellonenc no estarà d´acord en bastir la nova sagristia i allargarà la qüestió. " Fonch també proposat que en la visita ha fet en la present vila don Luys de Thena, bisbe de Tortosa, ha provehit se fasa un armari a la pica de batejar, un davant de altar, dos casulles, dins dos mesos contadors del dia de la present en havant y també se fasa la segrestia dins sis anys, per ésser chica, vejen acerca del dessus dit lo que·s deu fer. E fonch clos, provehit y determinat e feren comisió llarga als jurats per a que fasen tot lo contengut en dita vesita, exceptat la segrestia, de la qual volen ne sia interpolada appellació y portada a executió, per no tenir obligació la vila de fer dita segrestia, fent etiam comisió als jurats llarga per a·l que convenga fer en dita causa, com no entenga per la dita segrestia sinó de les caritats aplicades y de les trenta lliures de mosèn Breva y no de propis y que si convindrà protestar se proteste".- A.M.C. L.C. 1620-1621. Sessió 28, maig 1621.

80 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als jurats.*

81 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als jurats*.

82 Al marge esquerre i amb altra lletra: *als majorals*

83 Al marge esquerre i amb altra lletra: *als majorals*

84 Al marge esquerre i amb altra lletra: *al poble*

85 Se celebrava la festa amb una dobla en la parròquia de Santa Maria i una processó en el convent de Sant Tomàs, on el sant tenia la seua capella. "Dit dia [7 abril 1606] per los dits jurats fonch provehit albarà a mosèn Nicholau Folch prevere racional del clero y capellans de la església parrochial de la dita vila de sexanta sous per la celebració de la dobla del gloriós sent Vicent Ferrer y profesó que cascun any se fa al monestir de sent Domingo del orde de predicadors.(A.M.C. LL C 1605-1605 Ma d´albarans)

86 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als majorals de la Sanch*

87 Al marge esquerre i amb altra lletra: *frares de Valldechrist*

88 Sabem que el rei Martí I i el papa Benet XIII van concedir a la cartoixa de Valldecrist l´annexió de la parròquia de Castelló mitjançant butlla donada a Avinyó el 23 d'abril de 1397. En virtut d'aquesta butlla, el prior de la cartoixa quedava convertit en rector de la parròquia, en la qual un vicari major o perpetu exerciria les funcions de capellà d'ànimes, amb l'auxili de dos coadjutors i dos sagristans per a les atencions del servei. Les rendes parroquials passaven a pertànyer al prior de Vall de Crist, mentre al vicari corresponien els drets parroquials

d'altar, baptisteri i cementiri. Vegeu al respecte. SÁNCHEZ ADELL, J. "Anexión de la parroquia de Castellón de la Plana a la Cartuja de Vall de Crist". B.S.C.C. Tom LVI, 1980, pp 242-289.

89 Al marge esquerre i amb altra lletra: *als jurats y poble*
90 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al poble*
91 Rendes o emoluments dels antics beneficiats
92 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al clero, presències al semaner del Lledó*
93 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al clero, distribució en les processons*
94 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al clero*
95 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al poble*
96 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al poble*
97 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Visita de vacant*
98 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Jurats*
99 Al marge esquerre i amb altra lletra: *A Francès Bou.*
100 Al marge esquerre i amb altra lletra: *A mossèn Francès Jover*
101 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
102 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
103 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
104 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
105 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
106 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
107 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Als señors Reverents*
108 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
109 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al señor de la capella*
110 Al marge esquerre i amb altra lletra: *jurats*
111 Al marge esquerre i amb altra lletra: *jurats*
112 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Baciners*
113 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Intimavit dictus vicarius perpetuus que seguntur idibus febrruarii anni 1623*
114 Es tracta de la *Real pragmàtica, feta per la magestat del Rey nostre señor, sobre la reducció dels censals que les ciutats, viles reals, universitats y particulars del present regne, responen a major for de setze diners per lliura, al mateix for de setze diners*, donada en San Lorenzo el Real, a 26 de setembre de 1620 i publicada a València el 14 d´octubre de 1620.
115 Al marge esquerre i amb altra lletra: *not acerca de les reductes*
116 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Al poble*
117 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Racional. Ecónomo*
118 Benefici de Violant Vidal, vidua de Moliner, en l´altar de l´arcàngel Sant Miquel.
119 En l´altar major.
120 Instituit en l´altar de l´arcàngel Sant Miquel.
121 Es tracta de *Real pragmatica feta per la Magestat del Rey nostre senyor ab la qual mana reduhir tots los censals de les ciutats, viles reals, vniuersitats y particulars del present regne a raho de vint mil lo millar que es a sou per lliura*. València 1622
122 Al marge esquerre i amb altra lletra, un dibuix de la mà dreta, amb el dit index estirat: *Aniversaris a for de 55 sous*
123 Al marge esquerre i amb altra lletra: *presències al semaner del Lledó*
124 Al marge esquerre i amb altra lletra: *distribució en les matines de Joseph Mas als malalts*
125 Sobre Josep Mas vegeu. BARRERA AYMERICH, M. V. "Riqueza y religión en el barroco: La fundación piadosa de Joseph Mas". B.S.C.C. Tom LXVVI, 1990, pp 139-160
126 Al marge esquerre i amb altra lletra: *dos diners per a sera en les matines de Joseph Mas*
127 Sabem que fou en 1627 quan es feu la capa. "*Ítem, doní y paguí per sis alnes, dos palms de vellut morat per a una capa se a fet per a l´ornament de la yglésia major, a raó de trenta y huit reals per alna... 24 L. 14 S.- Ítem doní y paguí per una capsa per a portar la dita capa a Castelló*". A. M. C. Comptes de Gaspar Martí, baciner dels ornaments de la Mare de Déu. 1627.
128 Al marge i amb la mateixa lletra: *les de taula sols ne han celebrat cada any, a rahó de 22 sous y així pareix que resten per celebrar mil cinch-centes quaranta y cinch misses.*
129 Interlineat i amb la mateixa lletra: *y no·l tindran los dits convents, que en tal cas los religiosos de aquells les celebren en lo altar privilegiat*
130 Instituït en l´altar major.

131 Instituït en l´altar major sota invocació de la Mare de Déu.
132 Instituït en l´altar major sota invocació de la Mare de Déu.
133 Instituït en l´altar de Sant Marti sota invocació de Sant Joan Baptista.
134 Instituït en l´altar major sota invocació de la Mare de Déu.
135 Instituït en l´altar de Santa Llúcia sota invocació de Sant Llorenç, Sant Jaume i Santa Llúcia.
136 Instituït en l´altar major sota invocació del Santíssim Sagrament, de la Mare de Déu i de l´arcàngel Sant Miquel.
137 La butla de la dotació de 800 sous per als que voldran fundar algun benifet en l´església parroquial de Castelló va estar concedida pel nunci Alexandre de Sangro en Madrid "quintoidus desembris 1621".
138 Bisbe de Tortosa de 1574 a 1585, visità la vila en 28 de setembre de 1575.
139 Al marge i amb altra lletra: *en 24 de febrer 1581*
140 Antonio Caetani 1611 - 1618
141 Camilo Caetani 1592 - 1600
142 Alessandro Da Sangro 1621-1622
143 Al marge i amb altra lletra: *diner de quitaments y noves entrades se han de carregar luego*
144 Era l´encarregat d´efectuar els cobraments de les rendes i dipositar-les en les arques de la parròquia periòdicament. Les rendes ingressades obeïen a diferents conceptes, però sempre vinculades a la celebració d ´oficis procedents de llegats testamentaris o inherents als beneficis, perquè, d´aquesta manera, el racional pogués distribuir la còngrua entre els residents d´acord amb la seua participació en els oficis o els beneficiats fer-se càrrec dels ingressos de les seus fundacions piadoses.
145 Al marge i amb altra lletra: *hores*
146 Hi ha error, ha de ser Guillem Ripoll. El benefici estava sota invocació de l´Assumpció de la verge Maria i en l´altar major
147 Arnau Moster fou el primer vicari perpetu de Santa Maria, ocupant el càrrec des de 1397 a 1421. El benefici estava en l´altar major, sota incovacio de Santa Maria. Vegeu ALBIOL CAVALLER, Op cit, pàg 28.
148 Aquest benefici, en l´altar de Sant Martí i amb invocació de Sant Martí era gaudit aleshores per mossèn Francesc Sisternes.
149 Instituït en l´altar de Sant Antoni, sota invocació de Sant Anthoni i Santa Magdalena.
150 Es tracta de Guillermina, muller de Miquel Gascó.
151 Instituït en l´altar major sota invocació de Sant Pere apòstol.
152 Instituït en l´altar major sota invocació de Nostra Senyora.
153 Ibídem.
154 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Professó, pague primer al vicari perpetuo.*
155 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Renda certa a cascun beneficiat.*
156 Fundada el 13 de març de 1581 per butlla de Gregori XIII.
157 Sense antecedents de la seua fundació, sabem, però que la va confirmar Climent XI per butlla de Roma, del 7 de desembre de 1604.
158 Al marge esquerre i amb altra lletra: *obrera*
159 És la primera vegada que apareix referenciada en una visita pastoral. Tot i que no tenim una data concreta per saber quan es bastiria l'ermita de sant Joan Baptista, que s'aixecava a l´avui carrer de Colom, ben bé podem situar la seua construcció en l'última dècada del segle XVI, puix ja en 22 de juny de 1591 i davant el notari Joan Geroni Folch, misser Joan Miralles, cavaller, feia donació de l´ermita a favor del reverend clero. Res sabem però de com era ni quina configuració tenia, encara que tot fa pensar que estaria una església prou petita i dolentament construïda.
160 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Predicar en valencià*
161 El bisbe Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra fou un gran defensor de la predicació en català. En 1636 en el concili provincial que al desembre anterior havia convocat l´arquebisbe Antonio Pérez Maxo presentava un llarg escrit : *Para que en el Principado de Catalunya y en todo el Arçobispado de Tarragona no se predique en otra lengua que la vulgar catalana*. Vegeu, MIRAVALL, R. *Episcopologi Dertosense. Introducció a la història de la societat i de l´Església de Tortosa*. Tortosa, 2016, pp 310-311. Sobre la qüestió de la llengua PITARCH ALMELA, V. *Llengua i església durant el barroc valencià*. València 2001.
162 A marge esquerre amb la mateixa lletra: *Y al dit vicari perpetuo mana, que en continent, rebuda la present visita la notifique a tots los sobre y avall scrits, és a saber, los capítols que toquen al poble llegint-los en lo púlpit de dita iglésia lo primer dia de diumenge o festa, y tota la present visita al clero y demés a qui restarà respective, y de la publicació y notificació individuadament done avis a sa Señoria Il·lustríssima dins quinze dies sots dita pena de excomunicació*

163 És en 1629 quan el consell castellonenc, d´acord amb l´esperit d´exaltació eucarística nascut arran del Concili de Trento i seguint la moda d´altres ciutats, decideix iniciar obres per dedicar, darrere de l´altar major i aprofitant l ´absidiol central de la capçalera gotica, una capella exclusiva al Santíssim Sagrament, on aquest estigués de manera decorosa i s´exposara amb la deguda ostentació, el qual es conclourà en 1631. "*Fonch determinat per tots, nemine discrepante, fent comissió dels jurats per a fer lo sacrari y per a pagar lo gasto*..".A. M.C. L.C. 1628-1629. Sessió 10 Juny 1629. Posterioment es decorarà amb una sèrie de llenços treballats per Urbano Fos en 1638 i amb dos retaules, executats pels escultors Bartomeu Muñoz Francesc Ebri. Vegeu OLUCHA MONTINS, F. "Una panoràmica de l´art a la vila de Castelló entre 1500 i 1700". B.S.C.C. Tom LXIV (1988) pp 149-188.

164 Es tracta de mossèn Joan Breva, el qual dona a l´església, en execució d´una sentència del vicari general del Sr Bisbe, 70 lliures.

165 Fa esment a Cristòfol Sisternes vicari perpetu de Santa Maria entre 1623-1630, que en abril de 1630 feu oposicions a la rectoria vacant de Tivisa, prenent possessià d´ella i renunciant a la de Castelló, en mans del bisbe Justino Antolínez de Burgos, Vege ALBIOL CAVALLER, Op cit,, pag 22

166 Al marge esquerre i amb altra lletra: *cotes vermelles y haches deixades per mossèn*

167 Pensem que es tracta del prevere castellonenc mossèn Miquel Rubert, adscrit a la seu de València el qual participà activament en 1576 en les gestions per fer la gran creu processional de Santa Maria, així com en les que en 1584 portaren a concretar amb el pintor Vicent Requena la confecció de les portes pintades del retaule major. Sabem que en febrer de 1594 regala a la parròquia un davant altar de vellut carmesí amb les figures de Sant Joan Baptista i Sant Esteve en febrer i poc després dos plats de plata per a dues llànties , de les quatre, hi havia en l´altar major. En 1599 ja estava mort. Vegeu. SÁNCHEZ GOZALBO, A. «Iglesia de Santa Maria. El altar mayor » B.S.C. Tom LIII, 1977 , pp 365-395. OLUCHA MONTINS, F. "Objectes d'ús litúrgic en l església de Santa Maria Segles XIV-XVII. B.S.C.C. Tom LXX, 1994, pp 242-305

168 Pensem que hi ha error de l´escrivà, puix es tracta del benifet fundat per Francesca Sancho de Favabuix en l´altar de Nostra Senyora dels Desemparats i sota invocació de Sant Nicolau de Tolentí

169 Al marge esquerre i amb altra lletra: *vila y clero*

170 Al marge esquerre i amb altra lletra: *epístola*

171 Al marge esquerre i amb altra lletra: *confessors*

172 Al marge esquerre i amb altra lletra: *comèdies*

173 Sobre comèdies i representacions a la vila de Castelló vegeu SÁNCHEZ ALMELA, E. *Festes i celebracions públiques a Castelló de la Plana als segles XIV i XV. Documents per al seu estudi*. Ajuntament de Castelló 2013. També SÁNCHEZ ALMELA, E i OLUCHA MONTINS, F. *Festes i celebracions públiques a Castelló de la Plana al segle XVI. Documents per al seu estudi*. Ajuntament de Castelló 2016.

174 Al marge esquerre i amb altra lletra: *misteri no es pot fer de matí*

175 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses dels benefficiats*

176 Instituït en l´altar major sota l´advocació de la Mare de Déu.

177 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Processons*

178 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Segristia*

179 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Vila*

180 Efectivament el manat es va complir. "Fonch propossat per dit jurat Serra que la obra del sacrari de la yglesia major està ab la deguda perfectio y adornat ab los quadros que se han fet fer y falta a fer la caixa y altars nou ha de estar reservat lo Santissim Sagrament que axi vejen sis fara dita obra.- E fonch provehit y determinat per tot lo dit concell e feta comissio als dits jurats per a que facen fer la caixa y altars del sacrari per a hon ha de estar reservat lo SSm de la manera que mes y millor convinga y que faça un acapte per a dit efecte.." A.M.C. L.C. 1637-38. Sessió 3 gener de 1638

181 Al·ludeix a la confraria de l´almoina dels llauradors de Sant Miquel, la més antiga de la vila, documentada ja en 1387, la qual , tenia la seua en aquesta capella

182 Al marge esquerre i amb altra lletra: *vid dita partida de entrada en lo llibre major de rebudes en la pàgina 2 en lo any 1637*

183 A.M.C. Judiciari 1634-1637. Llibre consell Sessió 24 juny 1635

184 Al marge esquerre i amb altra lletra: *pau donadora en les conventuals*

185 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses reduïdes a 4 sous, ço és 3 sous per a el celebrant y 1 sou per a el malalt*

186 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses de a 2 sous reduïdes a 3 sous*

187 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses cantades reduïdes a for de 20 sous*

188 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Matines de Joseph Mas, notari*

189 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses resades ressagades de for de 2 sous y de 2 sous 6* [diners] *reduïdes a aniversaris de for de 50 sous*

190 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Misses de Nadal té 16 sous cascú, y en les de tenebres y resurrecció en cada una 4 sous cascú*

191 Al marge esquerre i amb altra lletra: *sotarrar ha de ser mig pontifical si el diffunt porta hàbit*

192 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Aniversaris reduïts a 65 sous*

193 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Del diner del depòsit se pot valer lo clero per a traure privilegis de Amortització y altres y per a fer depòsit en les execucions*

194 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Missa onsena reduïda a for de 4 sous*

195 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Cada assistent té en lo primer acte de soterrars 1 sou 6* [diners]

196 Al marge esquerre i amb altra lletra: *en la assistència de les misses resades dels sotarrars generals si y ha música rebe cada assistent 6* [diners] *més*

197 Al marge esquerre i amb altra lletra: *la restant selebracio esta en una taulea del any 1640*

198 Es tracta del benefici fundat per Joseph Mas, notari,

199 Va estar en 1628 quan el llaurador Antoni Castell cedeix a tots els llauradors i veïns de la vila, en la persona dels majorals de la confraria de Sant Miquel, tres fanecades de terra perque s´aixeques una ermita sota l´advocació de Sant Père i Sant Isidre, les obres de la qual encara no havien finalitzat en 1637 com podem veure.

200 Es tracta de Jaume Funes Muñoz Dassio (- 1674), fill de Francesca Dassio i d´Onofre Funes Muñoz.

201 Aquesta relíquia havia estat donada a la vila en octubre de 1622 per Francesc Aliaga. " Fonch proposat per lo doctor Joan Batiste Gascó, jurat, que Francisco Aliaga, cavaller de la vila de la Engresola del regne d´Aragó, ha offert a esta vila un cap de una sancta de les santes onse mil vergens ab testimonials autèntichs y ha escrit lo farà traure fins a una hermita de Vilafranca, que vejen si són contens de enviar per ell y de senyalar persona o persones ques vajen a portar-lo. E fonch provehit, clos y determinat per tot lo dit concell, nemine discrepante, que se accepte la mersé que dit Francisco Aliaga fa a esta vila de donar-li lo cap de una de les santes de les onse mil vergens. Fonch proposat per dit jurat Gascó que nomenen les persones que aniran a portar la relíquia que se ha offert donar lo dit Francés Aliaga en lo puesto hon senyala. E fonch provehit, clos y determinat per la major part de dit concell que·s fasa enbaixada al doctor mossén Vicent Turló, vicari perpetuo, si voldrà anar sols ab lo gasto que farà la vila y si no voldrà anar, puix mossén Nicolau Simó, prevere, se·s offert anar ab lo gasto que vaja dit mossén Simó. E fonc proposat per dit jurat que quina persona porà anar ab dit vicari perpetuo a portar lo cap de la relíquia. E fonch provehit, clos y determinat per la major part de dit concell que vajen juntament ab lo vicari perpetuo lo doctor micer Joan Batiste Gascó, jurat en cap de dita vila y lo doctor Berthomeu Giner, síndich ordinari de aquella".. A.M.C. L.C. 1622-1623. Sessió 16 Octubre 1622.

202 Sabem que en els terrenys del fossar hi hagué, des de 1611- " Item doni e pagui al dit mossen Hierony Gascó deu sous per altres en paga per la llicència per a poder benehyr la iglésia de Sant Nicolau y la capella de Nostra Señora dels Desamparats, conforme està en lo dessus dit albarà (A.M.C. Dates i Rebudes del Sindic Anthoni Fabregat 1611-12)- i fins a mitjans del segle XVII,- ja en 1634 estava derruïda- una capella dedicada a la Verge dels Desemparats, la qual en 1647 es determina canviar-la de lloc,- " Fonch proposat per dit jurat Mur que la capella de la Mare de Déu dels Desamparats del foçar està demolida y derrocada y que en altra ocassié se a determinat se fera una capella a on estava la nevateria vella y que no se a posat en execució dita provisió y que ya molts devots que se offerixen fer algunes caritats y que serà be és faça dita capella que·s veja lo fahedor. E fonch resolt y determinat per tot lo dit concell nemine discrepante que·s faça dita capella dels desamparats en dita nevateria vella, fent comissió als jurats que hui són o seran per a fer y edeficar dita capella y posar-la fins que estiga ab perfecció procurant dits jurats fer alguns acaptes per a dit efecte" (L.C. 1647-48. Sessió 12 octubre 1647) si bé a la rematada el que es farà serà, donar-li la titularitat d´una de les capelles de l´església.

203 Al marge esquerre i amb altra lletra: *mana es celebren 292 aniversaris cantats y que de 14 sous 3*[diners] *se diguen cascun any 4 misses*

204 Al marge esquerre i amb altra lletra: *celebren pena de descomunio 26 misses cantades*

205 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Lledó*

206 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Porten conte apart de la renda de Hores pena de 6 lliures*

207 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Sobres han de carregar a censal*

208 Al marge esquerre i amb altra lletra: *pena de 3 lliures porte llibre de les clàusules y que dins de un dia lo racional continue les misses entraran per los ques moriran*

209 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad clerum de les misses votives, les quals ha de manifestar al Racionnal y este les ha de escriure en un trats apart, pena de 2 lliures*

210 Instituït en l´altar major sota invocació de la Mare de Déu

211 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad popolum*
212 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad Populum. Esposar en la iglésia y predicar ab licència del Señor Bisbe*
213 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Pena de sis lliures no es donen les distribucions als ausents sinó és que esiguen llegítimament ausents*
214 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad Populum*
215 Al marge esquerre i amb altra lletra: *No es passegen per la iglésia mentres es selebren los oficis, pena de descomunió latu sensu*
216 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ni en la llongeta està davant la porta principal se pasegen mestres està en los officis*
217 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad Rationale*
218 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Lo Racional continue les misses cantades y doble escrivint lo dia ques celebren y los preveres que los celebraran*
219 Al marge esquerre i amb altra lletra: *clero*
220 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Pena de quatre lliures. Tot lo amortizat se aparte del votiu ab claritat, los Aniversaris en lo trast dels Aniversaris, les dobles en lo de les dobles ettc.*
221 Al marge esquerre i amb altra lletra: *ad Populum*
222 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Clavaris no tinguen en ses cases les imàgens de les confraries ni en elles les puguen vestir sinó en la iglésia, pena de descomunió latu senus y el vicari perpetuo publique per descomunicat a qui contravindrà a pena de 6 lliures*
223 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Lumenaria de la Mare de Déu té de renta en Censos 13 lliures 12 sous Censales 9 lliures 16 sous 6. Total 23 lliures 8 sous 6*
224 Baltasar Peris ciutadà i ric hisendat de la vila, en el seu testament de 24 de juliol de 1620 repartia els seus béns per meitat a la Casa i Ermita de La nostra Senyora del Lledó i l'altra meitat per terces a l'hospital de la vila, i als convents de Sant Agustí i de Sant Tomàs . Aquest cabal va permetre reformes de la fàbrica i millores del Lledó, així com un augment d'ornaments, que sumats a altres llegats i almoines dels devots van marcar un moment d'esplendor en el culte a la Verge en aquests decennis. Vegeu SÁNCHEZ GOZALBO, A. "Mejoras en Lledó". B.S.C.C. Tom XXV, 1949, pp 81-87.
225 Al marge esquerre i amb altra lletra: *vila*
226 Al marge esquerre i amb altra lletra: *D. Jaume Muños*
227 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Sant Marti als Jovers*
228 Sabem que en 1652 Arcís Feliu i Cosme Feliu concertaven amb l'escultor Antoni López la realització d´un retaule per a la capella de l'Àngel Custodi per un preu de 170 lliures, que havia d'acabar-se per al mes de juliol d'eixe any. Vegeu OLUCHA MONTINS, F. *Dos siglos de actividad artistica en la villa de Castellón 1500-1700 (noticias documentales)*. Castelló, 1987, pàg 52 i 110-112.
229 Després de molt demanar el bisbe, com hem vist, que es creixerà la sagristia, serà per fi el 28 de febrer de 1661 quan començarà a construir-se la nova , la qual finalitzarà obres en setembre de 1664, intervenint en les obres els mestres Joan Ibañez i Pere Vilallave . Vegeu OLUCHA MONTINS, F. *Dos siglos ..., Op cit*, pàg 86 i SORIANO RUIZ, A. "Iglesia arciprestal de Santa Maria (I)". en *Pentecosta. Comunió d´església i llengua*. Nº 129 , gener-març 2025, pàg 42
230 Al marge esquerre i amb altra lletra: *vila*
231 Al marge esquerre i amb altra lletra: *dels predicadors*
232 Al marge esquerre i amb altra lletra: *S. Juan*
233 Al marge esquerre i amb altra lletra: *N.Sra del Lledó*
234 A partir d´aci i fins al final de pàgina, tot amb altra lletra
235 Es disposà a dalt de la sagristia.
236 Vegeu més avant nota 133. Sabem que fou en 1657 quan, davant el mal estat en què es trobava l'ermita, determina el consell castellonenc adobar el necessari per poder celebrar allí missa i intentar bastir-ne una nova- «Fonch proposat per lo dit jurat que la iglésia de sant Juan, parròquia de la present vila, està cayguda y derroïda que no si pot selebrar, ni los ornaments si poden tancar, per que ja perill de furtar-los per estar derruïdes les parets y que la viuda de Joan Roser dixà en son últim testament, sa casa a la present vila per a agregar-la y que se ampliaria dita iglésia de sant Joan y pues dita iglésia se ha de obrar y redificar, que per ço vejen si se agregarà la dita casa y si és faran les obres que tan necesaries són o lo que gustar se faça. E fonch provehit, clos y determinat per la major part de dit consell, que fan comissió als dits jurats per a que al present se adobe lo més necessari de la iglésia de sant Joan per a que se puga selebrar misa y en quant al demés que los dits jurats facen fer visura de mestres y que fasen fer la planta de la dita iglésia de sant Joan, agregant a d'aquella la dita caseta

de la viuda de Joan Roser y se informen del cost que portarà la dita planta y obres de aquella». A.M.C. Judiciari 1656-58. Sessió de 26 de juliol de 1657. Però per dissort tot i els esforços del consell, l´ estat d'abandó i ruïna durarà fins a 1676. Vegeu OLUCHA MONTINS, F. "Noves dades sobre algunes ermites de la ciutat de Castelló". B.S.C.C. Tomo LXXXIII, 2007, pp 152-206

237 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Predicadors*

238 Al marge esquerre i amb altra lletra: *vicari perpetuo*

239 Al marge esquerre i amb altra lletra: *Concessió de un sou per lliura per a la fàbrica*

240 És de gran importància la concessió d'aquesta llicència del bisbe Fageda, puix a partir d'ara ja es podrà disposar d'una "fàbrica parroquial", per poder atendre les necessitats més urgents per al manteniment i funcionament del temple, així com per a les obres necessàries. Ara ja es podrà pensar formalment a reformar per complet l'església.

241 La reforma xorigueresca de l'església de Sant Maria, que va començar en 1681- vegeu nota 248 -, i va durar més de set anys, afectà també a l'orgue, puix en 1684 el clergat va contractar amb l'escultor Llàtzer Catani el trasllat d'aquest a la capella dels Reis i la construcció de les dues caixes dels orgues que s'havien de col·locar en el presbiteri, damunt dels balcons de ferro., per preu de 100 lliures. Sobre l'orgue i organistes en Santa Maria. Vegeu. ESCOIN BELENGUER, F. *Organografia musical castellonense*. Castelló, 1919. OLUCHA MONTINS, F "D'orgues, organistes i orgueners a Santa María de Castelló".*B.S.C.C* Tom LXXXI,2005, pp 923-961.

242 Sempre s'havia dit que la confraria de les ànimes o de la bona mort havia estat autoritzada per Innocenci XI, el 23 de febrer de 1681, però pel que veiem degué ser-ho abans.

243 Cal corregir una afirmació que feu un de nosaltres (ALBIOL, Op cit, pàg 38) quan afirmarem que és en 1685 quan apareix per primera vegada l´altar dedicat a sant Blai i Sant Roc, puix ja en 1638 sabem hi havia altar de Sant Blai i Sant Roc, per al qual Urbano Fos feu uns quadres.

244 Vegeu SÁNCHEZ GOZALBO, A ."La iglesia de Nra. Sra. del Lledó y el escultor Pedro Ebri". B.S.C.C. Tom XXV, 1949, pp 94-125.

245 A dalt i amb altra lletra: *Visita del Señor Bisbe Severo Thomas Auther, any 1686 a 26 de nohembre*

246 "Este any a 28 de setembre 1686 vingué el Ilustrísim y Reverendisim Señor Doctor Fr. Severo Thomas Auther, Bisbe de Tortosa, y se´n anà a 6 de octubre dit any. Entrà per la porta de València. Dins del portal portaren y feren un altar, y anà processó juntament ab los Gobernador, justícia, jurats y demés oficials en forma de vila y en palis ab processó anaren a la Iglèsia, y després los jurats y tots lo acompañaren a la pila, capella, y tot de modo de visita, y després a la abadia" Aixi ho descriu Josep Llorens de Clavell. Vegeu SÁNCHEZ ADELL, J. "Joseph Llorens de Clavell, primer Cronsita de Castellón (Notas biográficas y fragmentos de una crónica)" B.S.C.C. Tom XXVIII, 1952, pag 546.

247 En 1685, al mateix temps que s´estava realitzant la remodelació de la nau de l´església ordenant-la amb un monumental ordre salomònic , decideix el consell la remodelació del presbiteri, fent-se un nou retaule major, contractant-se la feina amb l´escultor Llatzer Catani. A.M.C. L.C. Sessió 18, febrer 1685 ".. *han expressat és precis que es lleve lo retaule de l´altar major per ser molt antich y que han fet una trassa de un retaule que ademés que serà de poch preu serà de gran lluïment y dirà en lo lluiment que es fa de dita iglésia* ..". Vegueu SÁNCHEZ GOZALBO A. "Iglesia de Santa Maria de Castelló. El Altar Mayor". B.S.C.C. Tom LIV, pp 1-29 i OLUCHA MONTINS, F. "Una panoràmica de l´art a la vila de Castelló entre 1500 i 1700". B.S.C.C. Tom LXIV (1988) pp 149-188.

248 És cosa sabuda que en els darrers anys del segle XVII, i una vegada ja bastida la capella de Comunió, l´església de santa Maria fou objecte d´una total transformació en el seu interior amb un revestiment decoratiu, - d´acord amb el disseny realitzat pels mestres obrers de vila Gaspar Diez i Francesc Padilla, que es portarà endavant, a partir de 1681 a base de guix que ofegarà pilastres, arcs i capitells, que embolcallaran i faran desaparèixer la primitiva traça gòtica. Cfr. OLUCHA MONTINS, "Una panoràmica...", Art cit i GIL SAURA, Yolanda. "La polémica en torno al retablo mayor de la iglesia de Santa Maria de Castellón de Leonardo Julio Capuz". B.S.C.C. Tom LXXV, 2000, pp 189-205.

249 És en 1662 i sota la direcció de l'arquitecte Joan Ibañez quan comença a construir-se la capella de Comunió, distinta i separada de la capella major, on poder impartir el sagrament sense interrompre la continuïtat de la celebració en el presbiteri, finalitzant les obres per Pere Vilallave en 1670. Per edificar la capella s´hagué de canviar la ubicació de l'almodí, la llotgeta del mostassaf, el pes del rei i les carnisseries, la qual cosa comporta una total remodelació del vell nucli urbà de la vila, Vegeu TRAVER TOMAS, V, Antigüedades de Castellón de la Plana. Castelló, 1956, pp. 393-94 i OLUCHA MONTINS, F. "La capella de comunió de l'església de Santa Maria de Castelló" B.S.C.C. TOM LXVIII (2002), pp 463-498.

250 Al marge esquerre però amb la mateixa lletra: *Primo, que se està cayent un quarto, perço mana dit Il·lustríssim Señor als jurats de dita vila sots pena de excomunió que dins dos mesos lo repare*

251 Al marge esquerre amb altra lletra: *ab carta del Señor Bisbe de 6 de dehembre 1689 millora este decret en orde a poder elegir qualsevol beneficiat de esta yglésia vid infra foleo 563 dita caritat fol 583*

252 Josep Breva, vicari perpetu des de 1673 a 1691, fou molt generós amb el patrimoni de Santa Maria puix foren diverses les donacions que feu. Així en 1675 donava ," un globo nou que lo doctor Joseph Breva a fet fer d'altre que en dita parrochial y havia vell, millorant-lo ab més plata, setse lliures en or y catorse lliures de mans (...) quatre casulles que lo mateix vicari Breva a fet fer, ço és la huna blanca, l'altra verda y l'altra vermella y l'altra negre guarnides de franjeta y seda.(...) una casulla vermella de mija lama que també a fet fer lo mateix (...) una imatge de Sant Pere (...) una làmina guarnida ab lo peu de plata ab una pintura fina. (Vegeu OLUCHA MONTINS, F. *Repertori d´inventaris de l´església parroquial de Santa Maria de Castelló 1528-1706* Castelló, 2011.) Encara es conserva la "lamina" de coure, pintada per Vicent Salvador Gómez, en la qual es representa el rostre de la Verge en l'anvers i el de Crist en el revers, encastada en un marc d'argent encimbellat per una creu, muntada a la manera de reliquiari, havent-se perdut el peu que també era de plata. Vegeu OLUCHA MONTINS, F. «Una pintura de Vicent Salvador Gómez en l'arxiprestal de Santa Maria de Castelló», B. S. C. C. Tom LXIX (1993), pp. 540-550.

RECTORS DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA
VICARIS MAJORS O PERPETUS

SEGLE XIII

1287, ja tenim constància del nom del primer rector de l'església de Santa Maria. Es diu Mn. Bertran des Torrents, segons consta en el document que tramet Pedro de Regne per tal que permeten a aquest rector la pacifica possessió de la vila per part de fra Bernat, abat del monestir de Poblet..

1289, al mateix temple de Santa Maria hi tingué lloc, el 28 de gener, de jurament de fidelitat dels jurats i el poble de Castelló de Borriana al seu nou senyor, el monestir de Poblet.

SEGLE XIV

1329, és nou rector de l'església de Santa Maria el prevere Mn. Francesc d'Olivares

1330, possiblement aquest any (falta, però, documentació que ho acredite), té lloc un infaust incendi que destrueix totalment el temple de Santa Maria de Castelló, fet que inicia un interminable pleit entre les autoritats de la vila, el bisbe de Tortosa, Berenguer des Prats, i la mateixa Santa Set, instal·lada, entre 1305 i1378), a la ciutat d'Avinyó, amb la implicació dels papesamb la complicitat del bisbe de València, Ramon de Gastó, a petició de la Santa Seu.

1341, document final que tanca el procés canònic contra Mn. Francesc Olivares, que ha deixat Castelló i ara viu a Barcelona.

1370, és nou rector de l'església de santa Maria de Castelló Pietro Corsini, cardenal de Florença, amb el títol de sant Llorenç in Damaso, també conegut com 'bisbe portuens, per ocupar la dignitat de cardenal-bisbe de Porto (Portugal). En lloc seu, ocupava la funció de rector de Santa Maria, com a vicari, Mn. Pere Ponç que signa 'rector de l'església de Castelló'.

1397, des del 28 de setembre d'asquest any signa com a nou vicari perpetu de Santa Maria Arnau Moster, que el consell de la vila no acceptà i hi designà com a vicari Mn. Domingo Litra. El papa Benet XIII, però ratifica Arnau Moster com a vicari perpetu, amb dos subvicaris: Domingo Litra i Sanxo

SEGLE XV

1414, els jurats de la vila protesten contra Mn. Arnau Moster pel mal servei que presta a l'església de la vila

1421, Arnau Moster renuncia al seu vicariat a favor de Mn. Domingo Allepuz

1428, mor Domingo Allepuz, aquest any és nomenat vicari perpetu per la cartoixa de la Vall de Crist Mn. Pere Casalduch

Havent-se produït un desacord sobre el jus presentandi entre la cartoixa i el bisbat de Tortosa, la nostra vicaria té diversos pretendents.

1442 Mn. Francesc Diona, nou vicari perpetu de Santa Maria, fins que renuncia a aquest càrrec a canvi d'un benefici a la catedral de València

Poc després consta que el quint vicari perpetu és Mn. Jaume Miquel

1467, des del 17 de febrer és nou vicari perpetu Mn. Francesc Salvador

1485, continua de vicari major Francesc Salvador quan el bisbe Alfons d'Aragó passa visita pastoral a esta església.

SEGLE XVI

1500, continua encara de vicari major Mn. Francesc Salvador, però l'església és servida ara per Mn. Joan Font i Francesc Torres. Als seus 80 anys, Francesc Salvador demana al papa Lleó X que li done de coadjutor Mn. Jeroni Penyarroya

1516, el 18 de gener d'aquest any, passa a ser-ne vicari Jeroni Penyarroya

Més tard renunciaria esta vicaria, amb llicència de la cartoixa de la Vall de Crist, a favor del seu nebot Feliu Penyarroya

Feliu Penyarroya fa permuta amb Ausiàs Carbonell

Ausiàs Carbonell, rector, vicari perpetu de Santa Maria

1556, el 5 de febrer, Ausiàs Carbonell demana llicència per commutar esta vicaria amb Melcior Gasco per la rectoria de Canet

Melcior Gascó, vicari perpetu de Santa Maria

1562, mor el vicari perpetu Melcior Gascó

el 2 d'agost, Pere Peyrats pren possessió de la vicaria perpètua de San Maria

1565, Pere Peyrats deixa la vicaria perpètua Santa Maria

Vicent Pedro, vicari perpetu de Santa Maria des del 19 de març d'aquest any, en el llibre de baptismes, apareix esta signatura: Vicent Pedro, vicari perpetuo

1580, mor el vicari perpetu Vicent Pedro

el 6 de juliol, Domenge Jover, nou vicari perpetu

1581, Domenge Jover signa ja com a vicari perpetuo, entra en conflicte amb el convent de la cartoixa de la Vall de Crist al·legant que la porció no era suficient per al seu manteniment

El bisbe de Sogorb determina que li donen 12 lliures de més

Hi hagué diversos contenciosos entre el convent de la Cartoixa i el bisbe de Tortosa sobre el ius nominandi

1582, nota al llibre de baptismes d'aquest any on consta que hi és vicari perpetu Domingo Jover i subvicaris Mn. Pugvert i Mn. Micó

De Domingo Jover diu que és predicador en sacra teologia, que entra en lo present any de 1582 'para muchos años que le Dios salud y vida para que su señoria pueda cumplirla y conservarla a onra de Dios, y me olgaria que su señoria me deje años en la ayuda de Dios con que yo pueda'...

1582,el 15 d'agost Domingo Jover beneeix la campana de levar Déu a nom de Maria

1594, el 9 de gener, en la visita pastoral del vicari general Pere Cisterer, consta que la vicaria està vacant per la mort de Domingo Jover

1595, el 4 d'abril Mn. Jeroni Gascó pren possessió de la vicaria perpètua

D'aquest any hi ha dos butles del papa Climent VIII, una per al bisbe de Tortosa perquè atorgue la vicaria a Mn. Geroni Gascó, presentat a Roma el dia 24 de maig; i l'altra en la col·lacio d'esta vicaria, atorgada pel papa a Mn. Jeroni Gascó

Des del 3 d'octubre Geroni Gascó signa com a vicari perpetu en el llibre de baptismes

SEGLE XVII

1613, el mes de gener mor Mn. Jeroni Gascó

1614, Mn. Vicent Turló, natural de Cabanes, pren possessió com a vicari perpetu

1623, 'et rebus sic stantibus, como estuviesse vacante la parroquia de la villa de Cabanes, Turló hizo oposiciones para ella y el obispo se la concedió, y tomó posessión de ella habiendo antes renunciado a la vicaria perpetua de Castellón, poniéndola en manos del obispo de Tortosa ...'

Mn. Cristòfol Cisternes, vicari perpetu de santa Maria de Castellón

1630, Cristòfol Cisternes fa oposicions a la rectoria vacant de Tivissa, i en pren possessió després de renunciar a la de Castelló en mans del bisbe Justino Antolínez de Burgos que la dóna a Pere Peris

Mn. Pere Peris, vicari perpetu de Santa Maria de Castelló, amb la promesa que hi renunciaria en mans del papa.

Desacord per part dels advocats de la casa

Arriben cartes compulsòries i inhibitòries de Roma citant Mn. Pere Peris a comparèixer a Roma

Després de diverses sentències, Roma atorga el ius nominandi a la cartoixa de la Vall de Crist

6 de març, des d'ara, Mn. Pere Peris signa com a vicari perpetu en les actes de baptisme

1641, mor, a la vila de Castelló, Jeroni Navell, conseller en cap de Barcelona, tornat de Madrid, on va ser maltractat per ser representant del govern del principat de Catalunya, i és soterrat, amb els corresponents honors, a l'església de sant Agustí

1670, Mn. Pere Peris beneeix la capella de la comunio de Santa Maria

1672, hi apareix ja, com a ecònom Mn. Josep Breva

1673, Mn. Josep Breva, natural de Castelló, és el nou vicari perpetu

el 14 de novembre pren possessio de la vicaria

1674, comença a signar com a vicari perpetu en els llibres de baptismes (fins el 1691)

1679, el 10 de juliol beneeix la campana Anna Maria que manà refondre el consell de la vila, la que era 'la millor campana y habia en lo campanar'

1689, el dia 11 de març, en els funerals per la reina Maria Lluïsa de Borbó, el consell de la vila nomena predicador el doctor Josep Breva, vicari perpetu de honor de sa majestat i comisari del sant tribunal de la Inquisició, natural de la present vila

1691, Mn. Josep Castellet, nou vicari perpetu de Santa Maria (fins el 1714)

SEGLE XVIII

1705, Mn. Josep Castellet és nomenat vicari general per a esta part del regne de València pel bisbe de Tortosa Silvestre Garcia Escalona, amb què es complia una vella aspiracio de la vila de Castelló

1715, Mn. Pere Alegre, ecònom de Santa Maria

1716, Mn. Pere Alegre és ecònom i oficial forani

el 20 de febrer té lloc la subhasta de la pedra per a les cases de les ànimes

1717, Mn. Jacint Ortí, vicari perpetu

Mn. Josep Figuerola, vicari temporal fins el mes de març

1718, Mn. Joan Baptista Monseu, vicari perpetu

1744, el 29 de desembre mor Mn. Joan Baptista Monseu

Mn. Maties Avinent, vicari ecònom

1745, Mn. Francesc Prades, vicari perpetu (fins el 1766)

el llibre 14 de baptismes comença amb esta inscripció: Francisco Prades es el vicario perpetuo, y el dia 14 de junio se estrenó el terno bueno que tiene esta parroquia, esto es el dia del Corpus ...'

1766, mor Mn. Francesc Prades

1767, Mn. Jeroni Arnau, nou vicari perpetu, signa les partides de baptismne (fins el 1779)

1771, el 28 d'agost, dia de sant Agustí, presidí la missa en honor del Sant, a la seua església, amb motiu de la decoració del retaule major.
1780, Mn. Cristofol Ximenez, ecónom,
1781, mor, a la vila de Castelló, el bisbe Josep Climent Avinent, que és sepultat a la capella del monestir de monges clarisses
1782, el 4 de desembre Mn. Cristòfol Ximénez predica en el trasllat del sant sepulcre a l'església parroquial ad petendam pluviam
1785, Mn. Jaqum Escoín, vicari major i perpetu
1789, el 6 d'abril, Mn. Joaquim Escoin beneeix les campanes Maria i Vicent
1794, Mn. Joaquim Escoín fa una exhortació al poble demanant a la Maredeéu de Lledó l'èxit en la guerra contra el Francés
1796, Mn. Joaquim Escoín presidí i cantà la missa en el trasllat del Santíssim a l'esglesia del convent dels carmelites del desert de les Palmes
1798, el 9 de febrer, Mn. Joaquim Escoín predica amb ocasió del trasllat de l'escultura del sant sepulcre a la parròquia de Santa Maria en rogatives ad petendam pluviam

SEGLE XIX

1803, Mn. Vicent Cantavella signa com a ecònom (fins el 1811)
1811, el dia 1 d'abril, Mn. Vicent Cantavella predica en la missa celebrada pro tempore belli
Mn. Vicent Pastor Peñarrocha, com a vicari perpetu firma les partides de baptisme(1811-1830)
1814, beneeix l'ermita de sant Roc del Pla que havien profanat els francesos
1821, per ordre del govern constitucional els frares agustinians han d'abandonar el convent i lliurar al vicari major els ornaments, els vasos sagrats i altres pertinences del culte
1825, el 28 de maig, Mn. Vicent Pastor beneeix la campana anomenada Jaume
1827, signa com a ecònom Mn. Josep Antoni Comín
1829, signen com a ecònoms de Santa Maria Mn. Felip Breva i Mn. Josep Flors
1830, el dia 11 de setembre mor Mn. Vicent Pastor, als 61 anys
Mn Ramon Sanahuja Castañer, natural de Nules, graduat en teologia, nou (i darrer) vicari perpetu de Santa Maria
1852, col·loquen la primera pedra de l'església de sant Pere del Grau
1855, el 16 d'abril mor Mn. Ramon Sanahuja, als 75 anys
Mn. Jaume Pitarch Escrig, natural d'Azeneta, director de la casa de la Misericòrdia i capellà castrense, signa en el llibre de baptisme indistintament com a 'cura ecònomo', arxiprest o capellà castrense ecònom de Santa Maria
1857, el 13 d'octubre, Mn. Sebastià Fraile Esparducer, natural de Vinaròs, amb la carrera de teologia i dret canònic i cura arxiprest (fins el 1862), pren possessió de la parròquia de Santa Maria
1863, el 12 de setembre mor Mn. Sebastià Fraile Esparducer, als 57 anys
Mn. Joan Baptiusta Cardona Vives, natural de Castelló, nomenat pel bisbe
Benet Vilamitjana arxiprest de Castelló ui prioor de Lledó (fins el 1878)
1877, el dia 14 d'agost Mn. Tomàs Costas Ballester, natural d'Alcanar, doctor en teologia, nou cura arxiprest de Castelló
1885, Joan Cardona Vives, és nomenat fill predilecte de Castelló
amb els seus bens es restaura i repristina Santa Maria, es construeixen les parròquies de la Sagrada Família i la Santíssima Trinitat, amb les Escoles Pies, i es creen múltiples obres

socials i de caritat
1890, mor, a Castelló, Mn. Joan Cardona Vives, als 76 anys

SEGLE XX

1903, mor, als 69 anys, Mn. Tomàs Costas Ballester
1904, Mn. Joan Baptista Martínez, coadjutor de Santa Maria
Mn. Hermegild Montaner Esteve, natural de Borriol, prelat domèstic de Sa Santedat i prevere exemplar, nou rector arxiprest (fins el 1918)
1918, el 26 d'agost, als 65 anys, mor Mn. Hermenegild Montaner Esteve
Mn. Eduard Soriano Marmaneu, natural de Sant Mateu, beneficiat i rector de Santa Maria
1926, Mn. Eduard Soriano Marmaneu presenta la dimissió, però encara n'és rector en la visitga pastoral del bisbe Fèlix Boibao.
El 6 d'octubre pren possessió com a rector de Santa Maria (fins el 1935),
Mn. Elies Milian Albalat, natural de Morella i doctor en teologia per la universitat de Tarragona
1935, Mn. Joaqum Balaguer Martinvarro, natural d'Almassora, nou rector i arxiprest de Santa Maria de Castelló
1936, comença la guerra civil
1937, l'església de Santa Maria de Castelló és arrasada des dels fonaments
1939, el 14 de juny posen la primera pedra de la nova Santa Maria
durant moltíssima anys durarà la reconstrucció de Santa Maria
1945, mor, el 17 d'octubre, Mn. Eduard Soriano Marmaneu
1946, visita pastoral del bisbe Manuel Moll
1950, el 15 d'agost, inaugurada la primera part del temple de Santa Maria
Joaquim Balaguer, nou prelat domèstic de Sa Santedat i fill predilecte de Castelló, regala a la parròquia un preciós sagrari nou.
1954, visita pastoral del bisbe Manuel Moll
1959, nova visita pastoral del bisbe Moll i Salord
1960, en produir-se la segregació territorial del bisbat de Tortosa, Castelló esdevé cocapital de la nova diòcesi de Sogorb-Castelló.
Santa Maria, cocatedral de la nova diòcesi.
Josep Pont i Gol, primer bisbe de la diòcesi de Sogorb-Casstelló
1968, Mn. Vicent Bengoetxea, tinent-cura de Santa Maria
1971, el 6 de desembre mor Mn. Joaquim Balaguer Martinavarro, als 86 anys
1972, Josep Maria Cases d'Ordal, segon bisbe de Sogorb-castelló

1973, Mn. Vicent Bengoetxea, ecònom de Santa Maria (fins el 2001)
1996, Josep Maria Cases renuncia al bisbat
Joan Antoni Reig Pla, tercer bisbe de Sogorb Castelló
1999, el dia 4 de maig és consagrada solemnement la cocatedral de Santa Maria de Castelló de la Plana.

BISBES DE TORTOSA FINS EL SEGLE XVII

De la primera etapa del bisbat de Tortosa, tenim notícies, entre fantàstiques i legendàries, dels primers bisbes que tingué, començant per sant Ruf, germà d'Alexandre, i fill del cirineu que portà la creu de Jesús fins al Calvari. Segons esta venerable tradició, Ruf havia vingut a Tortosa acompanyant sant Pau que hi predicà l'evangeli i que el deixà ací com a primer bisbe de la nostra seu.

Del segle II la tradició recorda un bisbe de nom Macià (o Maties); i cap a 156 un altre bisbe de nom Quart; del segle III, contemporani del sant Fructuós i els seus diaques de Tarragona, un altre bisbe de nom Eustorqui. Del segle IV (cap a 369); també un de nom Heròdot, i un altre de nom Llirios (entre 364 i 399); tenim finalment constància d'un possible bisbe de Tortosa, de nom Exuperanci; i del segle V només hom recorda el nom d'un bisbe de nom Heros.

Del segle VI comptem amb referències a sis bisbes, començant per un tal Ervici, al qual seguirien *Ursus* (cap a 516), *Assel·lus* (cap a 540), Maurili (cap a 5 46), Julià (entre 580 i 589) i, finalment, Froïscle (entre 589 i 599). I del segle VII, immediat a la invasió musulmana, tenim referències d'aquests noms: Rufi (cap a 614), Joan (633-638), Afril·la (cap 653), Cecili (entre 683 i 690) i, el darrer, Involat (cap al 693).

Passada la invasió sarraïna, el nostre bisbat ja coneix noms de bisbes titulars o encarregats del territori. Comencem pel segle XI, del qual tenim memòria, ja escrita, de tres bisbes tortosins: Guilabert, de Barcelona, actiu entre 1033 i 1044); Patern, de Saragossa (a partir de 1058); Berenguer de Barcelona (entre 1062 i 1069), i, finalment, Patern, de Saragossa (actiu a partir de 1068). Del segle XII, tenim documents els bisbes següents: Bernat Tort, de Tarragona (actiu entre 1148 i 1151); Jofre (entre 1151 i 1165); Ponç de Monells, natural de la comarca del Baix Empordà (1165 i 1193) i, finalment, Gombau de Santa Oliva que presidí aquest bisbat entre els anys 1192 i 1212.

Arran de la conquista cristiana, amb el rei Jaume I, els bisbes que ocupen la seu de Tortosa són els següents: Ponç de Torrella (entre 1112 i 154), el més actiu en la conformacio del bisbat per les terres del nou regne cristià de València; Bernat d'Olivella (entre 1254 i 1272) i Arnau de Jardí, natural de Bítem (Baix Ebre).

Inaugura el segle XIV el bisbe Pere de Batet (de 1306 a 1316); el segueix Francesc de Paolac, natural de Morella (els Ports), famós per haver dut a terme la primera visita pastoral a la nostra església el 1312, que governà la nostra diòcesi de 1310 a 1316. El seguí Berenguer Desprats, de llarg pontificat (de 1316 a 1340) molt actiu en el bisbat i contrari als sentiment de la vila de Castelló castigada amb el pavorós incendi que els destruïa el temple per una llarga temporada; el seguí l'electe només Guillem de Setmenat; a qui succeí Arnau de Llordat, abans bisbe d'Urgell que governà la diòcesi des de 1341 fins el 1346; el seguí el valencià Bernat Oliver, conegut com a escriptor d'obres de teologia i espiritualitat, abans bisbe de Barcelona, i bisbe de Tortosa, des de 1346 a 1348); després tenim Jaume Sitjó, natural de Valls (Alt Camp); de 1351 fins el 1356 és bisbe de Tortosa Esteve Malet, abans bisbe d'Elna (a la Catalunya Nord), i després bisbe de Lleida. El segueix Joan Fabre, bisbe titular des de 1357-1362; del 1362 fins al 1369 és bisbe de

Tortosa el cardenal Jaume de Prades i de Foix, a qui segueix, de 1369 a 1376, Guillem de Torrelles, abans bisbe de Barcelona. I tanquem el segle XIV Hug de Llupià, natural de la comarca del Bages, bisbe de 1379 a 1397, que també passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el 4 de maig de 1390; i el familiar del papa Benet XIII, i administrador diocesà Pero de Luna y Albornoz (de 1399 a 1403).

Cinc bisbes es fan càrrec del bisbat de Tortosa durant el segle XV, començant per Francesc Climent, anomenat Sapera, de 1407 a 1410; el segueix l'administrador nomenat per Benet XIII, Pero de Luna y Albornoz, a qui succeix el també familiar de Benet XIII, el cardenal Ot de Montcada y de Luna (1445-1446), que continuà regint esta diòcesi fins el 1473 en què fou succeït per Alfons d'Aragó, que administrà la nostra diòcesi de 1474 fins el 1513, ja al segle XVI.

Continuant amb el segle XVI, tenim el bisbe Lluís Mercader Escolano, de 1514-1516, a qui seguí el cardenal d'Utrech, després papa Adrià VI, de 1516 a 1522; i a qui seguí el també cardenal Wilhelm van Erkevort, que regí la diòcesi de 1523 a 1534. El seguí Antonio de Calcena (1537-1539), després Jeroni de Requesens (1542-1548), l'oriolà, del Baix Segura, Ferran de Loaces Peres, abans bisbe de Lleida, de 1553-1560. El seguiren el cordovès Martín Córdoba Mendoza (1560-1574) i l'aragonés Juan Izquierdo (1574-1575); el succeí el català de Verdú, comarca d'Urgell, Joan Terès Borrull, abans bisbe d'Elna, a la Catalunya Nord (1586-1587), i el català Joan Baptista Cardona (1587-1589); i termina el segle el pontificat del morellà (comarca dels Ports) **Gaspar Punter Barreda** (1590-1600), dins el pontificat del qual té lloc una visita pastoral (1585), a l'església de Santa Maria de Castelló.

Durant el segle XVII governen la seu de Tortosa els bisbes següents: fra **Pedro Manrique** (1601-1611) que passà visita pastoral a l'església de Castelló els anys 1601 i 1604; el seguí fa Isidor Aliaga que governà la diòcesi de Tortosa els anys 1611-1612; i a quí seguí **Alfonso Márquez del Prado**, els anys 1612-1616; durant el seu pontificat féu dos visites pastorals da l'església de Santa Maria de Castelló els anys 1613 i 1615. El seguí l'andalús **Luis de Tena,** que va ser simultàniament president de la Generalitat de Catalunya; governà el bisbat de Tortosa els anys 1616-1622, i passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló l'any 1619; de 1622, tenim constància d'una visita passada per Francesc Puig. A Lluís de Tena, el succeí el cardenal Agostino Spinola, que presidí la diòcesi tortosina des del 1623 fins el 1626; el seguí el castellà de Valladolid **Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra**, que presidí la diòcesi de 1628 fins 1637; durant el seu pontificat passà dues vegades visita pastoral a la església de Santa Maria, els anys 1630 i 1634; de 1637, tenim constància d'una visita passada per Mateu Tomàs, en temps del qual té lloc el canvi de llengua en la predicació de la nostra esglçésiaper instigaciò de les autoritats de la vila. Haurem d'esperar el 1641 perquè Tortosa recupere bisbe en la persona de l'italià **Giovanni Battista Veschi** que la presidí des del 1641 fins el 1655. De1 645, tenim constància d'una visita passada per un tal Joan Baptista Campanya, de qui n o hem pogut escatir la personalitat i la seua vinculacio a la seu tortosina. Al cardenal Giovanni Battista Veschi, succeí Gregorio Parcero, del 1656 al 1663. De 1644, tenim també constància d'una visita passada per un tal Francesc de Roses.

Terminem la sèrie de bisbes de Tortosa, al segle XVII, amb dos catalans: fra **Josep Fageda** que sabem que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló els anys 1665 i 1680; i el darrer de tot, fra **Sever Tomàs Authe**r, que presidí la diòcesi des 1685 a 1700; i que passà visita pastoral a la església de Santa Maria de Castello l'any 1686.

BIBLIOGRAFIA

ALBIOL CAVALLER, Joan Antoni. *Visitas pastorales de Santa Maria de Castelló*. Publicacions de l'ajuntament. Castelló de la Plana, 2011

ALBIOL CAVALLER, Joan Antoni. *Visites pastorals a la parròquia de Vilanova d'Alcolea*. Vilanova d'Alcolea, 2007

Codigo de derecho canónico (versió de 1917) Biblioteca de Autores Católicos, núm. 7. Madrid, 1957

Codi de dret canònic. Versió catalana (versió de1983). Ateneu Universitari de sant Pacià. Darrera edició completa. Barcelona, 2022.

CAMPOS VILANOVA, Joaquín. *Quinque libri. Arxiu parroquial de Santa Maria*. Ajuntament de la ciutat. Castelló de la Plana, 2009.

DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum*. Herder, Barcelona, 1973

FERNÁNDEZ COLLADO, Angel. Los informes de visita ad limina de los arzobispos de Toledo. UCLM. Monografias.

GARCIA VILLOSLADA, R. *Historia de la Iglesia en España.* BAC, Madrid, 1979

MIRAVALL, Ramon. *Episcopologi dertosense. Introducció a la història de la societat i de l'església de Tortosa*. UNED. Cadup Estudis. Tortosa, 2016

O'CALLAGHAN, Ramon. *Anales de Tortosa e historia de la santa Cinta* (4 vols). Tortosa, 1886.1895. Edició facsímil en Biblioteca Ebrenca. Centre de Cultura de les Terres de l'Ebre. Tortosa, 1994

PITARCH ALMELA, Vicent. *Llengua i Església durant el barroc valencià*. Institut Interuniversitari de filologia valenciana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001

ROGIER L. i d'altres. *Nueva historia de la Iglesia*- Ediciones Cristiandad. Madrid, 1964

TRAVER TOMÁS, Vicent. *Antigüedades de Castellón de la Plana*. Ed. facsímil. Ajuntament de Castelló, 2008

VISITAS AD LIMINA. Congregació del Consistori. Ciutat del Vaticà. Visitas ad limina. Bisbat de Tortosa.

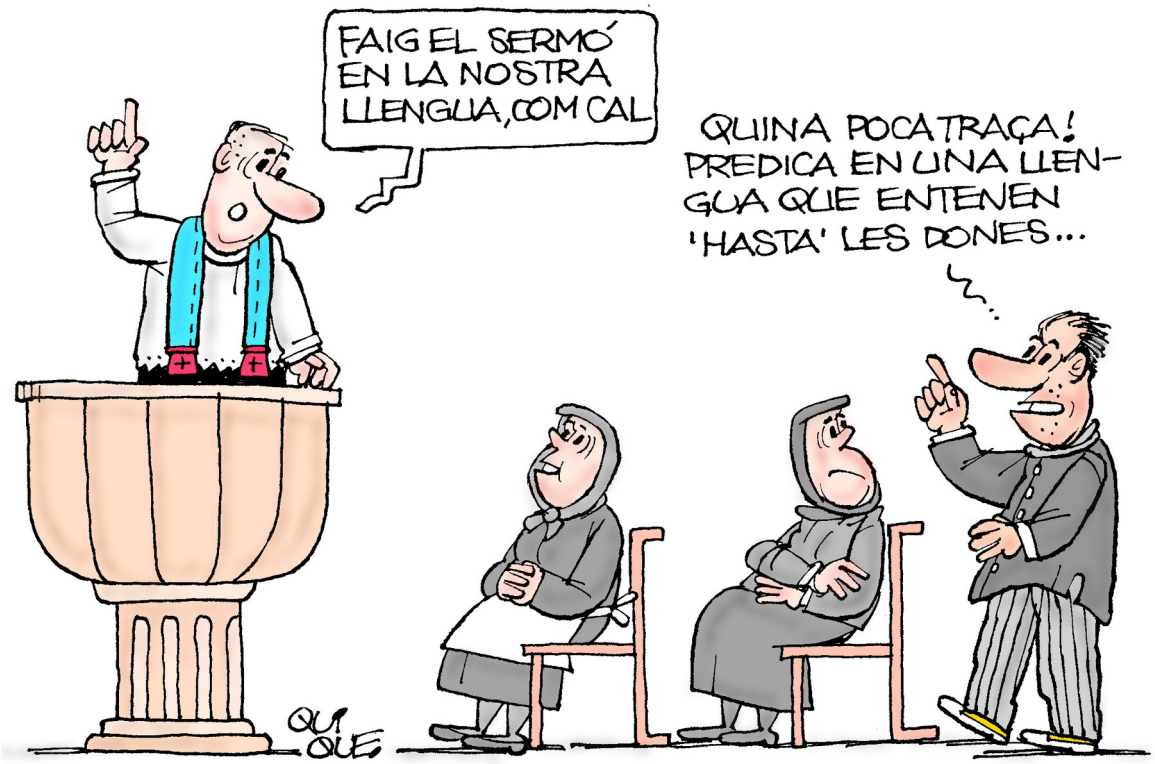
FAIG EL SERMÓ EN LA NOSTRA LLENGUA, COM CAL
QUINA POCA TRAÇA! PREDICA EN UNA LLENGUA QUE ENTENEN 'HASTA' LES DONES...
QUIQUE

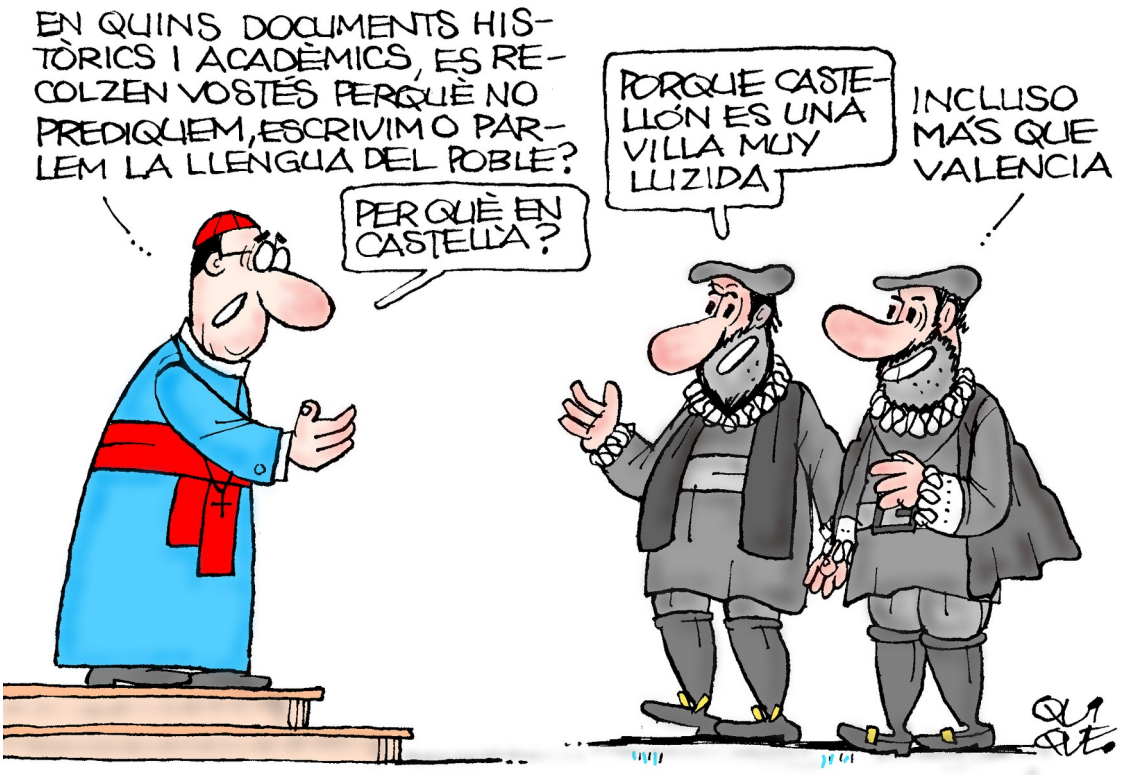
EN QUINS DOCUMENTS HISTÒRICS I ACADÈMICS, ES RECOLZEN VOSTÈS PERQUÈ NO PREDIQUEM, ESCRIVIM O PARLEM LA LLENGUA DEL POBLE?
PERQUÈ EN CASTELLÀ?
PORQUE CASTELLÓN ES UNA VILLA MUY LUZIDA
INCLUSO MÁS QUE VALENCIA
QUIQUE